DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL KONUTLARDA KATILIMCI YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE BİR İRDELEME

Çağla Yağmur BİNGÖL

Ekim, 2024

İZMİR

SOSYAL KONUTLARDA KATILIMCI YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE BİR İRDELEME

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Mimarlık Anabilim Dalı, Bina Bilgisi Programı

Çağla Yağmur BİNGÖL

Ekim, 2024

İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

ÇAĞLA YAĞMUR BİNGÖL tarafından **PROF.DR. FERHAT HACIALİBEYOĞLU** yönetiminde hazırlanan **"SOSYAL KONUTLARDA KATILIMCI YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE BİR İRDELEME"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Ferhat HACIALİBEYOĞLU

Danışman

Prof.Dr. Gül Deniz DOKGÖZ	Dr.Öğr.Üyesi Seçkin KUTUCU
Jüri Üyesi	Jüri Üyesi

Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Başta çalışmam boyunca bilgi ve deneyimlerini paylaşarak çalışmalarımı yönlendiren tez danışmanım Prof. Dr. Ferhat Hacıalibeyoğlu'na, her zaman yanımda olan aileme ve tezin hazırlanma sürecinde sorduğum sorulara sıkılmadan cevap veren tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Çağla Yağmur BİNGÖL

SOSYAL KONUTLARDA KATILIMCI YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE BİR İRDELEME

ÖZ

Sanayileşmenin etkisiyle gerçekleşen göç süreci kır ve kent nüfusunun dengesini değiştirmiştir. Kent nüfusunun kontrolsüz artışına iş olanakları yeterli gelmemiş, bu durum kent içinde yoksul grupların oluşmasına, barınma problemlerine neden olmuş ve sosyal konut ihtiyacını doğurmuştur. Bunun üzerine günümüze dek uzanacak bir üretim süreci başlamıştır. Yapılan sosyal konut üretimleri zamanla toplu konutlarla ilişkilendirilse de üretim sürecinde devlet, yerel yönetimler veya sosyal kuruluşlar bulunması toplu konut üretimlerinden farklılaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle aynı anda yüzlerce dairenin bir arada üretildiği toplu konuttan ekonomik boyutta farklılık göstermiştir. Dolayısıyla sosyal konut üretimi gerçek anlamıyla ticari ve ekonomik kazançları önceleyen bir yaklaşım olmanın ötesinde devlet eliyle gerçekleştirilmekte olan bir konut edindirme modeli olarak belirginleşmektedir. Fakat sosyal konut üretimindeki en büyük problem kullanıcıyı merkeze alarak değil nicelik odaklı gerçekleşmesidir. Kullanıcının sosyal ve kültürel faktörlerinden uzak gerçekleşen bu süreçler kullanıcı davranışları ve beklentileri anlamında eksik kalan yaşamsal karşılıkları nedeniyle tartışılabilir ve eleştirilebilir bir konuma gelmektedir. Geleneksel sosyal konut süreçlerinde dar gelirli ve uygun fiyatlı barınma ihtiyacı olan kişilerin davranış ve beklentilerine özgü bir karar-tasarım süreçleri bulunmamaktadır. Bu durumda sosyal konut sürecinin katılımcı tasarım ile ilişkilendirilmesi ile kullanıcı sürecin içine katılarak bu imkan sağlanmakta ve süreç demokratikleştirilmektedir. Bu tez içinde ise dar gelirlilerin taleplerini ve özgün yaşamsal değerlerini gözeten katılımcı tasarım süreçleri üzerinden irdelemeler yapılarak yaklaşımı etkileyen olumlu ve olumsuz unsurların belirlenmesi amaçlanmıştır. Katılımcı tasarım süreci somut ve doğruları belli bir süreç olmadığı için tez süresince katılımcı süreçteki sınırların belirlenmesi amaçlanmış ve kullanılan yöntemler dört ana başlık altında (anket/görüşme/atölye yapma, birlikte yapma, artımlı konut oluşturma ve bütünden parçaya oluşturma) ele alınarak, bu başlıkların her biri sosyal, kültürel faktörler gibi gelişimlerini etkileyen faktörler üzerinden incelenmiştir. Anket/görüşme/atölye yapma, birlikte inşa etme, artımlı konut oluşturma ve bütünden parçaya oluşturma

yöntemlerinin hangi durumlarda kullanılacağı, pozitif ve negatif yanlarının neler olacağı konusunda incelemeler yapılmıştır. Katılımcı sürecinin başlama yolları, süreç içinde yaşanan potansiyel sorunlar ve alınabilecek önlemler bu incelemelerin sonucunu oluşturmakta ve yöntemlerin bu faktörler üzerinde oluşturdukları sonuçlar örnekler üzerinden incelenmektedir. Bu bağlamda Mexicali Projesi, İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Projesi, Quinta da Malagueira Kompleksi, Nemausus, Yeni Gurna, Previ, Punt en Komma, IBA Altbau, Viranşehir, Quinta Monroy ve Düzce Umut Evleri projeleri seçilmiştir. Sonuç olarak, katılımcı tasarım sürecinin bitimi sonrasında yaşanan gelişmeler de incelenerek örneklerin üzerinden süreçlerin etkisi konusunda çıkarımlar yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Katılımcı tasarım, sosyal konut, anket, görüşme, atölye, birlikte yapma, artımlı konut, esnek tasarım.

A STUDY ON PARTICIPATORY APPROARCHES IN SOCIAL HOUSING

ABSTRACT

The migration process due to industrialization has changed the balance between rural and urban populations. Job opportunities were not sufficient for the uncontrolled increase in the urban population, which led to the formation of poor groups in the city, housing problems and the need for social housing. This led to a production process that will continue to the present. Although social housing production has been associated with mass housing over time, the presence of the state, local governments or social organizations in the production process has differentiated it from mass housing production. For this reason, it differs economically from mass housing, where hundreds of apartments are produced together at the same time. Therefore, social housing production is not an approach that prioritizes commercial and economic gains in the real sense of the word, but rather a model of housing provision by the state. However, the biggest problem in social housing production is that it is not user-centered but quantity-oriented. These processes, which are far away from the social and cultural factors of the user, become debatable and criticizable due to their missing vital responses in terms of user behaviors and expectations. In traditional social housing processes, there are no decision-design processes specific to the behavior and expectations of people with low income and affordable housing needs. In this case, by associating the social housing process with participatory design, the user is included in the process and the process is democratized. In this thesis, it is aimed to analyze the participatory design processes that take into account the demands and unique vital values of low-income people and to determine the positive and negative elements that affect the approach. Since the participatory design process is not a concrete and accurate process, the thesis aims to determine the limits of the participatory process and the methods used are analyzed under four main headings (survey/interview/workshop, co-creation, incremental housing and whole-to-part creation) and each of these headings is analyzed in terms of social, cultural, economic and political impacts. The situations in which survey/interview/workshop, co-creation, incremental housing and whole-to-part methods can be used and their positive and

negative aspects are examined. The ways in which the participatory process starts, the potential problems experienced during the process and the measures that can be taken constitute the result of these investigations and the results of the methods on these factors are examined through examples. In this context, Mexicali Project, İzmit New Settlements Project, Quinta da Malagueira Complex, Nemausus, New Gourna, Previ, Punt en Komma, IBA Altbau, Viranşehir, Quinta Monroy and Düzce Hope Homes projects are selected. As a result, it is aimed to draw conclusions about the impact of the processes by examining the developments after the end of the participatory design process.

Keywords: Participatory design, social housing, survey, interview, workshop, self-help building, incremental housing, flexible design.

İÇİNDEKİLER

Page

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii
ŞEKİLLER LİSTESİ xi
TABLOLAR LİSTESİ xvi

BÖLÜM BİR - GİRİŞ 1

1.1 Problemin Tanımı 1
1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı 3
1.3 Çalışmanın Yöntemi 3

BÖLÜM İKİ SOSYAL KONUT KAVRAMI 6

2.1 Sosyal Konutlar 6
2.1.1 Sosyal Konutlarda Tarihsel Gelişim 7
2.2 Sosyal Konutu Etkileyen Unsurlar 11
2.2.1 Sosyal Konut-Konut-Toplu Konut İlişkisi 11
2.2.2 Sosyal Konut-Kullanıcı ve Yaşam Şekli İlişkisi 15
2.2.3 Sosyal Konut-Yoksulluk-Ekonomi İlişkisi 18
2.2.4 Sosyal Konut-Katılım İlişkisi 21
2.3 Bölüm Sonu Değerlendirmesi 22

BÖLÜM ÜÇ - SOSYAL KONUTLARDA ÖZNE TEMELLİ DENEYİMLER 24

3.1 Katılım Kavramı 24
3.1.1 Katılımcı Tasarım Düzeyleri 28
3.2 Katılımın Dünyadaki Gelişimi 31
3.3 Katılımın Türkiye'deki Gelişimi 37

3.4 Katılımcı Sürece Etki Eden Faktörler 42
3.4.1 Sosyal Konutlarda Katılımcı Tasarımın Sosyal Yaşam ve Kültür ile İlişkisi 42
3.4.2 Sosyal Konutlarda Katılımcı Tasarımda Siyasi ve Ekonomik Faktörünün Etkisi 46
3.5 Sosyal Konut Üretimlerinde Kullanıcının Sürece Katılım Yöntemleri 53
3.5.1 Tasarım Aşamasında Kullanılan Katılım Yöntemi: Görüşmeler Anketler ve Atölyeler ile Yapma Yöntemi 54
3.5.2 İnşa Aşamasında Kullanılan Katılım Yöntemi: Birlikte İnşa Etme Süreçleri 59
3.5.3 Proje Bitimi Sonrası Katılım Yöntemi: Esnek Tasarım Süreçleri 64
3.5.3.1 Artımlı (Tamamlanmamış) Konut Oluşturma Süreçleri 68
3.5.3.2 Bütünden Parçaya Oluşturma Süreçleri 70
3.6 Bölüm Sonu Değerlendirmesi 73

BÖLÜM DÖRT - KATILIMCI TASARIM SÜRECİNİN TÜRKİYE VE DÜNYADAKİ ÖRNEKLER ÜZERİNDEN YAKLAŞIM SORGUSU 77

4.1 Örneklerin İncelenme Yöntemleri 77
4.1.1 Yeni Gurna 78
4.1.2 Previ 90
4.1.3 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler 103
4.1.4 Mexicali 112
4.1.5 Quinta Da Malagueira 121
4.1.6 Punt en Komma 90
4.1.7 IBA Altbau 130
4.1.8 Nemausus 139
4.1.9 Düzce Umut Evleri 161
4.1.10 Quinta Monroy 171
4.1.11 Viranşehir 161
4.2 Bölüm Sonu Değerlendirmesi 186

BÖLÜM BEŞ - DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA 191

KAYNAKLAR..... 197

ŞEKİLLER LİSTESİ

Page

Şekil 2.1 Pruitt-Igoe konutları (Koyuncu, 2011) 9

Şekil 2.2 Sosyal konut zaman çizelgesi 10

Şekil 2.3 Tünel kalıp sistemi uygulanan TOKİ Tipolojileri (Dündaralp, Ceylan ve Kay, 2012) 17

Şekil 2.4 Sosyal konutun ilişkilendiği parametreler 23

Şekil 3.1 Bohio plan ve kesiti (Rapoport, 2024) 27

Şekil 3.2 Arnstein'in yaptığı düzey analizi 29

Şekil 3.3 Katılımın dünyadaki gelişimi zaman çizelgesi 36

Şekil 3.4 Katılımın Türkiye'deki gelişimi zaman çizelgesi 41

Şekil 3.5 İnsanlar ne söyler, yapar, bilir (Sanders, 2002) 56

Şekil 3.6 Tasarım süreci önerisi (kentselstrateji, b.t.) 57

Şekil 3.7 Görüşmeler, Anketler ve Atölyeler ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri 59

Şekil 3.8 Birlikte inşa etme süreçleri ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri 63

Şekil 3.9 Farklı sakinleri barındıracak farklı birimlere ait resimler ve kat planları (Shepard, 2023) 65

Şekil 3.10 Esnek tasarım özellikleri 68

Şekil 3.11 Artımlı konut oluşturma ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri 70

Şekil 3.12 Günümüz inşa yöntemi, bütünden parçaya ve artımlı konut oluşturma yöntemi 71

Şekil 3.13 Bütünden parçaya oluşturma ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri 72

Şekil 4.1 Yeni Gurna (WMF, 2011) 81

Şekil 4.2 Yeni Gurna Köyü girişi (WMF, 2011) 82

Şekil 4.3 El sanatları sergi salonu (Gardini, 2023) 82

Şekil 4.4 Yeni Gurna Köyü konumu (WMF, 2011) 84

Şekil 4.5 Yeni Gurna Köyü son durumu (WMF, 2011) 84

Şekil 4.6 Yeni Gurna Projesi üretim süreci 86

Şekil 4.7 Peter Land eşliğinde yabancı mimarları bilgilendirme toplantısı (Mateo, Baumgartner, Ramis ve Land, 2016) 91

Şekil 4.8 Yarışmayı kazanan üç mimarın projeleri (Sırasıyla Kikutake-Kurokawa-Maki, Herbert Ohl, Atelier 5) (Mateo, Baumgartner, Ramis. ve Land, 2016) 92

Şekil 4.9 Peter Land'in 26 proje ile oluşturduğu master plan (i1: James Stirling; i2: Knud Svenssons; i3: Esquerra, Samper, Sáenz, Urdaneta; i4: Atelier 5; i5: Toivo Korhonen; i6: Herbert Ohl; i7: Charles Correa; i8: Kikutake, Maki, Kurokawa; i9:Iñiguez de Onzoño, Vásquez de Castro; i10: Hansen, Hatloy; i11: Aldo van Eyck; i12: Candilis, Josic, Woods; i13: Christopher Alexander) (p5: Miguel Alvariño; p6: Ernesto Paredes; p7: Miró-Quesada, Williams, Núñez; p8: Gunter, Seminario; p12:Morales, Montagne; p16: Juan Reiser; p18: Eduardo Orrego; p20: Vier, Zanelli; p21: Vella, Bentín, Quiñones, Takahashi; p22: Mazzarri, Llanos; p24: Cooper, García-Bryce, Graña, Nicolini; p25: Chaparro, Ramírez, Smirnoff, Wiskowsky; p27: Crousse, Páez, Pérez-León (Mateo, Baumgartner, Ramis. ve Land, 2016) 93

Şekil 4.10 James Stirling'in tasarımının büyüme şeması (Stirling, b.t.) 94

Şekil 4.11 James Stirling'in tasarımının büyüme şeması (Stirling, b.t.) 94

Şekil 4.12 James Stirling'in tasarımının belli sınırlar içinde büyüme şeması (Stirling, b.t.) 95

Şekil 4.13 Atelier 5 tarafından tasarlanan konutların 1978-2003 yılından fotoğrafları(Quaderns, 2013) 97

Şekil 4.14 Kurokawa-Kikutake-Maki tarafından tasarlanan konutların 1978 ve 2003 yılından fotoğrafları (Quaderns, 2013) 97

Şekil 4.15 Aldo van Eyck tarafından tasarlanan konutların 1978 ve 2003 yılından fotoğrafları (Mateo, Baumgartner, Ramis ve Land) 97

Şekil 4.16 Aldo van Eyck tarafından tasarlanan konutların 1978 ve 2003 yılından fotoğrafları (Mateo, Baumgartner, Ramis ve Land) 98

Şekil 4.17 PREVI Projesi üretim süreci 99

Şekil 4.18 Olası hane halkı ile söyleşi (Çavdar, 1978) 104

Şekil 4.19 Prefabrikasyon yapı elemanlarının inşası (Bulca, 1977) 104

Şekil 4.20 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Konut Planları (Çavdar, 1978) 105

Şekil 4.21 Katılımcılar için yapılan maketler (Çavdar, 1978) 107

Şekil 4.22 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Projesi üretim süreci 108

Şekil 4.23 Avlu (builders yard) (Çavdar, 1978) 113

Şekil 4.24 Mexicali projesi sürecinde bir fotoğraf (Alexander, 1985) 114

Şekil 4.25 Katılımcıların yaşam şekillerine uygun konutların inşası (Alexander, 1985) 115

Şekil 4.26 Mexicali projesinin planlanan gelişimi ve tamamlanan konutlar (Alexander, 1985) 115

Şekil 4.27 Mexicali Projesi 117

Şekil 4.28 Quinta da Malagueira proje alanı (academic.daniels, 2020) 121

Şekil 4.29 Quinta da Malagueira teraslı ve avlulu evler (academic.daniels, 2020) 122

Şekil 4.30 A ve B tipi evlerin plan varyasyonları. (Woodman, 2015) 123

Şekil 4.31 A ve B tipi evlerin plan varyasyonları (academic.daniels, 2020) 124

Şekil 4.32 Quinta da Malagueira (Fracalossi, 2012) 124

Şekil 4.33 Quinta da Malagueira Projesi üretim süreci 126

Şekil 4.34 Siza'nın Punt en Komma eskizleri (Michalarou, b.t) 133

Şekil 4.35 Punt en Komma (Michalarou, b.t) 134

Şekil 4.36 Punt en Komma Projesi üretim süreci 136

Şekil 4.37 Solda Alvaro Siza tarafından tasarlanan Bonjour Tristesse sosyal konutu (yeni blok), sağda halihazırda olan bir bloğun üzerine ihtiyaca yönelik yeni ekler yapılan bir okul olan Block 101 (Architecture in berlin, 2008) 141

Şekil 4.38 IBA Altbau sürecine katılan mimarlar (internationale-bauausstellungen, 2023) 142

Şekil 4.39 IBA Block 70 (eski ve yeni binalar) (Bostjan, 2020) 144

Şekil 4.40 IBA Altbau Projesi üretim süreci 146

Şekil 4.41 Nemausus geçiş koridorları (flickr, 2005) 151

Şekil 4.42 Teras olarak kullanılan güney cephesi koridoru (Csxlab, 2011) 151

Şekil 4.43 Daireler 5 metre açıklıkla yerleştirilen taşıyıcı duvarlar (Csxlab, 2011) 152

Şekil 4.44 Kullanıcının yaşamına göre şekillendirdiği mekanlar (Csxlab, 2011) 153

Şekil 4.45 Nemausus Projesi merdivenin ortada olduğu seçenekler (Modern Architecture: A Visual Lexicon, 2017) 154

Şekil 4.46 Nemausus Projesi merdivenin duvara dayandığı seçenekler (Modern Architecture: A Visual Lexicon, 2017)..... 154

Şekil 4.47 Nemausus Projesi (Architectuul, 2017a)..... 155

Şekil 4.48 Nemausus Projesi üretim süreci..... 157

Şekil 4.49 Düzce Umut Evleri atölyesi ürünü (Düzce Umut Atölyesi, b.t) 164

Şekil 4.50 Düzce Umut Evleri atölyesi katılımcıları (Düzce Umut Atölyesi, b.t) 166

Şekil 4.51 Düzce Umut Evleri Projesi üretim süreci..... 167

Şekil 4.52 Zeminde bir tanesi tamamlanmamış 3 modül üst katta 1 tanesi tamamlanmamış 2 modülden oluşan konut yapısı (Archdaily, 2008))173

Şekil 4.53 Quinta Monroy inşa edilen bölümün öncesi ve sonrası (Archdaily, 2008) 174

Şekil 4.54 Quinta Monroy Projesi üretim süreci..... 176

Şekil 4.55 Alkerden yapılan Viranşehir evleri (Konuk yazar, 2016)..... 180

Şekil 4.56 Viranşehirde tamamlanmış evleri önünde bir aile (Konuk yazar, 2016) 180

Şekil 4.57 Viranşehir Projesi üretim süreci..... 182

TABLOLAR LİSTESİ

Page

Tablo 3.1 Katılımcı tasarım özeti tablosu. 76

Tablo 4.1 Proje Tablosu. 78

Tablo 4.2 Yeni Gurna Projesi 89

Tablo 4.3 PREVI Projesi 102

Tablo 4.4 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Projesi 111

Tablo 4.5 Mexicali Projesi 120

Tablo 4.6 Quinta da Malagueira Projesi 129

Tablo 4.7 Punt en Komma Projesi 138

Tablo 4.8 IBA Altbau Projesi 149

Tablo 4.9 Nemausus Projesi 160

Tablo 4.10 Düzce Umut Evleri Projesi 170

Tablo 4.11 Quinta Monroy Projesi 178

Tablo 4.12 Viranşehir Toprak ve Su Projesi 185

Tablo 4.13 Katılımcı Tasarım Örneklerinin Katılım Süreci ve Etki Eden Faktörler Açısından Bir Arada Değerlendirilmesi 190

BÖLÜM BİR
GİRİŞ

1.1 Problemin Tanımı

Tüm canlılar için ortak ve en temel gereksinim olan barınma; salt fiziksel mekân gereksiniminden öte ilişkilerle, tercihlerle, davranışlarla ve sosyo-kültürel özelliklerle kavranabilen çok boyutlu, çok bileşenli bir olgu olarak bilinmektedir. Sosyal konut ise toplulukların kitlesel barınma gereksinimlerini karşılamak amacıyla, kâr amacı olmadan düşük maliyetli ve hızlı üretime dayalı çözümler üretmek için devlet sorumluluğunda gerçekleştirilen bir model olarak tanımlanabilir. Tarihsel olarak bakıldığında sosyal konutun oluşum nedeni Sanayi Devrimi sonucu kırdan kente olan göçün artmasıyla yaşanan konut yetersizliğidir. Konut yetersizliği işçilerin sağlıksız koşullarda yaşamasına, gecekonduların artmasına neden olmuş ve devlet eliyle, ekonomik ve hızlı konut üretimine ihtiyaç duyulmuştur. Görüldüğü üzere sosyal konut üretimi yaşanan konut problemleriyle başlamış ve konut yetersizliklerinin çözümü için hızlı ve yoğun bir üretim olması nedeniyle etkili bir çözüm olmuştur. Fakat oluşum sürecinin de etkisiyle birlikte sosyal konut kavramı çoğu zaman nicelik üzerinden tanımlanan bir kavram olarak kalmıştır. Sürecin ekonomisi ve üretilen konut sayısı reklam malzemesi olarak kullanılmakta, bununla birlikte çoğunlukla birbirinin aynısı planları ve şehrin dışında sayılabilecek konumları nedeniyle kullanıcı düşünülmeden yalnızca üretmek için yapılan örnekler görülmektedir. Aynı zamanda farklı coğrafi bölgelerde yaşayan, farklı hane halkı sayısına, kültüre ve yaşam biçimine sahip yüzlerce ailenin birbirinin aynısı mekanlarda yaşamak zorunda kaldığı bir model oluşturulmaktadır.

İyi niyetli üretimler olarak görülse de detaylı incelendiğinde sosyal konut üretimlerinin çoğunlukla kullanıcı özelliklerini öncelemeyen, kullanıcının kullanım alışkanlıkları ile örtüşmeyen, sosyal, kültürel, coğrafi özellikleri gözetmeyen, kentle ilişkisi zayıf alanlarda gerçekleşen bir süreç halini aldığı görülmektedir. Bu nedenle kullanıcı içine yerleşmekte zorlandığı, sosyal alanlardan uzakta olduğu, erişim zorluğu yaşadığı ve seçim yapamadığı bu konutları ev olarak benimsemekte zorluk çekebilir. Çünkü Ersoy'un (2002) da belirttiği üzere bir mekanın ev deneyimi sunabilmesi için orada düzen kurabilme, kimlik oluşturma, ait hissetme, kendini yansıtma ve kök salma

gibi etkenlere ihtiyaç vardır. Fakat sosyal konutlar küçük ve belirli sınırlarla inşa edildiği için kullanıcının düzen kurmakta ve kimlik oluşturmakta zorluk çektiği görülmektedir. Genellikle şehir merkezinin dışında olan konumları nedeniyle kullanıcı daha önce görmediği bir yerde yaşamak zorunda kalabilir. Bu da onun ait hissedememesine ve kök salamamasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda ekonomik durumu iyileştiğinde ait hissedip kimlik oluşturamadığı bu konutlardan kolayca vazgeçebilmektedir.

Bu durumda sosyal konut üretimlerinde ihtiyaç duyulan şey kullanıcının yaşayacağı alanda söz sahibi olabilmesidir. En başta ihtiyaçların iyi tanımlanabilmesi için bölgenin iyi analiz edilebilmesi gerekmektedir ve bu analizlerin kullanıcıdan bağımsız yapılması doğru sonuçlara ulaşmada zorluk çıkarmaktadır. Çünkü konut temelde fiziksel özellikleri üzerinden farkına varılsa da içinde farklı yaşamları barındırması bakımından ayrışmaktadır ve her kullanıcıyla birlikte değişmektedir. Bu durumda mimarın uzmanlık bilgisinin yanında kullanıcının sosyal ve kültürel bilgisine de ihtiyaç duyulmaktadır. Çünkü çoğunlukla sosyal konutlarda dar gelirli kullanıcı elinden geldiği kadar yaşadığı alanları kişiselleştirmeye çalışsa da yüksek bloklar içinde maksimum konutu sığdıran sosyal konutlar kullanıcının çabasına karşılık vermekte zorlanmaktadır. Bu durumda kullanıcının sürecin içinde bulunduğu katılımcı tasarım fikri sosyal konut üretiminin tekdüzeliğine ve kullanıcıyı sürecin dışında gören üretim şekline karşı oluşturulan bir demokratikleştirme hareketi olarak görülebilir. Katılım süreci bu durumda kullanıcının süreçte aktif olması, yaşayacağı alanda söz hakkının bulunması ve demokratik bir süreç olması bakımından kullanıcı haklarını gözetmektedir.

Katılımcı tasarım süreci 1960'lardan günümüze dek gelen bir yapım süreci olmasına rağmen birçok faktöre bağlı olması ve her örnekte kullanılan genel geçer doğrularının olmaması nedeniyle kesin yargıları bulunan bir üretim süreci değildir. Bu çalışmada seçilen örnekler; süreçte kullanılan yöntemler ve yöntemlere etki eden faktörler üzerinden incelenmiştir. Geleneksel sosyal konut üretimlerinden ne gibi farklılıklar planlanarak bu üretimlerin geliştirilebileceğinin saptanması amaçlanmıştır.

1.2 Çalışmanın Amacı ve Kapsamı

Geçmişte göç hareketiyle artan konut sorununa yönelik ortaya konulan salt fiziksel mekân odaklı hızlı üretim düşüncesi kullanıcılara evrensel normlara dayandırılan tek tip yaşam alanları sunmuştur. Bu durum kullanıcıların yaşam biçimlerini yaşadıkları alanlara yansıtamamalarına sebep olmuş, toplumun yaşadığı alan ile kurduğu bağı zayıflatarak yer, aidiyet, kültür ve özne temelli kavramların sorgulanmasını tetiklemiştir. Öte yandan kullanıcının da sorumluluk almasıyla birlikte katılımcı ve kullanıcı odaklı alternatif yöntemlerin bağımsız deneyimler olarak ortaya konulduğu bilinmektedir. Bu yaklaşım ile birlikte çalışma kapsamında katılımcı tasarım süreci içinde kullanılan yöntemler belirlenerek 'tasarım aşamasında kullanılan yöntemler', 'inşa aşamasında kullanılan yöntemler' ve 'proje bitimi sonrası kullanılan yöntemler' olarak kullanılma zamanlarına göre üçe ayrılmıştır. Tasarım aşamasında kullanılan yöntemler anket, görüşme ve atölyeler olarak belirlenmiş, inşa aşamasında kullanılan yöntem olarak birlikte yapma yöntemi belirlenmiş ve son olarak proje bitimi sonrası kullanılan yöntemler olarak ise artımlı konut süreci ve bütünden parçaya oluşturma süreci belirlenmiştir. Katılımcı tasarım deneyiminin her düzeyi için belirlenen bu yöntemlerin kullanılma şekilleri, kullanıcıyla ilişkisi, ihtiyaç duyulacağı anların analiz edilmesi amaçlanmıştır. Aynı zamanda bu yöntemler yoğun olarak sosyal ve kültürel bağlamda incelenerek kullanılan yöntemlerin projelerin gelişim ve sonuçlarındaki etkilerinin saptanması amaçlanmıştır.

Sonuç olarak, yapılan grafikler yoluyla incelenen örneklerin süreç ve sonuçları analiz edilerek sürecin projenin ölçeği, organizasyonun kalitesi, kullanıcı adaptasyonu gibi süreçteki pozitif ve problemli noktaları belirlenerek süreçlerin hangi konularda geliştirilebileceğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

1.3 Çalışmanın Yöntemi

Araştırma yönteminde; sosyal konut ve katılımcı tasarım konusunda literatür taraması yapılarak başlanmış ve grafikler yardımıyla analizler yapılarak sonlanmıştır. Öncelikle sosyal konut kavramı ele alınmış ve sosyal konutların ilişki kurduğu toplu konut, yaşam şekli, yoksulluk ve katılım kavramlarıyla birlikte incelenmiştir. İnceleme sonucunda İkinci Dünya Savaşı sonrasında dikkat çeken bir unsur olarak sosyal

konutun katılım ile ilişkisi; sosyal ve kültürel, ekonomik ve politik etkenler bağlamında incelenmiş ve kullanılan yöntemlerin bu kavramlar eksenindeki etkileri saptanmıştır.

Katılım süreci içinde kullanılan yöntemler farklı zaman dilimleri ile ilişkilendirilmiş ve 3 döneme ayrılmıştır; tasarım aşamasında kullanılan yöntemler, inşa aşamasında kullanılan yöntemler ve proje bitimi sonrası kullanılan yöntemler. Bu yöntemler anket görüşme, atölye yapma, birlikte inşa etme, esnek mekan oluşturma (artımlı konut oluşturma ve bütünden parçaya oluşturma) olarak üçe ayrılmıştır. Öncelikle yöntemler incelenmiş ve negatif, pozitif yanları, kullanılabileceği ve kullanılamayacağı durumlar, sağlayabilecekleri kolaylıklar vb. saptanmıştır. Daha sonra bu yöntemleri katılımcı tasarım süreci içinde barındırmış örnekler kullanılarak vaka analizi yapılmıştır. Sosyal konutlarda katılımcı tasarım bağlamında irdelenen örnekler; tez taramaları, süreli yayın taramaları, JStore, ProQuest, Arkitekt veri tabanları taramaları, Youtube belgeseli ve Open Architecture (Esra Akcan), Katılımcı Mimarlık (Hasan Fethi), The Production of Houses (Christopher Alexander) kitapları irdelenerek döküman analizi yapılması sonucu seçilmiştir. Örnekler seçilirken ana faktör olarak projelerin düşük gelir grubuna yönelik olarak tasarlanmış sosyal konut olmasına ve farklı bölgelerde uygulanmış olmasına dikkat edilmiştir. Bununla birlikte seçilen yöntemlerin ilk kullanıldığı örnekler olması, seçilen yöntemi farklı şekilde kullanarak çığır açmış olması, ülkemizde gerçekleşmiş olması, sürecin iyi yönetildiği öğretici bir deneyim olası veya yapılan yanlışlardan ders çıkarılabilecek bir örnek olması gibi faktörler dikkate alınmıştır. Ayrıca süreçte üç gruba ayrılan yöntemlerden bir veya birden fazlasının uygulanmış olmasına dikkat edilmiştir. Örneklerin içinde tamamlanmış, bir bölümü tamamlanmış ve tamamlanmamış projelerin bulunmasına dikkat edilmiştir çünkü süreç boyunca yapılanlar sonuçların oluşmasına neden olmaktadır. Böylece sonuçlar yoluyla süreçteki doğrular ve yanlışlar daha kolay anlaşılmaktadır.

Seçilen örnekler katılım yöntemleri ve katılımcı sürece etki eden faktörler üzerinden incelenmiştir. Bu inceleme sonunda katılımcı tasarım yöntemi süreci, sonuçları ve bu sonuçların nedenleri grafikler yoluyla analiz edilmiştir. Bu

yöntemlerin sosyal ve kültürel, ekonomik ve politik etkenler bağlamında hangi durumlarda kullanılması gerektiği örnekler üzerinden incelenmiştir.

BÖLÜM İKİ
SOSYAL KONUT KAVRAMI

2.1 Sosyal Konutlar

Sosyal konuttan bahsetmeden önce konut ve ev kavramları üzerine düşünmek gerekmektedir. Bu kavramların hangi konularda ayrıştığı ve sosyal konutların durduğu yerin belirlenmesi süreci iyi anlayabilmek için önemlidir. Çünkü sosyal konut, konutun yapılma şeklini belirten bir kavram olsa da yalnızca yapılma şekli üzerinden tanımlanması bu konutların birilerinin evi olduğu gerçeğinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Günümüz sosyal konutlarının ev olma konusundaki eksikliği belki de bu konutların kullanıcı ile ilişkilerinin göz önüne alınmamasından kaynaklanmaktadır.

Konut kavramı genellikle fiziksel özellikleriyle öne çıkan bir kavramdır fakat aynı zamanda sosyal ve kültürel olguları da içinde barındıran bir işleve sahiptir. Çünkü konut günlük yaşamın merkezine yerleşmiştir ve en çok vaktin geçirildiği yer olmasa da ayrıldığımızda geri döndüğümüz yer olma özelliği göstermektedir (Gram-Hanssen ve Bech-Danielsen, 2012). Rapoport (1977), konutun yerleşimden ayrı düşünülemeyeceğini, bütüncül bir mekânsal ve sosyal sistemin parçası olarak görülmesi gerektiğini belirtmiştir. Konut yerleşimleri akrabalık, sosyal ağlar, cinsiyet rolleri, çalışma biçimleri ve benzerlerinden etkilenir ve karşılığında bunları etkiler (Rapoport, 1977). Bu nedenle konut yalnızca, beton, kolon, kiriş vb. malzemelerden oluşan bir yapı olmak yerine, insan ile birlikte ‘ev’i oluşturan bir mekana dönüşür ve ev, insanlık tarihi kadar eskidir (Ertan, 1996 aktaran Beşirli, Koçancı, Bakır, Özdemir ve Gülle, 2016).

Ev kavramı algılanması bakımından soyut bir kavram olduğu için tanımlanması konuta göre güçtür. Mallett’in evi, bir yer, bir boşluk, bir duygu veya dünyada olmanın bir yolu olarak tanımlaması da bu kavramın soyutluğunu aktarmaktadır (Mallett, 2004). Ersoy’un (2002) evi “bir yapı birimi olmanın ötesinde, soyu, aileyi, düzeni, ilişkiler, merkezi, kalıcılığı, kökeni belirtmekte ve hatta metafiziksel değerlerin kapsayıcısı olmaya değin uzayabilmektedir” (s. 27) şeklinde tanımlaması da bu soyutluğu ve evin tanımının algısal olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda evin algılar, deneyimler, gözlemler ve hisler yoluyla tartışıldığını ve pozitif anlamlarla

nitelendirildiğini belirtmiştir. Bunları; güvende ve rahat olma, özgürlük, kalıcılık, kaçış alanı, öz alan vb. olarak nitelendirilmiştir (Ersoy, 2002). Evin bu anlamları, kişinin evi, fikir ve değerlerinin yansıması, kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirebileceği bir mekan, kalıcı ve sürekli bir yer ve dış dünyadan kopacağı güvenlikli bir sığınak olarak görmesini açıklamaktadır.

Sosyal konut ise, evsizlik hali sonucunda ortaya çıkmıştır (Revees, 2005). Örneğin Muthesius (1992), sosyal konutu "devlet, yerel yönetimler veya sosyal kuruluşlar tarafından üretilen ve kapitalist düzenin kısmen dışında olan konut yerleşimleri olarak ifade etmek" olarak tanımlamıştır (Bingöl, 2019). Sosyal konutu yapılma nedeni ve yapılma şekli üzerinden tanımlamak doğrudur çünkü konutta da olduğu gibi dilimizde nesnel bir anlamı vardır. Bunun sebebi ise kullanıcının farklılıkları gözetilmeden tek tip olarak düşünülerek üretimler yapılması olabilir. Fakat sosyal konutun nesnel tanımının dışına çıktığımızda karşımıza çıkan şey dar gelirlilerin yaşamak için ihtiyaç duyduğu alanladır. Bu nedenle sosyal konut da evin hissettirdiği pozitif kavramları hissettirerek kullanıcıya göre uyarlanabilmelidir. Fakat sosyal konutlara bakıldığında ev olarak hissettirme konusunda zayıf olduğu görülmektedir. Bu durumda sosyal konutun geçmişten günümüze dek gelişimini iyi anlamak, ilişkili olduğu kavramlar ve ilişkilenebileceği kavramlar üzerinden araştırmak gerekmektedir.

2.1.1 Sosyal Konutlarda Tarihsel Gelişim

On dokuzuncu yüzyıl, sanayileşmenin de etkisi ile, Avrupa ülkeleri için gelişim dönemi olmuştur. 18. yüzyılda başlayan Sanayi Devrimi üretim kültürünü değiştirmiş ve bu durum sosyal, ekonomik, siyasal değişimlere neden olmuştur. Bu değişimler ile birlikte yeni sosyal sınıflar ortaya çıkmıştır. Köylerde yaşayan nüfus kentlere yönelmeye başlamış ve bu durum kent nüfusunun kır nüfusuna oranla hızla artmasına neden olmuştur. 2000'li yıllara gelindiğinde ise dünya genelinde kent nüfusu ile kırsal nüfus eşitlenmiştir (Kunduracı, 2013). Yaşadıkları kırsal alanı terk edip kente göçen göçmenler kent yaşamındaki hızlı artışı karşılayacak yeterli iş olanağının olmaması nedeniyle işsiz kalmış ve yoksulluk yaşamışlardır. Buna ek olarak önemli bir konut kıtlığı oluşmuş ve köylerden kentlere doğru gerçekleşen kontrolsüz göçün bir sonucu olarak şehir merkezlerinde sağlıksız koşullarda yaşayan bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Ayrıca, şehirlerde hızlı nüfus artışı bu alanların yeniden planlanma ihtiyacını

doğurmuş, göçler toplumsal değişimlere neden olmuş ve kent içinde barınma konusunda kaos ortamı oluşmuştur. Konut sıkıntısı, endüstriyel üretimin oluşturduğu kapitalist yaklaşımın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Engels'in (1887) bu konudaki düşüncesi "(modern) büyük kentlerimizde işçilerin ve küçük-burjuvazinin bir kısmının muzdarip olduğu konut sıkıntısı, günümüz kapitalist üretim tarzından kaynaklanan sayısız daha küçük, ikincil kötülüklerden yalnızca biridir" olmuştur (Engels, 1887 aktaran Amirjani, 2020, s. 14).

Bu dönemde, kitlesel barınma ihtiyacının karşılanması amacıyla toplu olarak konut üretimleri yapılmaya başlamıştır. 19. Yüzyıl sonrası büyük kentlerdeki bu üretimler 1. Dünya Savaşına kadar düşük yoğunlukta gerçekleşmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrasındaki yıkım sonucunda ise devlet desteğiyle sosyal konut uygulamalarının yoğunluğu artmıştır. Sosyal konut üretimlerinde sanayi devrimi sonrası bir diğer büyük dönüm noktası ise 1929 ekonomik krizi ile olmuştur. Bu dönemde önemli derecedeki işsizlik ve yoksulluk problemi İkinci Dünya Savaşı öncesinde son kez sosyal konut ihtiyacının pik yapmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşıyla birlikte ise gerçekleşen büyük kayıplar, ekonomik problemler ve kentlerdeki büyük tahribatlar nedeniyle kentlerin yenilenmesi gerekmiş ve sosyal konut ihtiyacı duyulmuştur. Bu süreç zamanla tüm Avrupa ve Amerika'ya yayılmıştır ve 1945-1955 yıllarında birçok ülkede düşük gelirlilerin ihtiyaçlarını karşılayacak apartman blokları yapılmıştır (Kunduracı, 2013).

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki 40 yılı bulan dönemde sosyal konut uygulamaları neredeyse tamamen batılı ülkelerde gerçekleşmiştir. Bunun sebebi ise 2. Dünya Savaşı'nın sivil yaşam alanları üzerindeki büyük yıkıcı etkisidir. Bu dönemde Avrupa'daki sosyal konut stoğu tüm konutlar içinde önemli bir orana sahip olmuştur (Kunduracı, 2013).

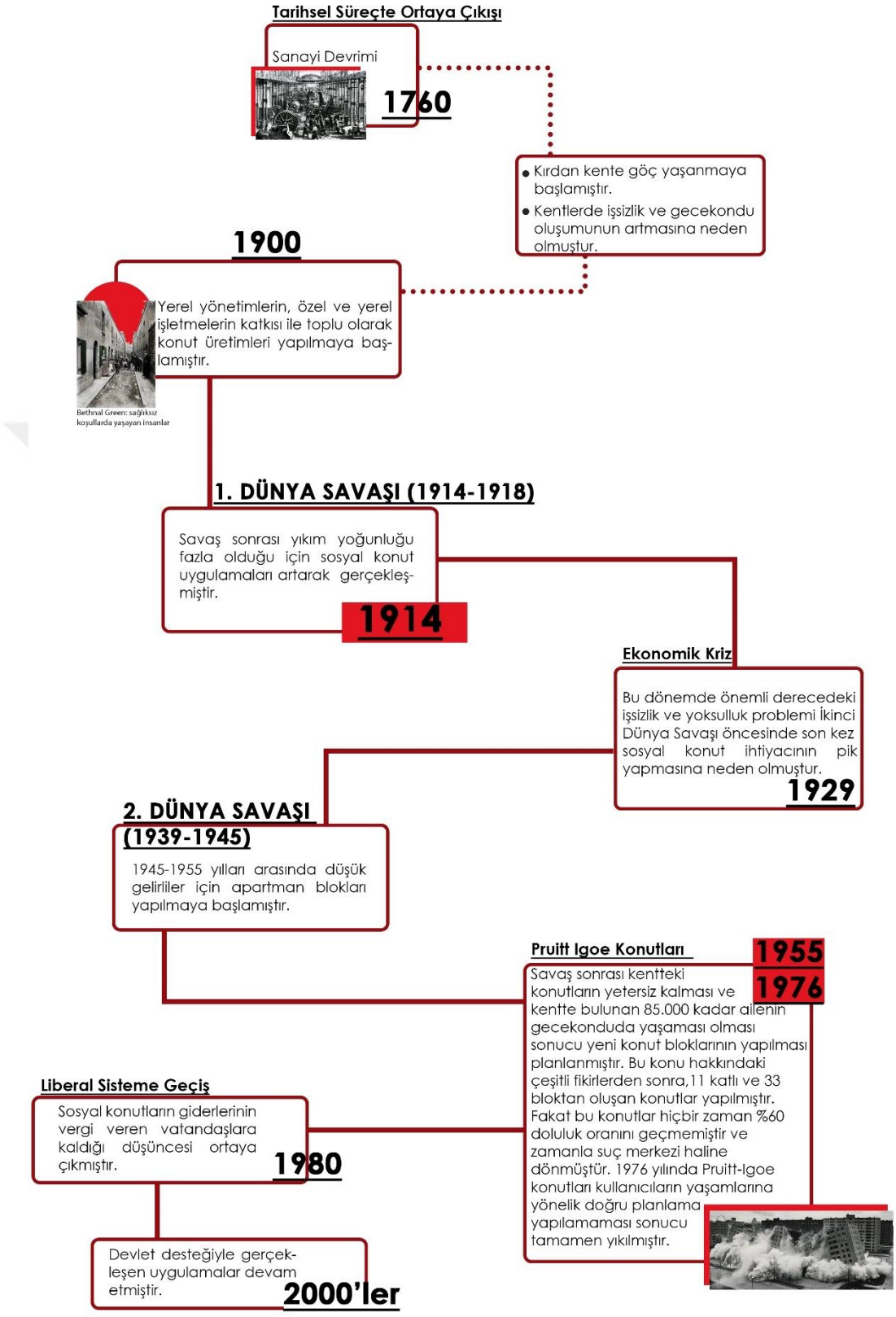
1980'lere gelindiğinde ise, İngiltere ve Amerika gibi birçok ülke ekonomi ve sosyal politikaların değişimi ve bu süreçlerin "adalet", "hak" ve "hizmet" kavramları üzerinden eleştirilmesi ile yeni bir liberal sisteme geçmiştir. Bu sistem sosyal konutların kamu giderlerinin ödenmesinin bırakılacağı anlamına gelmiştir. Aynı zamanda sosyal konut kullanıcılarına yaşadıkları bu konutlar satılmaya çalışılmıştır. Böylece sosyal konutların ekonomik yükünün vergi veren vatandaşların üzerine

kaldığı düşüncesi ile kurulan bu kiralık sosyal konut yaklaşımlarındaki sosyal politika mülkiyete dayalı bir sürece dönüştürülmüştür (Morton, 2012 aktaran Beşirli, Koçancı, Bakır, Özdemir ve Gülle, 2016)

Sonuç olarak, uzun yıllar boyunca çeşitli dönüm noktalarından, sosyal ve kültürel değişimlerden sosyal konut üretimleri de etkilenmiştir. Ayrıca bu süreçte planlama hatalarının yapıldığı ve beklenmedik önemli sonuçlarla karşılaşılan örneklerin olduğu görülmektedir. Örneğin, Pruitt-Igoe konutları bu sürecin önemli örneklerindendir (Şekil 2.1). Savaş sonrası kentteki konutların yetersiz kalması ve kentte bulunan 85.000 kadar ailenin gecekonduda yaşaması, orta gelirlilerin bu bölgeyi terk ediyor olması ve onların yaşadıkları yerlere dar gelirlilerin geliyor olması sonucu yeni konut bloklarının yapılması planlanmıştır (Koyuncu, 2011). Bu konu hakkındaki çeşitli fikirlerden sonra, 11 katlı ve 33 bloktan oluşan konutlar yapılmıştır. Fakat bu konutlar hiçbir zaman %60 doluluk oranını geçmemiştir ve zamanla suç merkezi haline dönmüştür. Fakat, yakında bulunan benzer demografik yapıya sahip, az katlı yapılardan oluşan Carr Village Bölgesi'nde herkes yaşamaya devam etmiş ve bir sorun yaşanmamıştır. Sonuç olarak, 1976 yılında Pruitt-Igoe konutları kullanıcıların yaşamlarına yönelik doğru planlama yapılamaması sonucu yeterince kullanılmadığı ve suç merkezi olduğu için tamamen yıkılmıştır. Bunun üzerine, 1960'lardan sonra katılımcı yaklaşımların gelişmesi ile sosyal konutlar üzerinde de katılımcı yaklaşımların etkisi zamanla gelişmiş ve dünyada birçok örnek vermiştir (Şekil 2.2).

Şekil 2.1 Pruitt-Igoe konutları (Koyuncu, 2011)

Şekil 2.2 Sosyal konut zaman çizelgesi

2.2 Sosyal Konutu Etkileyen Unsurlar

Tanımlarından ve tarihsel gelişiminden de görüldüğü üzere sosyal konutlar yoksulluk, ekonomi, kullanıcı ve toplu üretimlerle ilişkilenen bir kavramdır. Konut üretiminin, dar gelirli kullanıcı için olan, devlet eliyle veya kooperatifler yoluyla gerçekleşen toplu olarak üretim halini tanımlamaktadır. Bu nedende ilişkilendiği kavramlar çeşitlenmektedir.

Genellikle konut ve toplu konutla karıştırılır. Bu nedenle bu bölümde ilk olarak konut ve toplu konut kavramlarıyla ilişkisine değinilerek benzerlik ve farklılıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Daha sonra sosyal konutun ana öznesi olan kullanıcı ve onlarla ilişkisi üzerinden sosyal konut tanımlanmıştır. Çünkü konut içinde barındırdığı kullanıcı ile şekillenmektedir. Sosyal konut bazı durumlarda bu konuda eksik kalmaktadır bu nedenle sosyal konutun kullanıcı ve yaşam biçimleri irdelenerek yaşanan problemler ve bu problemlerin hangi durumlardan kaynaklandığı analiz edilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise sosyal konutun yapılma nedeninin ana faktörlerinden olan yoksulluk ve ekonomi ile ilişkisi analiz edilmiştir. Sosyal konut oluşumundaki ana etken ekonomiktir ve bu konuda ne gibi çözümler üretildiğinin araştırılması planlanmıştır.

Sonuç olarak sosyal konutlarla ilişkilenen bu 3 ana parametre bize sosyal konutu ve nasıl üretildiğini gösterirken tezin ana unsuru olan katılım kavramıyla ilişkisi üzerinden tüm bu kavramlar analiz edilerek katılımcı tasarıma giriş yapılması amaçlanmıştır.

2.2.1 Sosyal Konut-Konut-Toplu Konut İlişkisi

Konut kavramı Ruşen Keleş tarafından hazırlanan Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde "Bir ya da birkaç ev halkının yaşaması için yapılmış, insan yaşamasının gerekli kı1dığı uyuma, yemek pişirme, soğuktan ve sıcaktan korunma, yıkanma ve ayakyolu gibi temel gereksinme konularında kolaylıkları bulunan barınak" olarak tanımlanmıştır (Keleş, 1980, s. 79). TDK Sözlüğü'nde ise "İnsanların içinde yaşadıkları ev, apartman vb. yer, mesken, ikametgâh" olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, b.t.). Tognoli (1987), konutla ilgili araştırmaların konutun özel ve kişisel bir yer olduğunu vurgulamıştır. Konutun insanın var olduğu en merkezi yer, hayatındaki

önemi olaylara tanıklık eden, kullanıcısının kendini huzurlu, konforlu ve sıcak hissettiği aynı zamanda iş hayatından da uzak hissettiği yer olduğunu söylemiştir. Bununla birlikte konutun yalnızca fiziksel bir yer olmadığını aynı zamanda bilişsel bir ye olma özelliğini de gösterdiğini belirtmiştir (Kellekçi ve Berköz, 2006).

Ersoy (2002), konutu en temel anlamda insanı doğanın etkilerinden koruyan bir kabuk veya barınak olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte konutun "sosyokültürel bir ürün" (s.39) olduğundan ve insanların kültürel altyapılarıyla da şekillendiğinden bahsetmiştir (Ersoy, 2002). Rapoport (1969a) konutun insanların yaşadıkları yerleşim alanı ve peyzaj alanlarının bir parçası olduğundan ve bu alanların kullanım şekli konutun kullanımını ve dolayısıyla biçimini de etkilediğinden bahsetmiştir (Mazumdar ve Mazumdar, 1994). Boyacıoğlu ise konutu "İnsanın kendisi ve en yakınlarıyla içe çekilme gereksinimini karşıladığı, özel ve mahrem eylemlerini gerçekleştirdiği, doğal ve sosyal dış dünyadan kendisini soyutlayabildiği bir mekân" olarak tanımlar (Boyacıoğlu, 2010 aktaran Ulusoy, 2020, s. 88)

Tanımlardan da görüldüğü üzere konut insani bir ihtiyaçtır. Barınma hakkının en temel insan haklarından olmasının yanında konut aynı zamanda sosyokültürel yapının bir parçası, ekonomik ve estetik bir araç olma özelliği de gösteren çok yönlü bir kavramdır. Kullanıcı konut içindeki yaşamı, anıları, hüzünleri ve mutlulukları ile yaşadığı alanı kendisi için anlamlı hale getirmektedir. Konuta verdiği anlam çevresindeki sosyal ilişkileri, konutta kiracı ya da ev sahibi olma durumu, ekonomik ve sosyal düzeyi ile değişmektedir (Kapan, 2014). Bununla birlikte önemli bir ekonomik kaynak olması nedeniyle konut birçok ülkede inşaat sektörü ve siyasi ortam ile de doğrudan ilişkilenmiştir (Ulusoy, 2020). Sonuç olarak, konut, barınma probleminin çözümü konusunda önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır ve hükümetler zaman içinde toplu konut, sosyal konut uygulamaları gibi çözümler kullanarak bu problemi çözmeye çalışmıştır.

Konut ücretsiz değildir ve halk için elde edilmesi ve içinde yaşanması çok pahalı olabilir. Dengeli bir yaşam sürdürebilmek için konuta yapılacak harcamanın miktarı, bireylerin diğer temel ihtiyaçlarını karşılamasını engelleyecek büyüklükte olmamalıdır, bu nedenle devlet düşük gelir grubunun korunması amacıyla konut piyasasına müdahalede bulunmaktadır (Karakaş, 2015). Her ülke kendi ekonomik,

politik, demografik ve sosyal şartları doğrultusunda sosyal konut anlayışını ve yöntemlerini geliştirmiştir.

Sosyal konut ise devlet, yerel yönetimler ya da sosyal kuruluşlar eliyle üretilen ve kısmen kapitalist pazarın dışında kalabilen üretimi ifade eder. Bingöl (2019), "Özellikle toplumun dar ve orta gelir gruplarına yönelik kiralanmak ya da satılmak üzere üretimi kamu otoritesi tarafından sübvanse edilen konutlar" olduğunu belirtmiştir (Bingöl, 2019, s. 86). Ruşen Keleş ise bu kavramı Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde, toplumsal konut (sosyal mesken) başlığı altında, "Yoksul ya da dar gelirli toplulukların barınma gereksinmelerini karşılayabilecek biçimde yapılmış, en küçük boyut ve niteliklerde, sağlık koşullarına uygun, sağlam ve ucuz konut" olarak tanımlamıştır (Keleş, 1980, s. 105).

Görüldüğü üzere sosyal konut kavramının ana özellikleri kamu teşebbüsü olması, ticari bir nesne olarak görülmemesi, kâr amacı güdülmemesi, yapım hızı ve yapım maliyeti açısından etkin bir planlama talep etmesidir (Bingöl, 2019). Scanlon, Arrigoitia ve Whitehead (2015) yüzyıllar öncesinde, bugün sosyal konut olarak adlandırdığımız konutların dini tarikatlar, hayır kurumları ya da işverenler tarafından belirli gruplar için sağlandığını belirtmiştir. Ancak on dokuzuncu yüzyıldan itibaren merkezi hükümet ve belediyeler genellikle çalışan aileler için konut sübvansiyonu ve yerel altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesinde önemli stratejik roller üstlenmiştir (Scanlon, Arrigoitia ve Whitehead, 2015).

Savaş sonrası erken dönemde sosyal konut modeli Kuzey ve Doğu Avrupa'da büyük ölçüde benzerlik göstermiştir. Savaş sırasındaki yıkımın ve yatırım eksikliğinin etkilerini gidermek, hızla artan nüfusu barındırmak, ekonomileri normale döndürmeye yardımcı olmak ve istihdam sağlamak için devlet destekli konut inşasına büyük önem verilmiştir. Devletin, özel ve yerel işletmelerin katkısı ile üretilen ilk büyük konut uygulaması İngiltere'de, Londra'nın "Bethnal Green" bölgesinde yapılmıştır. Kötü koşullar altında yaşanan barınaklar yerine planlanan bu konutların yapımı 1890'da başlamış ve 1900 yılında tamamlanmıştır. Fakat planlanan düşük kiralı konutlar sağlanamamıştır ve kiralar yükselmiştir. Sosyal konutlar, hem yeni inşa ve yenileme yatırımları hem de çeşitlilik gösteren Avrupa vatandaşları için uygun fiyatlı konutlar

sağlaması açısından Avrupa'nın konut ihtiyacının karşılanmasında onlarca yıldır önemli bir rol oynamaktadır.

Aynı zamanda Scanlon, Arrigoitia ve Whitehead (2015), genel olarak, sosyal konutlarda yaşayanların yaşlılar ve gençler olduğunu belirtmiş ve oluşturduğu tabloda sosyal konutlarda emekliler ve boşanmış ebeveynlerin neredeyse tüm ülkelerde en fazla sayıda olduğunu da göstermiştir. Aynı zamanda tablodan çıkarılan bir diğer önemli bulgu da azınlıkların ve göçmenlerin sosyal konutlarda yüksek oranda görülmeleridir. Scanlon, Arrigoitia ve Whitehead (2015) ortalama gelirlerinin yerli nüfustan daha düşük olması ve başlangıçtaki konut koşullarının genellikle kötü olması göz önüne alındığında bunun beklenen bir durum olduğunu belirtmiştir. Ancak bu durum, son birkaç on yılda sosyal konutlardaki politika vurgusunun düşük gelirli çalışan aileleri barındırmaktan, daha savunmasız ve piyasa konutlarına uygun fiyatlı erişimi olmayanlara yardım etmeye doğru kaymasıyla hızla büyüyen bir olgu olduğunu göstermiştir.

Türkiye'de ise sosyal konut ihtiyacı ilk olarak yeni başkentin aldığı yoğun göç ve memurların konut ihtiyacı ile birlikte görülmeye başlamış, sanayileşme sonucu yaşanan hızlı kentleşme ile ihtiyaç artmıştır (Ece Kaya ve Akıner, 2022). Türkiye'de sosyal konut üretim süreci öncelikle gecekondunun değerinin ölçülmesi ve daha sonra yeni konutun bedeliyle arasındaki farkın hesaplanarak kullanıcının ödemesi gereken tutarın belirlenmesi yoluyla yapılmaktadır (Ece Kaya, 2020). Aynı zamanda dar gelirli kullanıcıya verilen konut kent merkezinden uzaklaşmakta ve kullanıcı doğup büyüdüğü, iş yaptığı alanlardan soyutlanarak ulaşılması zor, çevresinde hayatını idame ettirebileceği seçeneklerin bulunmadığı alanlara göç etmek zorunda bırakılmaktadır. Dar gelirli kullanıcının terk etmek zorunda kaldığı alanlar ise bağlamdan kopuk, bölgenin kültürü ve kullanıcı ihtiyaçları gözetilmeden az maliyetle üretilen konut bloklarıyla doldurulmuştur.

Sosyal konut kavramı zamanla benzer bir kavram olan toplu konut yerine kullanılmaya başlanmıştır. Fakat bu iki kavram farklı ihtiyaçlar sonucu ortaya çıkmış kavramlardır. Toplu konut 19. yüzyılda kitlesel barınma ihtiyacının karşılanması amacıyla oluşturulmuş konutlardır. 1. Dünya Savaşı sonrasında devletin konut üretimine el atmasıyla birlikte sosyal konut üretimleri yapılmaya başlanmıştır (Bingöl,

2019). Muthesius (1992), toplu konutu, sosyal konuttan farklı olarak, kapitalist "konut pazarı" ya da "konut endüstrisi" tarafından üretilen yerleşimler olarak tanımlamıştır (Bingöl, 2019). Ruşen Keleş ise Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nde toplu konutu "Konut birleşkesi, konut yapım ortaklığı ya da konut bankaları gibi kamusal ya da özel kuruluşlarca gerçekleştirilen ve çok sayıda ailenin barınma gereksinmesini karşılayan büyük çaptaki konutlandırma ve yerleştirim girişimi" olarak tanımlamıştır (Keleş, 1980, s. 104). Bu durumda toplu konut tek seferde fazla konut üretimini ve ticari kaygı içeren bir üretim şeklini tanımlamaktadır. Sosyal konut ise devlet, yerel yönetim veya kooperatiflerin ürettiği kar amacı gütmeyen üretimlerdir. Aynı zamanda "Bir konutun mülkiyeti piyasa maliyetinde alt ve orta gelir grubuna veriliyorsa veya mülkiyet devlet, yerel yönetim, kâr amacı gütmeyen kurumlardaysa ve konut piyasa fiyatının altında kiraya veriliyorsa sosyal konut olduğu söylenebilmektedir" (Kaya ve Akıner, 2022, s. 1989).

Yapılan tanımlarda da sosyal konutun yoksul ve dar gelirliler için kamu otoritesi tarafından desteklenen ve ticari kaygısı bulunmayan düşük maliyetli projeler olduğu vurgulanmaktadır. Toplu konut ise, ticari kaygı barındıran, hızlı ve tek seferde toplu üretimi amaçlayan böylece birim maliyetini azaltan projeler olarak tanımlanmıştır. Sonuç olarak, iki kavramın tanımının da birbirinden temelde ayrılmış olduğu görülmektedir.

2.2.2 Sosyal Konut-Kullanıcı ve Yaşam Şekli İlişkisi

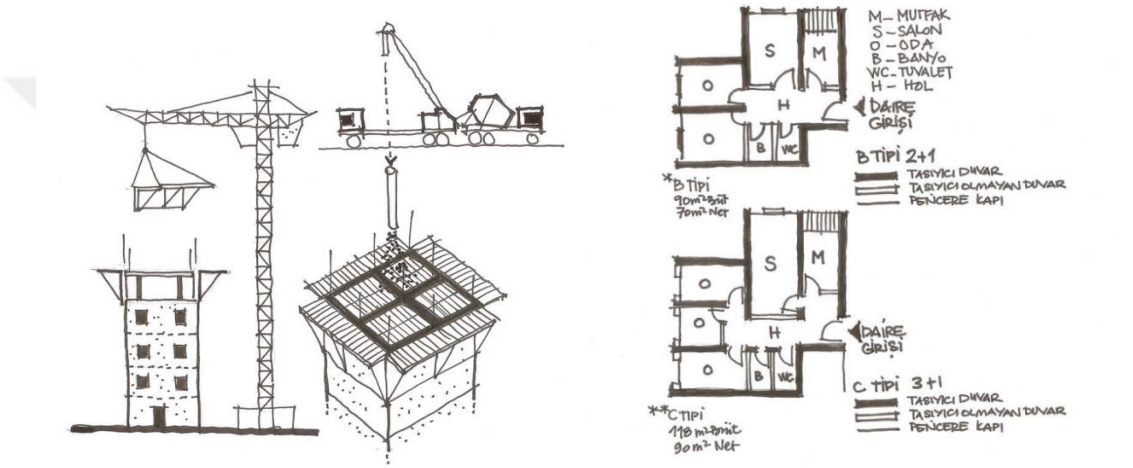
Küreselleşme etkisiyle kentlerde yaşanan büyüme sebebiyle barınma sorunu yaşanmaya başlamıştır. Ülkemizde ise Cumhuriyet dönemi sonrasında sanayileşmenin arttığı dönemde yaşanan göçle birlikte kent çeperlerinde çeşitli bölgelerden gelen göçmenler tarafından gecekondular oluşturulmaya başlamıştır. Gecekondular göçmenlerin geldiği bölgelere özgü kırsal özellikleri içinde barındırmaktadır (Kapan, 2014). Benzer şehirlerden göç eden kişiler aynı bölgelere göç etmiştir ve böylece sosyal ilişkileri kent merkezlerine göre kuvvetlidir. Fakat şehir merkezinden uzakta ve sınırlı bir çevreyle iletişim kurdukları için kent yaşamına yeteri kadar dahil olamamışlardır (Kapan, 2014). Bu durum yoksulluk, buna bağlı olarak gelişen toplumsal problemlere neden olmuştur.

Ülkemizde 2000'li yıllarda kamu tarafından yapılan müdahalelerden biri olan sosyal konut üretimleri şehir, iklim, kültür, aile ferdi sayısı, yaşam şekli, arazi yapısı fark etmeksizin genellikle apartman tipolojisinin kullanıldığı yüksek katlı ve fazla sayıda bloktan oluşan seri üretim binalar olarak özetlenebilir. Bu durum burada yaşayan sakinlerin tercihlerine, değerlerine ve algılarına dikkat edilmeden planlanan ve bu nedenle tekdüze olan mekanların oluşmasına sebep olmaktadır. Özellikle sosyal konutların büyük çoğunluğunu kapsayan yüksek katlı ve birçok bloktan oluşan konutlar kullanıcının tercih edebileceği farklı seçenekler sunmakta zorlanmaktadır. Farklı yaş grubundan, farklı geçmişlerden gelen farklı sayıda kullanıcıdan oluşan konut sahipleri tek tip mekanlar içinde yaşamak zorunda kalmaktadır.

Kullanıcı değerleri, inançları, standartları ve beklentileri yapılı çevrenin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Çünkü mekanlar ve bu mekanların içinde yaşayan topluluklar geçmiş tarafından oluşturulmaktadır. Bu da yeni mekanların (özellikle yeni gelişen bölgelerin) sosyal olarak yerleşmesinin bir nesil veya daha fazla sürebilmesine neden olur (Day ve Parnell, 2003). Day ve Parnell'a göre insanları öncelikle tanıyıp daha sonra güvenmemizin sebebi onları zamanla tanımış, vakit geçirmiş olmamız ve hakkında bilgi sahibi olmamızdır. Mekanlar için de aynı duyguları yaşamaktayız. Mekanları da zaman geçirerek tanırız, zamanla kendimizden bir şeyler katarak geliştiririz. Bu gelişim zaman alabilir.

Fakat sosyal konutlara baktığımızda gelişim için yeterli imkan olmadığını görürüz. Çünkü sosyal konut örneklerinde ilk gördüğümüz şey şehir merkezinden uzak, ulaşımı zor olan, çevresinde az sayıda ticari mekan barındıran, boş bir arazide yan yana dizilen bloklardan oluşan, sosyal donatıları iç içe değil uç uca ekleyerek oluşturan ve çevresinde yaşam ile ilgili hiçbir iz olmayan alanlardır. Dündaralp'in (2012) de değindiği gibi özellikle TOKİ konutlarında sıklıkla kullanılan zoning mantığı farklı yaş grubu ve ihtiyaçtaki kişilerin etkileşimini de zorlaştırmaktadır. Dündaralp (2012), kent hayatının iç içeliğinden kopmuş bu alanları toplu yatakhanelere benzetmektedir (Dündaralp, Ceylan ve Kay, 2012). Yapılan çalışmalar tek bir alanda toplanılan sosyalleşme mekanlarına ulaşımın zor olabildiğini bu durumun zaten küçük yaşam alanlarında yaşamak zorunda kalan kullanıcıların sosyalleşmesine ve komşuluk ilişkilerinin gelişmesine engel olduğunu göstermektedir.

Genellikle tünel kalıp sistemi kullanılarak yapılan bloklar tüm katların duvarlarını taşıyıcı olarak kullanır ve bu durum katları beton hücreler haline getirir. Bu durum daire içinde esneklik oluşmasına engel olarak tep tip konut modelleri oluşmasına neden olmaktadır (Dündaralp, Ceylan ve Kay, 2012). Çoğunlukla 2+1 ve 3+1 olan plan tipleri uygulanır ve bu plan tipleri birleştirilip çekirdeğin etrafına sarılarak bloklar oluşturulur. Bu plan tiplerinin aşina olunan bir plan tipi olması meşruiyet aracı olarak kullanılır (Dündaralp, Ceylan ve Kay, 2012). Fakat kullanıcılar bu plan tiplerindeki en küçük potansiyeli kendi yaşamlarına uygun hale getirmeye çalışırlar (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Tünel kalıp sistemi uygulanan TOKİ Tipolojileri (Dündaralp, Ceylan ve Kay, 2012)

Bahçede oturarak çeşitli ev işleri yapmaya, sohbet etmeye alışmış bir kültürden gelen kullanıcılar için yeterince park ve piknik alanlarının olmaması kullanıcıların aileleri ve komşularıyla birlikte toplanacakları alanlar bulamadıkları için yeterince sosyalleşememelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda sosyal konutların genellikle şehrin tepelerinde üretiliyor olması ve zoning mantığı ile yapılması her ihtiyacın birbirinden ayrı bölgelerde karşılanıyor olması özellikle yaşlılar olmak üzere tüm yaş grubundaki kullanıcıların yaşam standartlarını düşürmektedir (Avcı ve Topçu, 2019). Bu durumda bahsedilen sosyal konutta kullanıcının fiziksel ihtiyaçlarının karşıladığı kabul edilebilir fakat bu ihtiyaçların karşılanma şekli konforsuz olmaktadır. Kullanıcı en küçük fiziksel veya sosyal ihtiyacı için çaba harcamaktadır.

Görüldüğü üzere kullanıcılar geçmişten gelen alışkanlıklarını sürdürmek isterler. Şehirde yaşıyor olsa da bazı alışkanlıkların geride bırakılamazlar. Bu alışkanlıklar

yaşamak için yapılması zorunlu olan şeyler olarak görülmese de kullanıcının yaşadığı alanı sahiplenebilmesi, orada kendine yeni bir hayat kurabilmesi ve sosyalleşebilmesi için önemli etkenlerdir.

Aynı zamanda birçok sosyal konut örneğinde küçük m2'lerde yaşadıkları için zorlanan kullanıcılar görülmektedir. Bu durum kullanıcıyı en çok etkileyen negatif etkenlerden biridir. Aile ferdi sayısı ile oda sayısının uyumlu olmaması kullanıcıların ev içinde mahremiyet sağlayamamasına, çocukların çalışma alanları bulamaması bu nedenle eğitim hayatlarında yaşıtlarından geri kalmasına neden olabilir. Bu durumda kullanıcının ilk aksiyonu yaşadıkları alanı büyütmek için balkonları kapatmak olur. Ev içinde depolama alanı bulamayan kullanıcı kat hollerini de bunun için kullanmaya başlar ve bu durum hem görüntü kirliliği oluşturur hem de kattaki diğer sakinlerin bu durumdan rahatsız olmasıyla sosyal ilişkilerin zedelenmesine neden olabilir.

Sonuç olarak, sosyo-kültürel hususların eksikliği konut sakinlerinin konut memnuniyetini azaltmakta, bu da onları daha verimli, uygun ve kişiselleştirilmiş alanlar yaratmak için evlerinin düzenini değiştirmeye yöneltmektedir (Abed, Obeidat ve Gharaibeh, 2022). Etkili bir kent ve konut politikası gerçekleşebilmesi için konut parametrelerinin ve kullanıcının iyi anlaşılması gerekmektedir. Kullanıcıların yaşadıkları alanları algılayış şekilleri ve bunun yaşamları üzerindeki etkisinin arka plana atılmaması ve kullanıcıların değerlerine, isteklerine ve gereksinimlerine yönelik planlamaların yapılması gerekmektedir.

2.2.3 Sosyal Konut-Yoksulluk-Ekonomi İlişkisi

Gelir eşitsizliği her dönemde karşımıza çıkmaktadır fakat sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan kapitalizm sürecinde dikkat çekmiştir (Çelik, 2004). Sanayi devriminin getirdiği hızlı büyüme nedeniyle oluşan gelir dağılımı dengesizliği yoksul nüfus yoğunluğunu arttırmıştır. 2. Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışı oluşmaya başlamış ve böylece dar gelirli nüfusun büyüme sürecinden yararlanmasını sağlayan sosyal politikalar oluşturulmaya başlamıştır. Sosyal konut süreçleri de bu sürecin bir sonucu olarak yoğunlaşmıştır. 1980'lere geldiğimizde ise liberal devlet anlayışı oluşmaya başlamış ve bu durum sosyal devlet anlayışının zayıflamasına neden olmuştur. Yoksullukla ilgili çalışmalar geri planda kalmıştır (Çalışkan, 2011).

Günümüzde ise sermaye birikiminin büyük çoğunluğu kentsel rant üzerine kurulmaktadır ve bu durum konutun bir rant aracı haline gelmesine neden olmaktadır. Konutun rant aracı olması konut edinimi konusunda sorunların yaşanmasına neden olmakta ve konutun piyasa değerini ön plana çıkarmaktadır (Uray, 2022). Uray'ın (2022) da belirttiği gibi mega proje olarak tanıtılan ve çevresinden izole olacak şekilde oluşturulan kapalı siteler de bu durumu desteklemektedir. Sosyal konut kavramını ise bu rant piyasasında kendine yer bulamayan kişilerin yaşadığı konut ihtiyacının sonucu olarak ortaya çıkmış bir kavram olarak görebiliriz. Çünkü özellikle Türkiye gibi gelir dağılımı adaletsiz olan ve dar gelirli nüfusun fazla olduğu ülkelerde konuta erişim imkanı kısıtlı olmaktadır ve bu durum da temel insan haklarından olan konut hakkını engellemektedir (İMO, 2009). Konut ihtiyacının arttığı durumda konut hakkı sekteye uğrar ve bu durumda konut talebinin muhatabı kamu olur (İMO, 2009).

Devletlerin geliştirdiği konut politikaları ile piyasaya müdahale edilerek bu dengesizliklerin normal seviyeye gelmesi amaçlanır. Bunun önemli örneklerinden biri sosyal konutlardır. Sosyal konutları kamu ve özel gruplar tarafından dar, bazı durumlarda da alt-orta ve orta gelire sahip kullanıcılar için yapılan konutlar olarak tanımlayabiliriz (Temel, 1992). Sosyal konutta öncelikli amaç konutları toplumun ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde dağıtarak arz-talep dengesizliğini gidermektir. Aynı zamanda konut maliyetlerini azaltmak da başlıca hedeflerdendir (Uray, 2022).

Devletlerin sosyal konut üretiminde kullandıkları farklı ekonomik modeller bulunmaktadır. Yerel ve merkezi hükumetler sosyal konutları kendileri üreterek veya sübvansiyonlar ve girdi destekleri ile bu süreci gerçekleştirebilir (Akalın, 2017). Bununla birlikte çeşitli konut firmaları ve kooperatifler için yerel yönetimler sosyal konut gelişimini teşvik etmek için, vergi indirimi yaparak, kredi garantileri sağlayarak, arazileri indirimli fiyatlarla sağlayarak bu sürece katkıda bulunabilir (Akalın, 2017 ve OECD, 2020). Bir diğer finansman modeli ise sosyal konut sağlayıcılarının konut birimlerini kiraya vererek toplanılan kiralar ile projelerin işletme ve bakımını yapmaya katkıda bulunduğu yöntemdir (Scanlon, Fernández Arrigoitia ve Whitehead, 2015 aktaran OECD, 2020).

Ülkemizde 1980'lerde kentleşme oranı yaklaşık %15 artarak kentleşme oranının en yüksek olduğu dönem haline gelmiştir ve bunun sonucunda 1984 yılında konut talebini

planlı bir şekilde karşılamak amacıyla TOKİ kurulmuş ve bu kurum 2001 yılının haziran ayından itibaren Toplu Konut Fonu'nun yürürlükten kaldırılmasıyla gelirleri gayrimenkul satış ve kira geliri, kredi ödemeleri, faiz getirileri ve bütçe ödeneklerinden karşılanmaya başlamıştır (Dündaralp, Ceylan ve Kay, 2012).

TOKİ konutlarının büyük çoğunluğunun orta-alt sınıflar, yoksullar, evsizler, sağlıksız barınma koşullarında yaşayanlar için olduğunu iddia etse de bu konutların birçoğunda konutların inşaatı devam ederken belirli peşinatlar yatırılıp yıllık ödeme koşullarına uygun mortgage benzeri bir modelle ödemeler yapılmaktadır. Bu ödemeler TOKİ'nin yoksullar için ürettiği konutlar ise peşinatsız, faizsiz 20-25 yılda geri ödemeli, sabit taksitli olmaktadır. Bu konutların kent merkezlerinden uzak arazilerde olması, tünel kalıp sistemi ile tek tip projelerin üretilmesiyle daha hızlı inşa sürecine sahip olması, yan yana aynı projeden fazla sayıda üretilmesi de maliyetin düşmesine neden olmaktadır.

TOKİ'nin 2016 yılında yayınladığı faaliyet raporu incelendiğinde yapılan konut üretimlerinin %85,20'lik kısmı sosyal konut olarak kabul edilse de alt ve yoksul gelir grubuna yönelik inşa edilen konutlar %20,61 olarak belirlenmiştir. Fakat alt-yoksul gelir grubu için maksimum geliri 3200 (İstanbul için 3700) belirlenmesi net asgari ücretin 1300.99 tl olduğu 2016 yılı için maksimum hane halkı gelirinin yaklaşık 3 asgari ücret olması beklendiğini göstermektedir (Akalın, 2016). Bu durum yoksul ve alt gelir grubu olarak belirlenen insanların oranının artmasına neden olmaktadır. 2024 yılına gelindiğinde ise alt gelir grubu başvuru şartlarında maksimum hane gelirinin 14.000 tl (İstanbul için 16.000 tl) olduğu görülmektedir. Asgari ücretin 17.002 tl olduğu 2024 yılı için belirlenen alt gelir grubu maksimum ücreti alt gelir grubu için yapıldığı söylenen sosyal konutlar için daha gerçekçi bir uygulamadır.

Sonuç olarak, kamunun konutla ilgili politikalarla ilgilenmeyi önemsemesinin en önemli sebeplerinden biri konutun devlet yönetimindeki en temel konulardan olan ekonomiyle ilgili olmasıdır. Yapım maliyeti oldukça büyük olan bu beton bloklar ülkenin ekonomik gelişimi için de önemli bir politik amaçtır. King (1998), konut sektörünün ülkelerin büyüme ve istihdam gibi önemli makroekonomik göstergelerinden etkilendiğini ve bu durum devletlerin ekonomisi için önemli bir politika aracı haline geldiğini belirtmiştir (Ulusoy, 2020).

2.2.4 Sosyal Konut-Katılım İlişkisi

Diğer bölümlerde de değindiğim üzere sosyal konutlar çok fazla konutun aynı anda üretildiği ve bu üretim sürecinde kullanıcının çoğu zaman yalnızca sayıdan ibaret olduğu bir üretim modelini benimsemiştir. Habraken'e (1961) göre, toplu konutların problemi, kullanıcının kendi rolünü oynayamaması ve buna bağlı olarak da hiçbir role bürünememesidir (Ay, 2017). Fakat konutun yalnızca barınma sorunun çözümüne yönelik oluşturulan ve tüm kararların başkası tarafından verildiği mekanlar olması kullanıcının yaşadığı yere ait hissetmeyip şikayetçi olmasına neden olmuştur. Fakat konut insanın yaşadığı yere bağlanması ve kendisini ait hissetmesi konusunda önemlidir. Bu nedenle kullanıcı belki de yaşamı boyunca içinde olacağı alanın kendi istek ve ihtiyaçlarına uygun olarak şekillendirilmesi konusunda fikrini belirtebilmelidir.

Özellikle etkili bir kent ve konut politikası nüfusun hızlı bir şekilde arttığı bölgelerde konut parametrelerinin daha derinlemesine anlaşılmasını gerektirir. Fakat ülkemizde yapılan sosyal konutlarda konut ihtiyacına nicelik olarak bakıldığı için nitelik olarak eksikleri bulunmaktadır. Özellikle sosyo-kültürel hususların eksikliği konut sakinlerinin konut memnuniyetini azaltmakta, bu da onları daha verimli, uygun ve kişiselleştirilmiş alanlar yaratmak için evlerinin düzenini değiştirmeye yöneltmektedir. Özellikle bu değişiklikler bölge sakinlerinin ihtiyaçlarının fiziksel, davranışsal, çevresel, sosyal ve kültürel yönlerinin bir yansımasıdır (Abed, Obeidat ve Gharaibeh, 2022). Fakat kullanıcı bu eksikleri kendi elinden geldiğince değiştirmeye çalışsa da alandaki üretim kısıtlı ölçüde değişime izin verir. Bu nedenle sosyal konutlarda kullanıcı katılımının kullanılması konut birimlerini boyut, işlev ve mekansal olarak bölgenin demografisine uygun olacak şekilde oluşturma açısından önemlidir. "'Kullanıcıya ait deneyime dayalı bilgi' ve 'mimara ait profesyonel uzmanlık bilgisi' olmak üzere farklı türde değer ve kodlara sahip bu iki veri tabanının çakıştırılması ve bu şekilde tasarım sürecinin oluşturulması gerekmektedir" (Hacıalibeyoğlu, 2013a, s. 90). Çünkü kullanıcıların yaşadıkları alanlarla ilgili farklı fikirleri vardır. Özellikle kendi ihtiyaç ve taleplerine uygun evi seçecek ekonomik duruma sahip olmayan vatandaş için katılım süreci ihtiyaçlarını ve taleplerini iletebileceği tek seçeneği olabilir.

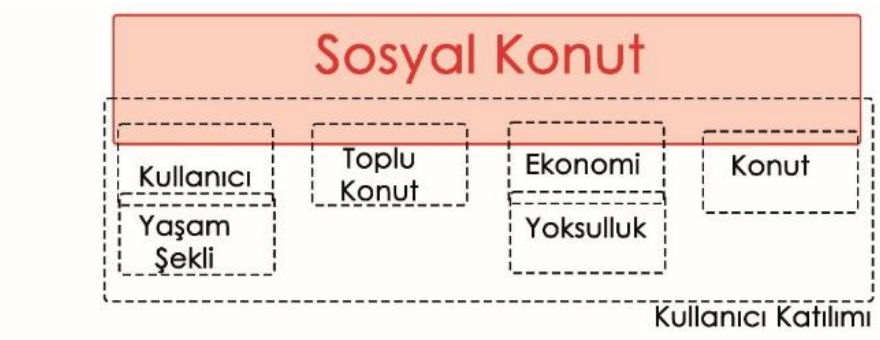
Özellikle sosyal konutlar gibi toplu olarak üretilen konutlar sosyal konut kullanıcılarıyla birlikte kentteki tüm sakinleri de etkilemektedir. Çünkü mekan sadece geometrik bir düzen değildir yaşamsal ve toplumsal ilişkiler üzerinden tanımlanması gereken bir vakadır (Hacıalibeyoğlu 2013a). Bu nedenle süreç boyunca kullanıcıların bilgilendirilmesi ve onların da sürece katkıda bulunması gerekmektedir.

2.3 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Bu bölümde öncelikle konutun insan üzerindeki etkisine değinilmiştir. Konut yalnızca dışarının güvensizliğinden korunduğumuz bir mekan değil kişinin yaşam şeklinden etkilenen, kullanıcının kendi ihtiyaçlarına göre dönüştürdüğü, maneviyat içeren bir mekandır. Fakat sosyal konut tanımlanırken konutun kullanıcıyla olan sosyal ve kültürel ilişkisi dışarıda bırakılarak sürecin ekonomisi, büyüklüğü, yapım şekli üzerinden tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlar sürecin üretilme şekli gözetilerek yapıldığı için doğrudur fakat buradaki sorun sosyal konutların üretiminin makineleşmesi ve insan ihtiyacı gözetilmemesidir. Sosyal konut sürecinde ekonomi, toplu üretim şekli (nicelik) ve yoksulluk üzerinden bakılırken kullanıcı kültürü ve yaşam şekilleri geri planda kalmaktadır. Son bölümde tek tek açıklandığı üzere sosyal konutun kullanıcı algısında toplu konut, kültür ve yaşam şekli, yoksulluk ve bunların hepsinin ortak paydası olarak kabul ederek bu çalışmayı sürdürdüğüm katılım kavramıyla ilişkisi bulunmaktadır.

Sonuç olarak, sosyal konut dar gelirliler için devlet veya kooperatif eliyle üretilen toplu üretim metodu olarak kabul edilse de içinde insanı barındırdığı için üretimdeki standartlaşmanın negatif etkilediği bir üretim metodudur. Üretim şeklinde revizeler yapılması ve üzerine düşünülmesi gerekmektedir. Bu nedenle son bölümde giriş yaptığım ve bundan sonraki bölümlerde açıklayacağım katılım yöntemi sosyal konutun yenilenmesi konusunda değerlidir çünkü katılımcı yaklaşımın varlığı ve gerekliliği bu noktada bir üretim modeli ya da bir işbirlikçi tasarlama modeli olarak önem kazanmaktadır. Aynı zamanda katılımcı süreç deneyim boyunca sahip olduğu özgün tasarlama süreçleri, bağlam, coğrafya vb. gibi unsurları kavrama ve onlarla ilişkilenme gibi unsurlar açısından sosyal konuta katkı sağlamaktadır. Sonuç olarak katılım sürecinin sosyal konut üretiminde geri planda kalan konuları göz önüne almayı

amaçlayan bir üretim planı olduğu görülmektedir. Bu nedenle katılım süreci tez içinde sistematik ve metodolojik bir irdelemeyle değerlendirilmiştir (Şekil 2.4).

Şekil 2.4 Sosyal konutun ilişkilendiği parametreler

BÖLÜM ÜÇ
SOSYAL KONUTLARDA ÖZNE TEMELLİ DENEYİMLER

3.1 Katılım Kavramı

Habraken inşa etmeyi "bir güç ortaya koymak, bir çevreyi değiştirmek" olarak tanımlamaktadır. Bu durumda, sürekli gelişen ve yaşayan bir çevre oluşturmanın kullanıcıların sürece katılarak güçlerini ortaya koymasıyla sağlanabileceğinden bahsetmektedir (Habraken, J., çev., 1983, s. 49). Rapoport (1990) ise, *The Meaning of the Built Environment* isimli araştırmasında tasarımcıların ve kullanıcıların çevreye verdikleri tepkilerde çok farklı olduğu anlayışından bahsetmektedir. Kullanıcılar çevrelerin kendileri için taşıdığı anlamlara göre tepki vermektedir ve bu durumda ayırt edici olan mimar veya eleştirmenlerin düşüncesinden çok kullanıcının düşüncesi olduğunu belirtmektedir. Yapılan tanımlardan da görüldüğü üzere kullanıcılar yaşadıkları mekân üzerinde sorumluluk duymakta ve ilgilenmek istemektedir. Bu da katılımın bireyin fikirlerinden oluşan bir tartışma zemini ile var olduğu ve dışarıdan gelen bakış açısıyla gelişebileceğinin bir göstergesi olmaktadır.

Katılım kelimesinin anlamına bakıldığında Cambridge İngilizce sözlüğüne göre "bir olaya ve aktiviteye dahil olma eylemi" olduğu (Cambridge, b.t.), Türkçe sözlükte ise "bir süreç ya da durum içinde, istençli ve eylemli olarak bir işi üstlenme ya da bir olayda etkin olma" (Kelimeler, b.t.) olarak tanımlandığı görülmektedir. Fakat literatürde, özne temelli tasarım pratiğinin tam olarak ne yaptığını tanımlamanın tek bir yolunu bulmak zordur. Bu nedenle birçok teorisyen bu konuda tanımlamalar yapmıştır. Özne temelli deneyimleri içeren birçok yeni terim oluşmuştur.

Örneğin, yapılan teorik ve pratik çalışmalarda katılımcı tasarım, toplum katılımı, toplum mimarisi, savunuculuk, mahalle planlaması, toplum planlaması, toplum temelli kalkınma gibi farklı terimler de ortaya çıkmıştır (Day ve Parnell, 2003). Bu terimler ile ilgili yazılar yazılmış ve uygulamalar yapılmıştır. Hacıalibeyoğlu (2013a) katılımı, bireyin varlığı ile ortaya çıkan ve onun fikri ve tepkisi ile dışa vurulan bir olgu olarak tanımlamaktadır. Bireyin fikri ve düşüncesi yardımı ile tepki oluşturarak katılımın tetikleyicisi ve en doğal halini ürettiğini belirtmektedir. Bu da katılımın bireyin fikirlerinden oluşan bir tartışma zemini ile var olduğu ve dışarıdan gelen bakış açısıyla

gelişebilecek bir kavram olduğunu göstermektedir. Hamdi (1991), toplum katılımının tüm ölçekleri ve teknikleri kapsayan bir terim olduğunu ve çevrenin şekillendirilmesinde profesyonellerin, ailelerin, toplum gruplarının ve hükumet yetkililerinin dahil olduğu süreçlere atıfta bulunduğunu iddia etmektedir. Sanoff (2000), toplum tasarımı teriminin toplum planlaması, toplum mimarisi, sosyal mimari, toplum kalkınması ve toplum katılımını kapsayan bir üst terim olduğunu ve bunların hepsinin yerel halkın yaşadıkları çevrenin sosyal ve fiziksel gelişimine katılımını vurguladığını belirtmektedir. Aynı zamanda bu kavramı, insanların çevrelerini nasıl şekillendireceklerini ve yönetme sürecine nasıl katılacaklarını keşfeden bir hareket olarak tanımlamıştır (Sanoff, 2000 aktaran Toker, 2007). Katılımcı tasarım kavramının ise insanlar için yaşayacakları alanların oluşturulmasında ve yönetilmesinde değişime yönelik bir tutum olduğunu belirtmektedir. Temellerinin ise karar alma sürecinde tüm bireylerin kendilerini etkileyen süreçlerde etkin bir şekilde görev aldığı katılımcı demokrasi ideallerine dayandığını aktarmaktadır. Aynı zamanda katılımcı sürecin yalnızca anlaşmaya varmak olmadığını aynı zamanda günlük çevrelerine adapte olma sürecine dahil olmasını sağladığını belirtmiştir (Sanoff, 2007). Sonuç olarak, kavramların ölçek, yöntem, amaç veya katılım derecesi ile tanımlanan kendine has nitelikleri olduğu görülmektedir (Day ve Parnell, 2003). Bu terimlerin her birinin ortak noktası kullanıcının kendilerini etkileyecek konularda sürece katılmalarını sağlayacak imkana sahip olmalarıdır.

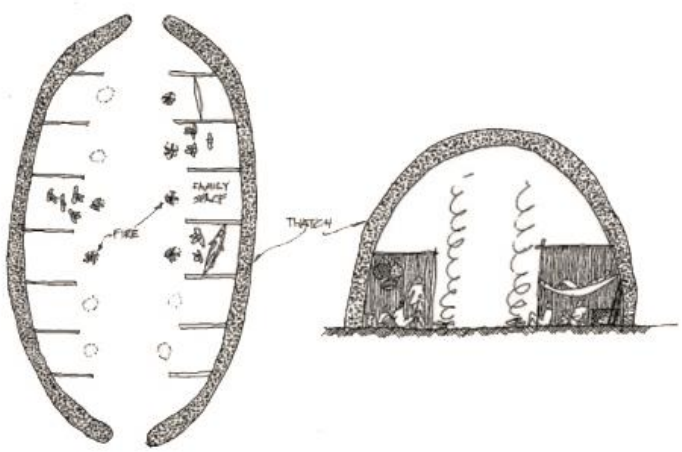
Fakat kullanıcı katılımı üzerine yapılan tanımlamaların aksine birçok yer kullanıcının etkisi dışında oluşturulmuştur. Mevcut proje süreci bu durumun sürdürülmesine zemin hazırlamış ve süreç kullanıcı olmadan, teknik ekiplerin, yönetimlerin ve proje sahiplerinin karar mekanizmasında yer almasıyla gerçekleşmiştir (Day ve Parnell, 2003). Alexander (1985), evin, yaşayan bir canlı organizma olduğunu bu nedenle sürecin en küçük ayrıntılara kadar inilerek planlanmadıkça ihtiyaçlar ve işlevlere yönelik olamayacağından bahsetmektedir. Fakat mevcut üretim sistemleri içinde kararlar, uzaktan ve kararlardan etkilenecek kişilerin dışındakiler tarafından alınmaktadır. İnşa sürecinde standart bileşenler, standart bağlantılarla bir araya getirilmekte, evler hakkında hiçbir şey bilmeyen, içlerinde ne olacağına dair hiçbir hissi olmayan işçiler tarafından inşa edilmektedir

(Alexander, 1985). Bu durumda, mimarlığın kime hizmet ettiği sorusu önem kazanmaktadır.

Tarihsel olarak bakıldığında, kullanıcının yaşadıkları alanları tasarlaması uzun süredir var olmuştur. Yaşanılan mekanları tasarlama ve inşa etme, tasarımdaki en eski ve günümüzde unutulmuş fikirlerden biridir (Francis 1983). Bu dönemde toplumun fiziksel, sosyo-kültürel ve iklimsel ihtiyaçlarını karşılayacak yapı tipleri geliştirilmiştir ve yıllar boyunca bu geleneksel üretim benzer şekilde devam etmiştir. Fakat günümüzde ölçeklerin büyümesi, bölgesel olarak artan nüfus artışı, zamanla toplu inşa ihtiyacının gerekmesi ve mimarlığın profesyonel bir eylem olması kullanıcının geleneksel süreçten uzaklaşmasına ve pasif kalmasına neden olmaktadır. Çünkü profesyonellerin tasarım sürecinin yürütülmesi, koordinasyonun sağlanması, kararların alınması ve süreç yönetimi konusunda bilgileri vardır. Görüldüğü üzere aldıkları eğitim ve uzun yıllar süren çalışma hayatlarının da etkisiyle uzmanlar, konut tasarım süreçleri konusunda uzman olmayanların üstünde bir deneyime sahiptirler. Bina sakinleri ise, teknik bilgi yerine yaşadıkları alandaki deneyime sahiptir. Fakat bina sakinlerinin dinlenmediği durumlarda bulunulan çevreye uyumsuzluk problemleri oluşmaktadır.

Bu uyumsuzluk konusuna, Rapoport (2004) tarafından aktarılan, Amazon ormanlarında bulunan Motilone yerlisi grup örnek verilebilir. Bu grup bohio adı verilen ve içinde 10-30 aile barındıran komün bir yerleşmede yaşamaktadırlar (Şekil 3.1). Bohionun üstü sazlarla örtülüdür ve dairesel yapıdadır. Bu nedenle iç bölümü karanlıktır ve aileler dışa yakın olan tarafta, bölmelere ayrılmış alanda yaşamaktadır ve her ailenin bölmelerinin önünde toprak zeminde olan bir ocakları vardır. Pişirme bölümü ortak alana bakar ve ailelerin birbirlerinin görmesini engeller. Montile yerlisi topluluk, bu yaşam biçimini yeterli bulmayan kişiler tarafından, aydınlık, beton ve elektriği olan barınağa yerleştirilir. Fakat yapılan değişikliğin kültür, davranış ve inşa edilen çevre arasındaki ilişkiler gözetilmeden yapılmış olması olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Örneğin, bohiolarda kullanılan malzeme (saz) alanın serin olmasını sağlamakta ve sivrisineklerden korumaktadır. Ailelerin bölümlerinde kadınlar işlerini yapmakta ve akşamları kamuya açık alanda yanan ateş mahremiyet sağlamaktadır. Yeni yapılan barınaklar ise fazla aydınlatılmış ve ortadaki pişirme alanı yok olmuştur.

Aydınlık, sineklerin içeri girmesine neden olmuş ve mahremiyeti engellemiştir. Aynı zamanda ölülerin yasını tuttukları ve böylece empati kurarak kaynaştıkları karanlık ortamı engellenmiştir (Rapoport, 2004).

Şekil 3.1 Bohio plan ve kesiti (Rapoport, 2004)

Araştırmacılar ve tasarımcılar dışarıdan gelen kişiler oldukları için bölgenin kültürüne hâkim olamamışlardır. Bu nedenle, yerlilerin yaşam şekillerini negatif etkileyen çözümler sunmuşlardır. Dışarıdan ve içeriden bakışın birlikte kullanılmaması bu sorunu oluşturmuştur. Aynı zamanda bu sorunlar tasarımcılar ve araştırmacıların kendi yaşam tarzlarını kullanıcılara empoze etme hakkını kendilerinde görmeleri nedeniyle gerçekleşmektedir. Burada değinilen şey; profesyonellerin ve kullanıcıların birlikte hareket etmesi gerektiğidir. Bu süreç iyi niyetli olarak başlasa da kullanıcıların yaşam biçimi hakkında yeterince bilgi sahibi olunamaması kullanıcıların yaşamlarında problemler yaratmaktadır.

Görüldüğü üzere kullanıcıyı sürecin dışında bırakmak kullanıcının yaşam şekli, istek ve ihtiyaçlarının dışında sonuçların oluşmasına neden olabilir. Süreç içinde katılım projeleri bölgenin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik durumuna yönelik olarak yapılan araştırmalar ve kullanıcılar ile kurulan etkileşimler sonucu planlanmaktadır. Böylece bölgeye ve projeye uygun olarak tasarlanan farklı katılım süreçleri kullanılmaktadır. Turner (1972)'a göre, kullanıcıların evlerinin tasarımındaki büyük kararlarda, inşa ve yönetiminde katkıda bulunmaları, sürecin ve sonuç ürünün bireysel ve toplumsal olarak mutluluğunu arttırmaktadır. Kullanıcının konut üzerinde alınacak

kararlarda herhangi bir kontrol veya sorumluluğu bulunmadığı durumlarda ise, aidiyet hissinin yaşanması konusunda engeller oluşacağını vurgulamaktadır (Blundell Jones, Petrescu ve Till, 2005). Bununla birlikte toplumun yaşadığı yerin gelişiminde söz sahibi olmaması bulunduğu yere karşı olan sorumluluk duygusunun azalmasına neden olur.

Çoğu yer kullanıcı dışındaki güçler tarafından şekillendirilmektedir. Bu değişim halini etkileyecek güce sahip olmayan kullanıcı için, endişe verici, üzücü ve kızgınlık yaratıcı olabilmektedir. Kullanıcı kendini değersiz ve güçsüz hisseder ve yaşadığı yere değer vermemeye başlamaktadır. Kullanıcının sorumluluk almadığı ve sürece dahil edilmediği durumlar kötüye kullanımı çekmekte ve kirlilikle başlayan süreç, vandalizme doğru ilerlemektedir (Day ve Parnell, 2003). Fakat katılımcı tasarımın uygulandığı durumlarda kullanıcılar katılımcı tasarım sonrasında da tasarlanan alanların bakımı ve yönetimi konusunda ilgili olmakta ve bu süreçte edindikleri bilgileri kullanım sonrasındaki herhangi bir sorunda kullanmaktadır (Francis 1983). Bu durumda görüldüğü üzere mimarın kullanıcıya ve kullanıcının yaşadıkları alanlara sorumlu olarak geliştirdiği katılım kavramı kullanıcının da sürecin bir parçası haline gelmesini sağlamakta ve yaşadığı alana olan aidiyet duygusunu güçlendirmektedir.

3.1.1 Katılımcı Tasarım Düzeyleri

Katılım süreci karar verme aşamasında tekdüze ilerlemeyen ve bu nedenle karmaşıklıklar içeren bir süreçtir. Bu süreç içinde farklı yöntemler barındırmaktadır ve her birinin katılım düzeyi farklılık göstermektedir. Bu durum Sanoff'a (2000) göre katılımcı çeşitliliği, vatandaş, uzman ve politikacıların özellikleri ve sürecin özelliklerinden kaynaklanmaktadır (Sanoff, 2000). Dünya genelinde kullanılan katılım süreçlerinin hedeflerini ne düzeyde gerçekleştirdiği konusunda belirsizlik yaşanmıştır. Bu nedenle katılım süreçleri farklı düzeylerde tartışılmıştır. Sürecin net sınırlarının olmaması ve fırsatçıların bu durumu kullanmaya çalışması bu tartışmaları doğurmuştur. Çünkü "Boş bir katılım ritüelini geçirmek ile sürecin sonucunu etkilemek için gerekli olan gerçek güce sahip olmak arasında önemli bir fark vardır." (Arnstein, 1969, s. 216). Bu nedenle Arnstein'in (1969) de belirttiği gibi bu farklılıkları bilmek katılım için olan talepleri anlamaya yardımcı olur.

Katılım düzeylerinin sıralamasını yapan çalışmalardan en önemlisi Arnstein'in yaptığı düzey analizidir. Arnstein (1969), katılım düzeylerini 3 ana başlığa ayırmıştır. Bunlar: katılımsızlık', 'sözde katılım' ve 'vatandaş kontrolü' (Şekil 3.2). Merdivenin en alt basamakları terapi ve manipülasyondur. Bu iki basamak katılım süreci olarak oluşturulmuştur fakat *katılımsızlığı* temsil etmektedir. Bu iki basamak güç sahiplerinin kullanıcıları eğitme, ikna etme ve tavsiyede bulunma gibi tek taraflı aktarıma dayanan bir süreç oluşturarak kullanıcıyı pasif konuma getirmektedir. Arnstein'e göre bu süreç bir halkla ilişkiler çalışmasından fazlası değildir. Aynı zamanda terapi basamağındaki kullanıcıyı klinik bir vaka olarak görme durumu kibirli bir oluşumu temsil etmektedir.

Şekil 3.2 Arnstein'in yaptığı düzey analizi

Bilgilendirme ve danışma basamağı katılım konusunda atılan büyük bir adım olsa da sembolik özellikler taşımaktadır. Bu nedenle *sözde katılım düzeyi* olarak özetlenmektedir. Çünkü ilk basamaklarda kullanıcının bilgilendirilse de müzakere süreci olmadığı için kullanıcı sürece etki edemez. Üst basamaklarda vatandaş bilgilendirilmesinin yanında fikirleri de alınır fakat vatandaşın fikirlerinin dikkate alınmasıyla ilgili emin olamaması bu sürecin güvenilirliğini gölgelemektedir. Sonuç olarak, sözde katılımcı süreçte kullanıcının sesi duyulmuş gibi görünse de kullanıcı yeterince dikkate alınmamıştır.

Vatandaş kontrolü düzeyi katılımcı sürecin en yüksek derecesidir. Ortaklık, devredilmiş yetki ve kentli kontrolü olarak 3 düzeye ayrılmıştır. Bu düzeyin başlangıcında güç vatandaş ve güç sahipleri arasında dağıtılmaktadır. Bu süreçte vatandaşlar uzmanları süreç içinde çalıştırdıkları bir mali duruma sahipse ortaklık

verimli olmaktadır. Bu düzeyin orta bölümünde artık vatandaş süreçte yetki alabilmektedir. Katılımı son düzeyinde ise vatandaş her konuda yetkilidir ve süreç onların kontrolü altındadır.

Burns (1979), katılımı farkındalık, algılama, karar verme ve uygulama olarak 4 kategoride incelemiştir. Farkındalık adımı, vatandaşın yaşadığı alanı araştırmasıyla başlar. Daha sonra fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik çevrenin algılandığı düzeye çıkar. Vatandaş yaşadığı alanla ilgili beklentilerini paylaşabilir. Sonraki aşama olan karar verme düzeyinde vatandaş, profesyonelin kullanabileceği gerçek tasarımlara karar verir. Son olarak ise projenin uygulandığı uygulama süreci ile tamamlanır (Burns, 1979).

Deshler ve Sock (1985), katılımı sahte ve gerçek katılım olarak iki düzeyde incelenmiştir. Sahte katılım, bilgilendirme, terapi ve manipülasyon olarak üç düzeyde incelenmiştir. Bu düzeyde yetkililer projeyi yönetirken halk bu süreçleri dinleyerek katılım yapmaktadır. Gerçek katılımda ise süreç ortak ve iş birliğiyle gerçekleşmektedir. Kullanıcı süreç içinde denetim yetkisine sahiptir (Sanoff, 2000).

Wulz ise katılımı aktif ve pasif olarak iki ana başlığa ayırmış ve katılım aşamalarını 7 başlıkta incelemiştir. Bu başlıklar; temsil, anket, bölgesellik, diyalog, alternatif, ortak karar verme ve kendi kendine karar verme. Aktif ve pasif katılımı uzman ve kullanıcı otonom arasındaki karşıtlığı simgelemektedir. Uzman otonom sürecinde kararların yalnızca mimar tarafından alındığı bir durumdan söz edilirken kullanıcı otonom süreçte her şeyi kullanıcı belirlemektedir. Bu iki başlık iki uç noktayı ifade etmektedir. Fakat inşaat sürecinde bu iki ucun ortaklaşması gerekmektedir. Wulz'un yediye ayırdığı bu süreçte mimarın ve kullanıcının sürece dahil olma aşamalarını göstermektedir (Wulz, 1986).

Temsil düzeyinde katılım kullanıcının süreçte en pasif olduğu durumu göstermektedir. Müşteri süreçte kendisini temsil edeceği konusunda mimara güvenir. Mimar müşterinin istek ve ihtiyaçlarına dikkat ederek onları temsil eder. Anket düzeyinde katılım kullanıcı ihtiyaçları niceliksel olarak görülmeye başlar. Genellikle toplu ihtiyaçların tespit edilebilmesi ve kullanıcı ihtiyaçlarının istatistiksel olarak toplanması için soru sorma yöntemi kullanılmasına dayanmaktadır. Bu durum

kullanıcının anonim olmasına ve bu nedenle sürece pasif olarak katılmasına neden olmaktadır. Bölgesel kültür düzeyinde katılımda ise yerel halkın kültürlerine dayanan üretim biçimlerinin envanterinin çıkarılmasına dayanır. Temsilci düşünme sistemiyle yerel sakinler sorgulanarak bölgesel mimariye yönelik bir katılım biçimi oluşturularak katılım sağlanır. Diyalog düzeyinde katılım mimar ve yerel sakinlerin görüşmelerine dayanmaktadır. Bu görüşmeler resmi olarak gerçekleşmez, mimar bölgede zaman geçirebilir veya kullanıcılar mimarı ziyaret ederek ihtiyaçlarını dile getirir. Böylece kullanıcının bölge üzerindeki hakimiyeti ve mimarın uzmanlık bilgisi harmanlanmış olur. Fakat kullanıcı sürece daha fazla dahil olamaz ve katılım sona erer. Son karar ise mimara kalmış olur. Alternatif düzeyde katılımda kullanıcı artık karar alma süreçlerinde rol alabilir. Bu düzeydeki katılımın yapılabilmesi için mimarın soyut olan düşüncesini kullanıcı için en somut hale getirmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, kullanıcı kendi istek ve ihtiyaçlarına göre karar alınmasına yardımcı olur. Birlikte karar verme düzeyinde katılımda artık kullanıcı tasarım sürecinde belirleyici kararları verebilmektedir. Kullanıcı sürecin tamamında aktif olarak bulunur ve bunun için yeterli zamana, motivasyona, ek maliyetleri karşılaması için ise kazanca ihtiyacı olmaktadır. Son olarak kendi kendine karar verme düzeyinde katılımda ise kullanıcı tamamen aktiftir ve mimarın etkisi azalmıştır. Bu düzeydeki katılım insanların yaratıcı varlıklar olduğu bu nedenle yaşayacakları alanlara müdahale edebileceklerine dayanmaktadır. Mimarın bu süreçteki görevi güvenli bir süreç geçirilmesine yardımcı olmaktır.

3.2 Katılımın Dünyadaki Gelişimi

Katılım sürecinin gelişimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mimarlıkta ve mühendislikte ciddi tasarım sorunlarının yaşanmasıyla gerçekleşmiştir. Savaş sonrası erkek iş gücünde azalma yaşanması Avrupa'da ve ABD'de toplumun yeni ihtiyaçlarını karşılamak için yeni üretim yöntemleri ve yeni tasarımların aranmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda doğu bloğu ülkeleriyle yaşanan soğuk savaş sonucu siyasi kararlardan dolayı üretilen yeni bilimsel yaklaşımlar tasarım gelişmelerine de ivme kazandırmıştır (Bayazit, 2004). Teknolojinin gelişimi bu süreçteki yeni kuramsal çalışmaları da etkilemiş ve çeşitlendirmiştir. Fakat ilerleyen dönemde teknolojik gelişmeler, modernizm ve seri üretimin negatif etkileri nedeniyle, ilginin teknik yönde

olduğu bir sürecin sonuna gelinmiş, 1960'lara gelindiğinde artık yalnızca yapılan ürünün tasarımına veya teknolojisine bakmaktan vazgeçilmiş, ilgi donanım ve biçimden insan ihtiyaçlarının dikkate alınmasına kaydırılmıştır. Bu durum tasarım yöntemleri açısından yeni bir bakış açısı oluşturulmasına sebep olmuştur (Jerrard, Newport, ve Truem, 1999 aktaran Bayazit, 2004). 1960'lardaki topluluk bilinci, halkın fiziksel çevrelerinin tanımına doğrudan dahil olmasına yol açmış ve artan sosyal sorumluluk duygusu yeni bir hareket oluşturmuştur. Amerika'da Paul Davidoff'un savunucu müdahale modelinden etkilenen birçok tasarım ve planlama uzmanı, geleneksel uygulamayı reddetmiş, yoksul yurttaşların haklarını savunmuş ve katılım yöntemleri geliştirmiştir (Sanoff, 2007). Aynı zamanda 1960'ların başında bazı uygulamacı mimar/plancılar, yapılı çevre geliştirme sürecinde toplumun rolü hakkında özel olarak yazmaya başlamıştır. İlk olarak, Avrupa'da ve Peru'da gecekondu yerleşimlerinde çalışan John Turner ve konutlara yönelik esnek tasarım yaklaşımı tanımlayan Supports'u 1961'de yayınlayan Hollandalı mimar John Habraken katılım hakkında çalışmalar yapmıştır. Bu iki mimarın yaklaşımları farklı perspektiften türemiş olsa da fikirleri ortak düşünceler içermektedir (Tatlıć, 2019). Bununla birlikte 1968'deki uluslararası öğrenci protestoları sosyal ve politik bir dönüm noktası olmuştur.

Altmışlı yılların sonlarında işlevselliğe duyulan şüphe, mimariye yeni, açık, ütopik ve optimist bir yaklaşım getirmiştir. Bu dönemde mimarlar ve planlamacılar, dönemin baskın teknik-rasyonel yaklaşımına karşı çıkmış, adalet sağlamak ve vatandaşların güçlendirilmesi için çaba göstermişlerdir. Bunun üzerine İngiltere'de 1969 Konut Yasası, katılımcılık yönünde bir adım atmış ve planlamadan sonra değil öncesinde insanlara danışılması gerektiğinin talep etmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise planlama ve tasarıma katılım yasalara 1970'lerde girmiştir (Day ve Parnell, 2003).

Görüldüğü üzere katılım kavramının da demokratik kavramları baz alması sebebiyle kullanıcı katılımı olgusu, merkezi otoritenin sorgulandığı dönemlerde ortaya çıkmıştır (Tatlıć, 2019). Aynı zamanda sanayi devrimi sonucunda kırdan kente göçün artmasıyla birlikte toplu inşa ihtiyacının gerekmesi ve mimarlığın profesyonel bir eylem olması kullanıcının geleneksel süreçten uzaklaşmasına ve pasif kalmasına neden olmuştur. Alexander (1985)'e göre tek bir elden çıkan toplu konut üretimi

sistemi, kullanıcıları tasarım sürecinden tamamen soyutlayarak, kullanıcılar üzerinde zorunlu bir pasiflik yaratmış ve böylece tekdüze yaşam alanları oluşmasına neden olmuştur. Buna benzer yaşam alanları, insanları ortak bir noktada birleştirememiştir ve toplumda bir yabancılaşma duygusu yaratmıştır (Bozkurt, 2019). Sonraki on yılda ise tasarımcılar ve katılımcılar, katılımcı teknikleri kullanarak tasarımlar yapmaya başlamışlardır.

Örneğin 1970'lerde İngiliz mimar Walter Segal kendi kendine inşa metodu geliştirmiştir. Bu metot modern malzeme kullanarak oluşturulan ahşap iskeletli prefabrik panellere dayanmaktadır. 1971 yılında Herman Hertzberger Güney Hollanda'da sakinleri tarafından değiştirilerek kendi yaşam şekillerine adapte edilebilen bir "gövde" önermiştir. İnsanların sürece yapının inşa edilmesinden sonra dahil olduğu "olaydan sonra" ya da "geç" katılım olarak adlandırılabilecek bir süreç oluşmuştur. Yapı, sakinlerin değişen ihtiyaçlarına göre uyarlanabilir ve genişletilebilir şekilde tasarlanmıştır. Aynı zamanda Hertzberger, çeşitli kat planı tasarımları önererek kullanıcıların düzenlemelerine yardımcı olmayı amaçlamıştır (Engel, 1982). 1977 yılına gelindiğinde ise Avusturya doğumlu İngiliz-Amerikalı bir mimar olan Christopher Alexander, kar ve yapım hızı düşünülerek yapılmış birbirinin aynısı olan toplu konutlardaki katı tasarım süreçlerine tepki olarak kullanıcı ihtiyaçlarına yönelik olarak sistematik bir yöntem geliştirmiştir. Bu süreç kullanıcının aktif katılım yaptığı, mimarın ise tasarım ve süreç konusunda yardımcı olduğu bir üretim sürecidir. Bu süreçteki amaç ise, "bir topluluğun sahip olduğu imajı yok etmeden, bireysel ifadeyi kanalize edecek ve "aktif" deneyimleri teşvik edecek fiziksel ve örgütsel bir çerçeve oluşturmaktır" (Engel, 1982, s. 23). Alexander, kullanıcıların sürece dahil edilmesi üzerine *"Pattern Language"* oluşturmuş ve tasarım için yol gösterici 253 model detaylandırmıştır. Her modelin, çevremizde tekrar tekrar meydana gelen bir sorunu tanımladığından ve daha sonra bu sorunun çözümünün özünü kullanabileceğiniz şekilde tanımlayacağından bahsetmiştir (Alexander, 1985). Modeller farklı ölçeklerden oluşmuştur ve oluşturulan çözümler yerel koşullara uyarlanarak büyük tasarımlarda kullanılabilmektedir (Dawes ve Ostwald, 2017). Bu süreç Alexander tarafından planlanan Mexicali Projesi'nde kullanılmıştır. Aynı dönemde Christopher Alexander'ın fikirleri Türkiye tartışmalarında da yer almıştır ve "İzmit Yenilikçi Yerleşkeler" projesinde kullanılmıştır.

Katılım olgusu çoğu zaman plan dahilinde gerçekleşmiştir fakat kullanıcı tarafından zoraki gerçekleştiği örnekler de bulunmaktadır. 1980 yılında Batı Avrupa'da ekonomik durgunluk nedeniyle özellikle düşük gelirli gruplar için giderek artan bir daire sıkıntısı yaşanmıştır. Bu nedenle Amsterdam ve Berlin'de vatandaşlar örgütlenmiş ve çok şiddetli bir şekilde mücadele etmişlerdir. Bu dönemde dar gelirliler yaşayacak yer bulamazken konut politikaları nedeniyle Batı Berlin'de yaklaşık 10.000 daire (800-900 bina) boş kalmıştır (Hierzer ve Schörkhuber, 2013). Boş olma sebepleri ise; binaların harabe haline gelmesi ve böylece yıkılıp tekrar yapılabilmesidir. Fakat bu durum özellikle göçmen nüfusunun fazla olduğu şehirlerde konut sorunu yaratmıştır. Bu durumdan hoşnutsuz olan vatandaşlar bu evleri işgal etmeye ve daha fazla bozulmaya karşı korumaya başlamıştır.

"Instandbesetzung" (koruma için işgal)[1] adını verdikleri eylemleriyle, mevcut konut politikalarının mantıksızlığı gösterilmiş, aynı zamanda ucuz konutun mümkün olduğu da anlatılmaya çalışılmıştır. Bazı çabalarla bu binalar yeniden yaşanabilir hale getirilmiş ve aslında ağır yaptırımlar olmadan da kullanılabileceklerini gösterdikleri bir katılım örneği oluşturulmuştur (Engel, 1982).

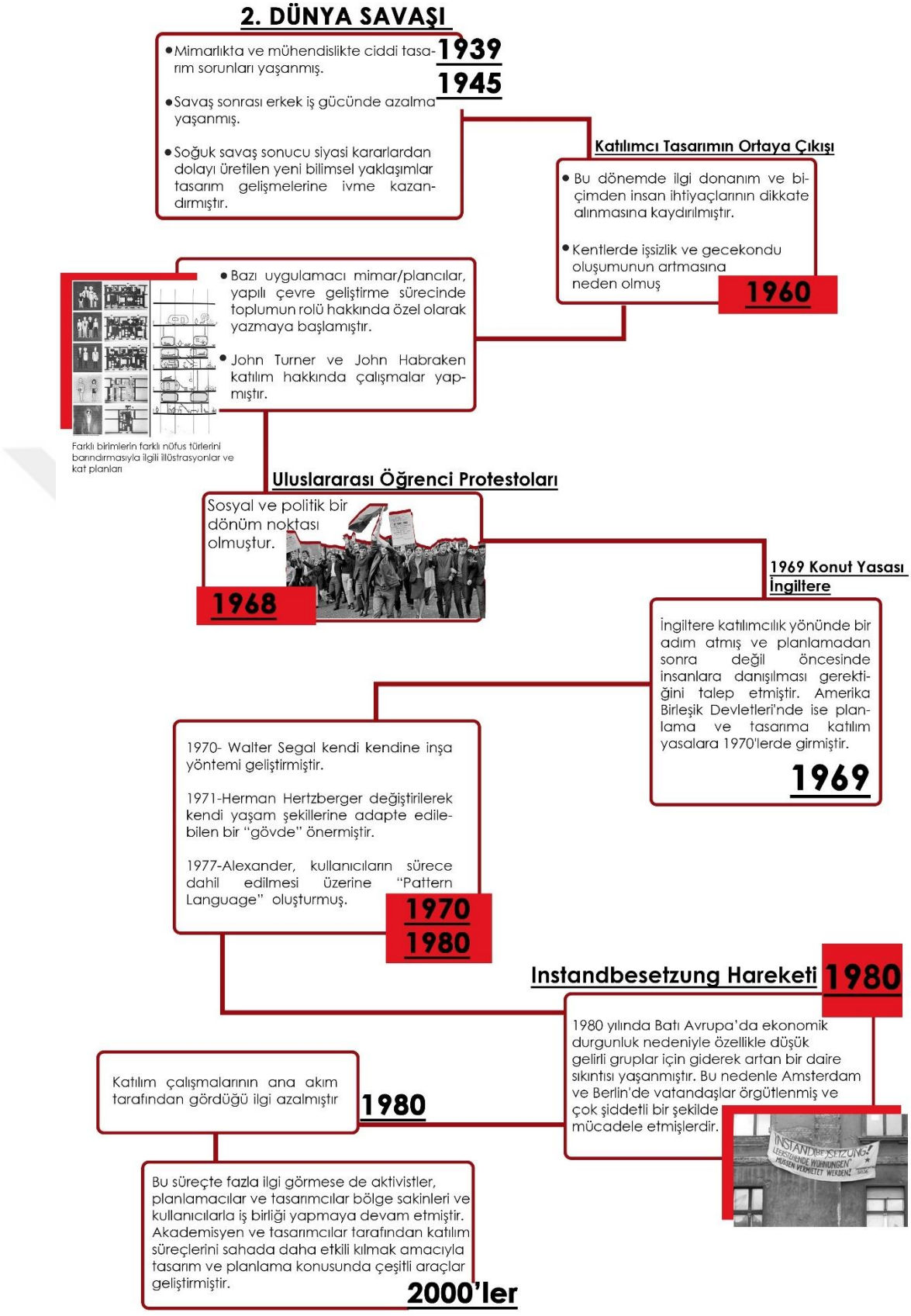
"İşgalcilerin geçmişlerinin çeşitliliği, binaların işgal edildiği kullanımların çeşitliliğine karşılık geliyordu; bu kullanımlar toplum merkezleri, kadın konutları ve anaokullarından sinema ve atölyelere kadar uzanıyordu. Instandbesetzer sadece ilk işgalci gruplardan biri değil, aynı zamanda mekânsallaştırılmış bir eleştiri uygulayarak yetkililerin mekânsal politikalarını sorgulayan ilk hareketlerden biriydi." (Hierzer ve Schörkhuber, 2013, s. 118)

1990'lara ve 2000'lere gelindiğinde ise, katılım çalışmalarının ana akım tarafından gördüğü ilgi azalmıştır. Fakat bu süreçte fazla ilgi görmese de aktivistler, planlamacılar ve tasarımcılar bölge sakinleri ve kullanıcılarla iş birliği yapmaya

[1] Yeniden işlevlendirme süreci halihazırda bulunan binaların yenilenmesiyle oluşan bir süreçtir. Özellikle 1970'lerde daha iyi konut koşulları ve boş binaların konut sorunu oluşturması nedeniyle squatting hareketi gerçekleşmektedir. Squatting (İşgal) sahibinin izni olmadan bir binanın kullanılması anlamına gelmektir. Bu uygulama Almanya, Hollanda veya Fransa gibi bu harekete belli şartlar altında izin veren yasal çerçeveye sahip Avrupa ülkelerinde yaygın olan bir uygulamadır. İşgaller genellikle uzun süre boş kalan binalarda başlamaktadır. Kendisine yaşayacak alan bulamayan dar gelirliler için bir çeşit gecekondu oluşumudur (Herrera, 2015).

devam etmiştir. Akademisyen ve tasarımcılar tarafından katılım süreçlerini sahada daha etkili kılmak amacıyla tasarım ve planlama konusunda çeşitli araçlar geliştirmiştir. Böylece toplum katılımı; mahalle planlaması, toplum temelli kalkınma ve toplum planlaması adı altında desteklenmeye devam etmiştir. Bu kavramlar insanların yaşam alanlarının gelişimine katılması konusunda onları desteklemektedir (Day ve Parnell, 2003). Day ve Parnell (2003), geçmişin izlerinin toplum katılımının ileriki dönemlerdeki yorumunu ve çağrışımlarını açıkladığını belirtmektedir. Aynı zamanda günümüzde toplum mimarlığı yapan mimarlar da geçmişten etkilenmiştir. Bazı mimarlar için yaptıkları çalışmalar, siyasi bir amaç ve sosyal değişim mekanizması içinken bazıları için yaptıkları çalışmalar, daha fazla insanı kapsayabilecek erişilebilir bir tasarım yönteminin geliştirilmesinde yöneliktir (Comerio, 1984). Aynı zamanda bazıları ise katılımı sadece tasarımlarını kullanıcılarına daha duyarlı hale getirmenin bir aracı olarak gördüğünden bahsetmektedir (Comerio, 1984).

Sonuç olarak, katılım üst başlığı konut ölçeğinden kentsel ölçeğe dek uzanan örnekler içermektedir. Çalışmalarda da görüleceği üzere kullanıcı katılımı, kullanıcının sürecin başından sonuna kadar dahil olduğu, sürecin bitiminden sonra dahil olduğu, sürecin yalnızca belirlenen bölümlerine dahil olduğu ve sürece zoraki olarak dahil olduğu farklı gelişimler izleyen, belli sınırları bulunmayan bir olgudur (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 Katılımın dünyadaki gelişimi zaman çizelgesi

3.3 Katılımın Türkiye'deki Gelişimi

Türkiye'de nüfus 1945'lerden günümüze artmış ve göç süreci hızlanmıştır (Çakır, 2011). İkinci Dünya Savaşının bitimi sonrasına, 1950'lerde, Türkiye'de yüksek doğum oranıyla birlikte ölüm oranlarının da düşmesiyle yıllık nüfus artışı oranı yükselmeye başlamıştır. Bu süreç 15 yıl içinde ülke nüfusunun yüzde elli artmasına neden olmuştur (Tekeli, 2012). Bu dönemin nüfus sayımı kayıtlarındaki şehir – kır oranlarına bakıldığında, şehir nüfusu oranının kır nüfusuna göre düzenli olarak arttığı görülmektedir (Wikipedia, 2023). Bu durumda kentlerin hızlı artan nüfusu sonucu oluşan sorunlar sadece yeterli konut üretilmemesinden değil aynı zamanda kentlerin büyüme biçiminden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda göçmenlerin kentlere doğru olan hareketleri barınma, iş bulma gibi ekonomik ve aynı zamanda kentlere uyum, kentlileşme gibi sosyal ve kültürel süreçleri de içermektedir (Çakır, 2011).

Bu süreçler içinde hızlı kentleşme meydana gelmektedir. Köyden sanayi merkezlerine göç eden insanlar kentlerdeki konutlarda barınacak ekonomik imkana sahip olmamaları nedeniyle barınacakları alanları kendileri tasarlamak zorunda kalırlar. Zamanla bu durum gecekondulaşmanın etkenlerinden biri haline gelmektedir (Çakır, 2011). Çünkü kırdan kente göçen göçmen grubu için batılı yapı kurallarıyla yapılan konutlar yetersiz kalmakta ve bunun sonucunda göçmenler kendi becerileriyle gecekondular tasarlamaktadırlar (Tekeli, 2005).

Bu dönemde ticari gelişmeler de mimarların etkinliğini sınırlamaktadır. Çünkü kentleşme ve bunun sonucundaki spekülasyonlar arsa değerlerini arttırmış ve orta sınıfın bu arsalar üzerinde tek bir konuta sahip olması imkânsız hale gelmiştir. Bu nedenle "kat mülkiyeti" ile orta sınıfın daire sahibi olması kolaylaşmıştır. Bu durumda "yap-sat" modeli oluşmasıyla küçük girişimcilerin inşa ettiği çok katlı binalar yoğun yapılaşmış mahalleleri oluşturmuştur. Bu modelde tasarımcı ve kullanıcı arasında hiçbir ilişki kurulmadan, tasarımcı ve müteahhit arasındaki planlamalar ile süreç gerçekleşmiştir (Tekeli, 2005).

Bu konuda Tekeli (2005), hızlı kentleşmenin kendi kurallarını yarattığından ve farklı toplumsal güçlerin yeni bir yaşama ortamı oluşturmak için hareket ettiğinden bahsetmiştir. Fakat mimarlar ve diğer profesyoneller bu süreçte etkin rol alamamıştır

(Tekeli, 2005). Aynı zamanda bu sorunları çözemeyen hükumetler öncelikle bu sürece göz yummak zorunda kalmıştır ve 1960 yılındaki 'planlı dönem' öncesine dek hükümetin konut sorununa dair açık bir politikası olmamıştır (Ay, 2017).

1960'lar ve 1970'lerde katılım kavramı birçok düzeyde, farklı yöntemlerle ve bağlamlarda tartışılmaya başlanmıştır (Bozkurt, 2019). Türkiye'deki mimarlık camiasında meslekte değişen dinamiklerin gündeme geldiği görülmektedir. Bu süreçte birçok tartışma yapılmasıyla 1960'ların sosyalist eğilimlere sahip genç mimarların mesleğin meşruiyetini, sorumluluklarını sorgulamasına ve mesleki alanlarını yeniden değerlendirmesi sağlanmaktadır (Bozkurt, 2019). 1961-1965 yılları arasında İnönü başkanlığında kurulan birinci, ikinci ve üçüncü koalisyon hükümetlerinin programında konut meselesine yer verilmiştir. İkinci koalisyon döneminde *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* uygulamaya başlamış üçüncü koalisyon hükümeti de bu planı benimsemiştir (Tekeli, 2012). Bu planda dikkat çeken unsur gecekondulara karşı olan tavırdaki yumuşamadır. Aynı zamanda konut açığına yönelik olarak kooperatifler üzerinden çalışmalar yapılmıştır bireysel krediler sağlanmıştır (Keleş, 2012). Bu dönemde aynı zamanda Devlet Planlama Teşkilatı hayata geçirilmiştir. Tekeli'nin de belirttiği gibi *"Devlet Planlama Teşkilatı*, planlama kavramını her düzeyde yaygınlaştırarak, mimarların toplumda bir karar verme hiyerarşisi olduğu ve bu hiyerarşinin tek bir binadan tüm ülkeye uzanarak mimari tasarımı belirlediği konusunda giderek daha fazla bilinçlenmesini sağladı" (Tekeli, 2005, s. 27). 1960'ların başından itibaren Mimarlar Odası, mimarların siyaseti ve toplumsal/siyasal vaatleri hakkındaki yoğun tartışmalar için önemli bir merkez haline gelmiştir (Bozdoğan ve Akcan, 2012 aktaran Bozkurt, 2019). Aynı zamanda mimarların da artık mesleki sınırların genişletilmesi gerektiği açıkladığı ve mimarlık camiası içinde dinamiklerin değişmesiyle toplumun siyasi, ekonomik ve kültürel bağlamdaki sorunlarını sahiplenerek toplumsal sorumluluklar üstlenmeyi amaçladıkları bir dönemdir (Bozkurt, 2019). Bu dönemde mimarlar, mesleğin itibar kazanması için yeni yollar aramıştır. Mimarlığın teknik çerçevenin dışına çıkarak kentsel politika oluşturacak siyasi sorumluluğu almaya karar vermiştir. Bu durumda mimarlar güç sahiplerinin uzantıları olmayı reddederek mesleklerini toplumsal fayda gösterecek şekilde kullanmayı amaçlamıştır. Toplumu karar alma sürecinin dışında tutan tutumu sorgulayıp mimarın toplum ile yaşadıkları alanlar arasına girmeye teşvik eden

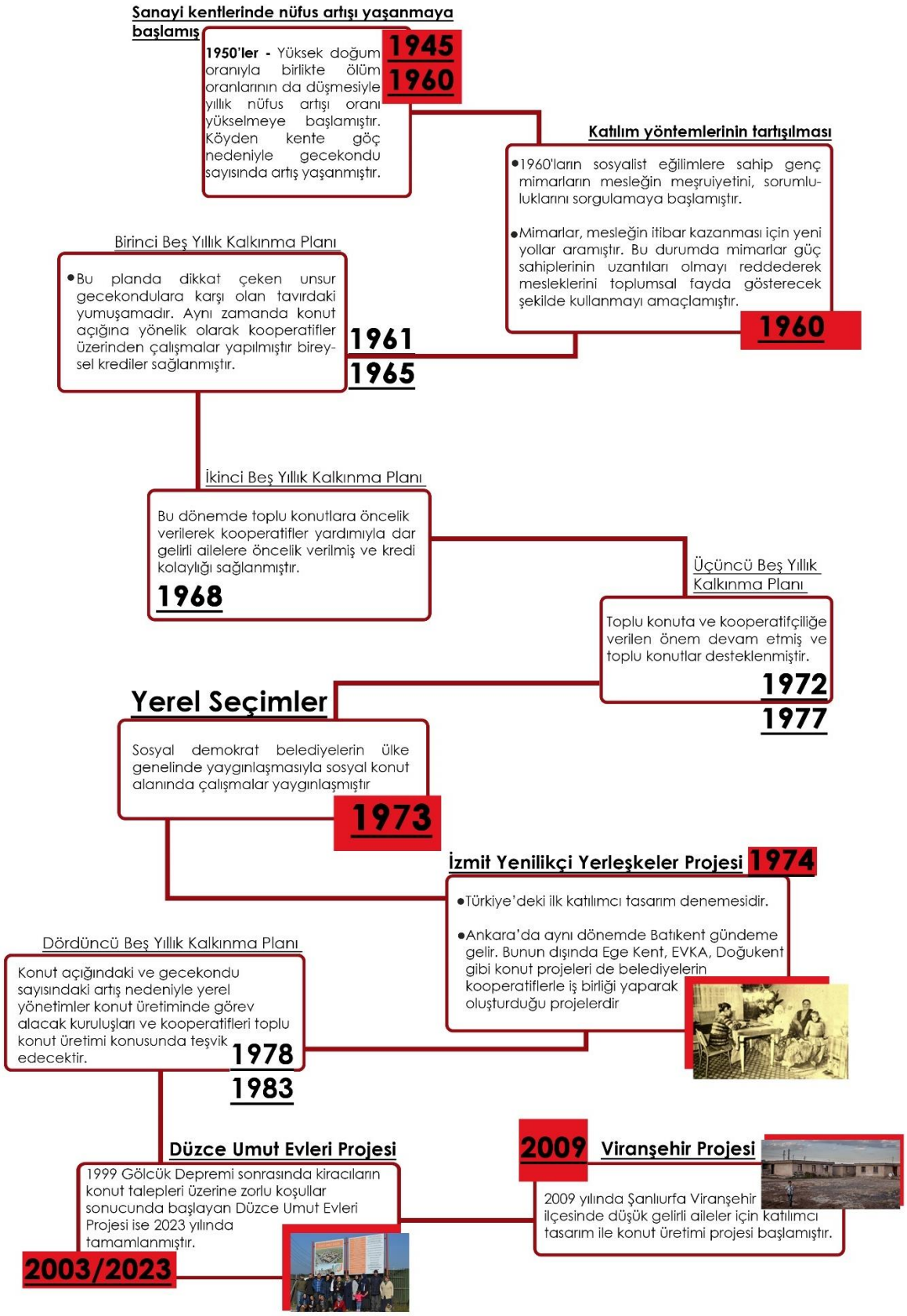
prosedürlere meydan okumuştur. Bu süreçte tek mesele mimarların dezavantajlı gruba hizmet etmeyi tercih etmesi değildir, bununla birlikte dezavantajlı ve avantajlı grupları birlikte olabileceği bir ortam oluşturmaktır (Bozkurt, 2019).

1970'li yıllar ise artık kullanıcı, tasarıma dahil edilerek onların memnuniyetlerine yönelik çalışmaların yapıldığı ve konuta yeni bir bakış açısının getirildiği bir dönemdir (Ay, 2017). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı* uygulanmaya başlamıştır. Bu dönemde toplu konutlara öncelik verilerek kooperatifler yardımıyla dar gelirli ailelere öncelik verilmiş ve kredi kolaylığı sağlanmıştır (DPT, 1968). 1973 yerel seçimleri sonucu sosyal demokrat belediyelerin ülke genelinde yaygınlaşmasıyla sosyal konut alanında çalışmalar başlamış ve konut sorununu çözme girişimi olarak konut kooperatifleri ile birlikte çalışmışlardır (Ay, 2017). Öncelikli olarak Ankara ve İzmit Belediyesi yaptıkları konut projeleri ile öncü olmuştur çünkü bu iki kent de konut sorunundan çok fazla etkilenmiştir ve iki kentin başkanın da konut sorununa ilişkin tecrübesi vardır. Bu dönemde *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* (1972-1977) uygulanmaya başlanmıştır. Kiralık konutlara önem verilmiş ve özendirilmiş, Toplu konuta ve kooperatifçiliğe verilen önem devam etmiş ve toplu konutlar desteklenmiştir. (DPT, 1973).

1974 yılında Türkiye'nin ilk tam katılımın amaçlandığı tasarımlı konut projesi olan İzmit Yenilikçi Yerleşkeler projesi başlamıştır. Ankara'da ise aynı dönemde Batıkent gündeme gelir. Bunun dışında Ege Kent, EVKA, Doğukent gibi konut projeleri de belediyelerin kooperatiflerle iş birliği yaparak oluşturduğu projelerdir (Karasu, 2005). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı* 1978-1983 arası dönemi kapsamaktadır. Konut açığındaki ve gecekondu sayısındaki artış nedeniyle yerel yönetimler konut üretiminde görev alacak kuruluşları ve kooperatifleri toplu konut üretimi konusunda teşvik edecektir. Sosyal yardımlaşma kurumlarının konuta ayırdıkları bütçelerin, arsa üretimlerinin arttırılması amaçlanmıştır. Böylece konut arzının artması ve kiraların minimumda tutulması planlanmaktadır. (DPT, 1979).

2000'lere geldiğimizde ise katılım süreciyle ilgili denemeler az da olsa devam etmektedir. 2009 yılında Şanlıurfa Viranşehir ilçesinde düşük gelirli aileler için katılımcı tasarım ile konut üretimi projesi başlamıştır. 1999 Gölcük Depremi sonrasında kiracıların konut talepleri üzerine zorlu koşullar sonucunda başlayan Düzce

Umut Evleri Projesi ise 2023 yılında tamamlanmıştır. Katılım sürecinin negatif kullanımına yönelik bir örnek de bu dönem içinde gerçekleşmiştir. 2005 yılında yenileme alanı ilan edilen ve 2015 yılında yıkım kararı çıkan Sulukule projesi ise sözde katılım (tokenizm) örneği olmuştur (Şekil 3.4).

Şekil 3.4 Katılımın Türkiye'deki gelişimi zaman çizelgesi

3.4 Katılımcı Sürece Etki Eden Faktörler

Sosyal konut kavramı *Sosyal Konutlar* başlığındaki tanımlardan da görüldüğü üzere siyasi ve ekonomik bir kavramdır. Çünkü sosyal konutları diğer konut üretimlerinden ayıran en büyük özellik tasarım sürecinin devlet eliyle veya kooperatifler yoluyla yürütülmesi ve en önemli hedeflerinden biri ise ekonomik olmasıdır. Mekân ise fiziksel bir nesnenin ötesinde sosyal ve kültürel bir olgu olmasına rağmen sosyal konutlar için yapılan tanımlamalar ve açıklamalarda sosyal ve kültürel olguya değinilmemektedir (Hacıalibeyoğlu, 2013a). Bu durumda sosyal konutun fiziksel bir nesne olma durumunun ağır bastığı ve kullanıcının sosyal ve kültürel özelliklerinin üzerinde durulmadığı görülmektedir. Sosyal konutlar üzerinden yapılan eleştirilerin büyük bir çoğunluğu da kullanıcının yaşamı gözetilmeden planlandığı üzerine olmaktadır. Bu durum tanımlarda bu iki kavramdan bahsedilmemesinin nedenini açıklamaktadır.

Bu bölümde bu kavramların katılımcı süreç ile ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Mekanın niceliği üzerine kurulan sosyal konut pratiklerini kullanıcı için daha yaşanabilir mekanlar haline getirebilmek amacıyla kullanılan katılımcı sürecin sosyal yaşam, kültür faktörü çıktıları ve siyasi, ekonomik durumlardan nasıl etkilendiği analiz edilmektedir.

3.4.1 Sosyal Konutlarda Katılımcı Tasarımın Sosyal Yaşam ve Kültür ile İlişkisi

"Mimarlık, yani insanın kendi yarattığı bir yerde barınması ve yaşam gereksinimlerini karşılaması, ayrıca farklı mimari yapılarda yaşamın farklı halleri ile karşılaşması, yaşam ve dünya ile ilgili bir farkındalığa ve hazza yol açar ve bu anlamları toplumsal kapsamla da ilişkilendirir." (Erzen, 2015, s. 195). Bu ilişki mimarlığın kentsel ortamda yer alması ile sağlanır (Erzen, 2015)

Mimaride farklı tarzların gelişiminde kültür önemli bir etken olmaktadır. Bu durum kullanıcının yaşadığı mekânın gelişiminde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Çünkü sosyal açıdan kapsayıcı ortamların şekillendirilmesi ancak her türden insanın aktif katılımıyla mümkün olabilir (Day ve Parnell, 2003). Aynı zamanda mimarlığın kentsel ortamda yer almasının bir sonucu olarak mekanın da toplumun gelişiminde kritik bir rolü bulunmaktadır. İnsanların yaptıkları katkıya değer verildiğini anlamaları

için kullandıkları çevre yoluyla kendilerine değer verildiğini görmeleri gerekir (Day ve Parnell, 2003).

Kültür, insanların hayatı boyunca öğrendiklerinin ve uyguladıklarının bütünüdür. Mimari ise kültürle birlikte şekillenmektedir. Konutlar bölgenin yaşam şekli, sosyokültürel özellikleri konusunda bilgi vermektedir. Özellikle göç çağında yaşamamızın da etkisiyle kültürün etkisi katılımcı süreç için önemli bir faktör olmaktadır. Kırdan kente veya az gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere olan göçlerde benzer kültürden bireylerin ortak bölgelerde toplanması sonucu kültürün etkisi, bireysel ihtiyaçları da şekillendirmesi sebebiyle, çok daha fazla görünür olmuştur. Bunun sebebi insanların mekanla kurdukları ilişki sonucu yer kimliğini oluşturması ve bu durumun mekanın kişiselleşmesini ve diğer mekanlardan farklılaşmasını sağlamasıdır. Böylece insanlar kültürleri ile özdeşleştirerek kendi istek ve ihtiyaçlarına yönelik olarak mekanı geliştirirler. Roth'a göre (2000) "mimarlık sözel olmayan bir iletişim biçimidir; onu üretmiş kültürün sessiz bir kaydıdır" (Roth, 2000, s.23). Roth'un da belirttiği gibi kültürün kullanıcıların yaşam biçimlerini yansıtması kullanıcının onunla birlikte hareket ederek kendi izlerini yansıtmasına neden olur ve mekana olan aidiyet hislerinin artmasını sağlar. Böylece, kullanıcının sahip olduğu kültür sosyal yaşamlarında okunabildiği gibi mekanlar üzerinden de okunmuş olur. Sonuç olarak, etkili bir konut politikası oluşturmak için konut parametrelerinin doğru şekilde araştırılması gerekmektedir. Kullanıcının yaşadıkları alanları algılayış şekli ve yaşamlarında nasıl kullandıkları tasarım sürecinde etkili parametrelerdir.

Mekân; cinsiyet, yaş, sınıf ve kültür bakımından farklı olan insanlar tarafından, yanlarında getirdikleri geçmişlerin de etkisiyle, farklı şekilde algılanan ve böylece ortaya çıkacak farklı mekânsal gereklilik ve anlamları tanımalarına yardımcı olan alanlar olarak nitelendirilmiştir (Archer, 2005). Mekan, toplum ve kültür arasındaki bu etkileşimin bir ürünü olarak çeşitli sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bunun da etkisiyle birlikte kültür ve insan arasındaki ilişki ve mimari üzerindeki yansımaları ile ilgili geçmişten günümüze dek çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Örneğin antropolog Edward T. Hall proksemi kavramını ortaya atmıştır. Bu kavram "kültürün özel bir ayrıntısı olarak insanın mekânı kullanımına dair birbiriyle ilişkili gözlem ve teorileri için icat ettiğim bir terimdir " şeklinde tanımlamıştır (Hall, 1966, s. 1).

Bourdieu ise, yaptığı çalışmalarda, habitus kavramını ortaya atmıştır. “Habitus” terimi Bourdieu'nün erken dönem çalışmalarından ortaya çıkmıştır ve habitus, dünyayı tanımanın bir yoludur (Bourdieu 1990). Bu kavram benlik ve inşa edilmiş mekan arasındaki iki ilişkiyi içermektedir. Bu iki ilişkiden ilki insanların kimlik edindiği ve toplumsal ögeleri yansıttığı mekansal biçimi, ikincisi, yapıların toplumsal ögeleri ve sosyal ilişkileri koruma ve sürdürme kapasitesini göstermektedir. Habitusa göre inşa edilmiş alanda kişi kendisine uygun olarak yapılanmış olana ilgi duyar ve kendine göre şekillendirir. Bu durum inşa edilmiş olan mekanı insanların içinde hayatlarını kurduğu fiziksel formlar haline gelmektedir. Aynı zamanda kişinin habitusu, bireysel veya bir topluluğun parçası olarak sahip olacağı eğilimler dizisidir. Kişinin habitusu yapılı çevre içinde kendi eğilimlerine yönelik olan potansiyelleri ve sınırları tanıyarak pekiştirilir. Bu süreç yapılı çevre ve habitusun birbirini beslemesiyle gerçekleşir fakat ikisi de birbiri üzerinde mutlak kontrole sahip değildir (Archer, 2005).

Bourdieu aynı zamanda, inşa edilen mekanların hem toplumsal kimliği oluşturan eğilimleri şekillendirdiğinden hem de bu eğilimlerin toplum içinde normalleşmesini sağladığından bahsetmiştir (Bourdieu, 1980 aktaran Archer, 2005). Bourdieu'ye atıfta bulunan Norveçli antropolog Marianne Gullestad ise, konutu günlük yaşamın merkezine koymuştur ve konutun kültürel, sosyal değer ve tutumları yansıtan bir “mikrokozmos” olarak algılanabileceğini belirtmiştir (Gram-Hanssen ve Bech-Danielsen, 2012). Masse ise, mekanın farklı nesne ve sınırlarla tanımlanmış alanlar olarak nitelendirilmiş olan alanlar olarak tanımlanması yerine cinsiyet, yaş, sınıf ve ırk farklılıklarına sahip insanların farklı şekillerde algıladıkları, kendi sahip oldukları geçmişlerle farklı amaç ve anlamlar oluşturan alanlar olarak nitelendirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Archer, 2005).

Rapoport (1969a&b) da çalışmalarında insanların evlerini tasarlama ve inşa etme şekillerindeki kültürel farklılıkları anlamaya çalışmıştır. Öncelikle, kültürün iklim, yerel malzemeler ve teknolojinin etkilerine eşlik ettiğinden bahsetmiştir. Daha sonra bu çalışmalar ile kültür ve mimari arasındaki ilişkilerin basit üslup farklılıklarından daha karmaşık ve daha derin olabileceğine işaret etmiştir. Bununla birlikte Rapoport, kültürün teorik ve düşünsel bir yapı olduğunu ve kültürü yalnızca inşa ile ilişkilendirmenin neredeyse imkansız olduğunu söylemektedir. Kültürü anlamanızı

sağlayan iki yoldan bahsetmiştir: sosyal değişkenler, kurumlar, aile, statü, roller gibi yapılara bakmak veya belirli bir sıralama kullanarak, kültürlerinden dünya görüşlerine ve değerlerinden yaşam tarzları ve faaliyetlerine gitmek (Rapoport, 1969a&b aktaran Mazumdar ve Mazumdar, 1994). Örneğin Rapoport *Kültür, Mimarlık, Tasarım (2004)* kitabında çevresel kalite gibi kavramları gözlemci perspektifinden değil kültürün içinden hareketle onların üstünde durdukları şekilde ilerlemek gerektiğinden bahsetmektedir. Araştırmacıların ve tasarımcıların kültürün dışında olduğunu ve bu nedenle dışarıdan bir bakış açısıyla hareket edebileceklerini belirtmektedir. Fakat pratikte olması gerekenin içeriden ve dışarıdan bakış açısının birlikte olmasıdır. Bu nedenle tasarımcıların kültürel açıdan geçerli kavramsal ilkeleri anlamaları gerekmektedir (Rapoport, 2004). Day ve Parnell da içeriden ve dışarıdan bakış açısının değişeceğini ve bu iki bakış açısının birlikte çalışması için uzmanlık bilgisine sahip kişiler ile birlikte alanın kültürünü ve ihtiyaçlarını bilen kullanıcının da sürece dahil olması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir; "dışarıdan gelenler, sadece dışarıdan geldikleri için değerli katkılarda bulunarak yardımcı olabilirler, ancak orada yaşayan ve çalışan insanların girdileri olmadan tasarımı asla sosyal açıdan uygun, kapsayıcı ve saygılı hale getiremezler" (Day ve Parnell, 2003, s. 11). Çünkü birçok yer aynı zamanda toplumsal bir boyuta sahiptir fakat bunlar yalnızca anket yoluyla öğrenilecek şeyler değildir. Mekanı tanımak, gelişimini, özlerini, içindeki yaşamı bilmek gerekir. Profesyonel tasarımcılar tarafından yeterince itibar edilmese de bu bilgilere erişebilmenin yolu oradaki insanlardan geçmektedir (Day ve Parnell, 2003).

Kullanıcı yaşamlarını farkında olmadan çevresel faktörlere uygun olarak yaşamaktadır çünkü yaşadığı alanı tanır. Ne zaman dışarı çıkılacağını veya nerede yürüyüş yapılacağını vb. bilir ve buna göre hareket eder. Aynı zamanda kapalı bir alana girdiğinde manzaralı bir alana oturur, beklemek için güvenli olduğunu düşündüğü yerleri seçer ve bu konularda iç sesini ve hislerini dinler. Görüldüğü üzere kullanıcı farkında veya içgüdüsel olarak yaşadığı yer hakkında yabancıların bilmediği gerçekleri bilir ve buna uygun olarak yaşamını sürdürür. Aynı zamanda yaşadığı yeri anılar ve çağrışımlar yoluyla "bizim" yerimiz olarak kodlar (Day ve Parnell, 2003). Bu nedenle tasarım politikalarının kültüre uygun ve konut sakinlerinin isteklerine saygılı olacak şekilde, birimlerin uygunluğunu sağlayacak farklı yerleşim seçenekleri sunarak yeniden gözden geçirilmesine ihtiyaç vardır.

Bu durumda katılımcı süreç içinde uzmanlık bilgisine sahip kişilerle kullanıcıların ortaklık kurmasının uzmanlık bilgisine sahip kişilerin mekanı daha iyi anlamasına böylece ihtiyaca, bağlama, iklim ve kültürel özelliklere uygun ekonomik mekanlar oluşturmasına katkıda bulunur. Çünkü kullanıcı, yaşadığı yerin özelliklerini bilir ve o konularda hata yapmaz. Aynı zamanda yapılan değişimle birlikte yaşamak zorunda olduğu için bu konuda sorumlu davranmak onun çıkarına olur.

3.4.2 Sosyal Konutlarda Katılımcı Tasarımda Siyasi ve Ekonomik Faktörünün Etkisi

Vatandaşlar ve yönetim kurumları arasındaki ilişki geçmişten günümüze dek batılı filozofların üzerine düşündükleri bir konu olmuştur. Bununla birlikte katılım kavramı ise kamu hizmetlerini kullanıcıların aktif olmasıyla birlikte iyileştiren ve yurttaşların ihtiyaçlarını daha iyi tespit ederek onlara uygun çözümler üretebilecek bir araç olarak görülmüştür (Brodie, Cowling, ve Nissen, 2011). Bu kavram tasarım sürecindeki demokratikleşme hareketi olarak görülebilir.

Katılımcı yaklaşımlar sayesinde kentli politik ve sosyal alanda kendisini temsil edebilmekte ve yönetim unsurları ile ilişki içinde olabilmektedir. Bu durumda katılımcı tasarım demokratik toplumun bir bileşeni ve vatandaşların yaşadıkları yer ile ilgili kararlarda etkin olduğu politik bir kavramdır.

Downs (2017), iktidar yapılarının sıradan sakinlere görünür kılındığı yerin, şehrin fiziksel ayrıntıları olmasına rağmen kentsel çevrenin benlik ve toplum algısı üzerindeki önemi genellikle hafife alındığından bahsetmektedir. Bu durumu siyasi katılım ve tasarım katılımı konuları arasında bağlantı kurarak aktarmaktadır. Öncelikle Mair'in Ruling the Void'den (2013) referans vererek; Mair'in çalışmalarında son 30 yılda Avrupa çapında demokratik katılımdaki düşüş olduğundan bahsettiğini ve bu düşüşün demokrasinin kendisinin değil, partizan siyaset sisteminin reddedilmesinden kaynaklandığını açıkladığını belirtmiştir. Ona göre gelişmekte olan ülkelerde batılı demokrasi fikri kopyalanması gereken bir ideal olarak görülürken dünya genelinde geleneksel demokrasi biçimlerinin reddine doğru şaşırtıcı bir dönüş olduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu kayıtsızlığın nedenini, halk ile bağlantısı kopmuş görülen siyasetçilerden kaynaklandığını ve siyasi katılımın büyük değişikliklere yol

açmayacağı ya da vaat edilen şeylerin olmayacağı algısı olduğunu aktarmıştır. Bu durumda Downs'a göre ihtiyaç duyulan şey, halkın ihtiyaç ve arzularını iletmenin uygun yollarının yeniden incelenmesidir. Toplumun katılımla olan ilişkisinin ise vatandaşın toplumdaki benlik algısına bağlı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle etkili siyasi katılım ve tasarım katılımı konuları arasında bağlantı kurmaktadır. Bunun yanında siyasi katılımda gerileme yaşanırken yapılı çevreye olan demokratik yaklaşım talebinin nedenini ise "David Harvey'in öne sürdüğü gibi antikapitalist mücadele nedeniyle veya günlük yaşamdaki daha fazla kontrol talep etme ihtiyacından dolayı olabilir" şeklinde açıklamıştır (Downs, 2017, s.40).

Mayo'ya (1996) göre insanların yapılandırdığı kültür ve yaşadıkları sosyal düzen, mimarların binaları nasıl tasarlayacaklarını ve inşa etmeye devam edeceklerini genellikle politik olarak belirlemektedir. Kültür ise, çoğunlukla mimarların bina tasarımları önerirken karşılaştıkları toplumsal-tarihsel koşullardan kaynaklanmaktadır. Bu durumda meclisler, vatandaşların korumak ve yeniden üretmek istedikleri kültür-benlik imajını yansıtan tasarım yönetmeliklerini, imar gerekliliklerini geliştirmekte ve onaylamaktadır. Gelenek veya kamu politikası olarak bu kültürel koşullar, bir toplumun nasıl işlediğini belirlemeye yardımcı olur (Mayo, 1996).

Mayo (1996) aynı zamanda, kültürel normların etkisiyle birlikte ideolojilerin, yapılacak eylemin rehberliğiyle birlikte teorik görüşleri deneyime dönüştürdüğünden bahsetmektedir. İdeolojilerin günlük hayatın bir parçası olduğunu fakat bunun yanında aynı zamanda günlük hayattan ayrıldığını da belirtmektedir. Henri Lefebvre ise siyasi yapının yapılı çevre üzerinde büyük bir etkisi olduğuna işaret etmektedir. İdeoloiler ve yapılı çevre arasındaki ilişkiyi;

"Toplumu değiştirin! Hayatı değiştirin! Bu ilkeler, uygun bir alan üretilmeden hiçbir şey ifade etmez ....Gündelik hayat, somut kısıtlamalarıyla birlikte soyut mekâna tutsak kaldığı sürece; gerçekleşecek tek iyileştirme ayrıntılardaki teknik iyileştirmeler olduğu sürece...; kısacası, çalışma alanları, boş zaman alanları ve yaşam alanları arasındaki tek bağlantı siyasi iktidarın kurumları ve onların kontrol mekanizmaları tarafından sağlandığı sürece - hayatı değiştirme projesi, o anki ruh haline göre

benimsenecek ya da terk edilecek siyasi bir söylemden öteye gidemeyecektir." şeklinde ifade etmiştir (Mayo, 1996, s. 82).

Mimarinin siyasi durumdan etkilenmesi, dönemin koşullarına göre şekillenmesi ve mimarlığın siyasi amaçların gerçekleştirileceği bir araç olarak kullanılması süreci dünya genelinde çeşitli dönemlerde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, 1970'li yıllarda Güney Amerika'daki brütalist yapılar, çeşitli Güney Amerika ülkelerinde gerçekleşen darbeler sonucu devasa ve anıtsal yapılar olarak hükumetlerin politik güçlerinin imgesi olarak tasarlanmıştır. Örneğin Peru'da 1968'de olan askeri darbeyle birlikte 7 yıl boyunca askeri hükumet kurulmuştur ve bu dönemde hükumet, hegemonyasını mimari aracılığıyla halka aktarmak amacıyla anıtsal devlet binaları inşa etmiştir. Bu nedenle 1960'lar ve 1980'ler arasında başkent Lima, devasa yapıların yükseldiği önemli bir deney alanı olmuştur (Albanelli, 2012). Avustralya, Brezilya ve Bangladeş gibi birçok ülkede, ulusal bir kimlik oluşturmak için, genellikle mevcut siyasi güçleri tanıyan yeni başkentler inşa edilmiştir. Verilen örnekler Lawrence Vale'in belirttiği, "Bir parlamento binasının üretimi yoluyla iletilen ulusal kimlik genellikle bir toplumdaki baskın grubu vurgulamaktadır" görüşünü desteklemektedir (Mayo, 1996, s. 81). Bununla birlikte 1970'lerde Berlin'de gerçekleşen IBA sürecinde üretilen Neubau konutlarında bölgenin yaklaşık %50'sinin geniş aile yapısına sahip olan Türk göçmenlerden oluşmasına rağmen konutların yalnızca %10'unun 4 ve daha fazla odaya sahip olacak şekilde yapılması ve bu bölgelerin yalnızca %10'unda yabancı ve vatandaş olmayanların yerleşmesine izin verilmesi de mimarlığın siyasi amaçlar uğruna kullanılabildiğinin bir göstergesidir. Bu şartlar altında Neubau binalarına yerleşebilen Türk göçmen nüfusu çok sınırlıdır ve bölgedeki yabancı nüfusunun bu şekilde azaltılması amaçlanmıştır (Akcan, 2018).

Mimarinin siyasi durumdan etkilenmesinin bir sonucu olarak katılım sürecinde de bu durumun etkisi görülmektedir. Çünkü katılım kavramı teknik ve ekonomik çerçevenin ötesinde politik olanla da iç içe geçmiş bir kavramdır. 1960'ların siyasi durumunun etkisiyle başlamış ve siyasi değişimlerden etkilenerek günümüze gelmiştir (Downs, 2017).

Katılımcı tasarımın ortaya çıktığı dönem olan 60'ların siyasi yapısına bakıldığında özellikle 68 dönemi ile birlikte kurumların, partilerin, liderlerin vb. reddedildiğini

görürüz. Bu dönemde yapılan eylemlerde lidersizlik ön plandadır ve lider olmayı reddeden liderler ile gerçekleşmektedir (Kabasoğlu, 2015). Bu hareketlerin ortak gayesi hiçbir otoriteye boyun eğmemek olmuştur. Eşitlikçi ve özgürlükçü bir yaşam talep eden dönemin siyasi yapısı katılımcı tasarımın alt metinlerinde kendisini göstermektedir. Ortak akıla dayanan bir dönem olması ve katılımcı tasarım sürecinin bu tarih aralığında ortaya çıkmasının tesadüf olmadığını göstermektedir.

Kentli, demokrasi sayesinde yaşadığı alanla ilişkili söz sahibi olabilir. Bu durumda kentlinin sürece katılabilmesi yönetim politikasıyla doğrudan ilişkili olmaktadır (Baba, 2010). Dünya siyasetinde demokrasi meseleleri tartışmalı bir hal almaktadır ve değişim süreçlerine olan katılım ihtiyacın artmasına rağmen zamanla daha nadir hale gelmektedir (Blundell Jones, Petrescu ve Till, 2005). Tarihsel olarak bakıldığında kavramın 1960'lardan bu yana önemli ölçüde olgunlaştığı görülmektedir. Bu süreçte ortak olan fikirler ve idealler, sakinlerin katılımı ile birçok düzeyde topluluklar oluşturmuş, kooperatiflerin kurulmasına neden olmuş ve kent yasalarına girmeye başlamıştır. Böylece katılım sosyal adaleti sağlayan, daha etkili kamu hizmetleri veren ve özgüvenli yurttaşların yaşadığı toplumu oluşturan bir süreç olarak görülmüştür (Beetham vd., 2008). Bu durum yetkililerin ve yerel halkın katılım talep etmesine neden olmuştur.

Katılımın kent yasalarına girişi öncelikle demokrasinin gelişmiş olduğu İskandinav ülkelerinde başlamıştır ve 1990'ların sonunda Avrupa'daki birçok kentte katılım sürecinin yasalaştırılmasıyla devam etmiştir (Day ve Parnell, 2003). Örneğin, İngiltere örneğine bakıldığında birçok konuda katılım geleneğinin bulunduğu görülmektedir. Mimari katılım ise, konut tasarımına katkıda bulunmaları ile gerçekleşirken arazi kullanımı planlamasına 1969 yılından beri yasal katılım sağlanmaktadır (Warburton, 1998; Davidson ve MacEwen, 1983 aktaran Brodie, Cowling, ve Nissen, 2009).

1985'lerden itibaren ise demokratik anlayışa sahip kentlerde katılım kent yasalarına girmeye başlamıştır. 1992 yılında Rio'da 1996 yılında ise İstanbul'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler konferanslarında toplum bilincinin yerel yönetimler ve kentli katılımına dayandığı kararına varılmıştır (Malbert, 1998, aktaran Brodie, Cowling ve Nissen, 2009). Bu kararlar sonrasında üye kentlerde katılımcı yaklaşım olgusu benimsenmiş ve yerel yönetimlerin kanunlarına eklenmiştir. 1990'ların sonu

2000'lerin başında kullanıcı katılımı konusu Avrupa'daki birçok kent tarafından yasallaştırılmıştır (Brodie, Cowling ve Nissen, 2009).

Türkiye'de ise bu süreç toplumun siyasetin yerel düzeyde alınan kararlarda yeterince etkili olduğunu düşünmemesi, bu süreci merkezi hükumetin yönettiğine olan inançları ve yerel sorunlarla belediyenin ilgilendiği bilgisi nedeniyle yeterince etkili olamamıştır (Mimarlık, 2014). Buna ek olarak mimarlık dergisinde de belirtildiği gibi;

"Alt gelir gruplarının oylarını bazı yaşamsal hizmetleri elde etmek için kullanılacak pazarlık ögeleri olarak görmeleri; yerel yönetimlere aday olan kadroların yerel tercihlerle değil siyasi partilerce belirlenmesi; kentlinin kendi adına karar verecek kadroları tanımaması; kent yönetimine katılımı mümkün kılacak mekanizmalar oluşmaması ya da yeterince etkin olamaması" gibi faktörler de bu düşünceye etki etmiştir (Mimarlık, 2014).

2006 yılında hazırlanan İstanbul Metropol Alan plan raporunda "Kentli Hakları ve Planlama" başlığı ile kentli hakları vurgulanmış ve bu hakların tespitleri yapılarak sorun giderici politikalar üretilmesi amaçlanmıştır fakat kent sakinlerinin bu projelere nasıl katılabileceği belirtilmemiştir çünkü katılım yöntemlerin planlaması belediyelere bırakılmıştır (İMP, 139 aktaran Baba, 2010). Fakat bu durumun sonucunda da belediyelerin çalışmaları yerellikten kurtulamamış ve İstanbul halkı katılımcı politikaları benimseyememiştir (Baba, 2010).

Katılımın çeşitli kent yasalarına girmesinin yanında katılım kavramının uygulanma süreçleri ve ürünlerinin politik etkilerini inkar eden ana akım mimarlık kültürüne bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Comerio (1984), dönem içinde siyasetin muhafazakarlaşması ve bu durumda politik olarak "tarafsız" görülme gerekliliği nedeniyle mimari katılımda 1960'ların idealist duruşundan 1980'lerin ve 1990'ların pragmatik çıkarcılığına doğru bir kayma görüldüğünden bahsetmektedir (Comerio, 1984). Aynı zamanda katılım sürecinin politik olması değişen politikalardan da nasibini almasına neden olmaktadır. Katılımcı sürecin başladığı, devam ettiği veya bittiği projelerde fark etmeksizin değişen politikalar nedeniyle bu alanlara düşman olan, gelişimine ve devamlılığına izin vermeyen veya yok sayan örnekler de azımsanmayacak sayıdadır.

Sürece ekonomik olarak bakıldığında ise, maliyetin önemli bir unsur olması ve paranın değeri katılımcılar ve süreçteki tüm kalemler için en önemli motivasyon kaynaklarından olduğu görülmektedir. Konut tarih boyunca toplumlarda toplulukla birlikte gelişen bir canlı organizma olarak algılanmıştır. Kullanıcı yaşam standartları geliştikçe konutunu da geliştirerek devam etmiştir. Fakat konut ve insan arasındaki ortak gelişimin kırıldığı döngü modern toplulukların doğuşuyla birlikte olmuştur. Konutun kullanımıyla birlikte gelişmesi yerine değişim değerinin ön planda olduğu liberal ekonomi nedeniyle kullanıcının yaşadığı değişimlerle konutu da değiştirmesi planlanmıştır (Stirling, b.t.). Mayo (1996), mimarın mimariyi araçsal ve yapısal olarak şekillendirebilen ekonomik koşullara yanıt vermesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre bir ulusun ekonomi politiği, mimarların nasıl pratik yapabileceğini şekillendirmeye yardımcı olur ve kapitalizm altında ekonomi politik, sınıf hegemonyasını sürdürmek için birçok şekilde eklemlenir. Mimarlar müşterilerinin parasal kısıtlamalarıyla birlikte müşterilerinin bina tasarımı yoluyla karlarını maksimize etme ve güçlerini sürdürme arzularıyla da karşı karşıyadır (Mayo, 1996).

Sosyal konutların uygulanma yöntemlerinde benzer süreçler gerçekleşmekle beraber ülkeler için bir standart bulunmamaktadır. Bazı ülkelerde en yoksul kesim bu süreçten yararlanır, bazı ülkelerde düşük ücretli çalışanlar ve bazı ülkelerde ise orta seviye gelire sahip kişiler bu süreçten yararlanabilmektedir (Whitehead ve Scanlon, 2007 aktaran Akalın, 2017) Bunun sebebini sosyal konutun birçok soruyla birlikte başlamasıdır ve bu soruların birçoğu sürecin ekonomisiyle ilgilidir. Bu soruları Beşirli, Koçancı, Bakır, Özdemir ve Gülle, (2016) *Sosyal konut uygulamaları ve yoksulluğun yönetimi üzerine ampirik bir çalışma* başlığındaki çalışmalarında derlemiştir ve sürece bu soruların cevaplarıyla birlikte başlanmasının oldukça önemli olduğuna değinmişlerdir.

"Barınma yardımı tiplerinden biri olan sosyal konutun nereye yapılacağı, büyüklüğünün ne olacağı, konutun donatılarının neler olacağı, kullanılacak malzemelerin ve bu malzemelerinin kalitesinin ne olacağı, kaç haneyi kapsayacak şekilde düzenleneceği, hangi esaslarda yapılacağı (mülkiyet- kira) kimlere verileceği, hak sahipliği belirleme işleminin nasıl gerçekleştirileceği, öncelikli hak sahipliği durumlarının neler olduğu, konut alanlarının kim tarafından ve nasıl yönetileceği,

kamunun bu yönetim sürecinde hangi destekleri hangi şartlarla vereceği ve bu desteği ne kadar sürdüreceği, konutlardaki sosyal yaşama adapte olamama ve anti sosyal davranışlar gelişmesi durumunda bu durumla nasıl başa çıkılacağı, konut alanların başta iş gücü piyasaları olmak üzere kente nasıl bağlanacakları, konut yararlanıcılarının yatay ve dikey sosyal hareketlerinin nasıl olacağı, gelire göre konuttan yararlanma sürelerinin ne kadar olacağı, mülkiyet esasında verilen konutların hak sahiplerinin ölümleri durumunda konutun hukuksal varlığının ne olacağı, sosyal dışlanma karşısında hangi sosyal içerme programlarının geliştirildiği gibi konular, tüm dünyada sosyal konut inşa eden tüm sosyal politika belirleyiciler tarafından cevaplanması zorunlu olan sorulardır Beşirli, Koçancı, Bakır, Özdemir ve Gülle, 2016, s. 40).”

Bu sorular yoluyla sosyal konut yapılacak alanın ekonomik potansiyeline, hedef kitlesine, bölgenin gelişme potansiyeline yönelik olarak uygulamaların yapılmasına neden olur. Katılım süreci de maliyet açısından faydalı olmalıdır. Bir katılım sürecine başlanmadan önce zaman ve maliyet açısından doğru planlamalar yapılması gerekmektedir. Dar gelirliler için yapılan tasarımlarda arazi seçimi oldukça önemlidir çünkü maliyetin büyük bir kısmını arazi oluşturmaktadır. Ucuz arazilerin kent merkezinden uzak olması, altyapı bulunmaması gibi problemler olabilir. Bu durumda katılımcı tasarım uygulaması etkili bir çözüm yöntemidir. Konutun bir bölümünün yapılıp diğer bölümlerinin kullanıcıya bırakıldığı yapım tekniği ekonomik olarak çok fazla kar sağlamaktadır. Veya yapım sürecinde katılımcının yer alması işçiye verilecek olan maliyet kalemini sıfırlamaktadır. Aynı zamanda kullanıcının hayatının anlaşılmasıyla yapılan planlamalar veya sonradan onun yapıyı kendine göre şekillendirmesi, büyütmesine izin veren yapım şekilleri kullanıcının yaşamına ve yaşadıkları değişimleri uyum sağlayan mekanların tasarlanabilmesine imkan vermektedir. Ekonomik durum iyileştikçe konut değişiminin sebep olduğu sirkülasyonu azaltarak kullanıcının yaşadığı mekanı geliştirmesine neden olmaktadır.

Özellikle Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal konutlarda yapım ekonomisi tasarım sürecindeki en önemli unsurdur. Bingöl (2019), sürecin ana unsuru olan yapım ekonomisinin aynı öneme sahip birçok konunun göz ardı edilmesine neden

olduğundan bahsetmektedir. Ekonomik ve politik olarak nicel hedeflerin konulması mekanların niteliksel olarak olumsuz etkilenmesine neden olur (Bingöl,2019).

Sonuç olarak, tüm bu durumlar için, ekonominin politik rolü bütünleyicidir. Siyasi olaylar tarafından yönlendirilen güncel sorunlar, mimarların acil siyasi kaygıları gidermek için binaları nasıl tasarlayacağını şekillendiren durumsal, pratik işlevlerdir (Mayo, 1996). Sosyal konut tasarımları ve katılımcı süreçler bu kaygıların giderilmesi amacıyla kullanılan en önemli örneklerdendir. Çünkü kullanıcı süreç içinde kendisinin var olduğunu, onun gerçekten düşünüldüğünü varsayımını yapar.

3.5 Sosyal Konut Üretimlerinde Kullanıcının Sürece Katılım Yöntemleri

"Katılımcı yöntemler" kavramı araştırma içinde de değinildiği gibi, katılımcıları tasarım ve üretim süreci içine dahil eden yöntemler olarak özetlenebilir. Bu süreç içinde kullanıcı yaşayacağı alanın üretimine çeşitli şekillerde katkıda bulunabilmektedir. Özellikle sosyal konutlar gibi hem belirli bir bütçeyle yapılan hem de birçok kullanıcı profilini bir arada barındırmayı hedefleyen konut projelerinde katılımcı yöntemler önem kazanmaktadır. Çünkü bu yöntemler yardımıyla başka türlü elde edilemeyecek bilgilere ulaşılır. Hiyerarşik düzeni değiştirerek kullanıcının süreç içinde etkin rol oynamasına izin verir. Barınma alanlarının kullanıcının ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkilerine olan etkisi birinci ağızdan öğrenilebilir böylece kullanıcıyla bağ kurularak kendilerini daha rahat ifade etmeleri sağlanır. Özellikle sosyal konutlarda kullanıcı ile kurulamayan bağ uzmanlık bilgisine sahip olan kişi ve katılımcı arasında kurulabilmektedir.

Örneğin sürecin ilk basamağı olan tasarıma hazırlık sürecinde kullanılmak üzere yaşama biçimleri, kültürel özellikleri, ilgi ve ihtiyaçlarını öğrenebilmek amacıyla görüşmeler, anketler veya atölyeler yapılabilir. Bu yöntemler yardımıyla kullanıcının bulunduğu alan ile ilgili bilgiler, yaşamlarını nasıl sürdürdükleri ve nasıl bir sonuç talep ettikleri ile ilgili bilgilere ulaşılabilmektedir.

Bununla birlikte kullanıcı yaşayacağı alanın inşasında uzmanlık bilgisine sahip kişilerden oluşan bir ekiple birlikte yer alarak tamamen sürecin içinde bulunabilmektedir. Böylece yaşayacağı alanın inşasıyla ilgili birçok konuda bilgi

sahibi olabilmekte, düşük ücretlerle bu süreci tamamlamakta ve sürecin içinde bilfiil bulunduğu için aidiyet hissi artmaktadır.

Uzmanlık bilgisine sahip kişilerin sürecin kendi basamaklarını bitirdikten sonra kullanıcıların sürece dahil olabildiği bir yöntem olarak esnek veya tamamlanmamış tasarımlar kullanılmaktadır. Kullanıcı tüm sürece dahil olmamaktadır fakat inşa süreci bittikten sonra kullanıcının yaşadığı alanı kendisine uyarladığı yeni bir süreç başlamaktadır. Böylece süreç inşa süreciyle birlikte tamamlanmamakta, kullanıcının dahil olmasıyla devam etmektedir.

Sonuç olarak, *katılımcı tasarım düzeyleri* başlığında da görüldüğü üzere katılım süreçlerinde katılımın düzeyleri değişmektedir. Çeşitli araştırmacılar tarafından aktif veya pasif, gerçek veya sahte, katılımsız, sembolik veya kentli katılımı şeklinde sınıflandırılmış bu süreçler kullanıcının sürece ne kadar dahil olabildiğini göstermiştir. Sonuç olarak, bu bölümde kullanılan katılımcı yöntemler tartışılmış, bu yöntemlerin sürece ne kadar dahil olabildiği, nasıl kullanılması gerektiği ve sürecin sonucunu nasıl etkilediğine değinilmiştir. Bu yöntemler katılımın kullanıldığı dönemlere göre sıralanmış ve katılım yöntemlerinin içinde bulundukları döneme katkıları incelenmiştir.

3.5.1 Tasarım Aşamasında Kullanılan Katılım Yöntemi: Görüşmeler Anketler ve Atölyeler ile Yapma Yöntemi

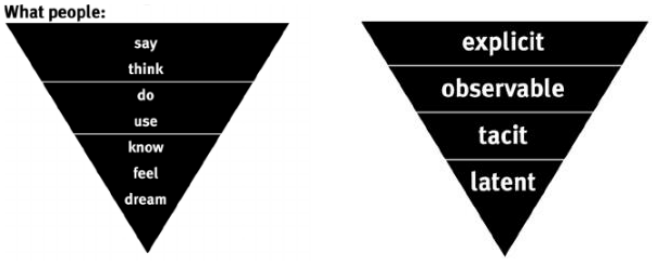
Katılımcı tasarım sürecinin ilk basamağı ve en çok kullanılan yöntemleri görüşme, anket ve atölyeler ile katılım yöntemidir. Bu yöntemler kullanıcıyı tanımak, kültürünü, yaşam biçimini, deneyimlerini ve isteklerini anlamak konusunda önemli bir veri sağlamaktadır. Bunun dışında birçok yöntemle birlikte kullanılabildiği için kullanıcının ve uzmanlık bilgisine sahip kişilerin de sürece hazırlandığı bir hazırlık basamağı olarak görülmektedir.

Bu süreçlerde profesyonelin rolü, katılımcıların alacağı kararlar için kolay anlaşılır bir süreç oluşturmaktadır. Bu süreç iyi planlama, dikkatli bir analiz gerektirir (Sanoff, 2000). Katılımcı tasarım sürecinde kullanıcının ihtiyaçları ilk başta basit olarak görünse bile derinlemesine yapılan konuşma ve analizler dışa vurulmayan ihtiyaç ve beklentileri ortaya çıkaran kapsayıcı bir ortam oluşturmaktadır. Tüm katılımcılara

değer verilerek elde edilen bu bilgiler doğrudan tasarım stratejilerini şekillendiren bir hazine niteliğindedir. Kullanıcı ihtiyaçlarını, kötü anılarını ve motive oldukları noktaları açıkça dile getirmese de bu yöntemler yardımıyla dışa vurması sağlanır. Böylece tasarımcılar kullanıcıların zihinlerinin derinlerine inerek deneyimlerini, önemli nitel ve nicel verileri toplayabilmektedir (Cipan, 2023).

Sanders (2002)'in, dışavurum sürecinin tekniklerini içeren *"deneyime nasıl ulaşırız"* sorusuyla kullanıcının kendini ifade etme biçimlerini algılama çeşitliliklerimizi görebiliriz. Sanders'e göre; "İnsanların söylediklerini dinleyebiliriz. İnsanların ifade ettiklerini yorumlayabilir ve ne düşündükleri hakkında çıkarımlarda bulunabiliriz. İnsanların ne yaptığını izleyebiliriz. İnsanların ne kullandığını gözlemleyebiliriz. İnsanların ne bildiğini ortaya çıkarabiliriz. İnsanların ne hissettiğini anlamaya çalışabiliriz. İnsanların hayallerini takdir edebiliriz." (Sanders, 2002, s. 2). Bunları yapabilmek için de insanlarla vakit geçirmek, onlarla konuşmak ve onları gözlemlemek gerekmektedir. Sanders dışavurum süreci için kullanılması gereken 3 yöntemi belirtmiştir. Sanders (2002)'e göre, "say tools" ile kullanıcıların deneyimlerini elde etmek için görüşmeler ve anketler yapılarak kullanıcıların sözcüklere döktükleri ifadeleri ve böylece düşüncelerini öğrenebiliriz. "Do tools" ile kullanıcının günlük hayatını gözlemleyerek neler yaptıkları, nasıl yaşadıkları bilgisine sahip olabiliriz. "Make tools" kullanarak ise insanların hayallerini öğrenerek onların saklı kalmış ihtiyaçlarını anlayabiliriz. İnsanların deneyimlerini içeren bilgiyi algılamak için onların neler düşündüğünü ve neler bildiğini keşfetmemiz gerekir. Böylece onlarla empati kurma becerisini edinebiliriz. (Sanders, 2002).

Sanders ilk iki yöntemi (görüşme (say tools) ve gözlem (do tols)) geleneksel tasarım araştırması yöntemleri olarak kabul etmektedir. Bu yöntemler kullanıcının söyledikleri ve yaptıklarına odaklanmıştır. Daha yeni bir iletişim biçimi olan atölye sürecini içeren "make tools" ise kullanıcının düşüncelerini yaparak ortaya çıkarmasına odaklanmaktadır. Bu üç yöntemin de birlikte kullanıldığı süreçlerde kullanıcıların daha kolay anlaşılabildiği ve kullanıcılarla daha rahat empati kurulabildiğini belirtir (Sanders, 2002) (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 İnsanlar ne söyler, yapar, bilir (Sanders, 2002)

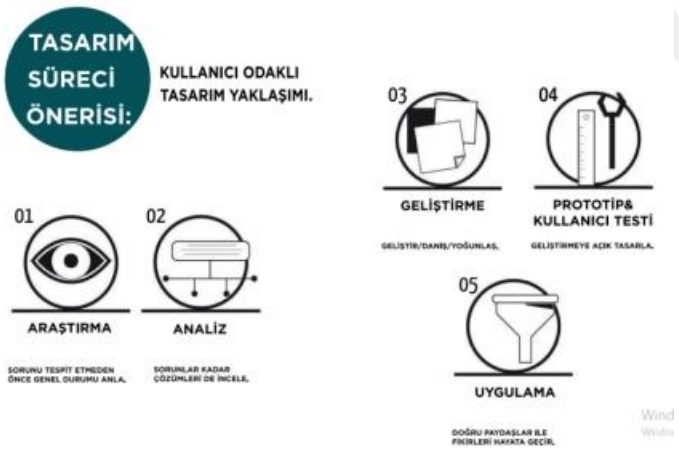
Sanoff ise bilgi toplamak için anketler, görüşmeler, odak grupları ve grup haritalama gibi tekniklerin kullanıldığını belirtmiş ve bu tekniklerin farkındalığı arttırarak yaratıcı düşünceyi harekete geçirdiğini belirtmiştir. Sanoff bu teknikleri üçe ayırarak gruplandırmıştır. Bunlar; farkındalık yöntemleri, grup etkileşim yöntemleri ve dolaylı yöntemlerdir (Sanoff, 2005).

Farkındalık yöntemleri olarak; gazete ekleri, makaleler, haberler ile kamuoyunu bilgilendirmek kullanıcının ilgisini çekebilmek için kullanılmaktadır. Aynı zamanda kullanıcının çevresine yönelik farkındalığını arttırmak için geziler planlamak kullanılmaktadır. Dolaylı yöntemler olarak; anket ve soru formları yerine görüşmelerin kullanılmasının ayrıntılı bilgi edinebilme konusunda daha yaralı olduğunu belirtmiştir çünkü anketler soruyu hazırlayan kişinin bakış açısının uzantısıdır. Görüşmeler ise sınırları fazla keskin olmadığı için daha ufuk açıcı olabilir. Son olarak grup etkileşimi yöntemleri olarak; yüz yüze yapılan etkinliklerden atölyeler kullanılmaktadır. Burada odak grup çalışmaları, oyunlaştırmalar ve çalıştaylar yapılmaktadır (Sanoff, 2005).

Görüşme, anket ve atölye yöntemleri diğer yöntemlere göre daha rahat kullanılabilmektedir çünkü süreç inşa sürecinden öncesini kapsamaktadır. Bu yöntemlerin dikkatli biçimde kullanılması ve verilerin doğru şekilde analiz edilmesi sonraki süreçlerin iyi planlanabilmesi için oldukça önemlidir. Örneğin anket ve görüşme sırasında kullanıcılara sorulan sorular yardımıyla karmaşık bilgilerin hatırlanması ve böylece detaylandırılması sağlanır. Daha sonra süreç içinde elde edilen veriler grafiklendirilebilir. Atölyelerde ise katılımcıların ve hedeflerin net olarak belirlendiği bir plan oluşturulmalıdır (Cipan, 2023). Bu hedefe yönelik tüm ihtiyaçların/malzemelerin temin edilmesi gerekmektedir ve sürece uygun aktiviteler

yardımıyla kullanıcıdan çizim, kolaj, yapboz vs. yapmaları istenir. Böylece istekleri somut olarak görülür ve sürecin içinde ve bir parçası olarak hissetmesi sağlanır.

Anket ve görüşmelerin öncesinde bu yöntemlerin kullanılma amacı tanımlanır ve bu amaçlara yönelik sorular hazırlanır. Katılımcı sayısının fazla olduğu durumlarda bu yöntem için örnek kullanıcı grubuyla pilot uygulama yapılabilir (Şekil 3.6). Verilerin daha ayrıntılı olması için açık uçlu soruları kullanmak oldukça önemlidir. Anket/görüşme süreci gerçekleştirildikten sonra yanıtlardan elde edilen veriler analiz edilmelidir. Anket sonucu elde edilen veriler yardımıyla prototip yapılarak kullanıcının deneyimlemesi sağlanarak olumlu ve olumsuz geri bildirimler alınır. Bununla birlikte süreç boyunca önemli noktalara dikkat etmek gerekmektedir. Örneğin süreç içinde kullanılan yöntemler katılımı teşvik etmek için açık ve kapsayıcı bir atmosfer içinde oluşturulmalıdır. Bu süreci yönetecek kişinin deneyimli olması sürecin daha sorunsuz geçmesine yardımcı olmaktadır. Süreç içinde hiçbir paydaş dışlanmamalıdır ve belli kişilerin tartışmayı domine etmesine izin verilmemelidir (Cipan, 2023).

Şekil 3.6 Tasarım süreci önerisi (kentselstrateji, b.t.)

Sanoff (2000), katılımın amacını, "insanları bir sorunu farkına vararak öğrenmeye teşvik etmek" olduğunu belirtmiştir. Öğrenme süreci net, açık olduğunda ve diyalog, tartışma, iş birliğini teşvik ettiğinde en iyi şekilde gerçekleşir. Katılımcı tasarım sürecinde atölyeler; kullanıcılar, tasarımcılar ve liderleri bira araya getirerek birlikte sorunlara çözümler bulunmasını amaçlanmaktadır. Kolektif bir çalışma ortamı

oluşturarak farklı meslek gruplarındaki kişiler ile birlikte fikir alışverişinde bulunulabilecek bir ortam oluşturmaktadır bu durum çözümlerin potansiyelini arttırmaktadır. Atölye çalışmaları, ortak bir amacı paylaşan insanlar arasında yüksek düzeyde etkileşim sağlar ve katılımcıların konuları keşfederken birbirlerinden öğrenmesine imkan verir (Sanoff, 2000). Tasarımın etkileşimli ve sosyal içeriğe sahip bir olgu olması süreç içindeki kişilerin iletişimiyle birlikte bu üretkenliğin oluşmasını sağlamaktadır. Süreç içinde fikirlerin ve çeşitli yaklaşımların ortaya konmasıyla çeşitli fikirler ortaya çıkmaktadır (Tezel, 2018). Katılımcı tasarımda da benzer ihtiyaçlar oluşmaktadır fakat bu kez kullanıcı kendi yaşayacağı alanın üretimi için bu paylaşıma katılmaktadır. Kullanıcı kendisi bir tasarım yapmıyor olsa da tasarım sürecinin gelişimdeki önemli ve doğru kararların verilebilmesinde etkili olmaktadır.

Atölyeler öncesinde kullanıcının beklentileri ve yapılabilecekler konusunda kullanıcı ile görüşmeler yapılması ve hedeflerin iyi belirlenmiş olması sürecin daha doğru ilerlemesi konusunda önem taşır. Sanoff (2000), atölye sürecinde toplantı alanının kalitesinin önemli olduğunu ve uzman ile katılımcı arasında sınırlayıcı bir elemanın olmaması gerektiğini belirtmiştir. Süreç başlamadan önce atölye katılımcılarına atölye ile ilgili bilgi verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Süreç içinde kullanılan teknikler arasında bir şeyler yapma veya inşa etme, tartışmalar, özetlemeler, masa oyunları, röportajlar vb. etkinlikler yer alabileceğinden bahsetmiştir (Sanoff, 2000). Atölyeler tasarlanırken farklı yaş gruplarına ve cinsiyetlere yönelik farklı atölyelerin planlanması da önemlidir. Çünkü değişen yaşlara ve cinsiyete göre öncelikli ihtiyaçlar değişebilmektedir. Kullanıcının rahat anlayabileceği ve kendini rahat ifade edebileceği atölyeler yapılmalıdır.

Görüşme, anket ve atölyeler katılım sürecinin ilk basamak yöntemlerinden ve inşa sürecinin öncesinde olması nedeniyle kullanıcıyı manipüle etmek için de kullanılabilmektedir. Örneğin Sarah White (1996)'a göre katılımın konuşma dili içerisinde romantik bir kullanımı vardır. Ona göre bu durum kullanıcının katılıma karşı olan eleştirel tutumunu engellemesine neden olur ve böylece kararların sorumluluğundan kaçmak isteyenler için bir savunma mekanizması olarak kullanılabilir (Fareghi Bavilolyaei ve Ökem, 2018) (Şekil 3.7).

Görüşmeler Anketler ve Atölyeler ile Yapma Yöntemi	
pozitif yönleri	**negatif yönleri**
Sonuca hızlı ulaşılabilmesi.	Kullanıcı isteklerini saptamak ve analiz etmek için kısıtlı bir zamanın olması.
Sermaye gerektirmemesi.	Bazı kullanıcıların yeterince açık olmaması.
Kullanıcı isteklerinin birinci ağızdan öğrenilebilmesi.	Kullanıcının sürecin kısıtlı bir bölümüne dahil olması.
Kullanıcının kültürel özelliklerinin saptanabilmesi.	Kullanıcıyı manipüle etmek için kullanılabilmesi.
Kadınlarla iletişim kurularak geri planda kalmalarının engellenebilmesi.	Katılmcının kendisine olağan geldiği için yaşamına ilişkin önemli kısımları ifade edememesi.
Katılımcıların aidiyet hissetmesini sağlaması.	

Şekil 3.7 Görüşmeler, Anketler ve Atölyeler ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri

3.5.2 İnşa Aşamasında Kullanılan Katılım Yöntemi: Birlikte İnşa Etme Süreçleri

Modern öncesi dönemlere bakıldığında mimarın süreç içinde daha dinamik bir çalışma şekli vardır. 21. yüzyıla doğru gelindiğinde ise niceliğin önemsendiği bir bina yapma biçimi oluşmaya başlamıştır (Davis, 2008 aktaran Erten, 2015). Modern dünyaya bakıldığında konut inşa etme sürecinde insani duyguların göz ardı edildiği ve makineleşmiş bir üretim modeli tercih edildiği görülmektedir. Binlerce kişiyi barındıracak birbirinin aynısı olan devasa üretimler yapılmaktadır. Dönemin modasına ve pazarın zevkine uygun olan detaylar ile süslenen ve pahalı görünmesi amacıyla seçim yapılan bu üretimler görünüşünün önemsendiği örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Alexander bu evlerden güzelliğin unutulduğu evler olarak bahsetmektedir (Alexander, 1985). Alexander, "evlerin kişinin hayatını doğrudan ve basitçe ifade eden yerler olduğu fikrini, insanların canlılığı ile evlerinin şekli arasındaki bağlantıyı, sosyal hareketlerin gücü ile insanların yaşadığı yerlerin güzelliği ve canlılığı arasındaki bağlantıyı" hatırlatmaktadır (Alexander, 1985, s. 14).

Mimarlar ve kent plancılarının mekanın dilini anlaması ve buna yönelik olarak olarak süreci geliştirmesi gerekmektedir. Fakat günümüzde bir bölgenin geliştirilmesi için yapılan şey var olan konutların yıkılarak kullanıcıları toplu konutlara yerleştirmektir. Bu durum sosyal olarak fakirleşmeye neden olmaktadır ve kullanıcının yaşadığı çevredeki anlamlardan uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Erzen 2015).

Alexander da konutla ilgili birçok endişenin olduğuna değinmektedir. Evlerin fiyatları, evsizler, endüstri ve teknolojik gelişmelerin konut sorununa olan yaklaşımları, "kendi kendine yardımın" önemi vb. bahsettiği endişelerden bir kısmıdır. Lefevbre de kent konusunda benzer sorunlara değinmiştir. Ona göre de kentsel projeler kullanıcının dışında yapılmakta ve bu durum kullanıcıyı pasifleştirmektedir. Lefevbre kentlinin sokağa çıkıp sokağı süpürmesinin kente katılımın bir göstergesi olduğunu belirtir. Bu durum bulunduğu alanı sahiplenmiş olduğunun bir göstergesidir ve kenti dönüştüren bir eylemdir (Henri Lefebvre, 2011 aktaran Erzen, 2015).

Fakat Erzen'in de değindiği gibi bu meselelere olan yaklaşım soyut ve duygusuzdur. İnsan onurundan ve insani duyguları dışarıda bırakarak mekanik bir çerçeve üzerinden sorunlar değerlendirilmektedir. Konut;

"İnsanların değerlerini ve kendilerini bütünleştirdikleri, sosyal bağlar kurdukları, toprağa demirledikleri, yapılan evlerin her şeyden önce insani bir değere sahip olduğu, basit tabirle insanların içinde yaşamaktan gurur ve mutluluk duydukları ve hiçbir şey için vazgeçmeyecekleri eğlenceli temel insani ilişkilerin yeniden kurulduğu mekandır. Bunun sebebi ise evlerin kendi evleri olmasıdır. Kendi hayatlarının ürünüdür, evlerin dünyadaki yerlerinin ve kendilerinin somut ifadesidir" (Alexander, 1985, s. 16).

Birlikte yapma süreci ise kullanıcıların kendi kaynak ve iş güçlerini kullanarak daha az maliyetli olacak şekilde yaşadıkları konutları inşa etmesine dayanan bir süreçtir. Devlet tarafından yapılan bazı yardımlar konut maliyetlerinin düşmesini sağlamaktadır. Örneğin, devlet arazi sağlayabilir veya arazi için düşük ücret ve ödeme kolaylığı sağlayabilir, malzeme ve inşaat malzemeleri konusunda yardımda bulunabilir veya eğitimli kişilerin sürece dahil olmasını sağlayabilir. Süreç içinde maliyet düşürücü olarak ham, ucuz veya geleneksel malzemeler kullanılabilir.

Bu süreç başlamadan önce uygun bir planlama yapılması ve yönetilmesi gerekmektedir çünkü uzun ve meşakkatli bir süreç gerçekleşecektir. Dietz ve Poerbo (1981), projenin başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesini katılımcıların gelirleri, yetenekleri, boş zamanları, yapıları ve kültürel alışkanlıklarının incelenerek planlanmasından kaynaklanacağını belirtmektedir (Dietz ve Poerbo, 1981 aktaran Yılmaz, 2006).

Süreç içindeki en önemli unsur kullanıcının süreci uzmanlık bilgisine sahip kişiler ile birlikte yürütmesidir. Uzmanlık bilgisine sahip kişiler öncelikle süreci planlamaktadır ve kullanıcılara uygun olacak şekilde tasarım yapma sorumlulukları vardır. Bununla birlikte inşaat sürecinin gelişiminde de görev almaktadır çünkü kullanıcı inşaat sürecine hakim olmayabilir. Sürecin değişken olması onun başından sonuna kadar takip edilmesine ve yönetilmesine ihtiyaç duymasına neden olmaktadır. Bu nedenle kullanıcının hangi aşamadan itibaren sürece dahil olacağı çok önemlidir. Örneğin öncelikle teknik bilgisi olan kişilerin sürece dahil olması ve daha sonra kullanıcının teknik bilgiye sahip kişiler tarafından belirlenen sınırlar çerçevesinde sürece dahil edilmesi birlikte inşa sürecinin kilit noktasıdır.

Uzmanlık bilgisine sahip kişiler topluluğun genel düzeninden ve planlamasından sorumludur. Bununla birlikte kullanıcının fikirleri ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde parselin ve binanın tasarımı yapmak en önemli görevleridir. Bu bölümde kullanıcıyla birlikte hareket etmeleri gerekmektedir çünkü kullanıcının parselin hangi bölümünde olacağı, ne tür imkanlara ihtiyaç duyduğu, hangi büyüklükte yapının onlar için uygun olacağı vb. unsurlar kullanıcıyla birlikte planlanmaktadır. Tasarım yapılırken en küçük ayrıntıya kadar inilmesi gerekir. Evin sakinlerinin yaşamına uygun olacak şekilde detaylıca uyarlanması sadece planlarda değil binanın taşıyıcı sisteminde bile bu planlamanın okunması gerekmektedir (Alexander, 1985). Kullanıcı inşaat sürecini bilmiyor olabilir. Bu noktada daha önce inşaatta deneyim kazanmış kişiler ve uzmanlık bilgisine sahip kişiler kullanıcının süreci öğrenmesine ve daha sonra da kullanabileceği bir yetiye sahip olmasına neden olur.

Katılımcıya yapım sürecinde izleyeceği yolları gösteren yardımcı malzemeler, kitaplar veya çizimler verilmesi onların süreçteki başarısını pozitif etkilemektedir. Atölyeler kurularak bu alanlarda malzeme üretimlerinin yapılması ve katılımcılara bu

üretimlerin öğretilmesi sürecin maliyetinin azalmasını sağlamaktadır. Bu noktada DIY metodunun yardımcı eleman olarak kullanıldığı görülmektedir. Yapım sürecinin nasıl olacağını bir yemek kitabındaki gibi kullanıcılara anlatılır, çizimler ve fotoğraflarla bu anlatımlar desteklenir (Erten, 2015). Bu metot malzeme yapımı için de kullanılabilir. Birlikte yapım sürecinde geleneksel malzeme kullanıldığı veya geleneksel malzemelerin günümüze uygulandığı örnekler de görülmektedir. Bu süreçte kullanıcının malzemelerin yapımı ve birleşimini kendin yap kitapçıkları ile öğrenmesi mümkündür. Modüler yapım sistemleri de bu süreçte kullanılabilir. Walter Segal'in tasarladığı ahşap çerçeve yapım sistemi bu yöntemin ilk örneklerindendir. Islak hacim ve çekirdeğin yerini belirledikten sonra ahşap paneller ile tasarım yapılmaktadır. Kullanıcının bu alanı kendine göre adapte edebilmesine izin veren bir esnekliğe sahiptir (Erten, 2015).

DIY metodu incelendiğinde katılımcılığı bir adım öteye taşıyan bir yöntem olarak görülse de (Erten, 2015) sosyal konut ölçeğinde incelendiğinde kendi kendine yapım (DIY) tekniği fazla bireysel kalmaktadır çünkü sosyal konutlar yalnızca konut düzeyinde değil vaziyet planı düzeyinde de planlama ihtiyacı olan bir üretim metodudur. Bu durum süreç içinde aktif olarak mimara ihtiyaç duyulmasına neden olur, bu da kullanıcının mimara ihtiyaç duymadan yalnızca *Do it yourself* metodu ile süreci tamamlamasını zorlaştırmaktadır. Fakat birlikte yapma sürecinin sürecin daha hızlı ve düzenli ilerlemesi için*Do it yourself* metoduna ihtiyaç duyan bir yapısı vardır.

Görüldüğü üzere birlikte yapma süreci katılımcı için büyük fedakarlıklar yapması gereken bir süreçtir. Yapım sürecini öğrenmesi, planlamasına ve yapımına katılması zaman ve enerji gerektiren süreçlerdir bu nedenle katılımcılar sürece bu kadar dahil olmak istemeyebilir. Bu durumda katılımcının sürecin belli bir bölümüne dahil olabileceği bir birlikte yapma süreci planlaması yapılabilmektedir. Fakat sürecin bir bölümüne dahil olunduğu durumda birlikte yapma sürecinin en büyük artısı olan maliyet düşürücü etkisi yeteri kadar etkili olmamaktadır. Buna rağmen halihazırda bir işte çalışan kullanıcı için daha kolay uyum sağlayabileceği bir yöntemdir. Aynı zamanda süreç içinde katılımcının yaptığı üretim profesyonelinki kadar başarılı olmayabilir. Bu durum dışarıdan bakış açılarının süreci negatif görmesinde neden olsa

da inşa sürecini öğrenen kullanıcı zamanla daha iyi işçilik ile yaşadığı mekanı geliştirebilir.

Negatif yönleri bulunsa da bu süreçte oluşan ürün katılımcının etkisiyle birlikte oluşmuş olur. Bu durumda kullanıcının kişilik özellikleri, kültürel yapısı, yaşı vb. gibi birçok etken bu sürecin gelişiminde etkili olmaktadır. Aynı zamanda bu farklılıklar tasarım sürecinin ve sonuç ürünün biricik olmasını sağlar (Turner, 1972). Birlikte yapma sürecinin pozitif yönlerine bakıldığında katılımcını yeni bir iş gücünde deneyim sahibi olmasını sağladığı görülmektedir. Bu durum onun evindeki teknik ihtiyaçları karşılayabilmesi ve daha sonra da öğrendiklerini kullanabilmesini sağlayarak katılımcıya özgüven vermesine neden olur. Süreç içinde geleneksel malzemeler kullanıldığı durumlarda ise geleneksel malzemeyi inşaat sürecinde kullanabilecek malzemenin yapım tekniğini bilen eğitimli kişiler sağlanmış olur ve bu durum bu malzemelerin ve yapım tekniklerinin unutulmaması konusunda etkili olabilir (Şekil 3.8).

Birlikte İnşa Etme Süreçleri	
pozitif yönleri	**negatif yönleri**
Katılımcı yaşayacağı yeri istediği şekilde inşa eder.	Katılımcının yeterince zamanı olması ve sağlıklı olması gerekmektedir.
Katılımcının inşaat süreci hakkında bilgisi olduğu için süreç bittikten sonra yaşanan sorunlara çözüm bulabilir.	Katılımcıya yapım sürecini öğretmek zaman alır.
Katılımcının aidiyet hissi artar.	Katılımcı süreçte yeni olduğu için yavaş olabilir bu durum süreci uzatır.
Katılımcı yeni bir iş kolu öğrenmiş olur.	Uzmanların katılımcılarla bire bir ilgilenmesi gerektiği için minimum katılımcıyla gerçekleşir.
Geleneksel malzemelerin kullanıldığı durumda bu malzemelerin yapım yöntemlerini öğrenir ve bu yöntemlerin unutulmasını engeller.	

Şekil 3.8 Birlikte inşa etme süreçleri ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri

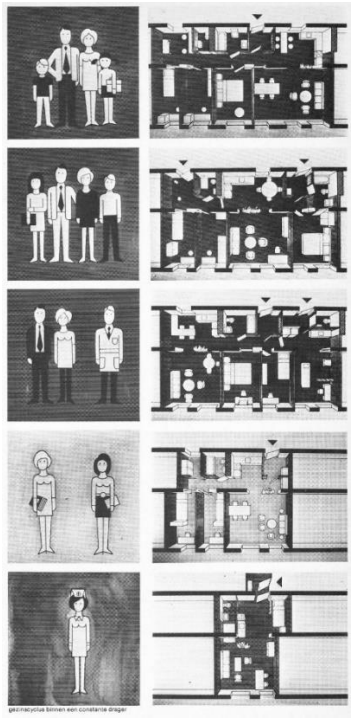
3.5.3 Proje Bitimi Sonrası Katılım Yöntemi: Esnek Tasarım Süreçleri

Esnek kavramı Türk Dil kurumuna göre "Değişik yorumlara elverişli" ve "Görüş ve tutumlarında katı olmayan" şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kavramın mimarlıktaki kullanımı da benzer şekilde olmuştur. Çevresel değişimlere uyum sağlayacak, farklı kullanımlara izin verecek dinamik kullanımlar esneklik yoluyla sağlanmaktadır. Örneğin Hertzberger mimarinin daha dinamik bir yaklaşımı benimsemesi, farklı kullanımlara ve yorumlara izin vermesi gerektiğini öne sürmektedir. Kilit nokta olarak, mimari formların toplumun değişen ve farklı ihtiyaçlarına yanıt vererek birden fazla anlamı barındırabilmesi ve üretebilmesi olduğunu belirtmektedir. Binaların ve şehirlerin kendi kimliklerinden ödün vermeden gelişecek bir dinamizme sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte çoklu işlevlere hizmet etme yeteneğine sahip formların önemini vurgulamakta ve farklı işlevlerin bir arada var olabileceği ve bireysel yorumlamaya olanak tanıyan mekan çeşitliliğine doğru bir değişimi savunmaktadır. Gerçek tasarımın kullanıcının içini ihtiyaçlarına göre değiştirebileceği bir çerçevede sağlanabileceğini belirtmiştir (Hertzberger,1991). Buradaki ana düşünce mimarlığın toplumdaki karmaşıklıklara etkili bir şekilde yanıt vererek çeşitli üretim şekillerini özümseyebilme yeteneğine sahip olması gerektiğidir. Aynı zamanda Hertzberger'e göre esneklik kavramı, mimari zorluklara bir çözüm olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda tarafsız tasarımların zaman içinde değişen ihtiyaçları karşılayabileceğini öne sürmektedir. Bunun ise sürekli değişikliklere uğramadan çeşitli amaçlara hizmet edebilecek bir form ile gerçekleşebileceğini iddia etmektedir (Hertzberger, 1991). Hertzberger, mimarın tasarım yaparken, kullanıcıların her bir alanı nasıl kullanmak istediklerine kendileri karar verme özgürlüğüne sahip olduğunu bilerek ilerlemesi gerektiğini belirtmiştir. Ona göre mimarın kişisel yorumu, inşaat programına bağlı kalınan yaklaşımlar çok daha önemlidir (Hertzberger, 2016).

Tapan (1972)'a göre ise esneklik, yapım sistemi değiştirilmeden farklı kullanıcıların aynı hacimden farklı fonksiyonlar için faydalanma imkanıdır (Tapan, 1972 aktaran İslamoğlu, 2018 ve Yürekli, 1983). Hertzberger esnekliği "polyvalence" (çokdeğerlilik) kavramıyla betimlemiştir. Herman Hertzberger'e göre çokdeğerlilik, bir mekânın veya yapının birden fazla işleve hizmet edebilecek veya içinde çeşitli faaliyetleri barındırabilecek bir formdur. Bu kavram, bir tasarımın zaman içinde farklı

ihtiyaçları karşılayacak şekilde uyarlanabileceğini ve bunu çok yönlülüğü ile yapacağını vurgulamaktadır. Bu mekanlar kullanıcılar tarafından değişen gereksinimlerine göre kolayca yeniden tasarlanabilmekte ve yorumlanabilmektedir. Sonuç olarak, çokdeğerlilik göz önünde bulundurularak tasarlanan mekanlar, kullanıcıların kendi kullanım şekillerine olanak tanıyarak çeşitli faaliyetleri ve işlevleri barındırabilir. Bu kavram, bir tasarımın değişen koşullara ve kullanıcı tercihlerine yanıt verme kapasitesini vurgulamaktadır (Hertzberger, 1991).

Habraken ise farklı kültür ve sosyal çevrelerde yetişmiş kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılayan ve yapılı çevrelerin şekillendirilmesinde kullanıcı katılımını teşvik eden esnek bir mimari yaklaşımdan bahsetmektedir. Teknik ve tasarımı birleştirerek 1965 yılında kurduğu Stichting Architecten Research (SAR) enstitüsü ile özellikle konut ölçeğinde esneklik sağlayacak yaklaşımlara öncü olmuştur. Habraken'e göre mekanın oluşumu bir süreçtir ve kullanıcının bu süreçte önemli bir rolü vardır. Bu nedenle Habraken kullanıcının sürece dahil olduğu tasarım metodu önermiştir. Yapıyı destek (support) ve dolgu (infill) olarak ikiye ayırmıştır. Destek (support) olarak adlandırdığı kısım uzmanlık bilgisine sahip kişiler tarafından oluşturulan sabit elemanlarken dolgu (infill) bölümü kullanıcının müdahale edebileceği kısımlardır (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 Farklı sakinleri barındıracak farklı birimlere ait resimler ve kat planları (Shepard, 2023)

Destek (support) birimlerini oluşturan taşıyıcı elemanlar, ıslak mekanlar ve sirkülasyon alanlarından oluşan bu modüler sistem farklı kullanım seçenekleri sağlamaktadır. Kalan elemanlar olan dolgu (infill) bölümü ise kullanıcının ihtiyacına yönelik olarak kullanıcılar tarafından değiştirilebilmektedir. Teknik altyapı gerekli modülerliği sağlarken, tasarım esnekliği yapısal olmayan unsurlarda devreye girer. Kullanıcılar, verilen destekler dahilinde yaşam alanlarının tasarımına katılmaya teşvik edilir. Bu katılımcı tasarım süreci, bireysel veya toplumsal ihtiyaçlara uygun çeşitli kişiselleştirmelere olanak tanır (Habraken, 1972). Bu yöntem kullanıcıların yaşam alanlarını ihtiyaçlarına göre yapılandırmalarına ve uyarlamalarına olanak tanıyan yapısal bir çerçeveye gereksinimi duyulduğunu vurgulamıştır. Yaptığı esneklik vurgusunu bireysel ve toplumsal ihtiyaçların zamanla değişebileceği ve yapılı çevrenin bu değişikliklere duyarlı olması gerektiği kabulüne dayanmaktadır. Böylece kullanıcılar tasarım sürecine dahil edilerek mekansal organizasyonun daha uyarlanabilir ve kişiselleştirilmiş olması sağlanmaktadır (Habraken, 1972).

Kullanıcı katılımı üzerinden bakıldığında esneklik yaklaşımı kullanıcıların yaşam alanlarının tasarımına katılımına destek olmaktadır. Kullanıcı katılımı geleneksel konut tasarımı yaklaşımına ve bununla birlikte tasarımların konut sakinlerinin istek ve ihtiyaçları dikkate alınmadan dayatılmasına karşı çıkmaktadır. Schneider ve Till'in (2007) de belirttiği gibi "değişmezlikten kaçınmak" sağlanmaktadır (s. 9). Aynı zamanda esneklik yaklaşımı değişen koşullara ve kişilerin tercihlerine dayandığı bir üretim şekline imkan sağlamaktadır. Bu yöntem katılımcı tasarım sürecindeki kullanıcının pasif olması yerine süreç içinde aktif birer paydaş haline getirilmesine yardımcı olmaktadır.

Schneider ve Till (2007), konutun esnekliğini ikiye ayırmıştır. Bu süreç içinde teknik unsurlar sağlam bir temel oluşturarak güvenlik ve işlevsellik sağlarken, tasarım süreci bu parametreler dahilinde kişiselleştirmeye ve bireysel ifadeye olanak tanır. Örneğin Schneider ve Till (2007) bu süreci teknik olarak, artık alan kullanımı, dikey ve yatay eklemeler, kendi içinde genişleyen örnekler, birleştirme ve ayırma, paylaşılan (değiştirilen) oda ve bölünebilir (değiştirilebilir) oda şeklinde ayırmaktadır (Schneider ve Till, 2007). Böylece çeşitli kullanımlar için kolayca uyarlanabilen alanlar yaratarak, sosyal konut birimleri daha çok yönlü ve uyumlu hale gelmiş olur.

Sosyal konutlarda esnek mimari, alanların ihtiyaçlara göre gelişmesine olanak tanıyarak konut sakinlerinin yaşam kalitesini artırabilir. Örneğin büyüyen veya ihtiyaçları değişen aileler için yeniden yapılandırılacak şekilde planlanmıştır. Yapıların uyarlanabilir olması daha sürdürülebilir ve dayanıklı bir konut modeline katkıda bulunarak uzun ömürlülüğü teşvik eder ve sürekli değişiklik yapılmasına duyulan ihtiyacı azaltır. Aynı zamanda farklı yaşam tarzlarına da uyum sağlayabilmesi esnek tasarımın kapsayıcı olmasına neden olmaktadır. Böylece kullanıcı yaşayacağı alanı kendi istek ve ihtiyaçlarına göre şekillendirebileceği için kullanıcı yaşadığı alanı sahiplenmekte zorluk çekmez.

Aynı zamanda esnek olmayan konutların belirli bir ömrü bulunmaktadır. Bu süre ailenin genişlemesi ve yaşadıkları mekanın ihtiyaçlarını karşılayamaması durumunda kullanıcının taşınması gerekmektedir. Bu durumda ekonomik olarak veya ailedeki kişi sayısı olarak gelişen kullanıcının yaşadığı yeri terk etmesi sürekli bir konut talebinin oluşmasına neden olurken konutun küçük bir yatırımla geliştirilebilecek şekilde tasarlandığı durumda yaşanılan alan ekonomik olarak da gelişmektedir (Schneider ve Till, 2007).

Esnek tasarım uygulamaları çeşitli konut projelerinde uygulanmıştır. En bilinen örneklerden biri Herman Hertzberger tarafından 1970'lerde tasarlanan Diagoon Evleridir.[2] Diagoon evleri ortaya çıkan her yeni duruma uygun çözümler üretmek için imkanlar sağlayan “polyvalence” (çokdeğerlilik) fikrinin bir örneğidir. Çokdeğerliliğin ardındaki fikir, tasarım yaparken nesnelerin gerçek, somutlaşmış formlarından daha çok "fikrine" odaklanılabileceğidir. Bu, her durumda herkes için kendilerine en uygun mekansal koşulları yaratabilecek bir süreci başlatma kapasitesine sahip olan en temel formları ve mekansal ilkeleri verir. Hertzberger Diagoon evlerinin daha çok yaşama fikriyle ilgili olduğunu ve bunun gerçekleştirilme şeklini sakinlere bıraktığına değinir. Kullanımı dikte eden alanlardan çok kullanım olanağı içeren mekanlar oluşturmuştur. Hertzberger bu durumu bir enstrümana benzetir. Enstrümanın nasıl çalındığı enstrümanın ve çalan kişinin yeteneğinin sınırları dahilinde gerçekleşeceğinden bahsetmektedir. Bu örnekte de form bir araç olarak kullanılır ve

[2] Diagoon Evleri sosyal konut olmadığı için örnekler bölümünde incelenmemiştir.

insanların kendi istedikleri şeyleri yapması ve her şeyden önce bunu kendi tarzında yapması için bir alan sunmaktadır (Hertzberger, 2016). Özetle, Diagoon Evleri, sosyal konutlarda esnek tasarım ilkelerinin uygulanmasına örnek teşkil etmekte ve sakinlerine değişen yaşam tarzları ve gereksinimleriyle birlikte gelişebilen uyarlanabilir alanlar sağlama fikrini uygulayabilmiş önemli bir örnektir (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Esnek tasarım özellikleri

Sonuç olarak, esnek tasarım teknoloji, mimari ve iyi planlamanın iç içe geçmesiyle oluşan bir örnektir. Bu çalışmada esnek tasarım örneği uygulanma şekli bakımından ikiye ayırarak incelenmiştir. İlki bir arazi içinde konut için yaşanabilecek minimum alanın sağlandığı ve gelişim için seçenekler sunan artımlı konutlar diğeri ise dış kabuğu tamamlanıp sonraki sürecin kullanıcıya bırakıldığı bütünden parçaya sürecidir.

3.5.3.1 Artımlı (Tamamlanmamış) Konut Oluşturma Süreçleri

Artımlı konut projeleri ilk kez çeşitli ülkelerde 1970'lerde Dünya Bankası kredileriyle uygulanmaya başlamıştır. Çünkü anahtar teslim şekilde yapılan konut projeleri hem ekonomik nedenler hem de nüfusun fazla artması nedeniyle konut sorununun çözümü için yeterli olamamıştır bu nedenle artımlı konut projeleri çeşitli yeniliklerle yeniden gündeme gelmiştir (Akalın, 2017). Sürecin ilk örneklerini içeren Dünya Bankası'nın ilk uygulamalarında yalnızca konutun çekirdeğini içeren ıslak hacimler devlet tarafından sağlanmıştır. Kullanıcı konutu çekirdeğin etrafında tamamlamıştır. Daha sonraki yeniliklerle birlikte devlet konutun maliyeti yüksek olan banyo, mutfak ve bir odanın oluşturduğu bir çekirdek sistemi ile süreçteki etkinliğini arttırmıştır. Sonraki süreçte kullanıcı çekirdeğin ve arazinin izin verdiği şekilde yaşayacağı alanı genişletebilmektedir (Ay, 2017).

Artımlı konutlar resmi olmayan konut yapımının resmi olarak planlanmış ve sürecin tasarlanmış hali olarak özetlenebilir çünkü artımlı süreçte konutun ana bölümü (çekirdeği) uzmanlık bilgisine sahip kişiler tarafından tasarlanıp kredi desteği devlet tarafından sağlansa da konutu kendi yaşam şekline göre evriltecek kişi kullanıcıdır.

Bu süreçteki en önemli unsurlardan biri arazi edinme sürecidir. Çünkü nüfus artışıyla birlikte kullanıcının edinebileceği kent arazileri azalmıştır ve bu nedenle fiyatları artmıştır. Dar gelirlinin bu alanları kullanabilmesinin yolu o alanları işgal etmeye dayanmıştır ve bu illegal çözümler sağlıksız alanların oluşumuna neden olmaktadır. Bu nedenle arazi sağlamak dar gelirli kentsel grupların konut edinmesine yönelik devlet desteğinin ana bileşenidir. Wakely ve Riley, (2010) arazinin artımlı gelişimi için 3 temel unsurun gerektiğini belirtmiştir. Bunlar arazinin konumunun uygun olması, fiyatının yüksek olmaması ve tapusunun olmasıdır. Doğru arazi seçimi sürecin başarısı için oldukça önemlidir. Genellikle ucuz araziler tercih edilir fakat arazinin ucuz olması çoğu zaman kent merkezine uzak olmasına ve altyapısının olmamasına bağlı olabilir. Arazi altyapısının geliştirilmesi önemli bir maliyet sebebidir. Bu durumda süreç uzman kişiler tarafından iyi analiz edilmelidir.

Sürecin ekonomik yönüne bakınca bu süreçteki kredi ihtiyaçlarının komple bir evi satın alma veya inşa etmeye yönelik olan geleneksel finansmandan farklıdır. Bu süreçte kullanıcıdan zamanla gelecek olan taleplere cevap veren küçük kısa vadeleri krediler kullanılır. İnşaatın başlangıcı için başlangıç kredileri verilir ve kullanıcının diğer kredileri alabilmesi için aldığı krediyi tamamlaması gerekmektedir. Örneğin temel imalatı için kredi alındıktan sonra zemin döşemelerine geçildiği durumda bu kalem için tekrar kredi alınarak sürece devam edilir (Wakely ve Riley, 2010).

Artımlı konutların üretim sürecinde, kullanıcının sonraki süreçlerini kolaylaştıracak şekilde tasarımlar yapıldığı ve buna yönelik olarak konutun ana bölümü konumlandırılarak imalatının yapıldığı bir sistem kullanılır. Konutun çekirdeğini ve ıslak hacimlerini içeren bu ana bölüm konutun kullanıcının isteklerine cevap vermediği durumlarda tasarımın izin verdiği ölçüde eklemeler yapılarak genişlemesine izin verecek şekilde planlanır. Aynı zamanda konut üzerinde bulunduğu arazinin izin verdiği ölçüde gelişir (Şekil 3.11).

Esnek Tasarım Süreçleri: Artımlı Konut Oluşturma Süreçleri	
pozitif yönleri	**negatif yönleri**
Ekonomik bir süreçtir.	Zamanla istenmeyen büyümeler ve değişiklikler yapılabilir.
Zamanla konutun değerlenmesini sağlar.	Katılımcılar ilk dönemde çok küçük bir mekanda yaşamak zorunda kalır.
Kullanıcı konutun kalan yarısını yaşamına ve ihtiyaçlarına göre tamamlar.	İyi bir tasarım oluşturmak için farklı kullanımlara izin veren tamamlanma seçenekleri sunmak zorunda olmaları tasarım sürecini uzatabilir
Aynı anda çok fazla konutun üretimi yapılabilir.	
Farklı bir yapım sistemine ihtiyaç duymadığı için hızlı üretilebilir.	

Şekil 3.11 Artımlı konut oluşturma ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri

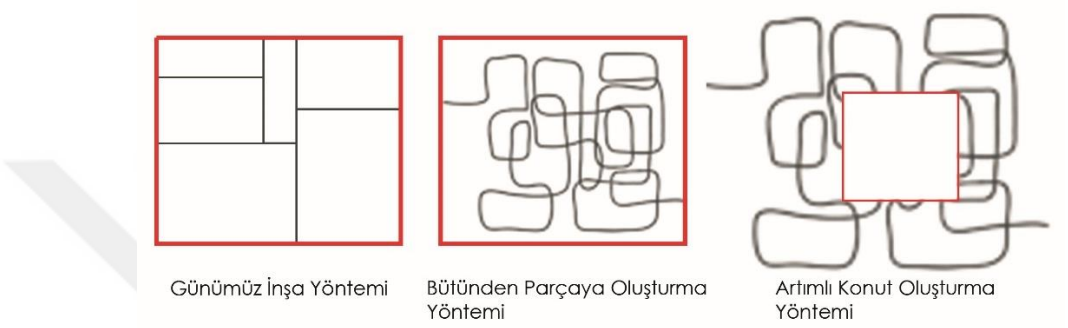
3.5.3.2 Bütünden Parçaya Oluşturma Süreçleri

Mimarinin somutlaşmış hali katı ve kalıcıdır fakat kullanıcı değişken ve dinamiktir. Bu durum mimari ve kullanıcı arasında çatışma yaratır (Hacıalibeyoğlu, 2017). Yapılar kullanıcının dinamizmine ve değişimine ayak uydurabildikleri sürece sürdürülebilir olurlar. Kullanıcının değişimi için verilebilecek en olası örnek demografik değişimlerdir ve yapının da değişime en çok ihtiyaç duyduğu durum demografik değişimlerdir. Bu durumda kullanıcı yeni bir alana ihtiyaç duyar. Bu değişimi yeni bir alan ekleyerek yapabilir veya bütünden parçaya giderek kendi alanı içinde yeni bir mekan oluşturabilir.

Bütünden parçaya yaklaşım yapının esnek mekanlar sayesinde değişim potansiyeline sahip olduğu bir diğer yaklaşımdır. Bütünden parçaya olan yaklaşımlarda kullanıcının yaşadığı mekana müdahale olasılıkları sabit bir bütünün içinde gerçekleşmektedir. Sabit bütün içinde kullanıcı ekleme çıkarmalar yapabilir ve alanı kendi ihtiyaçlarına yönelik olarak şekillendirebilir. Böylece kullanıcıya önceden tanımlanmış alanlar yerine değişim imkanı sağlayan alanlar sunulmuştur.

Artımlı konutlarda ana eleman "parça" iken burada "bütün" ana elemandır ve tüm değişimler onun içinde gelişir (Şekil 3.12). Gelişim önceden belirlenen sınırlar

çerçevesinde mekanların büyütülüp, küçültülmesi, birbirlerine eklenip çıkartılması yoluyla gerçekleşir. Hill (2003), bu mekanların *do it yourself* mantığı ile yapılıp, kullanıcının kendi başına değiştirebileceği basitlikte olması gerektiğini belirtmiştir. Kullanıcının bu değişimlerde zorlanmasının yöntemin sürdürülebilirliğine sekte vurabileceğini düşünmektedir. Fakat kullanıcının ihtiyaçlarının kısa aralıklarla değişmediğini düşünürsek, bu değişimler süresince yardım alması durumunda dahi yaşam konforu esnek olmayan tasarımlarda yaşamasından daha yüksek olacaktır.

Şekil 3.12 Günümüz inşa yöntemi, bütünden parçaya ve artımlı konut oluşturma yöntemi

Bu yöntemde mimarın ilk hedefi kullanıcı için mümkün olduğu kadar boş alan sağlayabilmektir. Bu yöntem için alan tasarlanırken öncelikle ıslak hacim kullanıcının yapacağı değişiklikler izin verecek şekilde planlanmalıdır. Çünkü ıslak hacimlerin yeri tesisat altyapısı nedeniyle değiştirilemez. Islak hacimlerin boyut ve yerleri esnek tasarımın nasıl olacağı konusunda önemli bir etkendir bu nedenle tasarımın başından bu alanların konumları belirlenmelidir (Kızmaz, 2015). Aynı zamanda tasarım yapılırken farklı varyasyonlar da düşünülmelidir. Çünkü mimarın boş bıraktığı ve düzenini kesin olarak belirlemediği alanların başarılı bir şekilde sonuç ürüne dönüştürülebilmesi için alanın çeşitli kullanım şekillerinin planlanarak bu boşlukların tasarlanması gerekmektedir.

Bir diğer önemli etken de yapının sirkülasyon alanıdır. Sirkülasyon elemanlarını da içeren çekirdek taşıyıcı sistem nedeniyle düşey olarak hareket etmekte bu nedenle aynı yerde kalmak zorundadır. Konut dışında kalan sirkülasyon elemanları konutun büyüklüğü ve formu açısından önemlidir. Konut içindeki sirkülasyon elemanlarının ise konutun varyasyonlarının nasıl olabileceği konusunda öneme sahiptir. Bu nedenle tasarımın başından itibaren konut içindeki sirkülasyon alanlarının yeri belirlenmelidir

ve yapılacak değişimler bu alana göre şekillenebilecek mi olduğu kontrol edilmelidir. (Kızmaz, 2015).

Bütünden parçaya tasarım kullanıcının yapım sonrası sürece dahil olduğu sosyal konutlar için fazla kullanıcıya hitap eden ve toplu olarak yapılan yapılar için kullanıcı katılımının en etkili olacağı seçenek olabilir. Bunun sebebi büyük sosyal konut projelerinde tasarım yapılmadan önce genellikle kullanıcının belli olmamasıdır. Tasarım bitip inşa aşamasına geçildiği dönemde kullanıcının belirleneceği kuralar çekilir ve böylece kullanıcı belirlenmiş olur. Bu durumda kullanıcı ve tasarımcının tasarım süreci içinde birbiriyle iletişim kurabilmesi imkansız olur. Kullanıcıyla birebir iletişim kurulamadığı durumlarda bölgeyi tanımak için anket, görüşme gözlemler yapılabilir fakat daire sahibinin kişisel bilgileri alınamamış olur. Bu durumda kullanıcı yine ortak akılla belirlenmiş olan mekanlarda yaşamak zorunda kalmaktadır. İç mekan esnekliği kullanıcı kim olursa olsun ona değişim imkanı sunmaktadır. Bu nedenle kullanıcı ve üretici için toplu olarak yapılacak sosyal konutlarda katılımcı tasarımın en rahat şekilde kullanılabileceği bir yöntemdir (Şekil 3.13).

Esnek Tasarım Süreçleri:Bütünden Parçaya Oluşturma Süreçleri	
pozitif yönleri	**negatif yönleri**
Farklı bir yapım sistemine ihtiyaç duymadığı için hızlı üretilebilir.	Kullanıcı uzmanın bıraktığı boşluk içinde düzenleme yapmak zorundadır.
Aynı anda çok fazla konutun üretimi yapılabilir.	İyi bir tasarım oluşturmak için farklı kullanımlara izin veren seçenekler sunmak zorunda olmaları tasarım sürecini uzatabilir.
Kullanıcıya istediği şekilde düzenleyebileceği boşlukları sağlar.	
Kullanıcının aidiyet hissini arttırır.	

Şekil 3.13 Bütünden parçaya oluşturma ile yapma sürecinin pozitif ve negatif yönleri

3.6 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Bu bölümde katılım kavramından başlanarak bu kavramın dünya ve Türkiye'deki gelişimi, incelenmiştir. Kavram, gelişim sürecinde politik ortam, ekonomi, kültür ve sosyal yaşamdan etkilenmiştir. Çünkü katılım süreci yeni ve sınırları net olmayan bir süreçtir. Kullanıcı odaklı olduğu için kullanıcının etkilendiği her türlü durumdan etkilenmektedir. Konutun inşası büyük bir maliyet kalemi olduğu için ekonomik durumlardan, önemli bir propaganda kaynağı olduğu için de politik gelişmelerden etkilenmektedir.

Katılımcı süreç incelenirken mimarinin siyasi temsiller için kullanılan bir temsil biçimi olduğundan bahsedilmiştir ve katılımın demokratik bir kavram olması mimari üretimlerde de demokratik sürecin görülme ihtiyacını karşılamıştır. Tarihsel olarak da eşitlikçi özgürlükçü düşüncenin öne çıktığı 1960'larda görülmeye başlayan bu süreç zamanla kent yasalarına giren bir deneyime dönüşmüştür. Sürecin politik olması sürecin politik unsurlardan doğrudan etkilenmesine neden olmuştur.

Sürecin en önemli faktörü ekonomisidir. Dar gelirliler için katılım iyi planlanması gereken ve devlet teşvikine ihtiyaç duyulan bir süreçtir. Planlama sürecinde arazi sağlama, kullanılan katılım yöntemi (tamamen kullanıcının inşa etmesi, inşa sürecine katkıda bulunması veya konutun bir bölümünün inşa edilmesi), kullanılan malzemelerin ham, ucuz veya geleneksel malzemeler olması sürecin ekonomisindeki önemli unsurlardır. Bu süreçteki planlamalar ve kullanılan katılım yöntemleri sonuç ürünün zamanla değerlenmesine neden olabilir. Böylece sosyal konutların sürekli değerinin düştüğü konusundaki yaygın görüşe karşıt örnekler üretilmesine neden olmaktadır.

Sürece sosyal ve kültürel olarak bakıldığında kullanıcının yaşam şekli, dini, kültürel geçmişi, hane halkı sayısı ve komşuluk ilişkileri gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Yapılan çalışmalardan da görüldüğü üzere sosyal yaşam ve kültür insanların yaşama şekilleri, çevresini algılama ve bunu dışa vurma şekillerini içermektedir. Kullanıcılar yaşadıkları mekanları kişiselleştirirler ve böylece diğer mekanlardan ayırarak yer kimliği oluştururlar. Kullanıcının yaşadığı alanda kendi hobilerini gerçekleştirebilecek mekanların bulunması, uzun zaman geçirdikleri mekanların daha büyük olması veya

kullanmayı sevmedikleri mekanların küçük olması gibi talepleri olabilir ve bu taleplerin gerçekleşiyor olması bulundukları mekana olan aidiyet hislerini arttırırlar. Aynı zamanda kendi kimliklerinin yansımasına sahip bir konut oluşur.

Konutun mekansal organizasyonu, dekorasyonu, kapalı açık alan planlaması ve konutun günlük kullanımı kültürdeki temaları ve değerleri yansıtır. Bu nedenle katılımcı süreç içinde (özellikle göç sonucu doğduğu yerden ayrılmak zorunda kalan) bir topluluğun sahip olduğu imajı yok etmeden, bireysel ifadeyi kanalize edecek ve "aktif" deneyimleri teşvik edecek fiziksel ve örgütsel bir çerçeveye ihtiyaç vardır (Engel, 1982). Bunun sebebi ister kırdan kente ister ulusal sınırların ötesine olsun, göçün göçmenlerin habituslarını büyük ölçüde değiştirmesidir.

Sosyal konut ve çevremizdeki birçok konut gelişime olanak verecek şekilde tasarlanmaz. Kullanıcı yaşadığı yer ona küçük geldiği durumda daha büyük bir ev aramaya başlayabilir fakat sosyal konutta yaşayan dar gelirli kullanıcı için bu süreç daha zor gerçekleşmektedir. Kullanıcı ile iletişim kurulmadan planlanan konutlarda kullanıcının aile ferdi sayısına dikkat edilemez veya zamanla aile ferdi artan kullanıcı yaşadığı yere sığmakta güçlük çeker. Bu nedenle katılımcı tasarım süreci kullanıcının aile ferdi sayısına yönelik planlamalar yaparak kullanıcının yaşam konforunu arttırmayı amaçlamaktadır.

Kültürden, ekonomiden ve politik ortamdan etkilenen bu süreçte yapım sürecini kolaylaştırmak için çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Bu yöntemlerden bir kısmı tasarım aşamasında, bir kısmı yapım aşamasında bir kısmı ise proje bitimi sonrasında etkili olmuştur. Görüşmeler, anketler ve atölyeler yapılması en kolay yöntemler olarak görülse de bu sürecin zor kısmı katılımcıyı gerçekten tanımak ve onun ihtiyaçlarını belirli bir süre içinde analiz ederek planlama yapmaktır. Fakat katılımcı her zaman açık olmayabilir ve iyi planlanmamış bir yöntem ile bu süreç çok zaman alabilir. Bölüm 4'te bu nedenle tamamlanmamış örnekler görülmektedir.

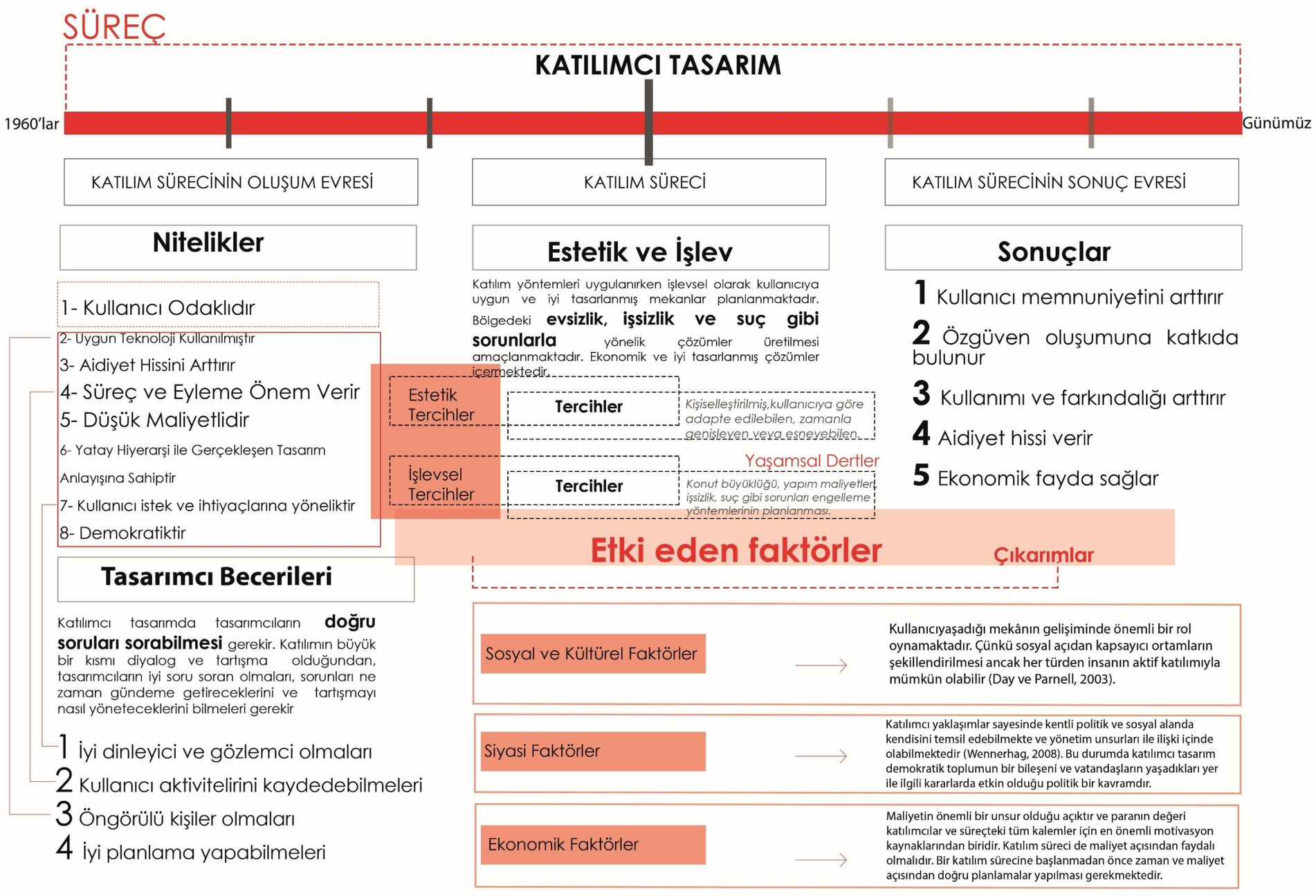
Birlikte inşa etme süreci katılımcının yapım sürecinde rol alması gerektiği için kullanılması zor bir yöntemdir. Katılımcının zaman ve bedensel işler yapabilecek sağlığa sahip olması gerekmektedir. Fakat zorluklarına rağmen kullanıcının

yaşayacağı yerin yapımına dahil olması inşaat sürecini öğrenmesine ve yaşayacağı yeri istediği şekilde yaparak aidiyet duygusunu arttırmasına neden olmaktadır.

Esnek tasarım yöntemi ise kullanıcının yapım süreci sonrasında dahil olduğu bir yöntemdir. Artımlı konut süreci dar gelirliler için bütünden parçaya oluşturma sürecine göre daha etkilidir çünkü konutun zor ve maliyetli olan yarısının yapılması zamanla standart bir konut büyüklüğüne erişerek ekonomik ve karlı bir üretime neden olmaktadır. Bütünden parçaya tasarım sürecinde ise iç mekan esnekliği sayesinde çoğu zaman kendi kararını veremeyen ve standart konutlarda yaşamak zorunda kalan dar gelirli kullanıcı için kendisine göre şekillendirebileceği mekanlar sağlamaktadır. Yapım süreci diğer konut üretim şekillerinden farklı olmadığı için adapte olunması en kolay katılım yöntemidir.

Sonuç olarak, bu bölümde katılımcı süreç, ilişkili olduğu kavramlar ve bu kavramların etkisiyle oluşturulan katılım yöntemleri incelenmiştir. Sonraki bölümde dar gelirliler için katılımcı tasarımla üretilen sosyal konut örnekleri incelenecektir (Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Katılımcı tasarım özeti tablosu

BÖLÜM DÖRT
KATILIMCI TASARIM SÜRECİNİN TÜRKİYE VE DÜNYADAKİ ÖRNEKLER ÜZERİNDEN YAKLAŞIM SORGUSU

4.1 Örneklerin İncelenme Yöntemleri

Çalışmanın kapsamında sosyal konutlarda katılımcı tasarım başlığı üzerinden irdelenen örnekler; tez taramaları, süreli yayın taramaları, JStore, ProQuest, Arkitekt veri tabanları taramaları, Youtube belgeseli ve Open Architecture (Esra Akcan), Katılımcı Mimarlık (Hasan Fethi), The Production of Houses (Christopher Alexander) kitapları irdelenerek doküman analizi yapılması sonucu seçilmiştir. Taramalar sonucunda bulunan örnekler; kullanılan yöntemlerin çeşitliliği, elde edilen sonuçların çeşitliliği, sürecin kalitesi, dar gelirliler için yapılıp yapılmadığı, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel olarak etki ettiği faktörlerin çeşitliliği, özgünlüğü, mimarın süreçle ilişkisine göre ikinci bir elemeden geçirilmiştir.

Seçilen örnekler üzerinden kullanılan yöntemlerin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi faktörlerde yarattıkları olumlu/olumsuz durumlar ve sonuçları ele alınacaktır. Aynı zamanda katılımcı tasarım sürecinin bitimi sonrasında yaşanan gelişmeler de incelenerek örneklerin son durumları üzerinden süreçlerin etkisi konusunda çıkarımlar yapılması amaçlanmaktadır.

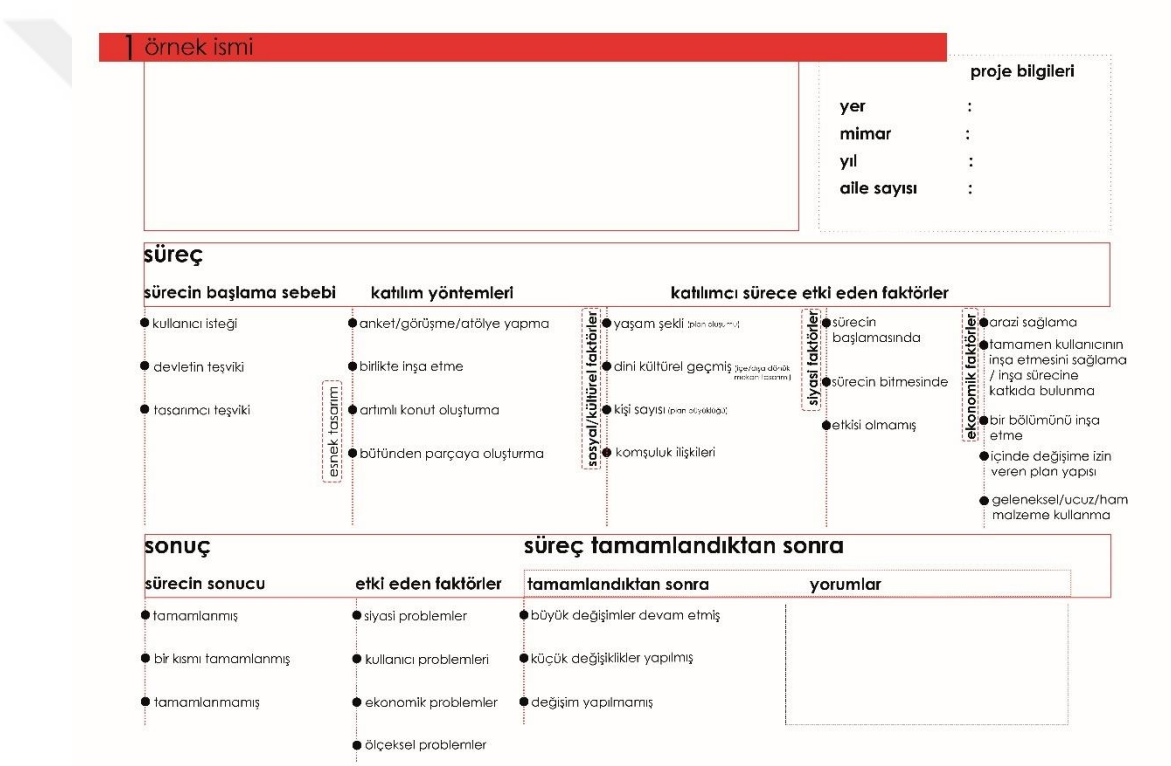
Ele alınan örnekler bir arayüz kullanılarak incelenmiştir. Arayüzün tasarımı; katılımcı sürecin başlangıcı, süreç, sonuç ve tamamlandıktan sonra yaşananların katılımcı yöntemler ve sosyal, kültürel, ekonomik ve politik faktörler üzerinden analiz edilebilmesine yönelik olarak yapılmıştır.

Katılımın başlangıcı ve sürece yönelik olarak yapılan incelemede; sürecin başlama sebepleri (kullanıcı, devlet veya tasarımcı teşviki) belirlenmiş ve sürecin başlangıcında hangi grubun öne çıktığı irdelenmiştir. Örneklerin kullandığı katılım yöntemi ve bu yöntemlerin hangi faktörleri etkilediği veya hangilerinden olumlu/olumsuz etkilendiği irdelenmiştir.

Katılımcı sürece etki eden faktörlerin alt başlıkları, incelenen örnekler ve tez sürecinde taranan *Architecture and Participation*, *Consensus Design*, *Kültür Mimarlık Tasarım, Open Architecture* kitapları, tez ve makaleler ile belirlenmiştir.

Arayüzün sonuç bölümünde ise sürecin tamamlanıp tamamlanmadığı, eğer tamamlanmamış veya bir kısmı tamamlanmışsa buna etki eden faktörlerin saptanması amaçlanmıştır. Tamamlanan örnekler için ise sürecin tamamlanmasından sonraki değişimler irdelenerek süreç tamamlansa da ne gibi negatif ve pozitif unsurlar yaşandığı irdelenmiştir.

Tablo 4.1 Proje Tablosu

4.1.1 Yeni Gurna

Yeni Gurna Köyü, Hassan Fathy'nin kullanıcı odaklı olarak tasarladığı projesidir. Bu proje 1946 ile 1952 yılları arasında, Nil Nehri üzerindeki Memnon ile Gezira arasında inşa edilmiştir. Süreç Thebes Mezarlığının Soylular mezarlığı üzerine kurulan Gurna Köyü'nün hükümet isteğiyle taşınmasının gerekmesiyle başlamıştır.

Gurna Köyü'nde mezarların üzerinde ve çevresinde inşa edilmiş 5 konut kümesinde 7000 kişi yaşamaktadır. Köylülerin anne babaları 50 yıl önce mezarlardaki objeler sebebiyle bu alana yerleşmiştir ve o zamandan beri geçimlerini mezar kazıcılığı yaparak gerçekleştirmektedir. Bunun sebebi çevrelerindeki tarım arazilerinin kendilerinin olmaması ve bununla birlikte 7000 kişiye yetmemesidir. Gurna halkı zamanla mezarlardaki objeler azaldığı için eski bir anıtın kayanın üzerine oyularak işlenen parçasını kesecek kadar ileri gitmişler ve satarken yakalanmıştır. Bu olayın üzerine hükumet hırsızlıkları önlemek için köyün taşınmasına karar vermiştir. Bu durumda Gurnalılara yeni konutlar yapılması gerekmiş fakat gelen öneriler bu konutların çok pahalıya mal olacağını göstermiştir. Bunun üzerine Hassan Fathy'nin yapıları hükumetin dikkatini çekmiştir. Hasan Fethi'nin kerpiç evleri çok daha az maliyetli olması nedeniyle tercih edilmiştir (Fathy, 2010).

Sürecin başlamasıyla Hassan Fathy 7000 kişiden oluşan bu köyün terk edilip yeni bir alana taşınmanın çok kolay olmayacağını öngörmüştür. Çünkü kendisinin de belirttiği üzere köy sakinleri birbirleriyle karmaşık bir kan bağıyla bağlıdır. Yaşadıkları alanda alışkanlıkları, kazanç sağladıkları işleri ve sosyal çevreleri vardır. Aynı zamanda köyün fiziksel çevresiyle bütünleşmişlerdir. Fathy'ye göre bu toplumsal organizmanın dağıtılıp başka yerde bir araya getirilmesi kolay bir süreç değildir (Fathy, 2010). Bu nedenle Yeni Gurna'nın gelişimi mimari ile birlikte sosyolojik ve sosyoekonomik bir nitelik kazanmıştır (Özaloğlu, 2009). Hassan Fathy köyün planlamasını yaparken kullanıcının ihtiyaçlarıyla kırsal alanın taleplerini içeren bir alan oluşturmayı hayal etmiştir. Kullanıcıların yaşam şekline uygun olmalı ve onların geçimlerini sağlayabileceği alanlar oluşturulmalıdır çünkü Gurna halkının tek geçim kaynakları mezar kaçakçılığıdır ve artık bunu gerçekleştiremeyeceklerdir.

Hassan Fathy bilinçli bir karar vermeden önce geleneklere danışılabileceğini veya bilimsel çözümlemeler yapılabileceğini belirtmiştir. Ona göre her iki yöntem de benzer sonuçlar verir. Çünkü gelenekler nesillerin deneyimlerinin birikimidir. Bilimsel çözümlemenin ise sorunu sistematik olarak gözlemler ve böylece bir çözme varır. Ona göre bilinçli olarak verilen bir karar bile alışkanlıkların bir sonucudur (Fathy, 2010). Bu nedenle kullanıcı için bir şey oluşturmadan önce onları tanımak ve onlarla ilişki kurmak gerekmektedir. Rapoport'un belirttiği gibi dışarıdan gelen kişi bölgenin

kültürüne hakim değildir ve bu nedenle yerlilerin yaşamları için negatif öneriler sundukları örnekler olmuştur (Rapoport, 2004). Fathy bu nedenle öncelikle yerel mimariyi incelemiştir. Gurna Köyü'nün plan tipolojileri, mekansal elemanları ve bunların kullanım biçimini gözlemlemiştir (Özaloğlu, 2009). Yerli halk ile görüşmeler yapmış ve onlardan bilgi toplamıştır. Hassan Fathy Gurnalıları tasarım sürecine dahil etmek için iki seçenek düşünmüştür. Bunlardan ilki onlarla röportajlar yaparak plan çizimine dahil olmalarını sağlamak ikincisi de yaşam şekillerini gözlemleyerek mekanları planlamaktır (Sibahi, b.t.).

Hassan Fathy'nin amacı yerel malzemeleri kullanarak inşaat yapmak ve kullanıcıları inşa sürecine dahil etmektir. Böylece kullanıcıların ekonomik bağımlılığı azalacak, mimari bütünlük sağlanacak ve proje kullanıcıları tarafından daha çok kabul görecektir (EI-shorbagyi, 2001). Mümkün olan en az maliyetle bu süreci tamamlayabilmek amacıyla kooperatif sistemi oluşturmuştur ve köylüler arasından duvar ustaları yetiştirilmiştir. Fathy, duvar ustaları yetiştirmek ve burada yaşayanların yaşadıkların alanın ekonomisine katkıda bulunabilmeleri amacıyla köye inşaat yapımı için gerekli ekipman ve araçları sağlayan bir merkez oluşturmuştur. Buradan edinilen gelirlerin köylülere sunulacağı bir planlama yapmıştır. Bu merkez zamanla vasıfsız işçileri ve ustaları "toplumun sosyal ve ekonomik ağına entegre etmek" için hizmet içi eğitim programı oluşturularak desteklemiştir (EI-shorbagyi 2001).

Sürece başlanmadan önce Eski Gurna'da yapılan gözlemler ve görüşmeler yoluyla Eski Gurna'nın sosyal ve mekansal organizasyonu Yeni Gurna'da da olacak şekilde üretilmiştir (Bologna, 2020). Plan organizasyonu yapılırken Eski Gurna'daki 5 aşiretten her biri için kendi sosyal yapısına ve geleneklerine uygun olan tasarlanmış mahalleler oluşturulmuştur (Şekil 4.1). Bu mahallelerdeki evler tasarlanırken burada yaşayan ailelerden alınan bilgiler kullanılmış ve ona yönelik tasarımlar yapılmıştır. Bu nedenle mahalle içindeki evler birbirinden farklı ve ailelerin ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde tasarlanmıştır (Sibahi, bt). Kullanıcıların sürece katılması alanın tasarımında kültürel özelliklerin de gözetilmesini sağlamıştır. Fathy'ye göre Gurnalılar yaşadıkları alanla birlikte kültürlerini de terk ettikleri durumda hem fiziksel hem de ruhsal ihtiyaçlarından mahrum kalacaktır (Fathy, 2010).

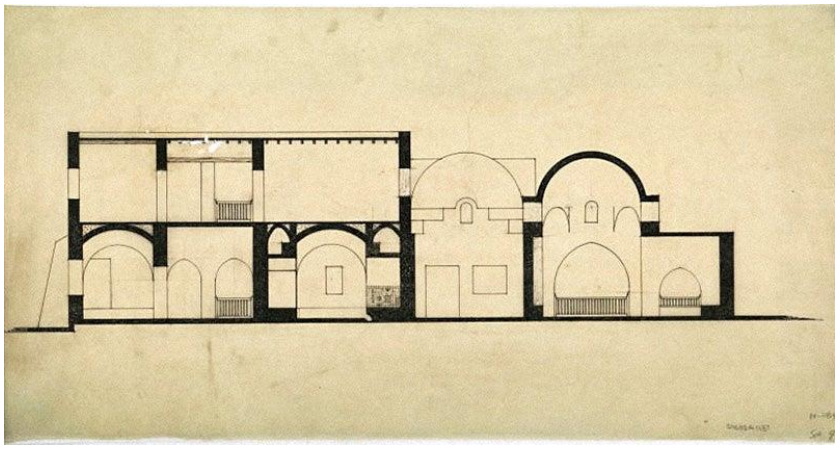
Şekil 4.1 Yeni Gurna (WMF, 2011)

Hassan Fathy bu alanda yalnızca barınacakları alanları tasarlamamıştır. Yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan bir topluluk için yeni bir yaşam alanı kurgulamıştır (Şekil 4.2). Bu nedenle kullanıcının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da gerçekleştirebileceği mekanlar oluşturmuştur. Çünkü bir köyün veya kasabanın sakinlerinin geçim kaynağı ve geçim şekillerinin, yaşadıkları konutların gelişimi ve kamusal yapıların oluşumunu etkileyeceğini savunmaktadır (EI-shorbagyi 2001). Bu nedenle Hasan Fathy geçimlerini yalnızca mezar kazıcılığı üzerinden yapan bu grup için yeni bir ekonomik kaynak bulmak zorundadır. Fathy, tasarımları yaparken kullanıcıların ekonomisinin geliştirecek binaların da planlanması gerektiğine inanmaktadır. Bununla birlikte kullanıcıların da kendi ekonomilerini geliştirecekleri yerel bilgi, beceri ve girişimcilik üzerinden kendilerini geliştirerek bu kalkınma sürecine katkı sağlayabilecekleri bir model oluşturmayı amaçlamıştır Yeni Gurna'da ustaların zanaatlarını öğretecekleri alanlar oluşturulmuştur ve yeni zanaatların ürünlerinin sergileneceği bir sergi alanı tasarlamıştır. Hem meslek öğrenme alanı hem de sergi salonu köyün ana meydanına yakın bir alanda tasarlanmıştır. Aynı zamanda köyün kerpiçten inşa edilmesi planlandığı için kerpiç tuğlalarının yapılacağı tuğla fırını inşa edilmiştir. İnşat alanı gerektiğinde tekrar taşınması gerekmemesi için fırın inşaat alanının dışına yerleştirilmiştir (Fathy, 2010 ve EI-shorbagyi 2001).

Şekil 4.2 Yeni Gurna Köyü girişi (WMF, 2011)

Bununla birlikte Fathy, Gurnalıların dokuma ve el sanatlarındaki uzmanlıklarını kullanmak istemiş ve el sanatlarını genç nesillerle paylaşmaları için el sanatları okulu inşa etmeyi planlamıştır (Şekil 4.3). Fakat hükümetin el sanatları okulunu desteklememesi sebebiyle bu plan gerçekleşememiştir. Sosyal hayatın oluşması amacıyla Mısır'da hala varlığını sürdüren seramik, dokuma ve metal işçiliği, törenler vb. yapılacağı bir tiyatro alanı tasarlamıştır. Çünkü bu etkinlikler Mısır'da hala halk sanatının bir parçası olmakta ve bir tiyatro performansı izlemek, sinema veya radyodan çok daha önemli sayılmaktadır. Aynı zamanda eğitim de hem topluluğun sosyal olarak gelişmesi hem de kalkınması için oldukça önemli bir başlık olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Fathy erkekler ve kızlar için farklı okullar inşa etmiştir (Fathy, 2010 ve EI-shorbagyi 2001).

Şekil 4.3 El sanatları sergi salonu (Gardini, 2023)

Tüm süreç özetlenecek olursa; inşaat 1945 yılında başlamıştır ve 3 yıllık çalışma sonunda bu alanda okullar, marketler, tiyatrolar ve cami ile birlikte 800'e yakın evden yalnızca 130 tanesi tamamlanabilmiştir. Bunun sebeplerinden biri Gurnalılardan inşaat sürecine katılmak isteyenlerin sayısının çok az olmasıdır. Bir diğer sebep ise; yeteri kadar hükumet desteği ve fonlarının olmaması inşaatın yapılmasını engellemesidir. Eski Eserler Dairesi'nin bürokrasisi fazladır, alandaki inşaatları bitirmek için hiçbir zaman harekete geçmemiştir ve inşaatının geri kalanına ayrılan fonu kesmiştir (Webpages, b.t).

Yeni Gurna'da tasarlanan kamu binaları köylülerin ticaret yapmasını, iş, eğitim, eğlence gibi toplumsal ihtiyaçların karşılamasını sağlamıştır. Köy pazarı yapılması için inşa edilen pazar yeri hem ticari faaliyetlerin oluşmasını hem de köy kadınlarının evlerinden çıkarak bu alanda satış yapmalarını, alışveriş yapmalarını, dolaşmalarını ve sosyalleşebilmelerini sağlamıştır (EI-shorbagyi 2001). Zanaat öğrenecekleri alanlar oluşturarak köylülerin yeni ekonomik kaynaklar yaratmasına neden olmuştur. Çocuklar için açtıkları okullar sayesinde de köyün gelecek nesillerde de daha ileriye gitmesine yardımcı olmaya çalışmıştır. Hassan Fathy'nin Gurnalıların ihtiyaçlarını anlayabilmesi onlarla birlikte çalışmasıyla olmuştur.

Yeni Gurna başarısızlık olarak görülse de bu süreçten birçok şey öğrenilmiştir. Kullanıcının sürece katıldığı bir modeli uygulaması zaten kullanılan ve eski tip kabul edilen inşa sürecine benzetilse de aslında kullandığı model yenidir ve sadece inşa sürecini değil kullanıcının tüm yaşamını ilgilendirecek kararların alınmasına imkan sağlayan bir modeldir. Kullanıcının yaşamını gözlemlemesi, onlarla görüşmeler yapması yaşam şekillerini yakından tanımasını sağlamıştır. Aynı zamanda tüm köyün taşınması nedeniyle oluşacak ekonomik ve kültürel ihtiyaçları öngörerek buna yönelik olarak bölgede istihdam sağlayacak mekanlar tasarlamıştır. Geleneksel yapım tekniklerini kullanarak çalışmalar yapmıştır ve bilimsel çalışmalar ile temellendirmiştir. Örneğin kerpiç kullanmadan önce kerpiçle ilgili çalışmalar yapmıştır, enerji tasarrufu için rüzgar gülü, güneşlik gibi geleneksel sistemleri kullanmıştır. Aslında mimarlığın yalnızca yapı inşa etmekten daha fazlası olduğunu göstermiştir. Burada inşa edilen evlerin maliyeti 3000 LE olduğu tahmin edilirken gerçekte inşa edilen beton evlerin maliyeti 22.000 LE'dir (Fathy, 2010). Bu durum

Hasan Fathy'nin süreç içinde dar gelirliler için uygun fiyatlı konutlar oluşturulabileceğini göstermesi bakımından da pozitif bir örnek olmuştur (Şekil 4.4).

Şekil 4.4 Yeni Gurna Köyü konumu (WMF, 2011)

Sürecin son durumu ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında köyün günümüzde de kullanıldığı görülmektedir (Şekil 4.5). Topluluk; bu köydeki geniş sokaklar, toplanma alanları, avlular gibi dışarıda vakit geçirmeye izin verecek alanların bulunmasından hoşnuttur ve bu alanları yıllar boyu korumuştur. Çekirdek bölge olarak adlandırılan bu alan kullanıcının rahat nefes almasını sağlar. Bunun yanında Yeni Gurna'nın güneyinde bulunan ana caddede ticari alanlar bulunmaktadır. Böylece köy halkı hem daha izole ve sosyalleşeceği alanlara sahip olmakta hem de bölgenin gelişimini sağlayacak ve kullanıcının rahat bir şekilde ihtiyaçlarına ulaşmasına neden olacak ticaret mekanları bulunmaktadır. Bu bölge kültürel olarak büyük aile geleneğine sahiptir. Buradaki evleri genişletmek ve yakınlarda bir arazi satın almak zor olduğu için aileler evli çocuklarıyla birlikte yaşamak zorunda kalmıştır. Bazı konutlarda birlikte yaşama problemi evleri ikiye bölerek çözülmüş olsa da birçok konutta büyük aile yaşamı aynı konut içinde sağlanmaktadır ve bu durumda zorlanılmaktadır (WMF, 2011).

Şekil 4.5 Yeni Gurna Köyü son durumu (WMF, 2011)

İstihdam konusunda da Yeni Gurna bölge sakinlerine yeterince imkan tanımadığı için çevre bölgelerdeki turizm sektöründe de istihdam edilmektedir. Eğitim konusunda ise Hassan Fathy'nin planladığı kız okulu hiç tamamlanamamış, erkek okulu da bir süre sonra yıkılmış olsa da Fathy'nin vizyonunun devamı bölgedeki karma eğitimli okullarda görülmektedir (WMF, 2011).

Sonuç olarak, süreç istenildiği gibi tamamlanmış olmasa ve kullanıcının ihtiyaçları tamamen karşılanmasa da mimari olarak onlara kaliteli bir yaşam sunma vaadini gerçekleştirecek mekanlar oluşturulmuştur. Fethi'nin vizyonu üzerinden yıllar geçse de bu alandaki eğitim hayatında görülmeye devam etmiş. Ekonomik olarak ise bölge sakinleri ve geçmişte kaçakçılık ile geçinen topluluğun torunları gençlik dönemlerinde kendi bölgelerinde yeterince istihdam edilemese de çeşitli bölgelerde istihdam edilir ve belirli bir olgunluğa gelip evlendikten sonra geri dönerek kendi bölgelerindeki turizm endüstrisinde çalışmaya başlar. Görüldüğü üzere birçok eksik bulunsa da atalarından farklı bir yere göç ettirilmiş bir topluluk olarak Yeni Gurna halkı Hasan Fathy tarafından baştan oluşturulmuş bu alan bağlanmış ve burada var olabilmiştir (Şekil 4.6).

YENİ GURNA

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Mısır Hükumeti

2 Projenin Nedeni

Antik mezarların üzerine kurulu Gurna köyü sakinleri tarım arazilerinden yeterli geliri sağlayamadıkları için nesillerdir mezar kaçakçılığı yapmaktadır. Kaçakçılık faaliyetlerini arttırdıkları için Mısır hükumeti köyün bu alandan **taşınmasına karar vermiştir** ve **zorunlu göç** yaşanmıştır.

3 Mimar

Hassan Fathy

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Mısır hükumeti Eski Gurna'dan uzakta bulunan 50 dönümlük araziyi satın alarak **kamulaştırmıştır.**

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

- Birlikte İnşa Etmek
- Görüşme/Anket/Atölye Yapma
- Esnek Mekan Oluşturmak
- Kültürün Etkisi İle Değiştirmek

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Hassan Fathy bu alanda yalnızca barınacakları alanları tasarlamamıştır. Yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan bir topluluk için **yeni bir yaşam alanı kurgulamıştır.** Bu nedenle kullanıcının ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını da gerçekleştirebileceği mekanlar oluşturmuştur.

Fathy tasarımları yaparken **kullanıcıların ekonomisini geliştirecek binaları da planlamıştır.**

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Yeni Gurna ekonomik ve geleneksel olması nedeniyle kerpiç kullanılarak inşa edilmiştir.

Hassan Fathy **geleneksel yapım tekniklerini kullanarak çalışmalar yapmıştır** ve bilimsel çalışmalar ile temellendirmiştir. Örneğin kerpiç kullanmadan önce kerpiçle ilgili çalışmalar yapmıştır, **enerji tasarrufu** için rüzgar gülü, güneşlik gibi geleneksel sistemleri kullanmıştır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

3 yıllık çalışma sonunda bu alanda okullar, marketler, tiyatrolar ve cami ile birlikte **800'e yakın evden** yalnızca **130 tanesi tamamlanabilmiştir.** Bunun sebeplerinden biri Gurnalılardan inşaat sürecine katılmak isteyenlerin sayısının çok az olmasıdır. Bir diğer sebep ise; yeteri kadar hükumet desteği, fonlarının olmaması ve bürokrasi fazlalığının inşaatın yapılmasını engellemesidir.

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Bölgede yaşam devam etmektedir. Bu bölge kültürel olarak büyük aile geleneğine sahiptir. Buradaki evleri genişletmek ve yakınlarda bir arazi satın almak zor olduğu için **aileler evli çocuklarıyla birlikte aynı alanda yaşamak zorunda kalmıştır.** Bazı konutlarda birlikte yaşama problemi evleri ikiye bölerek çözülmüş olsa da birçok konutta büyük aile yaşamı aynı konut içinde sağlanmak zorundadır.

Topluluk bu köydeki geniş sokaklar, toplanma alanları, avlular gibi dışarıda vakit geçirmeye izin verecek alanların bulunmasından hoşnuttur ve **bu alanları yıllar boyu korumuştur.**

Şekil 4.6 Yeni Gurna Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Hassan Fathy bölgenin tasarımlarını yaparken bölge kültürü, kullanıcı alışkanlıkları ve bölgenin gelişmesi konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Kullanıcıların para kazanabilecekleri imkanlar yaratacak zanaat alanları planlaması, kız çocukları için okul planlaması, sosyalleşecekleri alanlar oluşturması ve bölgenin geleneksel mimarisi ve malzemeleri ile bunları yapabilmesi kullanıcının yaşayacağı alanı kolay benimsemesini sağlamıştır. Fakat geniş ailelere sahip kullanıcılara yeterli büyüklükte konutlar inşa etmemiş olması günümüzde kullanıcıların zorlanmasına neden olmuştur. Hassan Fathy bu çalışmaları yaparken bölge sakinlerinden yardım almıştır. Mimarın uzmanlık bilgisi ve kullanıcının bölgede yaşarken elde ettiği deneyim ve kültüre dayalı bilgisinin birleştiği bir üretim süreci yaşanmıştır.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Bu proje birlikte yapma yönteminin uygulandığı örnekler arasındaki en büyük ölçekli projedir. Bu projenin büyük ölçeğine rağmen 800 konuttan 130 tanesinin tamamlanabilmiştir. Tamamlanan konut oranının %16,25'te kalması ekonomik olarak bir güvencesi olmayan kullanıcının konutların yapımında görev almayı istememesinden kaynaklanmaktadır. Köy sakinleri çevre köylere dağılarak genellikle turizm sektöründe çalışmaya başlamıştır. Bu durumda tam zamanlı olarak evlerinin inşasına katılmaları zor olmuştur.

Yeni Gurna projesi geleneksel yapım tekniklerini kullanarak çalışmalar yapması ve bilimsel çalışmalar ile temellendirilen malzemelerin kullanılarak ekonomik kazanç sağlamayı amaçlaması konusunda öne çıkan bir süreç olmuştur. Kerpiçle ilgili yapılan bilimsel çalışmalar ve bunun yanında sağladığı ekonomik katkılar dar gelirliler için yapılacak konutlarda geleneksel unsurların katkısını göstermiştir. Çünkü tasarım süreci sanatsal bir süreç olmanın yanında büyük bir ekonomik süreçtir ve finansal sürdürülebilirliğin sağlanması için çalışmalar yapılması gerekmektedir. Finansal sürdürülebilirliğin iyi planlanmadığı durumlarda inşaat süreci sekteye uğrar ve yapılan planlamaların bozulmasına neden olur. Bu durumda uzman yalnızca tasarım sürecinde değil tüm sürecin planlanması ve finansal sürdürülebilirlik konusunda aktif olmalıdır.

Kullanılan yöntemlerin siyasi faktörlere etkisi;

Süreç hükumet isteğiyle başlamış olsa da hükumetin vereceği finansal destek iyi planlanamamış, süreç uzun sürmüş ve hükumet isteğiyle son bulmuştur. Katılım süreci hükumet desteğiyle başlasa da planlama oldukça önemlidir çünkü politik unsurlar kendi çıkarlarına yönelik hamleler yapmaktadır ve yaşanan en küçük sorun bu çıkarların sektemesine neden olabilmektedir. Örneğin katılımcı sürecin uzun zamana yayılması veya finansal olarak planlanan programı aşması yetkililer için başarısızlık göstergesidir. Bu durumda mimar ve politik unsurların bakış açısında farklılık görülmektedir çünkü katılımcı tasarım süreci mimar için bir deneyimdir. Fakat politikacılar için önemli bir siyasi ve ekonomik unsurdur bu nedenle sorunsuz ilerlemesi istenilmektedir. Yaşanan en küçük sorun ise sürecin bitirilmesine neden olmaktadır. Bu da katılımcı süreçteki politikacı ve mimarın çatışmasını ortaya çıkarmaktadır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2 Yeni Gurna Projesi

1 yeni gurna

proje bilgileri

yer	: luxor/mısır
mimar	: hassan fathy
yıl	: 1946
aile sayısı	: 130

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

esnek tasarım

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

800'e yakın evden yalnızca 130 tanesi tamamlanabilmiştir. Bunun sebeplerinden biri Gurnalılardan inşaat sürecine katılmak isteyenlerin sayısının çok az olmasıdır. Bir diğer sebep ise; yeteri kadar hükumet desteği ve fonlarının olmaması inşaatın yapılmasını engellemesidir. Eski Eserler Dairesi'nin bürokrasisi fazladır, alandaki inşaatları bitirmek için hiçbir zaman harekete geçmemiştir ve inşaatının geri kalanına ayrılan fonu kesmiştir.

4.1.2 Previ

Peru'da bulunan Lima kenti, 1950'lerde gecekondu yerleşimlerinin görülmeye başlandığı ve dar gelirliler için hızla büyüyen bir yerleşim yeri haline gelmiştir. 1940 ve 1972 yılları arasında şehrin nüfusu 650.000 kişiden 3,5 milyona kadar yükselmiştir. Gecekondu sahipleri sayısı ise %1'den %25'e yükselmiştir. Bu durum Peru hükumetinin de dikkatini çekmiş ve gecekondu sayısının artışına karşı önlem almaya çalışmıştır (Kahatt, 2011). Hükumet bu sorunları çözmek için bir komisyon oluşturarak fikirler toplamıştır. Comisión de la Reforma Agraria y Vivienda (CRAV) ismindeki bu komisyon mimar Adolfo Cordova tarafından yönetilmiştir. Bu komisyonda konut ihtiyacının sosyal ve ekonomik sorunların bir sonucu olduğu ve bu nedenle öncelikle mahallelerin iyileştirilmesi gerektiği kararına varılmıştır. Bunun üzerine *site and service* dedikleri sadece elektrik, su ve duvarlar gibi temel hizmetleri sağlayan minimum sayıda birime sahip mahalleler oluşturulmasına dayanan bir proje fikri oluşturdular. Aynı zamanda devletin gerekli sayıda konutu sağlayabilmesi için kullanıcının kendi kendine geliştireceği bir yapım şekli planlandı. Viviendas elemental olarak adlandırdıkları bu kavram yapıların zamanla sahipleri tarafından hükumetin vereceği destekle sağlanacağını ifade etmektedir (Kahatt, 2011).

Burada katılım fikirleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Daha sonra Peru'nun devlet başkanı mimar Fernando Belaúnde'nin teşviki ile 1969 yılında PREVI (Proyecto Experimental de Vivienda) deneysel konut projesi bir yarışma olarak hayata geçmiştir. Burada amaç Peru için yeni bir konut politikası oluşturacak yaklaşımların toplanmasıdır. Bu yaklaşımlar; resmi yollarla yapılmayan konutlara dair çözümler üretmek ve buna engel olacak ekonomik konut üretimleri için modeller oluşturmak üzerinden yapılacaktır. Süreç Peru Hükumeti ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) desteği ile oluşturulmuştur. İngiliz mimar Peter Land tarafından yönetilmiştir.

Peter Land'in amacı ise prefabrik ve toplu konut üzerine uygulanan mevcut düşüncenin benimsendiği ve bu düşüncenin Lima gibi gelişmekte olan bir ülkedeki şehirlerin sosyokültürel bağlamına uyacak şekilde revize edildiği bir üretim gerçekleştirmektir (Kahatt, 2011). PREVI'de 13 yerli ve 13 uluslararası takım bulunmaktadır. Yarışmaya, James Stirling (Birleşik Krallık); Esquerra, Samper,

Sáenz, Urdaneta (Kolombiya); Knud Svensson (Danimarka); Atelier 5 (İsviçre); Toivo Korhonen (Finlandiya); Charles Correa (Hindistan); Herbert Ohl (Almanya); Kikutake, Maki, Kurokawa (Japonya); Iñiguez de Onzoño, Vásquez de Castro (İspanya); Hansen, Hatloy (Polonya); Aldo van Eyck (Hollanda); Candilis, Josic, Woods (Fransa); Christopher Alexander (ABD) olmak üzere on üç uluslararası katılımcı davet edildi (Şekil 4.7). Perulu katılımcılar ise; Miguel Alvariño; Ernesto Paredes; Miró-Quesada, Williams, Núñez; Gunter, Seminario; Morales, Montagne; Juan Reiser; Eduardo Orrego; Vier, Zanelli; Vella, Bentín, Quiñones, Takahashi; Mazzarri, Llanos; Cooper, García-Bryce, Graña, Nicolini; Chaparro, Ramírez, Smirnoff, Wiskowsky ve Crousse, Páez, Pérez-León olmak üzere 13 takımdan oluşuyordu (García-Huidobro, Torriti ve Tugas, 2011). Bu takımlar 1500 aile için gelecekteki dönüşümlere olanak sağlayacak ve düşük maliyetli olan konut prototiplerini içerecek örnek mahalle oluşturmak için görevlendirilmiştir (Architectuul, 2017b). Burada konutlarla birlikte spor merkezleri, okullar, altyapı gibi toplumsal alanların da tasarlanması gerekiyordu. Konut birimleri zamanla ailenin büyümesine eşlik edecek şekilde tasarlanmalıydı çünkü kırdan kente göç eden ve zamanla kendi kendine büyütüp geliştireceği gecekondularda yaşamaya başlayan kullanıcı evlerini zamanla genişletmek isteyecekti. Geçmişten de görüldüğü üzere kullanıcı bunu deneyimlemiş ve başarılı olmuştur.

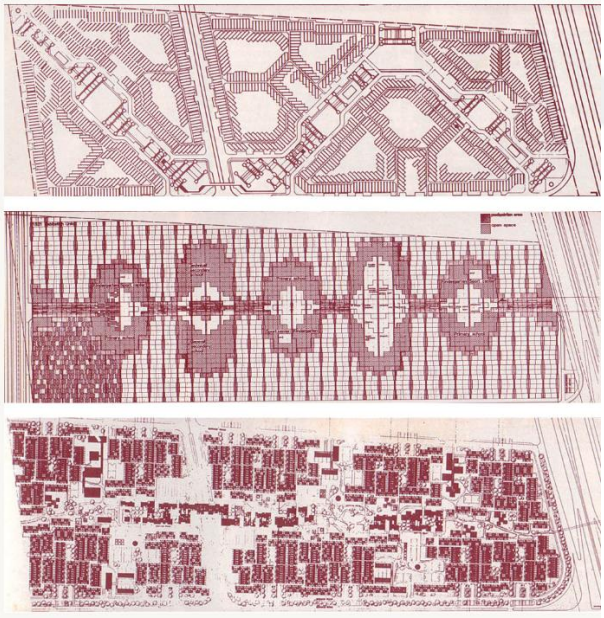

Şekil 4.7 Peter Land eşliğinde yabancı mimarları bilgilendirme toplantısı (Mateo, Baumgartner, Ramis. ve Land, 2016)

Proje üç pilot şemadan oluşmaktadır. İlk pilot proje yaklaşık 1500 düşük maliyetli konut tasarımını ve inşaatını içermektedir. Böylece tasarımların sahada test edilmesi sağlanacaktır. İkinci pilot proje mevcut eski konutların ömrünün uzatılması için

yenilenmesini içeren prosedürler ve tekniklerin geliştirilmesini içermektedir. Üçüncü pilot proje ise uygun standartları karşılamak için konut yerleşimlerinin planlanması ve büyümesi için yöntem ve teknikler geliştirilmesini içermektedir (Gurau, bt). Bu proje süreci gecekondu mahallerindeki büyüme süreçlerini dikkate alarak ve bir plana oturtarak hükumetle birlikte planlanması sağlayan üretimlerin yapılmasını teşvik etmiş ilk örneklerdendir.

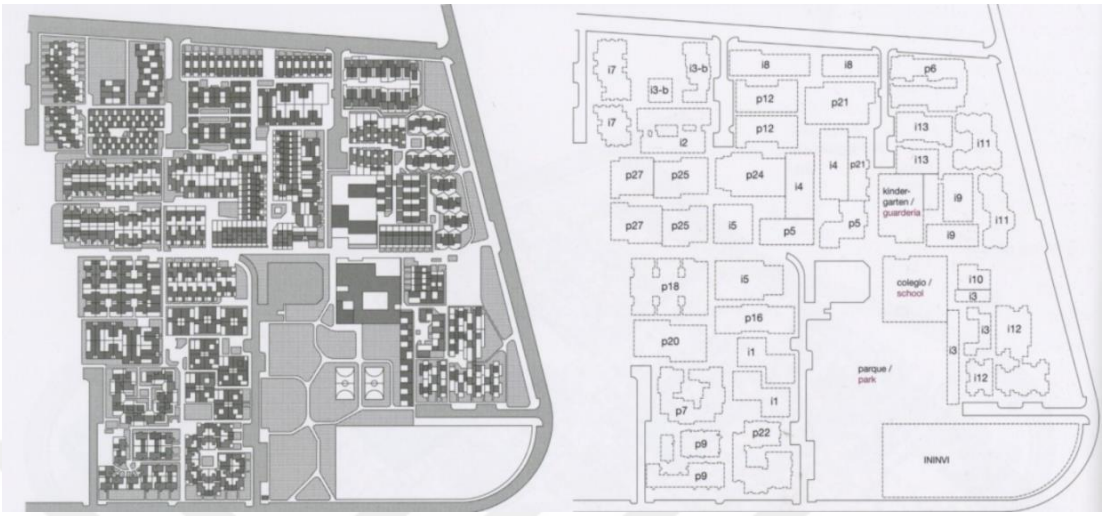
PREVI süreci 1968 yılında yaşanan darbe sonucunda başkanlarının devrilmesiyle sekteye uğramıştır fakat Birleşmiş Milletlerin müdahalesiyle projenin iptal olması engellenmiştir. 1969 yılında jüri kazanan projeyi seçmek için toplanmış ve Kikutake-Kurokawa-Maki, Atelier 5 ve Herbert Ohl'un projelerini seçmiştir (Şekil 4.8). Fakat ilk aşamadaki 500 konut için 2 proje dışındaki (Ohl'un projesi kazanmasına rağmen inşa süreci zor olacağı için inşa edilmemiştir) tüm projelerin inşa edilmesine karar verilmiştir (Architectuul, 2017b).

Şekil 4.8 Yarışmayı kazanan üç mimarın projeleri (Sırasıyla Kikutake-Kurokawa-Maki, Herbert Ohl, Atelier 5) (Mateo, Baumgartner, Ramis. ve Land, 2016)

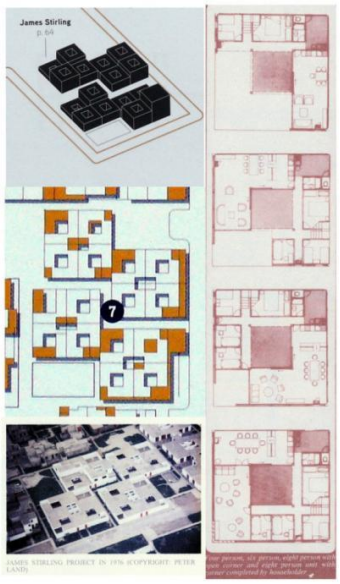
Bu nedenle iki teklif dışındaki tüm projelerin katılımcılarının tasarımlarından 12-20 konut tasarımının inşaatına başlamıştır (Şekil 4.9) (Şekil 4.34). 1974 yılına gelindiğinde 500 ünitelik ilk etap tamamlanmıştır fakat projeye ilk etap tamamlandıktan sonra devam edilmemiştir. Sonuç olarak, kullanıcıya teknik destek ve

danışmanlık sağlanamamış, konutların büyüme süreçleri takip edilmemiş ve kendi haline bırakılarak süreç unutulmuştur.

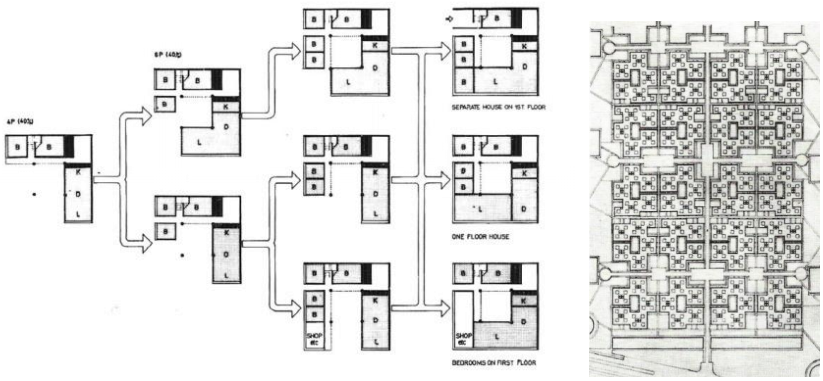
Şekil 4.9 Peter Land'in 26 proje ile oluşturduğu master plan (i1: James Stirling; i2: Knud Svenssons; i3: Esquerra, Samper, Sáenz, Urdaneta; i4: Atelier 5; i5: Toivo Korhonen; i6: Herbert Ohl; i7: Charles Correa; i8: Kikutake, Maki, Kurokawa; i9:Iñiguez de Onzoño, Vásquez de Castro; i10: Hansen, Hatloy; i11: Aldo van Eyck; i12: Candilis, Josic, Woods; i13: Christopher Alexander) (p5: Miguel Alvariño; p6: Ernesto Paredes; p7: Miró-Quesada, Williams, Núñez; p8: Gunter, Seminario; p12:Morales, Montagne; p16: Juan Reiser; p18: Eduardo Orrego; p20: Vier, Zanelli; p21: Vella, Bentín, Quiñones, Takahashi; p22: Mazzarri, Llanos; p24: Cooper, García-Bryce, Graña, Nicolini; p25: Chaparro, Ramírez, Smirnoff, Wiskowsky; p27: Crousse, Páez, Pérez-León (Mateo, Baumgartner, Ramis. ve Land, 2016)

Bu yarışmadaki mimarlardan olan James String proje tasarımını yapmadan önce Lima'daki gecekondu mahallelerinde inceleme yapmıştır. Bu inceleme sonucunda konutların kontrolsüz büyümesinin mahallenin gelişimini negatif yönde etkileyerek düşünülmemiş konut alanlarına ve kentsel alanların oluşumuna neden olduğunu saptamıştır. Bu nedenle başlangıçta pozitif olarak görülen kullanıcının esnek şekilde kendi başına hareket etmesi anlayışı zamanla plansız mekanların oluşumuna neden olmuştur. PREVI'deki süreç ise gecekondu sürecinin potansiyelleriyle uzmanlık bilgisine sahip kişilerin akademik bilgisini bir araya getiren çözümler oluşturmaktır. Örneğin James Stirling'in planladığı bu tasarımda evler kullanıcı isteklerine göre değişiyor olsa da Stirling'in başta planladığı ana hücre değişmeden sonraki gelişmelere önayak olacak şekilde planlanmış ve önceden planlanan büyüme şemasına uygun gelişmeler yapılması amaçlanmıştır (Stirling, b.t.) (Şekil 4.10).

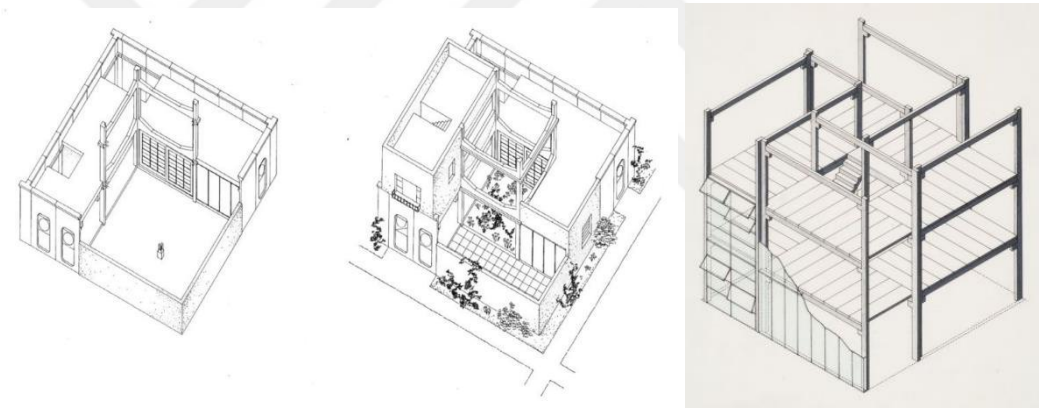
Şekil 4.10 James Stirling'in tasarımının büyüme şeması (Stirling, b.t.)

James String oluşturduğu avlulu konut tipiyle başlangıçta 4 kişilik olan konut tipini 8 kişiye kadar çıkarabilen bir tasarım yapmıştır (Şekil 4.11). Burada büyüme kat çıkılarak bağımsız bir konut olarak sağlanabilir aynı zamanda zemin katta ekstra yatak odaları ve yaşam alanları oluşturularak da gerçekleşebilmektedir. Ailelerin yaşam şekline göre zemin katta dükkan, garaj veya depo alanları oluşturulabilecek bir esneklik vardır. Konutun 4 kişiye hitap eden en basit halinde mutfak, yemek odası ve oturma odası aynı mekanda bulunmaktadır. Evin 6 kişilik hale getirildiği durumda yemek odası ve oturma odası mutfaktan duvarla ayrılmıştır. Ev 8 kişilik olacak şekilde büyütüldüğünde ise oturma odası da büyümüş ve avlu etrafında yeni mekanlar oluşmaya başlamıştır (Stirling, b.t.).

Şekil 4.11 James Stirling'in tasarımının büyüme şeması (Stirling, b.t.)

Konutun gelişim sürecinde avlu önemli bir mekansal araç olmuştur (Şekil 4.12). Konutun kendi içinde büyüyebilmesine imkan tanımış ve bu büyümenin belli sınırlar içinde yapılmasını sağlamıştır. James String bu büyümeyi avlunun işgal edilemeyeceği şekilde planlamıştır. Her mekan doğal ışıktan ve havalandırmadan yararlanabileceği şekilde aynı kat içinde büyüme yapılabilirken kat çıkarak da bu süreç gerçekleştirilebilir. Sonuç olarak, başarılı bir kentsel gelişim ve konut gelişimi açısından James String'in dikkat ettiği en önemli nokta parselin merkezi konumunda bir avlu olmasıdır ve gelişimin bu avlunun çevresinde gerçekleşmesidir. Kentsel mekanın oluşumu ise farklı büyüklükteki konutların farklı mekansal alanların etrafını sarmasıyla oluşturulmuştur. Tek bir konuttan oluşan parsel 4 parselin birleşmesiyle bir ana grup ortaya çıkarmaktadır ve bu 4 konuttan oluşan grup ortak bir giriş avlusu etrafında toplanarak daha büyük konut grupları ile kentsel çevreyi oluşturmaktadır (Stirling, b.t.).

Şekil 4.12 James Stirling'in tasarımının belli sınırlar içinde büyüme şeması (Stirling, b.t.)

Bir evin dönüşümü ailenin ihtiyaçlarına bağlı olarak değişirken değişimin türü kentsel mekan içindeki potansiyel gelişim için de önemli bir faktördür. Çünkü konut dışında farklı kullanımların da ortaya çıkması mahalle kullanımını etkilemektedir. PREVI kentsel olarak incelendiğinde eğitim ve spor tesisleri ile parkı birleştiren bir yaya aksı oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Mahallenin merkezinden geçen bu yol toplu taşıma araçlarının da durduğu ve bu nedenle sirkülasyonun yoğun olduğu bir mekan haline gelmiştir. Mahallenin çevre yoluna bakan mülklerinde bakkal dükkanları açılmıştır. Yaya yoluna bakan mülklerde de yerel küçük işletmeler açılmıştır. Parkın etrafında olan konutlar kreş olarak kullanılmıştır. PREVI sürecinde mekanları

bölgelere (zone) ayırmadan mahalle içinde yapılan bu organik planlama kamusal alan kullanımı arttırmış ve yerel işletmelerin oluşabilmesini sağlamıştır. Bu durum ekonomik olarak kalkınma sürecine katkı sağlamıştır (García-Huidobro, Torriti ve Tugas, 2011).

Sürecin başlangıcı, yapılan tasarımlar ve sonrasıyla ilgili yapılan planlamalar tutarlı bir şekilde ilerlemiş ve dünyanın dört bir yanından gelen birçok mimarın farklı inşaat tekniklerini uyguladığı bir deneme alanı olarak kullanılmıştır. Fakat süreçle ilgilenen başkanın değişmesi ve süreç tamamlandıktan sonra herhangi bir kontrol yapılmaması nedeniyle sonuç ürünler planlananlara göre farklılaşmıştır. Tasarımlar yapılırken planlanan 1 veya 2 katlı konutlar oluşturma yaklaşımı sürecin sonunda kullanıcının ticari veya konut amaçlı kullandığı 3-4 katlı binalar oluşturmasıyla sonlanmıştır (Salas ve Lucas, 2011). Konutlardaki ticaret mekanlarını da içeren karma kullanımlar yerini konutun bireyselleşmesine bırakmıştır ve PREVI kapalı site haline gelmiştir (Salas ve Lucas, 2011).

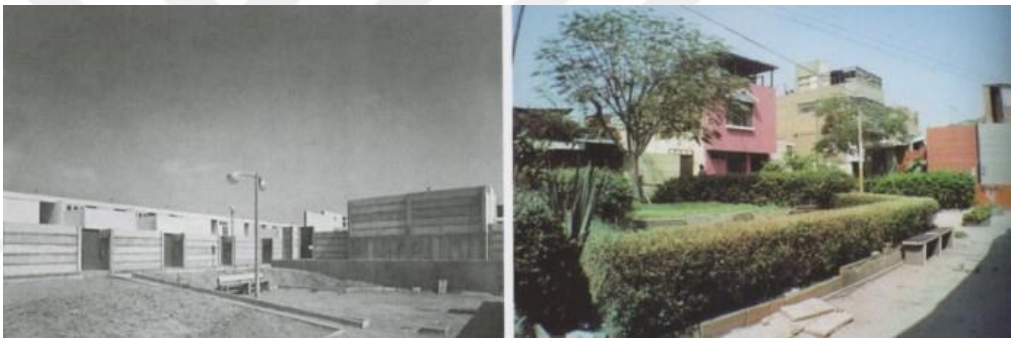
Justin McGuirk PREVI'yi gezmiş ve burası hakkında bir makale yazmıştır. Yazdığı makalede yapılan 2 ve 3 katlı evlerin zemin katında projedeki mimarların ilk tasarımlarının izini görmüş ve hangi mimarin projesi olduğunu tanıyabilmiştir. Fakat kolayca tanıyamadığını da belirtmiştir çünkü projelerin son durumunda fazladan katlar çıkılmış, kiremit çatılar yapılmış, balkonlar yapılmış, cepheleri kaplanmış veya boya yapılmış, dış cephede bahçeye ulaşmak için merdivenler yapılmıştır. Justin McGuirk bazı kullanıcılarla konuşma şansı da bulmuştur. Kullanıcıların bir kişiyi tarif etmek için evini tasarlayan ekibe atıfta bulunarak "falanca Hollanda evlerinden birinde ya da bir Fransız evinde yaşıyor" şeklinde yönlendirdiğinden bahsetmiştir. Kullanıcılarla yaptığı konuşmalarda bu kullanıcıların dünya kupasında kendi evlerini tasarlayan uluslararası grup hangi ülkedense onları tuttuklarını öğrenmiştir. Bu örnek bu sürece ve bu sürece dahil olan kişilere olan aidiyet, saygı ve sevginin göstergesi olarak kabul edilebilir (McGuirk, 2011).

McGuirk evleri gezerken bazı mimarların tasarladıkları evleri başarılı bulmamıştır yine de tasarımdaki yanlışların kullanıcı tarafından çözülmeye çalıştığını aktarmıştır. Örneğin zemin katları uzun ve dar olan konutların bu odaları mağaza veya restoranlara kiraya verilmiştir. Aynı zamanda bazı evler iyi tasarlanmamış olmasa da kullanıcı bu

evleri iyi bir şekilde dönüştürebilmiştir. Aldo van Eyc tarafından tasarlanan evler ise fazla değişiklik yapılmaması için kısıtlayıcı şekilde tasarlansa da kullanıcı bu kısıtlamaları yok saymıştır (McGuirk, 2011) (Şekil 4.13) (Şekil 4.14) (Şekil 4.15) (Şekil 4.16).

Şekil 4.13 Atelier 5 tarafından tasarlanan konutların 1978-2003 yılından fotoğrafları(Quaderns, 2013)

Şekil 4.14 Kurokawa-Kikutake-Maki tarafından tasarlanan konutların 1978 ve 2003 yılından fotoğrafları (Quaderns, 2013)

Şekil 4.15 Aldo van Eyck tarafından tasarlanan konutların 1978 ve 2003 yılından fotoğrafları (Mateo, Baumgartner, Ramis ve Land)

Şekil 4.16 James Stirling tarafından tasarlanan konutların 1978 ve 2003 yılından fotoğrafları (Quaderns, 2013)

Sonuç olarak, yıllar sonra sürecin sonucuyla ilgili çeşitli araştırmalar yapılmış ve farklı görüşler ortaya atılmıştır. Sürecin sonucu takip edilip danışmanlık verilmemesine rağmen PREVI'nin iyi tasarlanmış bir mahalle olduğu yorumunu yapanlar da olmuştur. Genişleme sürecinin yeterince kısıtlayıcı olmamasından ötürü projenin başarısız olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Fakat buna rağmen bu süreç gelecekteki artımlı ev çalışmalar için bir örnek teşkil etmiştir. Latin amerikalı mimarlar bu süreçten ilham almıştır. Örneğin Meksikalı mimar Carlos González Lobo Gran Galpón sisteminde bu süreçteki gelişmelerden yararlanmıştır. Alejandro Aravena bu tekniği geliştirerek Şili'deki uygulamaları ile Pritzker ödülüne layık görülmüştür. Aynı zamanda bu sürecin bir diğer başarısı kullanıcıların ekonomik durumları iyileştikçe buradan taşınmayıp yaşadıkları alanı kalkındırmaları olmuştur. McGuirk'in de özetlediği gibi kullanıcılar burada kalarak sosyal konut olan bir yeri orta sınıfın barındığı düşünülen bir yer haline getirmiştir (McGuirk, 2011) (Şekil 4.17).

PREVI

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Peru Hükumeti

2 Projenin Nedeni

Peru'da bulunan Lima kenti 1940'lardan başlayarak **göç** almış ve 1950'lerden itibaren **gecekondular** görülmeye başlamıştır. Peru hükumeti gecekondu problemini çözmek için komisyon oluşturmuştur.

3 Mimar

Charles Correa, Kitutake, Kurokawa, Maki, Christopher Alexander, James Stirling, Hirshen, Ishikawa, Coffin, Angel Korhonen, Esquerra, Saenz, Urdaneta, Samper Svensson Hanson ve Hatloy, Ohl, Atelier 5, Onzonoy, Castro, Candilis, Josic, Woods, Stirling ve Van Eyck ve 13 yerli mimar.

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Peru hükumeti tarafından Lima'nın şehir merkezinin 8 kilometre kuzeyindeki Pan-American Otoyolu yanındaki 40 hektarlık (98,8 dönüm) bir çöl arazisi proje için **kullanıma açılmıştır**.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

İnşa edilen alanı en aza indirgeyecek ve kamusal alanın artmasını sağlayacak **yenilikçi bir yaklaşım** planlaması gerekmektedir. Yönlenme, havalandırma, güneş ve gürültü kontrolü gibi **sürdürülebilir faktörler** dikkate alınmalıdır. Proje farklı aile büyüklüklerine hizmet edebilecek **esneklikte** tasarlanmalıdır. Lima'nın geleneksel kamusal alanlarını yorumlayacak tasarımlar yapmalıdır. (Yarışma şartnamesinde istenen unsurlar)

Mimarlar bölgeyi ve gecekondu mahallelerini **gözlemleyerek** tasarımlarına başlamıştır.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Prefabrik duvar ve döşemelerle oluşturulan konut birimleridir.

Merkezi konumda bulunan **veranda** çevresinde **büyümeye açık** olarak planlanan prefabrik yapının yerleştirilmesiyle tamamlanmıştır. Veranda bir düzenleyici olarak beton yapının yatayda genişlemesini sağlamaktadır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

PREVI süreci 1968 yılında yaşanan **darbe sonucunda** başkanlarının devrilmesiyle sekteye uğramıştır fakat **Birleşmiş Milletlerin Müdahalesiyle** projenin iptal olması engellenmiştir.

1974 yılında 500 ünitelik ilk etap tamamlanmıştır fakat projeye ilk etap tamamlandıktan sonra **devam edilmemiş** ve yapılan konutların büyüme süreci takip edilmemiştir.

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Tasarımlar yapılırken planlanan planlanan maksimum 2 kata kadar büyüme yaklaşımı sürecin sonunda kullanıcının ticari veya konut amaçlı kullandığı 3-4 katlı binalar oluşturmasıyla sonlanmıştır.

Konutlardaki ticaret mekanlarını da içeren karma kullanımlar yerini konutun bireyselleşmesine bırakmıştır.

Kullanıcıların evlerini geliştirmesi ile bölge ekonomik olarak da gelişmiştir ve sosyal konut olan bir yer orta sınıfın barındığı düşünülen bir yer haline gelmiştir.

Şekil 4.17 PREVI Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Bu deneyim, dönemin başarılı mimarları tarafından katılımcı sürecin uygulandığı bir yarışma sürecidir. Aynı zamanda artımlı konut oluşturma yönteminin uygulandığı ilk örnek ve sonraki dönemdeki mimarlara yol açan bir deneyim olması bu sürecin seçilme nedenlerindendir. Bu projede sosyal ve kültürel faktörlerin etkisi kullanıcının konutlara taşınmasıyla başlamaktadır. Uzman alanı tasarlarken kullanıcıların ilişkilerini geliştirecek ve onlara sosyal ve ekonomik olarak gelişebilecekleri alanlar sağlayacak mekanlar üretmiştir. Bu üretim şekli katmanlanarak gelişmektedir. Bu katman konutların yapım aşamasında görüldüğü gibi bölgenin sosyal ve ekonomik olarak gelişiminde de görülmektedir. Bu projede görülen en dikkat çekici unsur konut tasarımıyla birlikte vaziyet planının da gelişime izin verecek şekilde planlanmasıdır. Kullanıcının sosyalleşebileceği mekanlar ve bu mekanların çevrelediği aksların planlanması, konutun zemin katlarında dükkan olabilecek mekanların bırakılması sürecin kapsamlı şekilde planlanmasına bir örnektir. Bununla birlikte aynı avludan girişi bulunan 4 parselden oluşan konut bölgeleri oluşturması mahalle sakinlerinin ilişkilerine güçlendirebilecek bir unsur olarak kentsel çevrenin oluşmasına katkı sağlamıştır.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Bu yöntemin tercih edilmesi bölgedeki gecekondu üretimlerine bir alternatif olarak hem ekonomik hem de planlı konutlar üretmektir. Bu süreç katılımcıların gecekondu üretimlerinden bildiği bir yöntem kullanılarak zamanla genişleyen ailelere yönelik olarak genişletebilecekleri ekonomik bir üretim sistemini göstermektedir.

Bu projenin önemi döneminde sosyal konutlara yönelik olan kaynak eksikliği sebebiyle geleneksel yöntemlerle oluşturulan konut projelerindeki değişime ayak uyduramama ve bu nedenle zamanla değer kaybetme gibi ana problemlere çözüm bulmaya çalışmasıdır. Mülk değerleri üzerine yapılan araştırmalarda kullanıcıların ekonomik durumu iyileştiğinde veya aileleri büyüdüğünde konut değiştirme ihtiyacı duyduğu görülmektedir. Bu durum kullanıcının yaşam kalitesini arttırma ihtiyacından kaynaklanmaktadır (García-Huidobro, Torriti ve Tugas, 2011). García-Huidobro, Torriti ve Tugas (2011), PREVI'de oluşturulan pratikle birlikte kullanıcının ekonomik

durumu iyileştiği veya ailesinin büyüdüğü durumda yaşadığı konutu da geliştirebileceği için konut ve mahallenin değeri artacak bu durum sonraki nesilleri de bu alanda kalması konusunda teşvik edeceğini belirtmiştir.

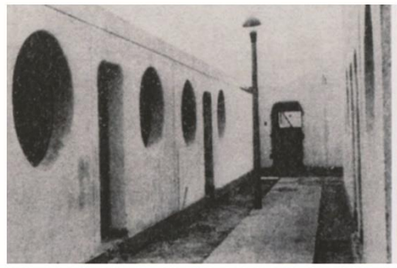
Kullanılan yöntemlerin siyasi faktörlere etkisi;

Süreç bölgeye olan göçün artmasıyla yaşanan gecekondu sayısındaki artışa karşı önlem alınmak amacıyla başlamıştır. Süreç hükumet tarafından oluşturulan komisyonun tartışmalarıyla şekillenmiş ve bölgenin ana probleminin sosyal ve ekonomik sorunlar olmasının belirlenmesiyle yapılan fikir alışverişinde konutların bir bölümünün tasarlanmasının yeterli olacağı düşüncesiyle katılım süreci ortaya çıkmıştır. Süreç yarışma olarak devam etmiştir ve ülke ve dünya çapında dikkat çeken işlere sahip mimarlar davet edilmiştir. Bu örnek hükumetin sürece başlama yönteminin profesyonelliğini göstermektedir. Bu durumda Peru devlet başkanının mimar olmasının etkisi büyük olduğu göze çarpsa da sürecin yönetimi diğer süreçlere örnek olabilecek profesyonellikte gerçekleşmesi açısından dikkat çekmektedir. Politik faktörlerin katılımcı süreçler konusunda nasıl bir duruşa sahip olabileceği, süreci yönetmek konusundaki duruşları örnek alınabilecek bir katılım örneğidir.

Katılımcı sürecin politik unsurlara bağlı olması en küçük değişiklikten etkilenmesine neden olmaktadır. Bu örnekte süreç darbe nedeniyle sekteye uğramıştır. Katılım sürecinin uzun ve ilgilenilmesi gereken bir süreç olması ve yeni gelen politik faktörün eski projeleri devam ettirmeme alışkanlığı sürecin aksamasına neden olur. Bu projede Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın desteğinin süreci ülke sınırlarının dışına çıkarması nedeniyle tamamlanmasını sağlasa da yalnızca yapılan 3 pilot aşamadan ilkinin gerçekleşmesi katılımcı sürecin kırılganlığını göstermektedir (Tablo 4.3)

Tablo 4.3 PREVI Projesi

2 previ

proje bilgileri

yer	: lima/peru
mimar	: 24 mimarın projesi gerçekleşmiştir
yıl	: 1969
aile sayısı	: 500

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme

esnek tasarım
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler
- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler
- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler
- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

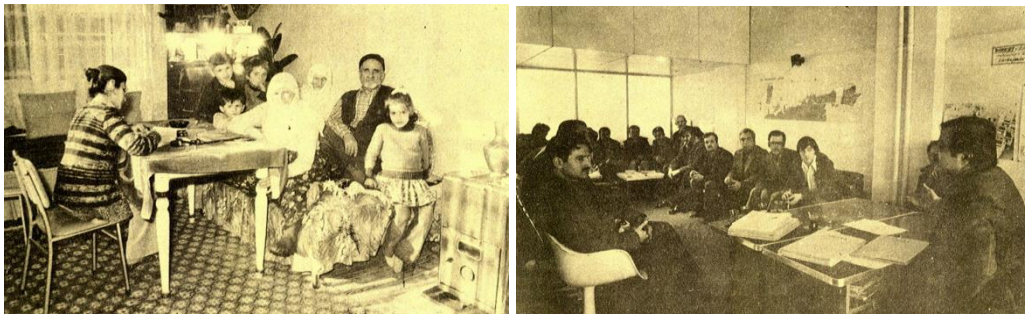
yorumlar

Tasarımlar yapılırken planlanan 1 veya 2 katlı konutlar oluşturma yaklaşımı sürecin sonunda kullanıcının ticari veya konut amaçlı kullandığı 3-4 katlı binalar oluşturmasıyla sonlanmıştır. Konutlardaki ticaret mekanlarını da içeren karma kullanımlar yerini konutun bireyselleşmesine bırakmıştır ve PREVI kapalı site haline gelmiştir.

4.1.3 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler

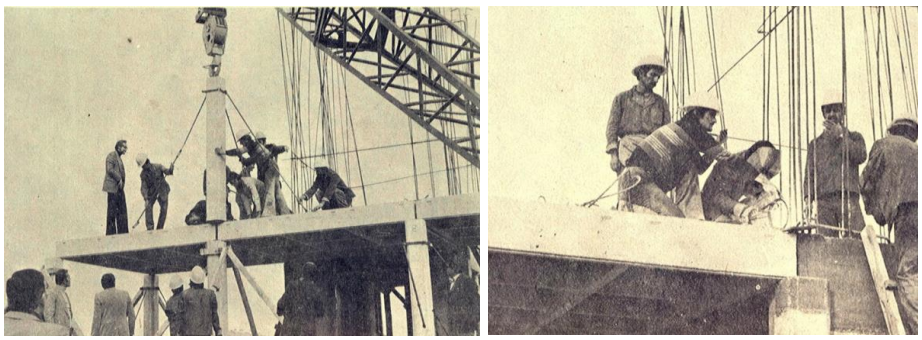
İzmit Türkiye'de bulunan önemli sanayi kentlerindendir. Sanayinin gelişmiş olması bu kente olan göçü arttırmış ve kent çeperinde gecekondu oluşumu başlamıştır. 1973 yılında İzmit Belediyesi tarafından konut sorununa çözüme yönelik planlar oluşturulmuş ve 1974 yılında 741 hektarlık kamulaştırılmış arazide ucuz konut üretimi planlanmıştır (Çavdar, 1978). Çünkü 1960'lara gelindiğinde ilgi donanım ve biçimden insan ihtiyaçlarının dikkate alınmasına ve bu konuda sorumluluk alınmasına kaydırılmıştır (Jerrard, Newport, ve Truem, 1999 aktaran Bayazit, 2004). Tuncay Çavdar da Yenilikçi Yerleşkeler Projesi ile imalat sanayi işçisi 30.000 aileye uygun fiyatlı konut sağlamayı amaçlamıştır. Bu üretimde politik bir tercih olarak konutu halk ile tartışmak ve oluşturmak amaçlanmış fakat düşey hiyerarşiden kaynaklanan sorunlar nedeniyle süreç tamamlanamamıştır (Çavdar, 1978).

Projenin 1974 yılında gerçekleştirilen ilk aşamasında süreçteki gerçek kullanıcıların belirlenmediği dönemde 1000 olası kullanıcı ile sosyal araştırma yapılmıştır (Şekil 4.18). Daha sonra seçilmiş iş yerlerinde sosyal ve ekonomik konularda bilgi toplamak amacıyla anket yapılmıştır. Anket süresince sorulan sorularda "mevcuttaki mekân örgütlenme biçiminin toplumu nasıl ve ne denli parçalayıp yabancılaştırdığını araştırmak" amaçlanmaktadır (Çavdar, 1978, s. 56). Bu süreç içinde konut ve iş yerlerindeki kullanıcı örneklemi oluşturmak, sosyo-ekonomik veri toplama ve kahve ve iş yerlerinde toplu söyleşi yapma süreci, dolaylı katılımı temsil etmektedir. Bu anketler yoluyla potansiyel kullanıcılardan ekonomik olanakları, konut ve çevre gereksinimleri, yaşam tercihleri, hane halkı bilgileri, mekân kullanma alışkanlıkları, mekân ile ilgili yabancılaşmalar üzerinden toplumsal, ekonomik, teknik bağlam çerçevesi ve sorunlar hakkında bilgiler edinilmektedir (Bozkurt, 2019). Bunun nedeni bu özelliklerin onların mekânsal tercihlerindeki belirleyiciler olacağı düşüncesidir**.** Bu dönemde ayrıca halk günlük hayat içinde oturdukları kahvehanelerde, sendikalarda mimar ve belediye başkanı tarafından ziyaret edilmiştir ve toplumla ilişki kurulmasını amaçlayan birçok toplantı yapılmıştır (Bozkurt, 2019). Bu süreçlerin sonunda olası kullanıcıdan elde edilen bilgiler yoluyla planlanan, oluşturulması öngörülen yapı tipolojileri için katılımsal sürece uyum sağlayacak ve farklı kullanımlara izin verecek esneklikte çeşitli yapı teknolojileri oluşturulmuştur.

Şekil 4.18 Olası hane halkı ile söyleşi (Çavdar, 1978)

Bu süreçte yapılan anketler yoluyla projenin tasarım tipolojilerinin gelişmesini sağlayacak sosyal, kültürel ve ekonomik etkenlere yönelik kalıplar tespit edilmiştir. Aynı zamanda kullanıcıdan elde edilen bilgiler yoluyla planlanan, oluşturulması öngörülen yapı tipolojileri gelecekteki değişimlere ve kullanıcıların dinamik yapısına uyum sağlayacak kullanımlara izin verecek esneklikte yapı teknolojileri kullanılarak oluşturulmasına karar verilmiştir (Çavdar, 1978). Bu süreç öncelikle kullanıcı ihtiyaçlarına göre dönüşebilecek mekanlar sağlayacak esnek yapı tipolojileri oluşturmak amacıyla gerekli teknolojiler araştırılmasıyla başlamıştır. Ancak bu araştırmalar sonucunda Türkiye'de örnek bulunamamış ve böylece batılı muadillerin yapım sistemleri incelenmiştir (Bozkurt, 2019). Sonuç olarak, yapım sistemi farklı kullanımlara imkân vermesi için yapının taşıyıcı duvarları dışındaki iç ve dış duvarlarının yapısal ızgara sistemi içinde olacak ve kullanıcının çeşitli kullanımlarına izin verecek prefabrikasyon sisteminin doğması sağlanmıştır (Çavdar, 1978) (Şekil 4.19). Bu sistemi Bulca (1977) "Sistem, yatay yükleri taşıyan, yerinde dökülmüş bir çekirdek ve bunun etrafına monte edilen döşeme ve kolonlardan oluşuyor. Sistemin verdiği rahatlıkla istediğiniz gibi planlarla oynuyorsunuz; serbestliğiniz sonsuz…" şeklinde tanımlamıştır (s. 62).

Şekil 4.19 Prefabrikasyon yapı elemanlarının inşası (Bulca, 1977)

Kullanılan yapım sistemi katlar arasındaki işleyişin bağımsız olmasını sağladığı için düşey olarak da plan serbestliğine izin vermektedir (Şekil 4.20). Bu da kullanıcının farklı ihtiyaçlarına yönelik olarak kendi alanlarını düzenleyebileceği bir ortam oluşturmuştur. Örnek olarak, kullanıcıların yaşam biçimleri değişimine ayak uyduran esnek misafir odası çözümleri, gerektiğinde sayısını arttırılabilecek esnek yatak odası çözümleri, özel toplantılarda genişletilebilecek çok amaçlı oda çözümleri verilebilir (Çavdar, 1978).

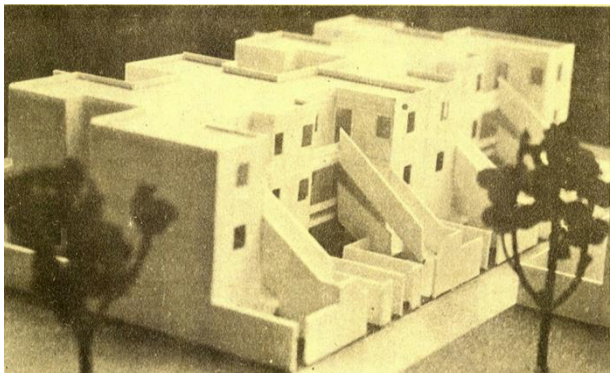

Şekil 4.20 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Konut Planları (Çavdar, 1978)

Bu süreçte yapım sistemleri ile birlikte kullanıcılar ile olan iletişim de oldukça önemli olmaktadır. Örneğin ikinci kademe gerçek kullanıcıların belirlendiği kademedir ve burada hane halkı grupları ve hane halkları ile birebir olarak görüşülen doğrudan katılım süreci görülmektedir. Asıl kullanıcı gruplarıyla ortak yapılan görüşmelerde yeni sorunlar belirlenmiş, mimarın buradaki görevi toplu hayal gücünü

ortaya çıkarmak olmuştur (Çavdar, 1978). Bu aşama ile ilgili Francis (1983), mimarın yapabileceklerinin sınırlarını kullanıcıya net olarak anlatabilmesi gerektiğini belirtmiştir. Örnek olarak da kullanıcıların mahallenin, evlerin güzel gözükmesinden çok; ekonomik, iş, sağlık gibi sorunlara getirilen çözümlerle ilgilendiklerinden bahsetmektedir. Bu nedenle özellikle düşük gelirli kullanıcı için bu süreçteki işlevsel ihtiyaçların öneminin büyük olduğunu ve mimarın yapabilecekleri hakkında doğru bilgi vermesi gerektiğini açıklamıştır (Francis 1983). İzmit Yenilikçi Yerleşkeler örneğinde de katılımcının eğitim ve sürece adaptasyon düzeyine bağlı olarak farklı süreçler izlenmesi gerekliliği yapılan görüşmeler sonucu fark edilmiştir. Örneğin, beyaz yakalılar, kalıplaşmış, tek düze mekân çözümlemelerine yönelmiş; mavi yakalı emekçiler ise kullanışlılığı öne çıkaran tercihlerde bulunmuştur. Bu süreç Francis'in aktardığı durumun karşılığı olarak verilebilir.

Mimar, görüşmelerdeki ailenin toplumdaki yeri, hareketleri, kullanım tercihleri, konut donatım yükü, yaşam tarzları gibi bilgileri önceden oluşturulan tutanaklara kaydetmiştir. Gözlem tutanağında ise, kullanım alışkanlıkları, göreli yoksunluk, donatım yükü ve donatım göstergeleri verileri işlenmiştir. Bunun sonucunda süreç için gereksinim ve kısıtlamalar belirlenmiştir ve temel konut planları bu verilere uygun olarak tasarlanmıştır. Daha sonra verilen kararların gösterilmesi amacıyla ön konut tasarımları yapılmıştır (Çavdar, 1978). Oluşturulan tasarımlara yönelik komşularla yakınlık tercihleri, konut tipi tercihleri, yeniliklere karşılama hızı ve ulaşılabilirlik tercihleri gibi parametreler üzerinden mali giderler hesaplanmış ve buna yönelik olarak kullanıcı kararları verilmiştir. Kullanıcıların ücreti karşılayamayacağı durumlarda konut üstünde düzenlemeler yapılmıştır. Burada atölyeler ile kullanıcının somutlayıcı tasarım araçlarından olan basit çizimler ve maketler ile gelişimi görmesi ve üzerinde tartışılması amaçlanmıştır (Şekil 4.21). Daha sonra süreç boyunca tek tek yapılan görüşmelerin sonucunda verilen plan kararlarının üzerinden toplu olarak geçilmiştir ve kullanıcıların tercihlerine yönelik olarak komşuluk grupları belirlenmiştir (Çavdar, 1978 ve Bozkurt, 2019)

Şekil 4.21 Katılımcılar için yapılan maketler (Çavdar, 1978)

Fakat projenin ölçeği nedeniyle bazı kullanıcılar sürece uyum sağlayamamış ve siyasi sebeplerden dolayı projeden beklenen sonuç elde edilememiştir. İlk aşamada 1500 ailenin katıldığı çalışmada yaklaşık 1500 adet plan oluşturulmuş ve kullanılan esnek plan çözümü sayesinde 32.500 farklı plan çözümüne imkân vermiştir (Çavdar, 1978). Bu çözümler katılımın niteliği açısından pozitif olsa da verilerin elde edilmesi ve plana dönüştürülmesi, büyük ölçekli olan bu projede, sürecin geleneksel inşa süreçlerinden daha uzun sürmesine bu nedenle eleştirilmesine neden olmuştur. Katılımcıların karar verirken birbirlerinden etkilenmesi (Bozkurt,2019), sürece tam odaklanamaması veya bir fikrinin olmaması gibi problemler sürecin gelişiminde zorluğa neden olmuştur. Son olarak, değişen yerel yönetimin süreçle ilgili sorun çıkarmasıyla birlikte süreç tamamlanamamıştır. Buna rağmen, Tuncay Çavdar'ın bu konudaki düşüncesi negatif değildir. Çavdar (1982) bu konudan, "7 seneyi içeren bu çalışmalar gerek teknolojik gerek ekonomik ve gerek sosyal örgütlenme yönünden gelişen bu çalışmalar, neticede bana ve birlikte olduğumuz arkadaşlara, hatta bu şehirde yaşamayı tasarlayan kullanıcılara, böyle bir yerde tasarımın ve örgütlenmenin ancak katılımsal olabileceği inancını getirdi" şeklinde bahsetmekte ve sürecin gelecek için bir birikim oluşturduğuna değinmektedir (Çavdar, 1982, s. 8) (Şekil 4.22).

İZMİT YENİLİKÇİ YERLEŞKELER PROJESİ

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

İzmit Yerel Yönetimler

2 Projenin Nedeni

Sanayinin gelişmiş olması bu kente olan **göçü** arttırmış ve kent çeperinde **gecekondu oluşumu başlamıştır.** Gecekondulaşmayı önlemek amacıyla kentsel politikalar oluşturulmuş ve işçi sınıfının fazla olması bu bölgede planlanan kentsel politikaların işçi sınıfına yönelik tasarlanmasına neden olmuştur.

3 Mimar

Tuncay Çavdar

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

İzmit'te bulunan 744 ha. **kamulaştırılmış** arazi üzerinde planlanmıştır.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Karara dönüşecek isteklerin nedenlerini katılımcıyla birlikte saptar ve bu kararların toplumsal, mekansal ve **mali sonuçları hakkında kullanıcıları uyarır.**

Mekânla ilgili belirleyici sonuçları getirecek hususları önceden sistematik olarak hazırlanmış bir **tutanağa geçirir.**

Bu sonuçlara yönelik mekanlar tasarlar ve ailelerle iletişim kurar.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

BM-sistemi olarak adlandırılan yeni bir **prefabrikasyon sistemi** üretilmiştir. Sistem 3,22m x 3,22m boyutlarında kare döşeme levhalarından oluşmaktadır. İç mekan duvarlarının **esnek tasarıma** izin verecek şekilde hareket edebilmesini sağlayacak bir iskelet planı oluşturulmuştur.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Düşey hiyerarşinin, katılımcı sürecin **toplum tarafından anlaşılmadığı** iddiası.

Mevcut toplum ilişkilerini sürdürmeyi ve yeniden üretmeyi üstlenen **düşey hiyerarşinin baskıları** sonucu projenin gerçekleşmesi gecikmiştir.

Büyük ölçekli bir proje olması sürecin yavaş ilerlemesine neden olmuş bu nedenle eleştirilmiş ve sonuç olarak **proje tamamlanamamıştır.**

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Girişim düşey denetim mekanizmasının doğurduğu tıkanıklıkla, bürokrasinin durağan çıkmazında gerçekleşememiş ve unutulmaya terkedilmiştir.

Şekil 4.22 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Bu örnekte sürecin başında kullanıcıyı tanımaya yönelik iyi planlanmış bir katılım süreci uygulanmıştır. Burada dikkat çeken kısım anket ve görüşme yöntemlerin adım adım ilerlemesidir. İlk adım olarak buradaki kullanıcı genel hatlarıyla tanınmak istenmiştir. Böylece kullanıcıya bireysel olarak önem verilmemiş ve topluluk hakkında genel bir çıkarım yapılması amaçlanmıştır. Bunun yapılma sebebi, daha sonraki süreçlerde yapılacak anket ve görüşmelerin verimliliğini arttıracak verilere sahip olmaktır. Daha sonra yapılan analizin grubu daraltılmış ve spesifikleştirilmiştir. Bu kez özel seçilmiş olan grubun ana ihtiyaçlarının analiz edilebilmesi için anket yöntemi kullanılmıştır çünkü anket yöntemi sayıca büyük grupların analizlerinin daha somut yapılabilmesini sağlamaktadır. Böylece projenin hitap ettiği gruptan belirlenen spesifik konu başlıkları (ekonomik ve sosyal konular) üzerindeki görüşleri öğrenilmiştir. Bununla birlikte uzmanlar kullanıcıları günlük yaşamlarında ziyaret ederek onlarla konuşmaları hem uzman - kullanıcı arasındaki bariyeri kaldırmış hem de sürece aşina olmalarına yardımcı olarak sürecin devamı için bir temel oluşturmuştur. Son olarak ise sürece katılacak aileler ile bire bir görüşülmesiyle son adım tamamlanarak tüm ölçeklerde bilgi toplanmış olur. Bilgi toplama süreci verilerin toplanırken hangi konularda yoğunlaşılması gerektiğini, hem bireysel hem toplumsal ihtiyaçların belirlenmesini son olarak da toplanılan bilgilerin bir havuz içinde süzülerek sonraki adımda kullanılabilecek basamaklar oluşturmasını sağlamıştır.

Kullanıcının kendi ihtiyaçlarına yönelik olarak oluşturabileceği esnek tasarım yöntemi kullanılması amaçlanmıştır. Esnek tasarım süreci tasarımın tekniği geliştirebilecek yapıcı bir güce sahip olduğunu göstermektedir. Çünkü esnek tasarım yeni yapım sistemlerine ihtiyaç duyan bir süreçtir. Bu da yapı teknolojilerini geliştirilmesine neden olacak talebi sağlamaktadır. Ülkemizde daha önce kullanılmamış bir yapım yöntemi olduğu için batılı örnekler yardımıyla uygulanarak kazanım sağlamıştır.

Sonuç olarak, yapılan görüşme ve ankete yönelik ön konut tasarımları üzerinden de kullanıcıyla sosyal ve ekonomik görüşmeler yapılması ile kullanıcı her aşamada görev aldığı gerçek bir katılım süreci geçirmiştir. Süreç boyunca Sanoff'un sınıflandırmalarının uygulandığı görülmektedir. 'Bilinçlenme yöntemleri' ile

katılımcıya süreçle ilgili bilgilendirme yapılmış, katılımcı yaşadığı alanda gözlemlenmiş ve bu gözlemler gözlem tutanağına geçirilmiştir. ‘Dolaylı yöntemler’ anket ve görüşmeler ile kullanılarak hem kullanıcı detaylı olarak tanınmış hem de süreç hakkında kullanıcıya bilgi verilmiştir. ‘Grup etkileşimi yöntemi’ ise kullanıcıya planların ve maketlerin üzerinden yaşayacakları alanlarla ilişkili isteklerini belirttikleri, komşu olmak istedikleri kişilerin belirlendiği atölyeler ile uygulanmıştır.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

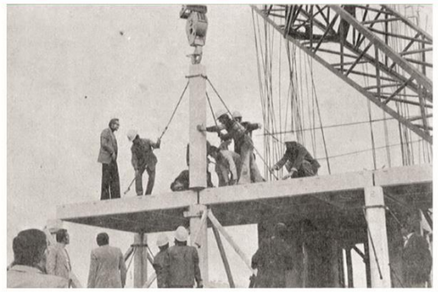
Bu süreçte katılımcı tasarım yöntemleri sorunsuz ve eksiksiz kullanılsa da süreç yalnızca katılımın başarısıyla ilgili değildir. Deneysel bir süreç olmasının getirdiği ek maliyetler olmaktadır. Fakat süreç içinde bu maliyetler çok eleştirilmiştir. Bu nedenle süreç içinde tasarımcının yeni rollere adapte olması gerekmektedir. Bu durumda tasarımcının bir görevi de zaman planlaması yapmak ve finansal sürdürülebilirliği sağlamaktır. Zamana bağlı organizasyonlarda planlama konusundaki yetkinlik sürecin ekonomisini de etkilemektedir. Katılımcı sürecin her basamağının eksiksiz uygulandığı ve kullanıcını sayısının 1500 olduğu bu süreç, diğer örneklerin yanında çok büyük ölçekli kalmış ve bu nedenle zaman planlamasının etkisi büyük olmuştur

Kullanılan yöntemlerin politik faktörlere etkisi;

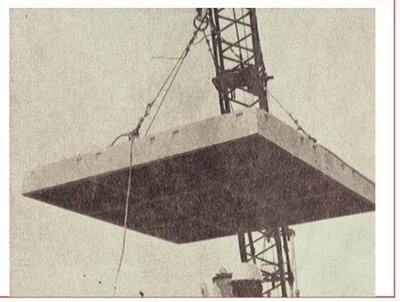
Sürecin katılım yöntemlerini uygulama şekli başarılı bir şekilde ilerlese de süreç Türkiye için bir ilktir. Denetim mekanizmalarının düşey hiyerarşiye alışık olmaları yatay olarak gerçekleşen bu sürece karşı ön yargılı olmalarına neden olmuştur. Böylece katılım süreci gibi deneysel süreçlerdeki düşey hiyerarşinin etkisi ve egosunu gösteren bir örnektir. Burada kullanıcıyla birlikte bu hiyerarşik sistemdeki paydaşlara da sürecin benimsetilmesi gerektiği görülmektedir. Bunun yanında politik unsurların katılımın ana fikrine olan tutumunun da süreci etkilediği görülmektir. Aynı zamanda sol eğilimli hükümet ile başlayan bir süreçken hükümet değişikliği ile sağ eğilimli hükümetin olduğu bir ortam oluşmuştur. Hiyerarşiyi reddeden ve ortak karar mekanizmasına dayanan bu süreç için hükümet değişikliğinin sürece negatif etkisi önemli bir konumdadır. (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Projesi

3 izmit yenilikçi yerleşkeler

proje bilgileri

yer : izmit/türkiye
mimar : tuncay çavdar
yıl : 1974
aile sayısı : 1500 (amaç 30 000)

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anketler/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme

esnek tasarım:
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma
- yeniden işlevlendirme

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler:
- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hane halkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

politik faktörler:
- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler:
- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Büyük ölçekli bir proje olması sürecin yavaş ilerlemesine neden olmuş bu nedenle eleştirilmiştir.

Girişim düşey denetim mekanizmasının doğurduğu tıkanıklıkla bürokrasinin durağan çıkmazında gerçekleşememiş ve unutulmaya terkedilmiştir.

4.1.4 Mexicali

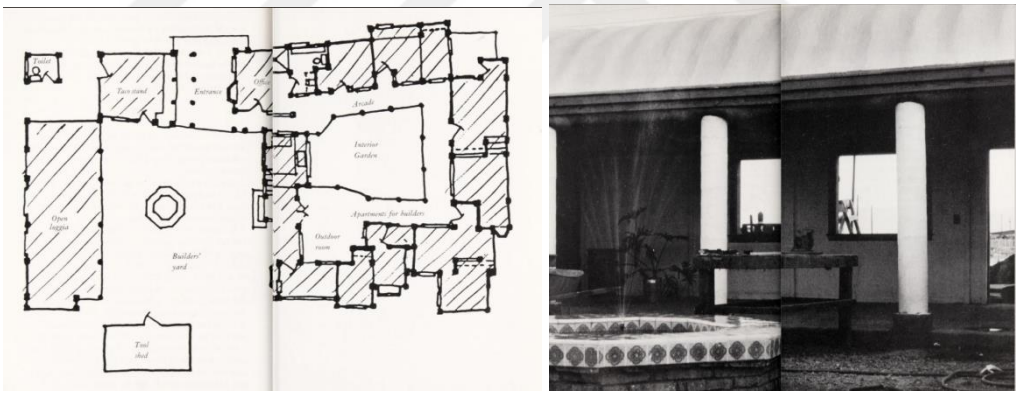
Baja California Eyaleti'ndeki Mexicali, Meksika'nın kuzeybatı ABD sınırında yer almaktadır. Alan çöl iklimine sahiptir. Bu alanda sınır boyunca hızla artan nüfus, çöl iklimine uygun, depreme dayanıklı evler için alternatif çözüm ihtiyacını doğurmuştur. Bunun üzerine Baja California hükûmeti tarafından Çevre Yapısı Merkezi (CES) ve Berkeley'deki California Üniversitesi'nden şehrin eteklerinde bulunan Coloma Orizaba bölgesinde uygulama yapmaları istenmiştir (Ruesjas, 1997). Bunun sonucunda, 1975 yılında Meksika hükûmeti, Mexicali yakınlarında 30 aile için konut inşa etmek amacıyla Christopher Alexander ile sözleşme yapmıştır (Alexander, 1985).

Bu süreç Birleşik Devletler ile Meksika'nın kuzey kesimi arasında gerçekleşen, tarım yapan köylülere zarar veren ve endüstriyel üretimi destekleyen hükümet tarım politikaları sonucunda alandaki göç yoğunluğu artması ile başlamıştır. Bu durum sınırlardaki nüfus yoğunluğunu arttırmıştır. Bu yoğun göç sonrasında göçmenler endüstriyel iş gücüne dahil edileceklerini ummuşlar fakat yoğunluğun fazla olması nedeniyle yeterli iş sağlanamamıştır. Aynı zamanda yoğunluğu kaldıramayan şehirler de uygun konut, hizmet ve altyapı sunamamıştır. Sonuç olarak, şehrin kenar mahallelerindeki boş arazilere ciddi yığılmalar olmuştur. Proje alanının 1950'lerden başlayan bir göç sürecine girmesiyle alanda gecekondulaşma oluşturmuş ve bu durum sağlıksız alanlar yaratmıştır. Bunun üzerine katılımcı süreç planlaması yapılmadan önce, hükümet destekli konut projeleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır ancak, üretim süreci beklenen sonuçları vermemiştir. Böylece hükümet, Alexander'ın önerisi olan katılımcı süreci kabul etmiştir (Ruesjas,1997).

Projede öncelikli amaç tasarım, yapı malzemeleri üretimi ve konut inşaatını içeren süreç boyunca son kullanıcılar ile mimari üretim arasındaki sistematik kopukluğu ortadan kaldırmaktır. Aynı zamanda tasarımın kişiselleştirilmesiyle gerçekleştirilen geleneksel konut üretimdeki iyileştirilme çabasını göstermektedir (Hailey, 2005). Süreç içinde Alexander'a birçok yetki verilmesi Alexander ve ekibinin mimar-inşaatçı (architect-builder) rolüne bürünmesine neden olmuştur (Alexander, 1985). Bununla ilgili olarak Alexander (1985), projenin kalitesinin ve tüm ailelere gösterilen ilginin, ortak araziye gösterilen özenin, bu kadar çok yetkinin ve sorumluluğun kendilerine verilmesinden kaynaklandığını belirtir.

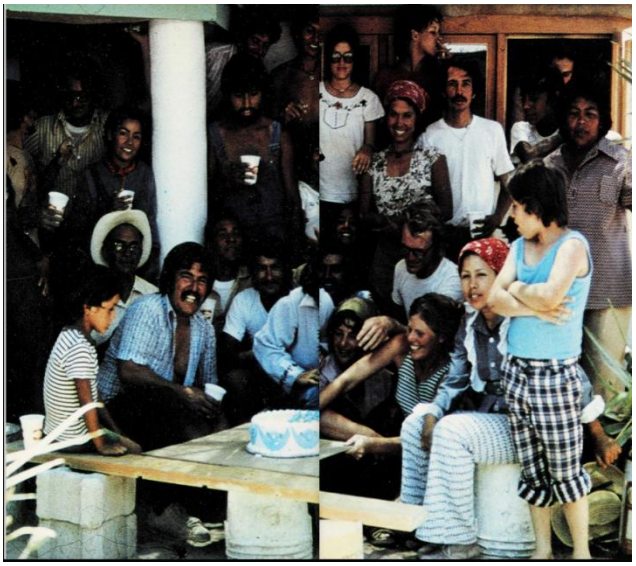
Alexander (1985), evin, yaşayan bir canlı organizma olduğunu bu nedenle sürecin en küçük ayrıntılara kadar inilerek planlanmasıyla ihtiyaçlar ve işlevlere yönelik olacağından bahsetmektedir. Fakat toplu konut üretiminde bu süreç görülmemektedir çünkü standart bir üretim modeli kullanılmakta ve evler hakkında hiçbir şey bilmeyen, hiçbir hissi olmayan işçiler tarafından inşa edilmektedir (Alexander, 1985). Mexicali Projesi'nde ise proje tasarımları yapılırken Alexander, *"Pattern Language"* kitabının kullanımıyla, kullanıcıyı konutlarının tasarımına dahil ederek katılımcı tasarım sürecini başlatmıştır.

Sürecin sorunsuz ilerleyebilmesi amacıyla proje alanında bir avlu oluşturulmuş (builders yard) ve bu avlu kullanıcının inşa süresince ihtiyaç duyduğu malzeme, ekipman ve bilgiyi tedarik ettiği inşa faaliyet alanı olarak kullanılmıştır (Şekil 4.23). Bu alan Alexander'ın oluşturduğu *pattern language* için öğretim ve tartışma merkezi olarak kabul edilmiştir. Hedef ise bu avluların projenin gelişmesi ile yayılması olmuştur.

Şekil 4.23 Avlu (builders yard) (Çavdar, 1978)

Proje tasarımları yapılırken Alexander, konutarın geleneksel "ızgara" düzeninin aksine kümelenecek şekilde tasarlanmasını planlamıştır (Alexander, 1985). Bunun sebebi ızgara çözümünün insanlar ve topluluk arasındaki bağlantıyı engellemesidir. Sonuç olarak, proje büyüdükçe kendiliğinden doğal şekilde gelişecek kümeler oluşmasını amaçlamıştır. Bununla birlikte kullanıcıyı konutlarının tasarımına dahil ederek katılımcı tasarım sürecini başlatmıştır (Şekil 4.24). Böylece kullanıcı istek, ihtiyaç ve yaşam şekline uygun olacak konutlarda yaşama imkânı bulmuştur.

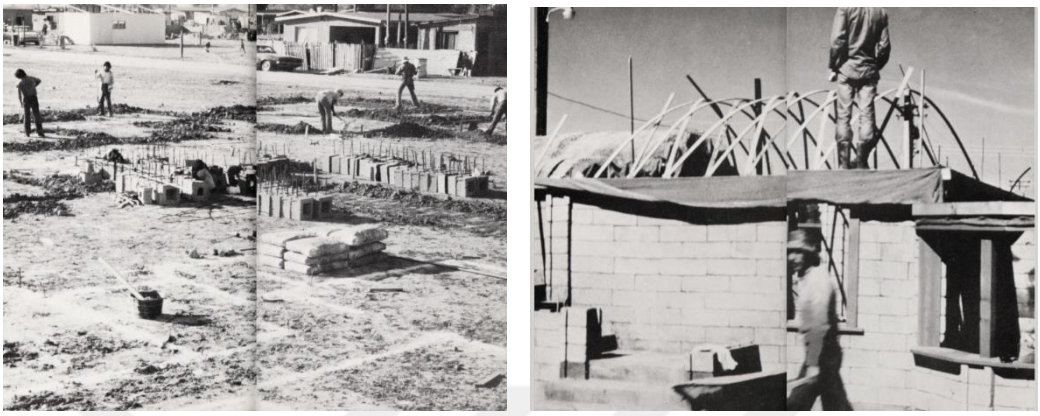

Şekil 4.24 Mexicali projesi sürecinde bir fotoğraf (Alexander, 1985)

Süreç içinde kullanıcılardan konut ile ilgili beklentilerini mimar ve birkaç öğrencinin bulunduğu uzmanlık bilgisine sahip olan gruba tarif etmeleri ve çizmeleri istenmiştir. Aynı zamanda ortak alan konusunda tartışılmaya başlanmıştır. Ortak alan kullanıcıların yaşam biçimlerine, ailedeki çocuk sayısına, yaptıkları işe vb. yönelik olarak gelişmektedir. Örneğin, çok çocuklu aileler veya kendi işini kuracak kullanıcılar kamusal alana daha yakın olmak isterken tek çocuklu aileler kamusal alandan uzakta daha izole ve sessiz olmak istemektedir. Meksika'da kültürel olarak çok çocuklu ailenin fazla olması nedeniyle ortak alanın bir kısmı daralacak şekilde planlanmıştır. Böylece daha geniş ve büyük kısmın daha kamusal olması daralan kısmın ise daha az aktiviteye ve dolayısıyla biraz daha huzur ve sessizliğe sahip olması sağlanmıştır (Alexander, 1985). Daha sonra, kullanıcılar 150 metrekarelik ortak arazinin içinde oluşturulan kümelerden kendilerine en uygun yeri seçmiştir (Şekil 1). Örneğin berber olan bir kullanıcı alan seçerken berber dükkânı açma olasılığını düşünerek kamusal alana yakın bir konumu tercih etmiştir. Sessizlik arayan bir aile ana yoldan uzakta bir alan seçmiştir. On çocuklu bir aile ise büyük bir arsa seçmiştir (Alexander, 1985).

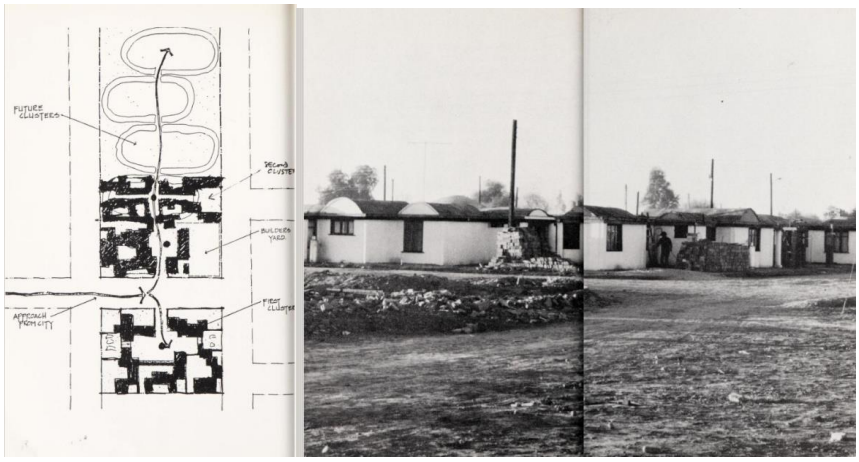
İnşa sürecinde ise kullanıcılar Alexander ve ekibinin halihazırda geliştirmiş olduğu, tekrarlanabilir, düşük maliyetli bir inşaat sistemini kullanmıştır. Aynı zamanda Alexander, "adım adım inşa etme" fikrini uygulamıştır. Bunun için bina inşasına

yönelik adım adım talimatlar vermiştir (Şekil 4.25). Kullanıcı bu talimatlar çerçevesinde zemine tebeşirle çizilmiş planı takip ederek yaşayacağı konutun inşasına katılmıştır.

Şekil 4.25 Katılımcıların yaşam şekillerine uygun konutların inşası (Alexander, 1985)

Sonuç olarak, süreç ilk 5 müstakil ev tamamlandıktan sonra Meksika hükûmetinin sözleşmeyi yenilememesi nedeniyle kısa ömürlü olmuştur (Hailey 2005). 30 konut inşası hedefi gerçekleştirilememiştir (Şekil 4.26). Bunun sebebi, hükûmeti yetkilileri tarafında projenin detaylarının bağlamından koparılarak incelenmesi ve süreçteki bazı unsurların dönemin inşa yöntemleri ile karşılaştırıldığında "hata" olarak kabul edilmesidir. Bu konuda Alexander (1985), yeni bir üretim süreci oluşturulması nedeniyle bazı kaçınılmaz ciddi uygulama sorunlarının da olabileceğinden bahsetmektedir. Fakat bu problemlerin zamanla çözülebileceğini, asıl zorluğun kişilerin dünya görüşünü değiştirmek olduğunu belirtmektedir.

Şekil 4.26 Mexicali projesinin planlanan gelişimi ve tamamlanan konutlar (Alexander, 1985)

Sürecin bitiminden sonraki gelişmeler incelendiğinde projenin bitiminden birkaç yıl sonra projede değişiklikler yapılmaya başlandığı görülmektedir. Katılımcılar açık alanları bölgenin güvensizliği ve evlerin sınırlarının tanımlanması ihtiyacıyla kapatmış ve iç mekânda da kültürlerine uygun değişiklikler yapmıştır. Örneğin, katılımcı süreç sonucu tasarlanan açık mutfaklar kültürlerine ve yaşam şekillerine uymadığı için evlerin planları değiştirilerek büyük kapalı mutfaklar yapılmıştır. Evin dış cepheleri bölgedeki diğer konutlara benzetilecek şekilde revize edilmiştir (Ruesjas, 2013 ve 1997). Ruesjas (2013), yaptığı görüşmelerden kullanıcıların sürece uyum sağlayamadığı, mekânın nasıl tasarlanmasını istedikleri konusunda sorulan sorulara net cevap veremedikleri ve bu sorumluluğu Alexander'ın belirlediği öğrenci mimarlara bıraktıkları bilgisine ulaşmıştır (Ruesjas, 2013 ve 1997). Bu durum süreçte katılımcının bilgilendirilmesi konusundaki hassasiyetin önemini göstermektedir. Aynı zamanda süreç içinde konutlarda değişiklik olması normal karşılanabilir çünkü insanlar zaman içinde değişebilir ve farklı ihtiyaçlara sahip olabilir. Fakat bu örnekte değiştirilen bölümler kullanıcının kültürü ve sürecin başında karar verilen ana mekanlardır (Şekil 4.27).

MEXICALI PROJESİ

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Baja California hükûmeti

2 Projenin Nedeni

Sanayinin gelişimiyle yaşanan **göç** nedeniyle sınır boyunca hızla artan nüfus **gecekondulaşmaya** neden olmuştur. Çöl iklimine uygun, depreme dayanıklı evler için alternatif çözüm ihtiyacını doğurmuştur.

3 Mimar

Christopher Alexander

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Proje, şehrin eteklerinde, Colonia Orizaba olarak bilinen bir bölgede bulunmaktadır. **Hükumet** bu bölgede katılımcı süreç yapmak için **davet oluşturmuş** ve süreç katılımcılara **devlet kredisi** verilmesiyle başlamıştır.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Süreç içinde Alexander'a birçok yetki verilmiştir. Bu durum Alexander ve ekibinin **mimar-inşaatçı (architect -builder)** rolüne bürünmesine neden olmuştur.

Mimar ve öğrencilerden oluşan uzmanlık bilgisine sahip kişiler ailelerle bire bir iletişim kurmuş ve onların isteklerini **çizimler yoluyla somutlaştırarak** üzerinde konuşulabilmesini sağlamıştır.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Pattern Language kitabından ailelere uygun model biçimleri tercih edilmiştir.

Alexander **"adım adım inşa etme"** fikrini uygulamıştır. Bunun için bina inşasına yönelik adım adım talimatlar verilmiştir. Kullanıcı bu talimatlar çerçevesinde zemine tebeşirle çizilmiş planı takip ederek yaşayacağı konutun inşasına katılmıştır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Süreç ilk 5 müstakil ev tamamlandıktan sonra Meksika hükûmetinin sözleşmeyi yenilememesi nedeniyle **devam etmemiştir.**

Hükûmet yetkilileri projenin detaylarını bağlamından koparak incelemiş ve süreçteki bazı unsurları eski üretim süreci ile karşılaştırarak "hata" olarak görmüştür.

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Projenin bitiminden birkaç yıl sonra projede değişiklikler yapılmaya başlanmıştır. Katılımcılar açık alanları bölgenin güvensizliği ve evlerin sınırlarının tanımlanması ihtiyacıyla kapatmış ve iç mekanda da kültürlerine uygun değişiklikler yapmıştır.

Şekil 4.27 Mexicali Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Süreç iyi planlanmış ve uygulama süreci de planlanan şekilde tamamlanmış olarak görülmektedir. Fakat kültürel açıdan bazı noktalarda beklentiye cevap verememiştir. Bu durumun nedenini şu şekilde ifade edebilirim; katılımcı daha önce kültürünün içinde gördüğü özellikler ona olağan geldiği için bunlardan uzmana bahsetmeyebilir veya nasıl bir mekânda yaşayacağı konusunda net fikirleri olmayabilir. Bu durumda katılımcının iyi tanınması ve görüşme, anket, atölye süreçlerinde kendini ifade edebileceği bir ortam ve buna yönelik araçlar kullanılması gerekmektedir. Ruesjas bu konu hakkında aşağıdaki gibi bir analiz yapmıştır;

> *"Mimarın katılımcı sürece katılımı olumluydu. Ailelerle doğrudan temas kurdu ve ihtiyaçlarını ifade etmelerine izin verdi. Ancak aileler mimari dil ve görselleştirme yöntemleri konusunda bilgi sahibi değillerdi ve ihtiyaçlarını tam ve doğru ifade edemiyorlardı. Bu nedenle, belirli kararlar almak için genellikle Alexander tarafından belirlenen öğrencilere güveniyorlardı (Ruesjas,2013, s.10)".*

Sonuç olarak görüşme, anket ve atölye süreci kullanıcının kendisini ifade edebileceği yardımcı yöntemler uygulanmaması, kullanıcının kendisini ifade edebileceği alanlar tanınmaması nedeniyle yeterince etkili olmamıştır.

Kullanılan yöntemlerin politik faktörlere etkisi;

Sürecin başında hükumet sürecin tüm aşamalarını Alexander ve ekibine devrederek sürecin dışında kalmıştır. Bu durum uzun bürokratik süreçlerin yaşanmamasına ve sadece aileler ve uzmanın birlikte hareket etmesine imkân sağlamıştır. İmar yasaları ve inşaatla ilgili kısıtlamaların bu süreci kapsamıyor olması süreçteki potansiyel engelleri (arsaların bölünme şekli, konutların yerleşimi, belirlenmiş yönetmelikler) dışarıda bırakmıştır. Bu imkân sürecin gelişimi için değerlidir çünkü katılımcı süreçteki bürokratik süreçlerin fazlalığı Yeni Gurna ve İzmit Yenilikçi Yerleşkeler Projelerinde olduğu gibi sürecin ilerlemesini engellemektedir. Aynı zamanda yatay bir planlama sağlanıyor olsa da bürokratik süreçlerde hiyerarşi vardır ve yatay yetki mekanizmasına zıt bir tutum içermektedir.

Projenin ölçeğinin küçük olması bu yetkinin başarıyla gerçekleşmesine imkân sağlamıştır. Çünkü Alexander'ın da Production of Houses kitabında belirttiği gibi denetim ve kontrol sistemleri mimarların ve mühendislerin üstlendikleri büyük görevlerin denetlenmesinden kaynaklanmaktadır. Bina sayısı az olduğunda daha iyi bir iş çıkaracağını belirtmiştir. Fakat günümüzdeki dar gelirliler için yapılan sosyal konut üretimlerinde bu imkanlara ulaşmak zor olmaktadır.

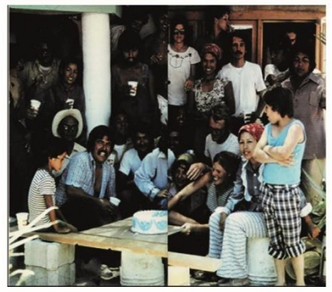
Hükumet Alexander'a bu yetkileri vermiş olsa da sürecin sonucunda bekledikleri kusursuzluğu göremedikleri için ellerindeki gücü kullanarak sürecin devamının gelmesini istememiştir. Bu durum uzman ve hükumet yetkilisinin sürece bakış açısındaki zıtlığı göstermektedir. Çünkü Alexander'a göre bu süreç bir deneyimdir ve tamamlanarak başarıya ulaşmıştır. Kullanıcıya kendi evini inşa edebilecekleri yöntemler gösterilmiş ve evler uzman denetiminde onlara uyacak şekilde tasarlanmıştır. Fakat hükumet yetkilisine göre geleneksel üretim süreçlerindeki kusursuzluk burada yoktur, ayrıca beklenenden daha uzun sürmüştür ve estetik olarak bekledikleri gibi değildir. Bu durumda yalnızca kullanıcın değil yetkililerin de sürecin başında beklentileri ve bu beklentilerin nasıl karşılanabileceği konusunda bilgilendirilmesi gerekmektedir (Tablo 4.5).

Tablo 4.5 Mexicali Projesi

4 mexicali projesi

proje bilgileri

yer	: mexicali/meksika
mimar	: christopher alexander
yıl	: 1975
aile sayısı	: 5

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anketör/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

esnek tasarım

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hane halkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Sürecin tamamlanmamasıyla ilgili Alexander (1985), yeni bir üretim süreci oluşturulması nedeniyle bazı kaçınılmaz ciddi uygulama sorunlarının da olabileceğinden bahsetmektedir. Fakat bu problemlerin zamanla çözülebileceğini asıl zorluğun kişilerin dünya görüşünü değiştirmek olduğunu belirtmektedir.

4.1.5 Quinta Da Malagueira

Quinta da Malagueira Kompleksi konutları 1974 yılında Portekiz'deki konut sorununun çözülmesi amacıyla mimar Alvaro Siza tarafından tasarlanmıştır. Portekiz, 25 Nisan 1974'te diktatörlük yönetiminin sona ermesiyle gelen yeni hükümet ülkede yaşanan konut sıkıntısı üzerinde yoğunlaşmıştır. Kırdan kente göç ve Portekiz'in Afrika kolonisinin dağılması ile gelen yarım milyon insanla birlikte Portekiz'de zaten olan konut sorunu artmıştır. Portekiz'in güneyindeki Évora şehri bu durumdan çok fazla etkilenmiştir.

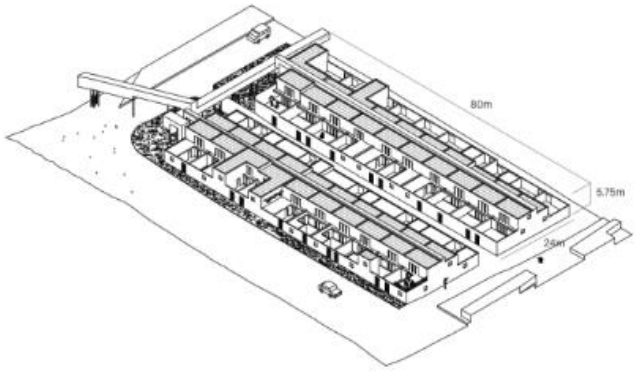
Yaşanan konut sorununun etkisi ile kent konseyi Évora şehri eteklerindeki Quinta da Malagueira arazisinin yaklaşık 27 hektarını kamulaştırmaya başlamıştır çünkü bu alan yasa dışı olarak gecekondu istilasına uğramıştır (Mota, 2018). Bu durum sonucunda SAAL Konut Kompleksi'ndeki deneyimlerinin etkisiyle Álvaro Siza bu sürecin gerçekleştirilmesi amacıyla seçilmiştir. Böylece, 1977'de Évora'nın dışında 27 hektarlık kamulaştırılan tarım arazisi üzerine 1200 konut inşa edilmeye başlanmıştır (Şekil 4.28).

Şekil 4.28 Quinta da Malagueira proje alanı (academic.daniels, 2020)

Quinta Da Malagueira projesi öncesinde, 1960'ların sonlarında, kentleşme hizmetleri için devlet, şehrin batı kesimindeki konut sıkıntısı ve kaçakların çoğalmasıyla mücadele etmek için çok katlı bir konut plan geliştirmiştir. Alvaro Siza tasarım alanını ziyaret ettiğinde, bu çok katlı konut çalışması devam etmektedir ve belediye Quinta da Malagueira Kompleksi'nin de benzer şekilde gelişmesini istemiştir. Fakat bu durumun alandaki işçilerin toprak temelli yaşantısının kesilmesine neden olacağı, aynı zamanda kullanıcının istek ve ihtiyaçlarına uymayacağı düşüncesi ile apartman temelli gelişimi reddedilmiştir (Mota, 2018). Sonuç olarak, birkaç

kuşaktır toprakla güçlü bir bağı olan aileler için, yedinci katta kiralık bir dairede yaşamanın, bir topraksızlaşma ve sahipsizlik duygusu uyandırması ve Évora'nın geçmişteki görüntüsüne saygı duymayı amaçlaması nedeniyle bölgenin gelecekteki kullanıcılarının da katılımıyla farklı mahalleler oluşturan bir sokak ağı boyunca yayılmış, teraslı ve avlulu evlerden oluşan bir plan tasarlamıştır (Mota, 2018 ve Rodrigues, 2018) (Şekil 4.29). Malagueira projesinin büyük çoğunluğunun inşası konut kooperatifleri yoluyla gerçekleşmiştir ve finansman hükumet tarafından sağlanmaktadır. Siza'nın ekibi sürecin teknik kısmıyla ilgilenerek kooperatif çalışanlarını yönlendirmesiyle proje gerçekleşmektedir (Zapatel, 1998). Ekonomik kaynakların denetimi Kamu İşleri Başkanlığına bağlı Ulusal Konut Sistemi (SNH) tarafından yapılmaktadır. Mali kaynaklar belirli konut birimlerinin tamamlanmasına yönelik olarak onaylanmaktadır. Örneğin 2 odalı ana birim 18 ayda inşa edilmektedir ve tam mülkiyet 25 yıl sonra sağlanacak şekilde kooperatifler yoluyla finansmanı planlanmıştır (Zapatel, 1998).

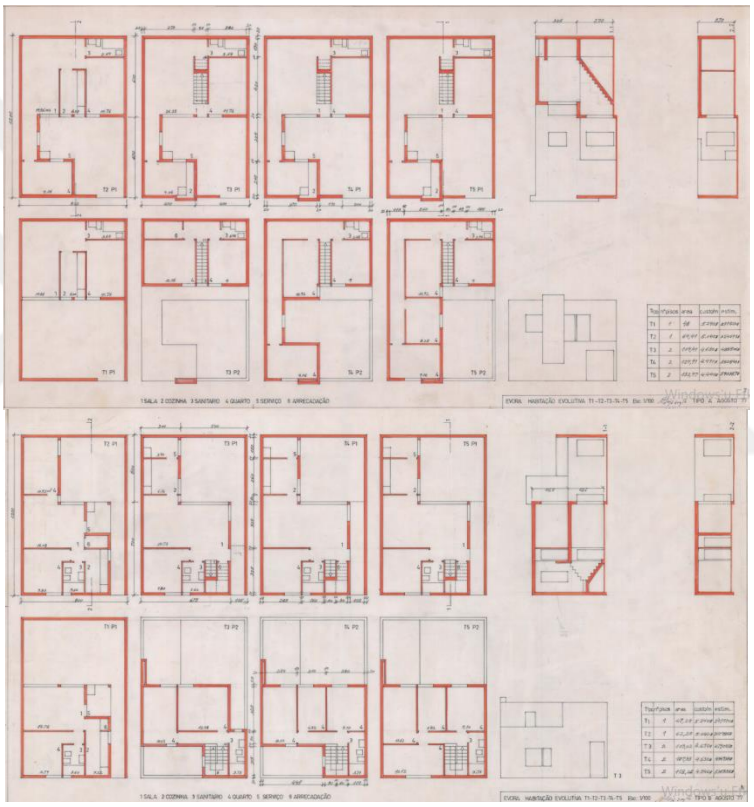

Şekil 4.29 Quinta da Malagueira teraslı ve avlulu evler (academic.daniels, 2020)

Quinta da Malagueira Kompleksi planında üç tür mülkiyet modeli bulunmaktadır: kooperatifler, toplu konut ve özel sektör. Fakat plan oluşturulurken bu üç tür mülkiyet modeli arasında alanın gettolaşmasına yol açacak açık bir mekânsal ayrım veya morfolojik ayrımlar yaratmaktan kaçınılmıştır. Siza, her bir kooperatif için 100 adet olmak üzere ilk 200 konut tasarımı için gelecekteki kullanıcılarının katılımı ile projeyi tanımlamak amacıyla toplantılar yapmıştır (Mota, 2018). Bu süreç ile ilgili olarak kullanıcılar mimarın onlarla toplantılar yapıyor olmasını olumlu bulmuş ve bu sürecin

tasarıma pozitif bir etki olarak geri döndüğünü belirtmişlerdir (Mota, 2014 ve Mota, 2018).

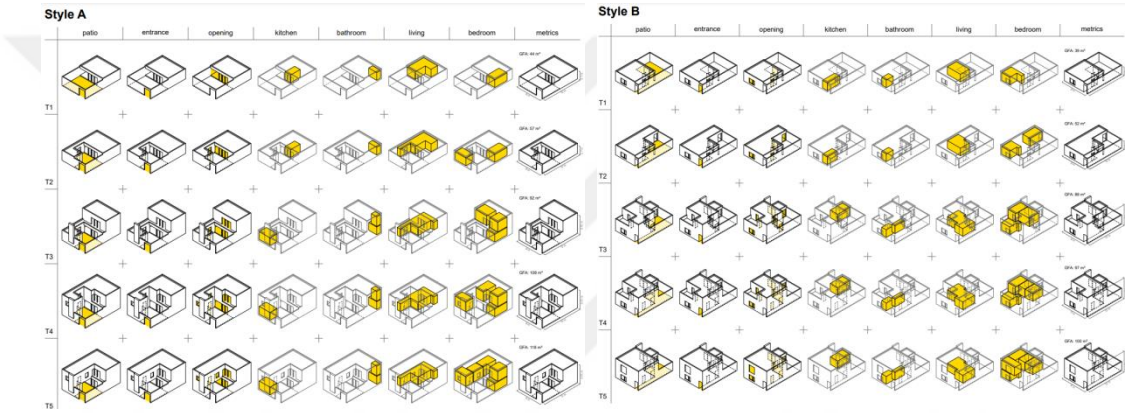
Ağustos 1977'de sunduğu ilk teklifte Siza, yaklaşık 4x6 metrelik bir avlu etrafında düzenlenmiş 8x12 metrelik bir arsa üzerine inşa edilmiş bir ev tasarlamıştır. Bu tasarımda tipolojik olarak yerel konut tiplerini baz almıştır. Ayrıca biri avlusu cadde tarafına bakan (versiyon A), diğeri ise birkaç konut sakininin özel isteği üzerine verandanın arka tarafta yer aldığı yalnızca iki ev planı tasarlanmıştır, ancak her biri farklı genişleme seviyelerine sahiptir (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 A ve B tipi evlerin plan varyasyonları. (Woodman, 2015)

Örneğin, iki yatak odalı bir ev imkân verilen alternatifler ile kullanıcı tarafından ikinci katta yatak odaları planlanarak 4 yatak odalı bir eve genişletilebilecek şekilde tasarlanmıştır (Şekil 4.31). Örneğin iki katlı evlerde oturma, yemek odası, mutfak tuvalet birinci katta avlunun etrafında gelişirken yatak odaları, tuvalet ve teras üst kattadır. Konut kullanıcılarının gereksinimlerine göre uyarlanabilir planlar, sakinlerin evlerini gelişen ihtiyaçlara uyarlama özgürlüğüne izin vermenin bir yolu olarak tasarlanmıştır. Fakat bu değişimlerin önceden hazırlanan kitapçıktaki belirtilen

varyasyonlara göre olmasına izin verilmiştir. Siza (1991), varyasyonlar oluşturmalarındaki ana hedeflerinin dönüşümlere olanak veren yapıla inşa etmek olduğunu fakat aynı zamanda yapının kimliğini korumasını istediklerini belirtmiştir (Mota, 2018). Fakat katıldığı bir programda planın gelişim sürecindeki katı sınırların sebebinin kullanıcının yaptığı geliştirmelerin sağlam bir düşüncesi olmaması durumunda kaos oluşacağı düşüncesinin yansıması olduğunu da belirtmiştir (Feldman, 1996 aktaran Mota, 2018). Kullanıcının konut planlarını kural kitabından referansla düzenleme zorunluluğu 1990'ların başındaki yönetim değişikliğine dek sürmüştür (Woodman, 2015).

Şekil 4.31 A ve B tipi evlerin plan varyasyonları (academic.daniels, 2020)

Sonuç olarak, 760 ünite kooperatifler tarafından, 385 ünite kamu yatırımları ile ve 55 ünite ise özel yatırımla tasarlanarak süreç tamamlanmıştır (Harvard University, 2023). Belirli bir soruna yönelik olarak ortaya çıkan bu proje katılımcı süreç ile birlikte kullanıcıya alanı sahiplenme, aidiyet hissetme olanağı tanımıştır. Zamanla kullanıcının etkisi ile birlikte proje alanı içinde etkileşimi barındıran ve sürekli gelişen bir süreç izlemiştir (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 Quinta da Malagueira (Fracalossi, 2012)

Bölge sakinleri konutların birbirinin aynısı olması ve modernizmin getirdiği sadelik nedeniyle konutları hayvan barınaklarına benzeterek eleştirmiştir. Aynı zamanda yapılan değişikliklerin izin verilenlerin dışına çıkması konusunda Siza (1991), yapılan değişikliklerin planlanandan çok fazla olduğunu fakat esnek bir plana sahip olduğu için bu değişikliklerin kaotik ve irrasyonel olmadığını ve yapıların kimliklerini koruyabildiğini söylemiştir (Mota, 2018) (Şekil 4.33).

QUINTA DA MALAGUEIRA

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Portekiz Hükümeti kent konseyi

2 Projenin Nedeni

Kırdan kente **göç** ve Portekiz'in Afrika kolonisinin dağılması ile gelen yarım milyon insanla birlikte, Portekiz'de zaten olan, **konut sorununun artması.**

3 Mimar

Alvaro Siza

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Évora şehri eteklerindeki Quinta da Malagueira arazisinde **kamulaştırılan** yaklaşık 27 hektarlık alan.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

Kültürün Etkisi İle Değiştirmek

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Kullanıcılar ile **görüşerek** bölgenin **kültürüne uyacak** tasarımlar yapmak.

Kullanıcının yaşayacağı alanı kendisine adapte edebilmesini sağlayan **değiştirme seçeneklerini** önceden planlayarak projeyi tamamlamak.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Yaklaşık 4x6 metrelik bir avlu etrafında düzenlenmiş 8x12 metrelik bir arsa üzerine inşa edilmiş bir ev tasarlamıştır. Bu tasarımda tipolojik olarak **yerel konut tiplerini** baz almıştır.

Biri avlusu cadde tarafına bakan (versiyon A), diğeri ise birkaç konut sakininin özel isteği üzerine verandanın arka tarafta yer aldığı yalnızca iki ev planı tasarlanmıştır.

Her biri farklı **genişleme** seviyelerine sahip **esnek tasarımlardır.**

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Süreç esnek mekanlar için tasarlanan plan varyasyonları ile birlikte oluşturularak **tamamlanmıştır.**

Bu varyasyonlar kullanıcıya kitapçık oluşturularak teslim edilmiştir ve **kullanıcının kendi varyasyonlarını yapmasına izin verilmemiştir.**

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Projenin tipolojisi çok fazla eleştiriye maruz kalmıştır.

1990'ların başında hükümetin değişmesiyle kullanıcının mekan varyasyonları için kitapçığı kullanma zorunluluğu kalkmıştır.

Şekil 4.33 Quinta da Malagueira Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Bu süreç katılımcı ve uzmanın birlikte gerçekleştirdiği bir katılımcı tasarım süreci sunmamaktadır. Uzman, kullanıcıları tanımak için görüşmeler yapmış ve bunun üzerine onların sonradan kendi yaşamlarına uygun olarak geliştirebilecekleri mekanlar sunmuştur. Bu durumda katılımcı sürece inşa sürecinden sonra katılmıştır. Uygulanan yöntemin artımlı konut yöntemi olması kullanıcı hakkında görüşmeler yoluyla genel bilgilere sahip olarak tasarım yapmaya izin vermiştir. Çünkü bu katılım yöntemi kullanıcıya yaşadığı konutu kendisine göre adapte edebileceği imkanı sunmaktadır. Bu noktada mimar, kullanıcıyı tanımak, isteklerini anlamak için fazla zaman harcadığı bir süreç geçirmemiş en büyük eforu kullanıcının yaşadığı yeri kendine göre geliştirebileceği plan varyasyonları oluşturmak için kullanmıştır. Sonuç olarak modernizmin getirdiği sadelikle ve birbirinin aynısı olarak tasarlanan konutların kullanıcılar tarafından eleştirilmesi ana eforun tasarımlara verilmesiyle kullanıcılar ile sürecin gelişimi boyunca yeterince iletişim kurulmamasının göstergesi olarak görülebilir.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Sürecin tamamının kooperatifler, kamu ve özel yatırımlarla finanse edilmesi sürecin tamamlanmasında büyük bir etken olmuştur. Hükumetin kullanıcı için 27 hektarlık alanı kamulaştırması sürecin başlamasına imkân vermiştir. Bu durumda dar gelirli kullanıcının yapması gereken inşa edilen yapının ödemesini yapmaktır. Bunun da azaltılması için konutun en gerekli ve zor inşa edilen minimum bölümünün tasarlanmasıyla sağlanmıştır. Konut ilk halinde büyük bir ailenin birlikte yaşamasına elverişli görülmese de gelişime izin veren yapısıyla kullanıcının hayatına adapte olabilmektedir. Böylece hem konutun değeri artmış olur hem de kullanıcının rahat yaşayabileceği bir ortam sağlar.

Kullanılan yöntemlerin siyasi faktörlere etkisi;

Süreç hükumet desteğiyle başlamıştır ve yapım süreci sonrasında da hükumetin bölgeyle ilişkisi devam etmiştir. Çünkü artımlı süreçlerde asıl problem inşa sürecinden sonra başlamaktadır. Bu sürecin gecekondu üretiminden farkı uzmanın belirlediği sınırlar içerinde konut gelişimini sağlamaktır. Bu nedenle kullanıcıya konutlarını nasıl

geliştirebileceklerini gösteren bir referans kitabı verilmiş. Bununla birlikte yönetimin de iş birliğiyle bu gelişimler takip edilmiştir. Çünkü süreç takip edilmediği durumlarda kullanıcı referansların dışına çıkabilir.

Bu örnekte de olduğu gibi değişen yönetimler geçmişten gelen projelerle yeterince ilgilenmemekte bu durum da kullanıcının sınırların dışına çıktığı değişiklikler yapmasına neden olmaktadır. Değişim normal kabul edilse bölgenin yapısının bozacak değişiklikler yapmak yapılan çalışmaları negatif etkileyebilmektedir (Tablo 4.6).

Tablo 4.6 Quinta da Malagueira Projesi

5 guinta da malagueira

proje bilgileri

yer	: evora/portekiz
mimar	: alvaro siza
yıl	: 1977
aile sayısı	: 1200

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

esnek tasarım

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli (plan / vaziyet pl.anı oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

sonuca etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Bölge sakinleri konutların birbirinin aynısı olması ve modernizmin getirdiği sadelik nedeniyle konutları hayvan barınaklarına benzeterek eleştirmiştir.

4.1.6 Punt en Komma

Hollanda'nın Lahey şehri 19. yüzyılın ikinci yarısında II. Dünya savaşı sonrasında köyden kente göçün yoğun olduğu bir bölge haline gelmiştir. Schilderswijk, Lahey şehrinde bulunan bir mahalledir ve bu mahallede Güney Avrupa, Türkiye ve Fas'tan gelen misafir işçiler yoğun olarak bulunmaktadır. Göçmen nüfusunun fazla olması bu bölgedeki demografik yapının değişmesine neden olmuş aynı zamanda nüfusun farklı kültürlerden oluşması bölgede yaşayanlar arasındaki etkileşimi negatif etkilemiştir (Mota, 2019). Toplumun içindeki bu negatif durumu önlemek için Lahey Belediyesi Schilderswijk için yeni bir şehir planı oluşturma ihtiyacı duymuştur. Bunun üzerine 1957 yılından 1970 yılına kadar uzanan süreçte mahallenin yıkılması fikri üzerinden çalışılmış 3 adet plan sunulmuştur (da Costa, Francisca Silva ve Resende Ferreira, 2020).

Adri Duivesteijn'in belediyeye atanmasıyla birlikte Lahey'in kentsel politikalarında değişiklik yapılmaya başlanmıştır (Mota, 2019). Adri Duivesteijn'in hedefi Schilderswijk'in dönüşümünde vatandaşın da katılmasıdır. Bu nedenle sürecin başlayabilmesi için kendi bölümündeki kaynakları bu süreç için kullanmıştır. Çıktığı Portekiz seyahatinde Alvaro Siza ile tanışması ve Alvaro Siza'nın çalışmalarını görmesi sonucunda süreci Siza ile yürütmeye karar vermiş ve mimarı Deelgebied 5 için bir plan oluşturması amacıyla davet etmiştir (da Costa, Francisca Silva ve Resende Ferreira, 2020).

Siza, Schilderswijk bölgesine geldiğinde kentteki değişim süreci başlamıştır fakat yıkımla birlikte yeni konutlar yapılmaya başlansa da hala bölgenin 19. yüzyıl dokusu görülebilmekteydi. Siza bölgenin inşaat teknikleri ve inşaat malzemelerinin de korunması konusuna önem vermiştir. Fakat Siza'nın yapıların korunması hedefine rağmen yalnızca bir adet okul binası korunmuştur (Mota, 2019).

Siza kendisinin de tasarım yapacağı dönüşüm süreci için Schilderswijk sakinlerinin evlerini ziyaret etmiştir ve onlarla görüşmeler yapmıştır. İlk başta kullanıcılar ve sürecin içindeki uzmanlık bilgisine sahip kişiler Siza'nın fikirlerine olan önyargıyla yaklaşmıştır fakat zamanla tüm paydaşların bölgenin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve bölgenin hafızasının korunması için Alvaro Siza'nın arkasından gitmeye

başlamıştır (Boasson, 1988 aktaran Mota 2019). Fakat yine de kullanıcı bu sürece pek ilgi duymamıştır. Aynı zamanda kullanıcı süreçte kullanılan teknik çizimleri anlamadığı için sürece adapte olamamıştır. Bunun üzerine kullanıcının ilgisini çekmek ve kullanıcıyla doğru şekilde iletişim kurabilmek için Hollanda'da 1960'larda da kullanılan ve 1980'lerde Ruimtelijik Ontwikkelings Laboratorium (ROL) (Mekan Geliştirme Laboratuvarı) olarak adlandırılan yöntemin kullanılmasına karar verilmiştir.

ROL'un ortaya çıkışı 1960'lardaki kentsel planlamalardaki eksikliklerin fark edilmesiyle 1970'lerde bu sürece kullanıcının da dahil edilmesine karar verilmesiyle olmuştur. Bu konuyla ilgilenen bir grup mimarın 1970'lerin başında Amsterdam'daki yeni konut alanlarının 1/1 modellerini gösteren bir sergi planlamasıyla süreç başlamıştır (Mota, 2019). Bu sergi fikri gerçekleşmese de Amsterdam Belediyesi konut ofisi kullanıcıların yaşayacakları mekanları modüler sistemlerle 1/1 modelleyen bir üretim yapmıştır. Kullanıcının yaşayacağı yeri deneyimleyebilmesi onların sürece katılımını ve mekanın onların gözünde daha anlaşılabilir olmasını sağlamıştır. Kullanıcı mekanı deneyimleyebildiği durumda kendisini daha iyi ifade edebilmiştir, istediği ve istemediği şeyleri mekan üzerinden anlatabilmiştir.

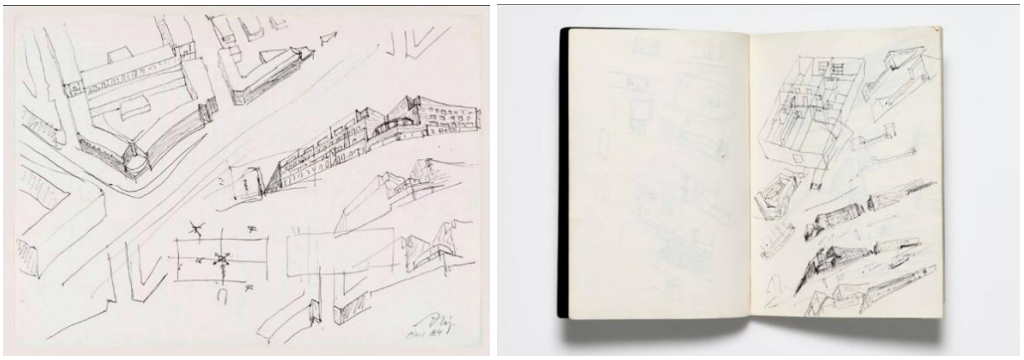
Siza ve Lahey Belediyesi de bu örneklerden yola çıkarak bu süreci uygulamıştır. Siza'nın bu bölgede 106 daireden oluşan Punt Komma denilen bir konut kompleksini tasarlayacaktır. Siza kullanıcılarla tartışmak amacıyla öncelikle eskizler kullanmış ve öneriler hazırlamıştır. Daha sonra 24 Ocak 1985'te Siza ve çalışma arkadaşları Schilderswijk'te yaşayan bir gupla ROL'e gitmiştir ve burada kullanıcılar başka projelerin 1/1 ölçekli maketleri deneyimlemiş ve bunun üzerine mimarın dikkat etmesi gerekenleri bildirmişlerdir (Gomes, 2018).

Kullanıcıların dikkat edilmesini istediği konularda mutfağın konumu, uyku ve yaşam alanları arasında mesafe olması, sirkülasyon alanlarının konumu olmuştur. Aynı zamanda kullanıcılar gereksinimlerinin listesini çıkarmış ve Sizaya vermiştir. Bunun sonucunda Siza Punt en Komma için kullanıcının ihtiyaçlarını baz alan ve kendi değerlendirmelerini de içeren bir planlama yapmıştır. Siza'nın yaptığı tasarımda net bir sirkülasyon hattı, özel ve kamusal alan arasında daha net bir ayrım oluşturmuştur. Sokak tarafına yarı açık mutfak bulunan bir oturma odası yerleştirilmiş avlu tarafına

ise yatak odaları yerleştirilmiştir. Bu alanları birbirine bağlayan U şeklinde bir hol kullanılmıştır (Gomes, 2018).

Yabancı sakinlerin de sürece katılımı oldukça önemlidir çünkü yaşam şekillerinin anlaşılması yaşadıkları bölgeye adaptasyonlarını arttırması açısından önemlidir. Fakat projeyi yerli ve göçmenler için ayrı konut tipolojileri oluşturacak şekilde tasarlamak doğru değildir. Schilderswijk'de daha önce de deneyimlendiği üzere konut farklı kültürler ve yaşam biçimlerin uyum sağlamadığı durumda bölgedeki kullanıcının birbirleriyle yaşadığı alanlarla olan ilişkisini zedelemektedir (Gomes, 2018). 2 Temmuz 1985'te bu kez Delft Teknoloji Üniversitesinde bölgenin yarısını oluşturan yabancılardan olan 11 Türk sakinin katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir. Buradan çıkan sonuçta ise kullanıcının konut düzeni, plan esnekliği, özel ve kamusal alanın birbirinden ayrılması ve konumlarını yaşam şekillerine uygun bulmuşlardır. Yalnızca bazı odaların büyüklüğü ve mutfak ve banyodaki eşyaların konumları eleştirdikleri ayrıntılı bir rapor oluşturmuşlardır. Bu rapor beklenenden çok daha ayrıntılı ve düşünülmüştür. Kullanıcı ilk kez bulunduğu bu süreç için konut düzenine ilişkin dikkat çekici yorumlar yapmıştır (Mota, 2014 ve 2019).

Konutun dışa dönük olan bölümünde misafirlerin ağırlanacağı oturma odası ve mutfak yerleştirilmiştir. Avlunun bulunduğu bölüme ise yatak odaları yerleştirilmiştir. Balkonlar iç avluya bakacak şekilde yerleştirilmiştir böylece sokağın gürültüsünden uzaklaşmayı sağlamıştır. Mutfak yarı açıktır fakat sürgülü bir kapı ile oturma odasından ayrılmıştır. Bu yaklaşım müslüman kullanıcıların yaşadığı konutlarda eve misafir geldiğinde Müslüman kadınların mahremiyetini koruyarak hareket etmesine imkan verecek bir mekan oluşturmuştur. Mutfak, oturma odası ve koridor arasına yapılan sürgülü kapılar mekanların birbirleriyle eklemlenebilmesini aynı zamanda tamamen ayrılabilmesini sağlayacak esneklikte planlanmıştır. Bu sayede göçmen ve Hollandalı nüfus kültürlerinden gelen farklı yaşam tarzlarına uyum sağlayabilir. Fakat Alvaro Siza'ya göre konutlar kültürlere göre inşa edilmemelidir çünkü ona göre bu durum bölge sakinleri arasındaki ayrımı arttırır (Mota, 2014 ve 2019). Bu nedenle kullanıcı yaşadığı yerin esnekliğiyle kendi yaşam şekline göre değişiklikler yapabilecek şekilde planlanmalıdır. Böylece bu konut farklı kütürlerin yaşayabileceği şekilde ele alınarak, dönüştürülmesini sağlamıştır (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 Siza'nın Punt en Komma eskizleri (Michalarou, b.t)

Son geri dönüşler sonucunda ROL'deki konut modellerinin bazı bölümleri değiştirilmiş ve bunun üzerine son değişiklikleri deneyimleyebilmek amacıyla yarısı Hollandalı, çoğunluğu Türk göçmenlerden oluşan 30 kişilik Deelgebied 5 sakinleriyle birlikte ROL ziyaret edilmiştir. Buradaki amaç sürecin farklı kültüreli bir arada barındırabilmesi konusundaki başarısını ölçmektir. Göçmen grup oturma odası ve giriş koridorunun daha büyük olmasını önermiştir. Ebeveyn yatak odasına açılan sürgülü kapıyı eleştirmiş ve tuvaletin oturma odasından uzak girişe yakın olmasını önermiştir. Hollandalı sakinler ebeveyn odasındaki sürgülü kapı dışında benzer yorumları yapmıştır. Her iki grup da balkonun sokağa bakmasını ve mutfak veya oturma odasından çıkılmasını istemiştir. Siza bu geri dönüşler sonucunda planı tekrar düzenlemeye karar vermiştir fakat balkonların konumunun değiştirilmemesi gerektiğiyle ilgili ısrarcı olmuştur. Çünkü avlu tarafına bakan balkon kullanıcıya mahremiyet sağlamıştır aynı zamanda sokağın gürültüsünden izoledir (Mota, 2014, 2019 ve Gomes, 2018). Sokaktan gelen arabaların yaydığı kokulardan uzak ve kullanıcının sakin bir şekilde vakit geçirmesine imkan verebilmesi nedeniyle bu çözümün daha iyi olduğunu savunmuştur (Siza, 1985 aktaran Mota, 2014). Bunun üzerine mimarın da kullanıcının isteklerinden yapısal ve mimar olarak uygun olan fikirler kullanıcının da lehine olacak şekilde karşılanmıştır.

Alvaro Siza'nın hedefi farklı kültürler için kullanacakları farklı mekanlar oluşturmak değildir. O, farklı kültürlerin bir arada yaşayacağı mekanlar oluşturmayı hedeflemiştir. Bu zor bir süreçtir çünkü kullanıcının önyargılarıyla uğraşmak zorundadır. Bir röportajında Hollandalıların Müslümanları korkunç bulduğu çünkü pencerelerini sürekli perde ile kapalı tuttuklarından bahsetmektedir. Müslümanların da

aynı şekilde Hollandalıların banyolarının küçük olması ve salondan görülebiliyor olması nedeniyle Hollandalıları yargıladığından bahsetmektedir. Çünkü onlara göre banyo yatak odası bölümünde ve büyük olmalıdır. Buradan da görüldüğü üzere bu iki grubu bir arada yaşayabileceği mekanları oluşturmak ancak onlarla iş birliği yaparak ve mekanlara esneklik kazandırarak olabilir (Mota, 2014) (Şekil 4.35).

Şekil 4.35 Punt en Komma (Michalarou, b.t)

Bu projedeki esneklik Malaqueira, PREVI ve Quinta Monroy konutlarındaki gibi değildir. Orada kullanıcı kendi parseli içinde büyüyebilirken bu projede böyle bir imkan yoktur. Kullanıcı aynı apartman içinde benzer dairelerde yaşamak zorundadır. Buradaki esneklik, kullanıcıyla yapılan görüşmeler ve kullanıcının örnek daire deneyimleri sonunda, Müslümanların mahremiyet istemesi, Hollandalıların ise mahremiyet konusunda Müslümanlar kadar hassas olmamaları nedeniyle ikili kullanıma izin verecek sürgülü kapılar ile sağlanmıştır. Mota (2014), ROL atölyeleri ile estetik ilkeleri, teknik kısıtlamaları, siyasi gündemleri ve kültürlere has özellikleri müzakere eden bir sonuç oluşturmak için mimarlığın farklı araçlarını kullanılmasının önemini belirtmiştir.

Sonuç olarak, ROL atölyesi kullanıcının sürece katılması ve bölgenin kentsel dönüşüme dahil olması nedeniyle başarılı olmuştur. ROL'de yapılan son görüşme videoya alınmış ve Hollandaca, Türkçe ve Fasça olarak yorumlanan kısa bir video yerel kahvehanelerde ve mahalle ofisi de Hoefeiser'de sergilenmiştir. Böylece özellikle göçmen kadınlardan oluşan ve bu sürece katılamayan gruplar için bilgi edinebilecekleri alanlar sağlanmıştır (Mota, 2014). Buradan da görüldüğü üzere süreç kullanıcının sürece katılması ve uzmanlık bilgisine sahip kişiler ile iş birliğiyle gerçekleşmesi bakımından başarılı olmuştur. Uzmanlık bilgisine sahip kişiler kullanıcının isteklerini tasarımlarına uyacak şekilde gerçekleştirmiştir. Kullanıcının

isteklerinin kendi uzmanlık bilgileriyle çeliştiği durumlarda kullanıcıya doğru bilgi vererek onları bilgilendirmiştir. Bölge sakinleri plan üzerinde yorum yapma hakkına sahip olmuş fakat sürece katılamayan kullanıcının videolar ile süreç hakkında bilgilendirilmesi de katılımcı sürecin ayrım yapmadan herkese eşit olarak yaklaştığının bir göstergesi olmuştur (Şekil 4.36).

PUNT EN KOMMA

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Lahey Belediyesi

2 Projenin Nedeni

Hollanda'nın Lahey şehri II. Dünya savaşı sonrasında köyden kente **göçün** yoğun olduğu bir bölge haline gelmiştir. Aynı zamanda Schilderswijk mahallesinde misafir işçiler yoğun olarak bulunmaktadır. Yoğun ve farklı kültürlerden oluşan nüfus yapısı bölgedeki etkileşimi negatif etkilemiştir. Bu durum **yeni bir şehir planı** oluşturulması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.

3 Mimar

Alvaro Siza

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Schilderswijk Mahallesi'nde **belediye insiyatifiyle** gerçekleşmiştir.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Alvaro Siza öncelikle bölge sakinlerinin evlerini ziyaret ederek onlarla **görüşmeler** yapmıştır. Kullanıcının teknik çizimleri yeterince anlayamaması üzerine Ruimtelijk Ontwikkelings Laboratorium (ROL) (Mekan Geliştirme Laboratuvarı) kullanılmaya karar vermiştir.

Kullanıcılar başka projelerin **1/1 ölçekli maketlerini deneyimlemiş** ve bunun üzerine mimarın dikkat etmesi gereken yerleri bildirmişlerdir.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Konut geleneksel yapım tekniğiyle yapılmış olsa da iç mekanda **esneklikler oluşturulmuştur.** Mutfak, oturma odası ve koridor arasına yapılan **sürgülü kapılar** mekanların birbirleriyle eklemlenebilmesini, aynı zamanda tamamen ayrılabilmesini sağlayacak esneklikte planlanmıştır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Sonuç olarak ROL atölyesi kullanıcının sürece katılması ve bölgenin kentsel dönüşüme dahil olması nedeniyle **başarılı** olmuştur.

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

ROL'de yapılan son görüşme videoya alınmış ve Hollandaca, Türkçe ve Fasça olarak yorumlanan kısa bir video yerel kahvehanelerde ve mahalle ofisinde sergilenmiştir. Böylece özellikle göçmen kadınlardan oluşan ve bu sürece katılamayan gruplar için bilgi edinebilecekleri alanlar sağlanmıştır.

Müslüman kullanıcının da ihtiyaçlarına yer verilen projede sürgülü kapılar dikkat çeken bir unsur olmuştur.

Şekil 4.36 Punt en Komma Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

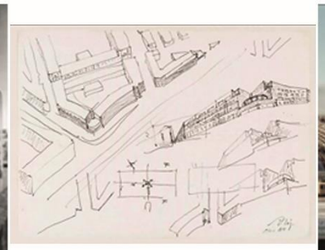
Bu örnekte farklı ülkelerden göç etmiş ve bölgenin kendi nüfusundan farklı kültürlere sahip olan topluluklar ile yapılan görüşmeler yardımıyla farklı perspektiflerden ve kültürlerden fikirler toplanmıştır böylece ortak yaşamlarının şekillendirilmesi konusunda çalışmalar yapılmıştır. Süreç boyunca yapılan görüşmelerden görüldüğü üzere bu topluluklar birbirlerine karşı ön yargılıdır. Bu durumda kullanıcıyı sürece katmak ve ne istedikleri anlaşılarak üretimler yapmak bölgenin içinde yaşanan huzursuzluğu azaltma konusunda etkili olmuştur. Bu durumda kullanılan görüşme anket ve atölye yöntemleri ile kullanıcı tanınmış, bire bir ölçekte yapılan maket içinde mekanı deneyimlemeleri ihtiyaçlarını doğru aktarmaları konusunda öncü olmuştur. Sanders'in "söyle-anlat (say tools)" metodu uzman ve katılımcılar ile görüşme sürecinde kullanılmıştır. "yap-göster (do tools)" ve " üret-yarat (make tools)" 1/1 ölçekli modüler konut maketinin deneyimlenmesi ve üzerine görüşmeler yapılması ile uygulanmıştır.

Uzman özellikle farklı ülkelerden gelen insanların bir arada yaşadığı bölgelerde yapacağı tasarımlarda hem yabancı nüfusun kültürüne hem de bölgenin yerel halkının kültürüne uyum sağlayabilecek ve bu iki grubu ayırmadan birlikte yaşamalarını sağlayabilecek çözümleri esnek tasarımın yardımıyla küçük detaylarla sağlayabilmiştir. Böylece hem yerel nüfus yaşadığı alanda kendisini dışlanmış hissetmez ve bu alanları terk etmez hem de yabancı nüfus için yaşaması daha konforlu mekanlar üretilmiş olur. Katılımcı tasarımda bu üretim modelleri önemlidir çünkü yaşanan sorunlar genellikle bu kültürleri birbirlerinden ayrıştıracak mekanlar üretilmesi nedeniyle olmaktadır. Sonuçta üretilen ürünün ortak ihtiyaçların belirlenmesiyle sağlanması ortak yaşam ihtiyacını karşılama gayretinin bir sonucu olmuştur. Geçmişteki örneklerde görülen Müslüman nüfus kendilerine yönelik yapılan konutlarda bir arada yaşarken bölgenin yerel kültürüyle etkileşime girecekleri mekanlarda bulunmadığı ve bu durumun kültürlerin birbirlerini tanıyamamalarına ve ayrışmalarına sebep olması gibi problemlerin önüne geçilmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak, kullanıcıyı iyi tanıyarak elde edilen bilgilerle mekân içine esneklik sağlayacak unsurlar eklemek konutun dönüştürülebilir ve adapte edilebilir olmasını sağlamıştır (Şekil 4.7).

Tablo 4.7 Punt en Komma Projesi

6 punt en komma

proje bilgileri

yer	: lahey/hollanda
mimar	: alvaro siza
yıl	: 1981
aile sayısı	: 106

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- esnek tasarım
  - artımlı konut oluşturma
  - bütünden parçaya oluşturma

katılımcı sürece etki eden faktörler

- sosyal/kültürel faktörler
  - yaşam şekli (plan / vaziyet pl.anı oluşumu)
  - dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
  - hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
  - komşuluk ilişkileri
- siyasi faktörler
  - sürecin başlamasında
  - sürecin bitmesinde
  - etkisi olmamış
- ekonomik faktörler
  - arazi sağlama
  - tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
  - bir bölümünü inşa etme
  - içinde değişime izin veren plan yapısı
  - geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Alvaro Siza'nın hedefi farklı kültürler için kullanacakları farklı mekanlar oluşturmak değildir. O, farklı kültürlerin bir arada yaşayacağı mekanlar oluşturmayı hedeflemiştir ve özellikle farklı ülkelerden gelen insanların bir arada yaşadığı bölgelerde yapacağı tasarımlarda hem yabancı nüfusun kültürüne hem de bölgenin yerel halkının kültürüne uyum sağlayabilecek ve bu iki grubu ayırmadan birlikte yaşamalarını sağlayabilecek çözümleri esnek tasarımın yardımıyla küçük detaylarla sağlamıştır.

4.1.7 IBA Altbau

IBA 1984/1987 (Uluslararası Yapı Sergisi) Hans Christian Müller'in liderliği ile Berlin yönetimi tarafından oluşturulan ve toplu konut ve kentsel dönüşüm ile Berlin'i yeniden kazanmayı amaçlayan bir süreçtir. Bunun için Avrupa ve Amerika Birleşik Devletlerindeki birçok mimar bu projeye katkıda bulunmaları için davet edilmiştir. IBA süreci Neubau (yeni bina) ve Altbau(eski bina) olarak ikiye ayrılmıştır. IBA Neubau dönemin çağdaş mimari formlarından oluşan mekanlarla ilgilenmiştir. Neubau 1989 yılına kadar Josef Paul Kleihues'un yönetiminde bulunmuş ve toplam 4500 yeni daire inşa edilmiştir. Hardt-Waltherr Hamer yönetimindeki Altbau bölümü ise ihmal edilen harabe olmuş eski yapılarla ilgilenmiştir. Aynı zamanda Altbau 5000 dairenin yenilenmesi sağlanmış ve 700 adet kendi kendine yardım projesi desteklenmiştir (Akcan, 2018).

Sürece bakıldığında öncelikle II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'daki kentsel dönüşümde tarihi yapıların yok sayıldığı ve yenilenmesi için boş bırakılıp harabe hale gelmesinin amaçlandığı bir dönem yaşandığı görülmektedir. Eski yapılar yıkılıp yerine yenileri yapılmaya başlanmıştır. İktidarda olan Sosyal Demokrat Parti kullanıcıyı yaşadıkları yerden atmıştır. Bu durumda dar gelirli nüfus ve birçok işletme yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Holm ve Kuhn, 2011).

1968 yılında Hardt-Waltherr Hämer batı Berlin'de bulunan Wedding'in kentsel dönüşümü için görevlendirilmiştir. Belirlenen üç bloğun yıkılarak baştan yapılması istenmiştir fakat Hämer bu bölgede yaptığı taşıyıcı sistem incelemeleri sonrasında bu yapıların yıkılmasına gerek olmadığını belirtmiştir. Karşıt görüşlere rağmen eski binaların yıkılıp baştan yapılmasını doğru bulmamış ve binaların yenilenmesinin daha ekonomik olacağını belirtmiştir. Daha sonra Charlottenburg'da görevlendirildiği başka bir kentsel dönüşüm bölgesinde katılımcı bir süreç izlemiştir. 1971 yılına gelindiğinde ise Kreuzberg de eski binalardan arındırılması gereken bir kentsel dönüşüm alanı haline gelmiştir. Fakat burada da kiracılar direniş halindedir ve terk edilmiş binaları işgal edilmiştir. Burada süreç daha ciddi bir şekilde yürütülmektedir. 1970 ve 1980'lerdeki bu hareketler şehrin genelinde bir ağ oluşturmuş ve işgalci sayısı artmıştır. Bu direniş, yıkımı planlanan tarihi yapıların işgal edildiği ve böylece yıkımına engel olunduğu bir süreçtir. Binaları işgal ettikten sonra işgalciler yıllarca

kullanılmayan apartmanlardan bu süreçteki tahribatı silmeyi amaçlamıştır (Pugh, 2015). Bu durum yönetimin süreçle ilgili geri adım atmasına neden olmuştur ve 1977'de IBA başlamadan önce Berlin yönetimi pilot şema olarak bir katılımcı model önerisinde bulunmuştur. Fakat sürecin başlamasının ardından Berlin Yönetiminin sürece sıcak bakmamasıyla bu süreç devam etmemiş ve işgalciler evlerden çıkarılmıştır (Hierzer ve Schörkhuber, 2013).

1979 yılında ise eylemlerini Instandbesetzung (koruma için işgal) olarak adlandıran bir grup Kreuzberg'in güneydoğusunda terk edilmiş binalara girerek burayı işgal etmiştir. Grubun amacı bu daireleri bir gecede yenilemektir çünkü Berlin yönetimi bina yenilemenin uzun süren ve maliyetli bir süreç olduğunu söylemekte bu nedenle yeniden yapımı desteklemektedir. Instandbesetzer grubu bir gecede bu yenilemenin gerçekleşebileceğini kanıtlamıştır (Hierzer ve Schörkhuber, 2013). Bu grup süreç için oldukça önemlidir çünkü otoritelerin belirlediği politikaları sorgulamış ve yanıldıkları noktaları gösterebilmiştir.

İşgal süreci 1981'deki değişimlere kadar devam etmiştir çünkü bu dönemde Berlin'de yaşanan konut sıkıntısı 1980 yılında 80.000 kişinin daire aradığı bir duruma kadar çıkmıştır (Holm ve Kuhn, 2011). Ayrıca 240.000 birimin hala tuvaleti ve banyosu yoktur. Buna rağmen Berlin Senatosu mega bit otoban projesi planlamıştır. Bu proje 100-150 bin dairenin daha yıkılmasına neden olacaktır (Akcan, 2018).

Özellikle bu dönemlerde Senato göçmenlerin haklarının olmamasını kendi lehinde kullanmıştır. Bu durumun en büyük göstergesi kentsel dönüşüm programının yıkıp yenisini yapmak üzerinden kurulması bu nedenle ev sahiplerinin ve konut derneklerinin evleri boş bırakılarak hızlı bir şekilde tahrip olmasını sağlayarak yenisinin yapılmasının amaçlamasıdır. Bununla birlikte göçmenlerin daire kiralama teklifleri reddedilmiştir. Yaşanan sorunların da etkisiyle yıkım sürecine karşı direniş yaşanması olağan bir hale gelmiştir (Akcan, 2018).

Kreuzber'de kiracı birliği, vatandaşlar ve birçok politik grubun katıldığı ilk dönem protestoları yeterince etkili olmamıştır. 1980'lere gelindiğinde yaşanan yolsuzluk skandal ile birlikte bu süreçteki politikalar sorgulanmaya başlamıştır ve bu süreçte yapılan yolsuzluklar ortaya çıkmıştır. Bunun üzerine yönetimin istifa etmesiyle oluşan

boşluk ile işgal süreçleri artmaya başlamıştır (Holm ve Kuhn, 2011). Bunun üzerine kentsel dönüşüm sürecinde değişiklikler başlamıştır. IBA süreci toplu konutlara önceki dönemlerdeki yaklaşımlardan farklı şekilde başlamıştır. 1970'lerin ortalarında eski yapıların yıkıldığı ve mega projelere imza atılan büyük ölçekli müdahalelerin amaçlandığı projeler IBA yöneticileri tarafından doğru bulunmamıştır. IBA "Berlin'in çevre bloklarından oluşan on dokuzuncu yüzyıl kentsel dokusunu yıkmak yerine, onu "dikkatle onarmayı" ve "eleştirel biçimde yeniden inşa etmeyi" önermiştir (Akcan, 2018, s. 23). Bu nedenle program eski yapıların yenileneceği IBA Altbau ve yeni binaların tasarlanacağı IBA Neubau olarak ikiye ayrılmıştır. Altbau sürecinin ilk avantajı yaklaşık 20 yılı kapsayan bu protestoları sona erdirmesi ve şehri yıkıp baştan yapmak yerine kullanıcıyla birlikte yenilemeyi amaçlamasıyla daha ekonomik bir çözüm olmasıdır (Akcan, 2018).

Instandbesetzer hareketi IBA'yı mevcut yapıyı koruyan ve geliştiren bir hareket olarak geliştirmiştir. Bu süreçte Hämer büyük rol oynamıştır. Bu hareketi kentsel dönüşüm sürecinin bir parçası haline getirmiştir. Charlottenburg'da rol aldığı Block 118 için yapılan pilot projenin üzerinden yaptığı hesaplarla eski binayı restore etmenin yeni bina inşa etmekten %62 daha karlı olduğunu göstermiştir. Restore edilmiş bina kiralarının ise 3'te iki oranında arttığını belirtmiştir (Akcan, 2018). Böylece IBA Altbau süreci çoğunlukla halihazırda olan blokların yenilenmesi, üzerlerine ekler yapılması ve nadiren de olsa yeni blokların inşa edilmesini içeren bir süreç olarak planlanmıştır (Şekil 4.37).

Şekil 4.37 Solda Alvaro Siza tarafından tasarlanan Bonjour Tristesse sosyal konutu (yeni blok), sağda halihazırda olan bir bloğun üzerine ihtiyaca yönelik yeni ekler yapılan bir okul olan Block 101 (Architecture in berlin, 2008)

IBA'nın 10 bin daireyi katılımcı süreçle birlikte yenilemesi sürecinde işgalci hareketten ilham alınarak devam edilmiştir ve bu dönemde kentsel dönüşüm sürecinde gerçekleşen köklü değişikliklerden yaralandığı on iki ilke oluşturmuştur. Kentsel planlama sürecinde kullanılan on iki ilkenin amacı kendi haline bırakılmış mevcut binaların ve mahallelerin sosyal açıdan uyumlu korunmasını ve kullanıcı katılımlı sürecin gelişimini sağlamaktır.

12 ilke incelendiğinde sürecin öncelikli hedefinin uzmanların kullanıcıyla birlikte hareket edeceği bir süreç oluşturmasıdır. Kullanıcıya nasıl yaklaşılması gerektiği, hangi durumda ne şekilde davranılması gerektiği açıklanmış ve böylece sürecin açık bir şekilde yürütülmesi gerektiği önemsenmiştir. Yapılan geliştirmeler ile yeni yaşam biçimlerine olanak vermek gerektiği belirtilmiştir. Bir diğer önemli nokta bölgenin kentsel yapısına ve kent hafızasına zarar vermeden minimum yıkım ile geliştirilmesi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda maddi güvenceler üzerinde de durulmuştur. Böylece IBA bitiminde bile bu ilkeler yoluyla sürecin devam edebilmesi amaçlanmıştır. Benzer bir düzenleme Neubau için de oluşturulmuştur. Yeni düzenlemeler mevcut kent planları korunarak yapılmalı burada da kent hafızası korunmalıdır. Yeni yapılacak binalarda eski binalardan referanslar olmalıdır (Architectuul, 2021) (Şekil 4.38).

Şekil 4.38 IBA Altbau sürecine katılan mimarlar (internationale-bauausstellungen, 2023)

Neubau sürecinde inşa edilen konutların bölgenin sosyal ve kültürel özellikleriyle olan ilişkisi incelendiğinde konutların yalnızca %5-10 kadarının 4 ve daha fazla odadan oluşmasını zorunlu tutulmuştur. Bu durum Kreuzber nüfusunun yaklaşık %50'sini oluşturan ve geniş aile yapısına sahip olan Türk nüfusu için yetersiz kalmıştır. Bu durum bir bina sakinlerinin yalnızca %10'unun yabancı olabileceği yasasıyla birleşince yabancı kullanıcının Neubau konutlarına taşınma şanslarını ve ailesine yakın yaşama şansını azaltmıştır. Muhtemelen ailelerin barınamayacağı kadar küçük dairelerde yaşamasına neden olmuştur (Akcan, 2018). Bu proje Esra Akcan'ın da belirttiği gibi "vatandaş ve vatandaş olmayanlar arasındaki ayrımı tetikleyen bir projedir" (Akcan, 2018, s. 34). Kullanıcı yaşadığı kültür üzerinden ayrımcılığa uğramış ve yaşayacak alanları kısıtlanarak dışlanmıştır. Bu durumda mimarlık siyasi amaçların gerçekleştirileceği bir araç olarak kullanılmıştır.

IBA Altbau sürecinin gerçekleşmesi için IBA ekibine ek olarak çeşitli sivil örgütler de kurulmuştur. Esra Akcan'ın Almanya'daki IBA sürecini anlattığı Open Architecture kitabında bu süreçle ilgili yaptığı röportajlar yoluyla sürecin göçmenler için çok zorlayıcı olduğu görülmektedir. Özellikle Kreuzberg nüfusunun yarısı Türk göçmenlerden oluşmaktadır. Bu göçmenler 1961 yılında misafir işçi programıyla gelen işçiler, bir kısmı da 1980 darbesi sonrası gelen mültecilerdir. Kentsel dönüşüm öncesinde danışmanlar mahalleleri dolaşıp kullanıcıya kentsel dönüşüm ile ilgili bilgi vermiştir. Kentsel dönüşüm süresince kiracı toplantıları yapılmıştır bununla birlikte mimar ve kiracı danışmanları kiracıların evlerine gidip görüşmeler yapılmıştır. Yapılan ilk toplantı 2-3 saat sürmüştür. Bu toplantıda dairelerin ne durumda olduğu ve neye ihtiyacı olduğu belgelenmiştir. Yapılan görüşmelerde kadınların da sürecin içinde olması önemsenmiş ve görüşmelerde evde yaşayan kadınlarla da birebir iletişim kurulmaya dikkat edilmiştir. Çünkü bu konuda dikkatli davranılmadığı durumda ataerkil bir kültüre sahip olan Türk ailelerinde kadınlar sürece kendi cümleleriyle katılmamış eşlerinin onların isteklerini dile getirmesiyle yer almıştır. Bu süreçte kadınlar farklı olarak park ve oyun alanı taleplerini de iletmiştir (Akcan, 2018).

Katılımcılarla iletişim kuran mimarlar çizimlerden veya evin içinde yapılacak değişiklikleri göstererek süreci yürütmüştür. Bölge sakinlerinin genellikle daha büyük mutfak, kapalı tuvalet ve banyo, geniş aileleri için daha fazla oda ve ucuz ısıtma talep

etmiştir (Akcan, 2018). Büyük bir alan ihtiyacı geniş aile yaşantısına sahip bir kültür için beklenen istekler olarak görülebilir çünkü katılımcılar daha az fertten oluşan Alman aile yapısının yaşadığı alandan daha fazlasına ihtiyaç duymaktadır.

IBA, katılımcıların ihtiyaçları doğrultusunda taşıyıcı sistemi güçlendirmiş, elektrik ve mekanik tesisatı yenilemiş, dairelere tuvalet ve banyo eklemiş, mutfak altyapısını düzeltmiştir. Cepheye sıva yapmış ve iç mekanları boyamış, ahşap zemini bakımı daha kolay olacak şekilde değiştirmiştir ve bazı konutlarda daha rahat ısınma sağlanması için tavanlar alçaltılmıştır. Bu dairelerde yaşayan aileler genellikle soba ile ısınır, sobanın üstünde çamaşır kurutur, su ısıtır ve bazı yemekleri pişirmek için kullanırmış fakat değişikliklerle birlikte aileler merkezi sistem kullanmayı tercih etmiştir. Bazı bloklarda ise geniş ailelerin yaşayabilmesi için iki daire birleştirilmiş ve daha büyük bir daire yapılmıştır. Bu süreçte kullanıcılara bina içinde aile büyüklükleri yönelik tasarımlar yapılabilmesi amacıyla yer değişikliği yaptırılmıştır. Bu durum hem kullanıcının kendisine daha uygun alanlarda yaşamasına neden olmuş hem de binanın verimli kullanılması sağlanmıştır (Akcan, 2018) (Şekil 4.39).

Şekil 4.39 IBA Block 70 (eski ve yeni binalar) (Bostjan, 2020)

Kiracılar tadilatları kiralarının yükseltilmesiyle karşılamıştır. Daireleri aşırı modernleştirmesinin kiraları fazla arttıracağı düşünüldüğü için IBA bu konuda dikkatli davranmış ve kiracıları yerinden edecek yenilemelerden kaçınmıştır. Böylece

yenilemeler ailelerin karşılayabileceği kadar yapılmıştır. Aynı zamanda IBA yenileme sürecinde kiracıların yanında durmuş ve kira artışını azaltacak seçenekleri kullanmıştır. Aynı zamanda tadilat sürecinde kiracılar da görev almıştır. Bu sürecin sonucunda Alman vatandaşı olmayan ailelerin yerlerinden edilmemesi için 25 yıllık toplu konut statüsü verilmiştir (Akcan, 2018).

Sonuç olarak, bu süreçte kullanılan yöntemleri uygulayan mimarların süreçteki etkileri çok önemli olmuştur. Katılımcı sürecin ana paydaşı olan mimar hem toplantılara katılmış, ev ev gezerek görüşmeler yapmış hem de kullanıcının isteklerini somutlaştırmaya çalışmıştır. Fakat bununla birlikte mimar kullanıcıyla etkileşim içine girmiş bu nedenle alanda yaşayanların hayatlarına tanık olmuştur. Bu süreçte farklı aile dinamikleri ile de karşılaşmış ve farklı sosyal ve kültürel ihtiyaçları gözlemlemiştir. Örneğin bu süreçte aile içi şiddeti gözlemleyen mimarlar kreş ve okullar oluşturmuş, eski binaları kadınların buluşup sosyalleşebileceği, çeşitli kurslara katılıp evde yaşadıkları şiddeti paylaşabilecekleri bir alan oluşturmuştur (Akcan, 2018).

Kullanıcı katılımının pozitif yanıyla birlikte yaşanan bazı olumsuz durumlar da olmuştur. Katılımcıların birçoğunun kendi evleriyle ilgili olan görüşmelere katılırken ortak alanlar (kreşler, bakım alanları vs.) ile ilgili görüşmelerde aktif olmamıştır (Akcan, 2018). Bu durum kullanıcının süreci tamamen benimseyemediği ve kendi çıkarı doğrultusunda süreci kullandıkları şeklinde yorumlanabilir. Çünkü İlhan Tekeli'nin (2021) de bahsettiği üzere çıkar dağılımının olduğu bir sürece kullanıcının tarafsız bakması mümkün değildir. Bu nedenle planlamanın kullanıcıların çıkarlarını eşitleyecek düzeyde yapılması kullanıcı katılımı sürecinin kalitesi konusunda gereklidir.

Sürecin bitimi sonrasında alanı 25 yıl boyunca Alman vatandaşı olmayan ailelere toplu konut statüsü verilmesi sürecin bitiminden sonrasını düşünüp kullanıcıyı politik durumlar karşısında dokunulmaz olmasını sağlamıştır (Şekil 4.40).

IBA_Altbau

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Berlin Yönetimi

2 Projenin Nedeni

II. Dünya Savaşı sonrası Almanya'daki kentsel dönüşümde tarihi yapıların yok sayıldığı ve yenilenmesi için boş bırakılıp **harabe hale gelmesinin** amaçlandığı bir dönem yaşanmıştır. **Göçün yoğun yaşandığı** bu bölgede eski yapılar yıkılıp yerine yenileri yapılmaya başlanmıştır. Fakat bu süreç bölgede yaşayan göçmenleri yaşadıkları alanlardan ettiği için sakinler tarafından negatif karşılanmış ve **protesto edilmiştir.** Bunun üzerine kentsel dönüşüm sürecinde **kullanıcıyla yenileme** süreci başlamıştır.

3 Mimar

Hardt Waltherr Hamer ve mimarlar

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Kreuzberg'de Berlin yönetimi etkisiyle halihazırda bulunan yapıların **yenilenmesiyle oluşmuştur**.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Mimarlar çizimlerle veya evin içinde yapılacak değişikliklerin gösterilmesiyle süreci yürütmüştür.

Mimar hem **toplantılara katılmış,** ev ev gezerek **görüşmeler yapmış** hem de kullanıcının isteklerini **maliyet hesapları** da yaparak somutlaştırmaya çalışmıştır.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Taşıyıcı sistemi güçlendirilmiş, elektrik ve mekanik tesisatı yenilenmiş, dairelere tuvalet ve banyo eklenmiş, mutfak altyapısı düzeltilmiştir. Cepheye sıva yapılmış, iç mekanlar boyanmış ve ahşap zemin bakımı daha kolay olacak şekilde değiştirilmiştir. Bazı konutlarda daha rahat ısınma sağlanması için tavanlar alçaltılmıştır.

Kullanıcının da yardımıyla bazı bloklarda ise geniş ailelerin yaşayabilmesi için iki daire birleştirilmiş ve daha büyük bir daire yapılmıştır. Bu süreçte kullanıcılara bina içinde aile büyüklükleri yönelik tasarımlar yapılabilmesi amacıyla yer değişikliği yaptırılmıştır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Altbau sürecinde 5000 dairenin yenilenmesi sağlanmış ve 700 adet kendi kendine yardım projesi desteklenmiştir

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Sürecin bitimi sonrasındaki 25 yıl boyunca Alman vatandaşı olmayan aileler için toplu konut statüsü verilen bir alan olmuş ve göçmenlerin bu alandan çıkarılması engellenmiştir. Sürecin bitiminden sonrasının düşünülmesi **kullanıcının politik durumlar karşısında dokunulmaz olmasını sağlamıştır.**

Şekil 4.40 IBA Altbau Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Mimar ve kullanıcı ilişkisi süreçteki ana unsur olarak görev almaktadır. Mimar tarafından uygulanan anket ve görüşme süreçleri kullanıcının sosyal ve kültürel özelliklerini anlama konusunda yardımcı olmuştur çünkü bu örnekteki kullanıcı göçmen nüfustur ve yaşam şekilleri yeterince bilinmemektedir. Genellikle ataerkil bir kültüre sahip olan göçmenlerden oluşan nüfusun bölgenin kültürüyle ilişkisi uzaktır bu nedenle kullanıcıyı tanıyacak yöntemlerin kullanılması sürecin gelişimini etkilemiştir. Öncelikle görüşmelerde kadınların fikirlerinin alınmasına dikkat edilmiştir çünkü ataerkil düzende kadının sesi geri planda kalmakta bu nedenle beklentilerini yeterince dile getirememektedir. Bu nedenle hayatını erkeklerin belirlediği şekilde yaşayan bir kadın için bu süreçte kendi fikirlerini ve isteklerini belirtiyor olması yaşam koşullarını yükseltecek sonuçlara neden olabilir. Aynı zamanda bire bir görüşme yöntemi ile kurulan bağlar ile aile içi şiddet gibi aile içi yaşantıdaki problemlerin ortaya çıkması sağlayarak çözüme yönelik adımların atılmasını sağlamıştır. Tuvalet ve banyonun dışarıda olması gün içinde aileleri dışarıda çalışırken evde tek kalmak zorunda olan çocuklar ve yaşlılar için güvenlik problemi yaratması gibi gündelik ihtiyaçların belirlenmesini sağlamıştır. Sonuç olarak, aile ferdi sayısı az olan bir kültürde geniş aile olarak barınmanın getirdiği problemler birebir görüşmelerde deneyimlenebilmiştir.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Kullanıcılar ile yapılan görüşmeler sonucunda tadilatların kiracıların kiralarının yükseltilmesiyle karşılanması planlanmıştır fakat bu durumda dikkat edilmesi gereken şey dairelerin modernleşme seviyeleridir çünkü kullanıcı fazla tadilat yapılan evin kira artışını karşılayamaz bu durumda evi terk etmek zorunda kalır. Bu gibi ekonomik problemlerin doğmaması ve kullanıcının yaşadığı mekanı terk etmek zorunda kalmaması için kullanıcının karşılayabileceği miktarda tadilat yapılmış ve maliyet düşürücü bir diğer faktör olarak kullanıcı da süreçte görev almıştır. Sonuç olarak, süreçte mimarın bir diğer görevi de süreç içi ve süreç sonrası için maliyet planlaması yapabilmesidir. Sürecin bitimi sonrasındaki gelişimi bu planlamalara bağlı olarak pozitif veya negatif olabilmektedir.

Sonuç olarak süreçte Sanoff'un bilinçlendirme yöntemleri (süreçle ilgili afişlerin asılması, bilgilendirmelerin yapılması), dolaylı yöntemleri (kullanıcı görüşmeleri) ve grup etkileşimi yöntemleri (orta alanlar ile ilgili atölyeler yapılması) kullanılmıştır. Anket, atölye ve görüşme yöntemlerinin yoğun kullanılması kullanıcı ihtiyaçlarının doğru saptanmasını sağlamıştır.

Kullanılan yöntemlerin siyasi faktörlere etkisi;

Sürecin başlaması kullanıcının politik faktörlerin aldığı kararlara duyduğu öfkenin sonucu olmuştur. Alman vatandaşı olmayan kişilerin yaşam standartları devlet politikalarının da etkisiyle düşüktür ve katılımcı süreç 2. sınıf olan vatandaşı devletin de tanıması anlamına gelmiştir. Bu durumda katılımcı sürecin demokratik altyapısı görünür olmuştur. Daha önce tanınmayan, nasıl yaşadıkları uzaktan gözlenen bir grubun gerçekten evlerinin içine girilerek tanınmasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda sürecin bitimi sonrasında katılımcıyı ve süreci korumak için alan 25 yıl boyunca toplu konut statüsünde kalmıştır. Süreci anlamak ve gelecekteki herhangi bir negatif duruma göre de planlama yapmak katılımcı sürecin politik faktörler karşısındaki duruşunu ve planlama başarısını göstermektedir (Şekil 4.8).

Tablo 4.8 IBA Altbau Projesi

7 IBA_altbau

proje bilgileri

yer	: berlin/almanya
mimar	: Hardt Waltherr Hamer ve mimarlar
yıl	: 1984
aile sayısı	: 10.000

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

esnek tasarım

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli(plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Süreç tamamlandıktan sonra Alman vatandaşı olmayanların yerlerinden edilmemesi için 25 yıllık toplu konut statüsü verilmesi süreç tamamlandıktan sonra da gelişmelerin takip edileceğinin göstergesi olmuştur.

4.1.8 Nemausus

Nemausus sosyal konutları 1985 yılında Fransa'nın güneyinde bulunan Nimes kentinde Mimar Jean Nouvel tarafından yapılmıştır. 2 bloktan oluşmaktadır ve her bina zemin katta otopark alanı ve üç kattan oluşmaktadır. Toplam 114 daire bulunmaktadır. Süreç için Jean Nouvel'ın seçilmesi Nimes kenti için olan belediye binası yarışmasına dayanmaktadır. Nimes kenti belediye başkanı ve Jean Nouvel daha önce belediye binası için yapılan bir yarışmada tanışmıştır. Belediye başkanı Jean Nouvel'ın ülkesinin tarihiyle ilgili sahip olduğu bilgilerden etkilenmiştir bu nedenle belediye başkanı sosyal konut tasarımı ile ilgili Jean Nouvel'a güvenip ona tam yetki vermiştir (wikiarquitectura, 2024).

Fransa birinci dünya ülkesi olarak kabul edilse de tüm ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da yoksulluk görülmektedir. Fakat bu oran gelişmekte olan ülkelerle karşılaştırıldığında çok daha azdır buna rağmen işsizlik ve konut sıkıntısı burada da görülmektedir (wikiarquitectura, 2024). Nemausus konutlarının da Nimes kentinin sanayi bölgesinde yeterince gelişmemiş bir bölgede oluşturulması planlanmıştır.

Jean Nouvel sürece başlarken iyi bir dairenin nasıl olabileceği üzerine düşünmüştür. Ona göre iyi daire büyük, esnek ve dönüştürülebilir olmalıdır (Chatué Gonçalves, 2018). Nemausus sosyal konutlarında beklenen, farklı ihtiyaçlara sahip olan ve sürekli dönüşüm içinde olan topluluk için düşük maliyetli konutlar inşa etmektir. Tasarım sürecine başlandığında yönetmeliğin kapalı otoparka izin vermemesi nedeniyle yapıyı pilotiler üzerine inşa ederek yapının çevresi ile bütünleşmesi sağlanmıştır. Alan içinde iki bina kurgulanmış ve bu iki bina arasına bir meydan tasarlanmıştır. Bu meydanının içinde yeşil alanlar ve tesisler bulunmaktadır. Bu alanın bina kullanıcıları için sosyalleşme imkânı sağlaması amaçlanmıştır (Csxlab, 2011).

Jean Novel tasarım sürecine başlarken planladığı şekilde kullanıcılara en yüksek yaşam alanı sunmak amacıyla kapalı kat hollerini yapmamıştır ve binanın kapalı alanlarını azaltarak iki cephesine de büyük geçiş koridorları oluşturmuştur (Şekil 4.41). Kuzeyde bulunan geçiş koridoru yol genişliğindedir ve üzerinde bina kullanıcılarını bisiklet sürmesine, çocukların oyun oynamasına ve komşuların

korkuluktaki oturma alanlarında oturarak birbirleriyle sosyalleşmesine imkân veren bir ara mekandır.

Şekil 4.41 Nemausus geçiş koridorları (flickr, 2005)

Cadde ve karşısındaki binalara bakan güney cephesi koridorları ise geçiş koridoru olarak kullanılmamaktadır (Şekil 4.42). Bu alan dairelerin kendi uzantısı olan ve büyük pencerelerle çıkılan yapıya fazladan 15 m2 kazandıran bir teras niteliğindedir. Dairede bulunan bu açık alanın her iki yanında dışa doğru açılan duvarlar, konutların sınırlarını genişletmektedir. Kullanıcı bu açık koridorları evin bir parçası olarak kullanabilecektir. Sonuç olarak, bu projede mimar, konutlara ihtiyaç duyduklarından daha fazla alan sağlamıştır. Kullanıcı bu veranda alanını kiler, teras, çamaşır alanı ve depo olarak kullanmıştır (Chatué Gonçalves, 2018, Correia, 2011 ve Csxlab, 2011).

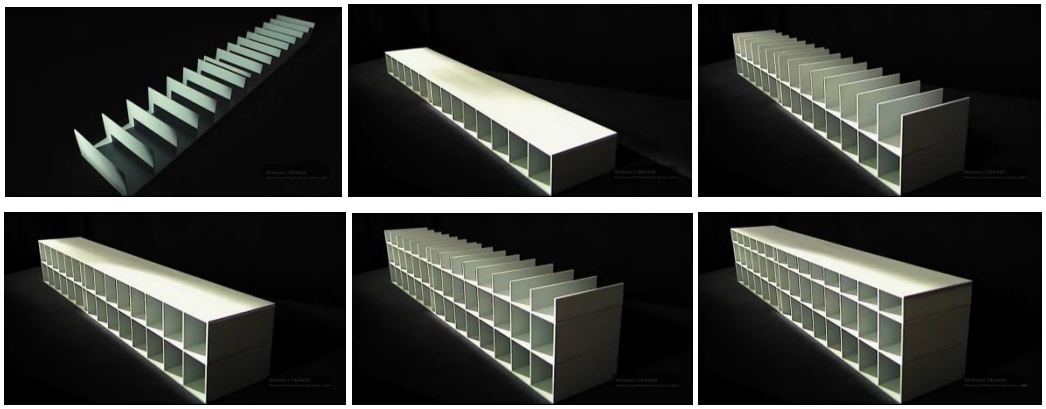

Şekil 4.42 Teras olarak kullanılan güney cephesi koridoru (Csxlab, 2011)

Jean Nouvel'in tasarımını açık alanlar üzerinden şekillenmesinde Nimes'in iklimi ve bu iklimin getirdiği dışa dönük kültürü oldukça etkili olmuştur. Çünkü Nimes kenti

yılın büyük bölümünde iyi bir iklime sahiptir, zorlu iklim koşulları görülmez. Bu nedenle halkın kamusal alanları kullanma alışkanlığı bulunmaktadır. Jean Nouvel'in iklime göre şekillendirdiği bir diğer alan da veranda alanıdır. Gölge ve serin olan kuzey cephesine koridoru, sıcak ve güneşli olan güney cephesine de verandalar konumlandırılmıştır.

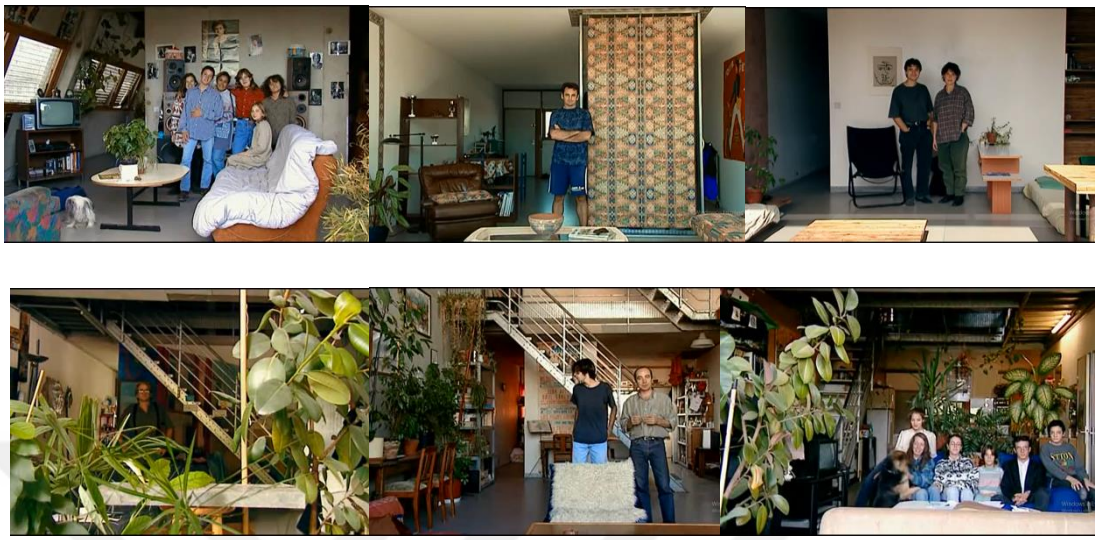
Yapının iç mekân tasarımında 114 daire için 17 farklı model belirlenmiştir. Bu modeller arasında 1 odadan 5 odaya kadar ve tek kattan 3 kata kadar seçenek bulunmaktadır. Daireler 52 m2 ile 170 m2 arasında değişmektedir. Daireler 5 metre açıklıkla yerleştirilen taşıyıcı duvarlar arasında yan yana sıralanmıştır (Şekil 4.43). Perdelerin binadaki tek taşıyıcı eleman olarak kullanılmasının sebebi Jean Nouvel'a yapıya istediği prefabrik unsurları ekleme özgürlüğü vermesidir. Jean Nouvel Nemausus projesi belgeselinin röportajında 1980'lerdeki sosyal konut tasarımlarından bahsetmiştir. Bu konutlarda girişin sağında küçük bir mutfak, solunda camlı bir çift kapıyla girilen salon, koridorun sonunda ise gün ışığı almayan bir banyo olduğundan bahsetmiştir. Mimarların daire ile ilgili bir fikir oluşmasına izin vermediğini bu nedenle Nemausus sosyal konut projesinde insanların yaşam şekliyle tutarlı olabilmesi için iç mekanları yeniden şekillendirdiğini belirtmiştir (Csxlab, 2011).

Şekil 4.43 Daireler 5 metre açıklıkla yerleştirilen taşıyıcı duvarlar (Csxlab, 2011)

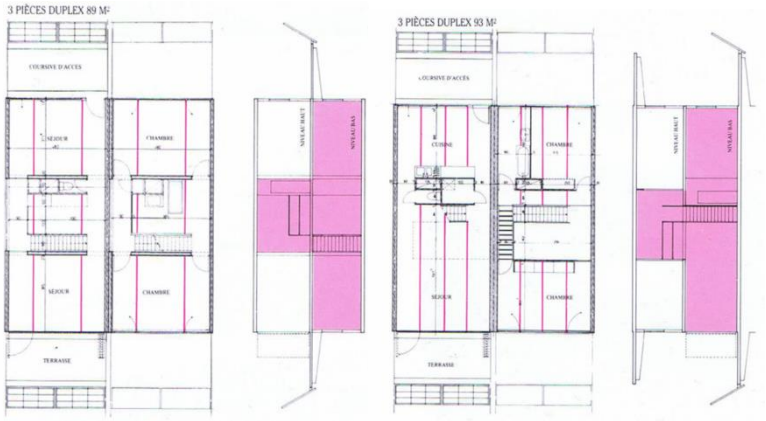
Jean Nouvel farklı katlar ve büyüklükten oluşan 17 farklı seçenek sunmuştur. Bunun yanında iç mekanlarda yalnızca yapılması önemli ve maliyetli olan tesisat alanlarının bulunduğu banyo, wc, mutfak ve sirkülasyon alanını dairelerin çeşitliliği için çeşitli kombinasyonlarla planlamıştır ve mekânı esnek bırakacak şekilde konumlandırmıştır. Bu esneklik ve yapının tamamındaki malzemelerin ham şekilde

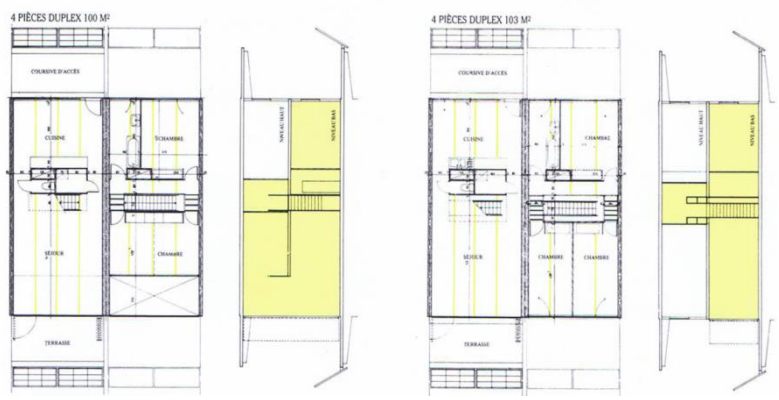
bırakılması (kaplanmaması veya boyanmaması) maliyet açısından katkı sağlamıştır ve kullanıcının kendi yaşam şekline göre şekillendirmesine imkân vermiştir (Şekil 4.44)

Şekil 4.44 Kullanıcının yaşamına göre şekillendirdiği mekanlar (Csxlab, 2011)

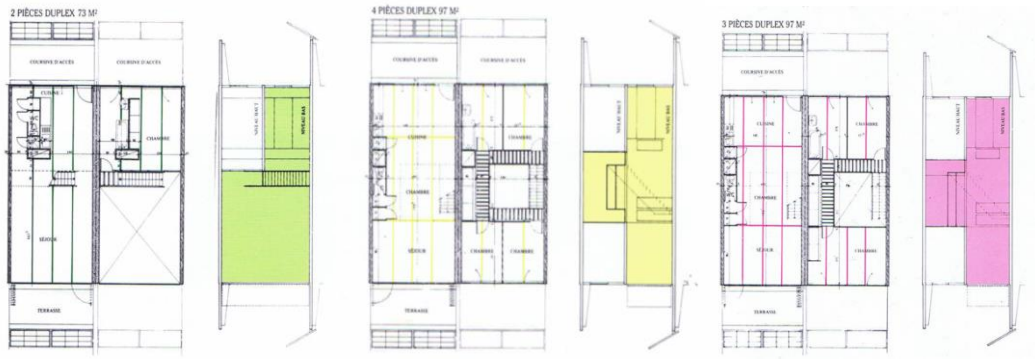
Örneğin projedeki dairelere bakıldığında amacın her türlü kullanıcıya hitap edecek şekilde çok çeşitli tasarlandığı görülmektedir. Jean Nouvel dubleks ve tripleks dairelerin sirkülasyon elemanlarını farklı şekilde konumlandırarak farklı mekân çözümleri oluşturulması için seçenek sunmuştur. İlk seçenekte merdivenler zemin kattaki mutfak ve yaşam alanını ayıracak şekilde orta alanda konumlandırılmıştır ve bu iki alanı koridorla birbirine bağlamıştır. Merdivenin duvarını kullanarak wc ve mutfağı da bu alana yerleştirmiştir. Bu alanlar wc ve depo alanlarıyla birleşerek mutfakla ortak tesisat kullanmasını sağlamaktadır aynı zamanda mutfak ve yaşam alanından uzak izole mekanlar sağlamaktadır. Merdivenin ortada olduğu ve farklı kullanımlara imkân veren birçok seçenek bulunmaktadır (Şekil 4.45).

Şekil 4.45 Nemausus Projesi merdivenin ortada olduğu seçenekler (Modern Architecture: A Visual Lexicon, 2017)

Merdivenin konumuna göre bir diğer seçenek ise merdivenin duvara dayandığı seçeneklerdir. Bu seçeneklerde modüllerin uzun olan kenarlarından birine merdiven karşısına ise mutfak ve wc konularak mekân kullanıcı tarafından tasarlanmasına izin verilen bir boşluk haline gelmiştir (Şekil 4.46). Seçeneklerin hepsinde veranda ve iç mekan arasındaki yüksek kapılar katlanarak açılmakta ve verandanın 15 m2'lik alanı salona dahil olmaktadır. Aynı zamanda temiz hava ve gün ışığı iç mekâna girebilmektedir.

Şekil 4.46 Nemausus Projesi merdivenin duvara dayandığı seçenekler (Modern Architecture: A Visual Lexicon, 2017)

Projede kullanılan malzemeler ham halde kullanılmıştır (Şekil 4.47). Merdivenlerin, duvarların ve korkulukların üzerine kaplama yapılmamıştır böylece maliyet azaltılarak kullanıcıya daha büyük yaşam alanları sunulmuştur. Fakat kiracıya evinin duvarlarının ham halde teslim edilmesinin yalnızca finansmanla ilgisi yoktur.

Bu Jean Nouvel'in tercihidir. Yapıyı ham bırakması 80'lerde de görülmeye devam eden ve sosyal konutun ekonomik altyapısını için kullanışlı olabilecek brütalist bir tercihtir. Daireler tamamlanmamış gözükse bile bitmiştir. Jean Nouvel bu yapının yapıldığı dönemi temsil etmesi gerektiğini belirtmiştir (Csxlab, 2011).

Şekil 4.47 Nemausus Projesi (Architectuul, 2017a)

Nemausus belgeselinde bu konuyla ilgili Jean Nouvel'in tasarımı olduğu bir evde yaşanıyorsa yaşanılan alanın kurcalanmasına izin verilmediğini belirtmiştir. Kiracılara duvarların duvar kağıdı ile kaplanmasının yasak olduğu söylenmiştir (Weber, 2015). Fakat sakinler bu kurala uymamış ve duvarları duvar kağıdı ve kartonpiyerlerle kaplamıştır. Evin içine duvarlar örerek koridorları kapatmış, merdivenleri gizleyip perdeler asmışlardır. Bu değişiklikler için mimar ile yıllarca savaşmışlardır fakat sonuç olarak, kendi zevk ve imkanlarına göre alanları dekore edebilmişlerdir (Csxlab, 2011). Mimar bu değişikliklere izin vermese de yaptığı tasarım kullanıcının yaşadığı alanı kendine göre şekillendirebilmesine izin verecek esnekliktedir. Konutta sakinlerin değiştirebileceği boşluklar bırakmıştır. Tuvalet mutfak ve dikey sirkülasyon elemanının konumları farklı çözümlere yol açacak şekilde planlanmış ve benzer m^{2}'lerde farklı çözümler sunulmuştur.

Nemausus sosyal konutlarında tasarım ve sonuç durum arasında daha önemli bir problem de vardır. Jean Nouvel, aynı fiyata normalden yüzde 30 ila 50 daha büyük daireler inşa etmiştir. Fakat sürecin sonucuna baktığımızda kiraları metrekare başına hesaplanan kiracılar, geleneksel bir sosyal konuttan yüzde 30 ila 50 daha fazla ödeme yapmak zorunda kalmıştır (Csxlab, 2011). Bu nedenle kullanıcı bu alanları kiralamada zorluk çekmiş ve süreç istenildiği şekilde sonuçlanmamıştır.

Sonuç olarak, proje boyunca esneklik projenin gelişimi açısından oldukça önemli bir rol oynamıştır. Yapıya eklenen uzun koridorlar finansal olarak yapıya yarar sağlar, alanın genişlemesine imkan verir ve kullanıcıyı alanı kullanmasıyla ilgili serbest bırakır. Bu alan mimar tarafından programlanmamış ihtiyaçların gerçekleşmesi için kullanılabilir (Correia, 2011). İç mekânın ham bırakılması kullanıcıların kendi ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirmesini sağlar ve böylece çeşitlilik oluşur. 17 çeşit daire tipinin olması kullanıcının kendi ihtiyaçlarını karşılayacak konutu seçme imkanı verir (Şekil 4.24).

NEMAUSUS

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Sahibi

Nimes Belediyesi

2 Projenin Nedeni

Gelişmemiş ülkelere göre az olsa da Nimes kentinin yeterince **gelişmemiş sanayi bölgesinde** de dar gelirliler bulunmaktadır. Bu nedenle konut sıkıntısı yaşayan kullanıcılar için **düşük maliyetli** konutlar tasarlanmıştır.

3 Mimar

Jean Nouvel

1 Proje Alanı

Nimes kentinin sanayi bölgesinde **10.300 m² alan verilmiştir**.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

YAPIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Bölgeyi analiz ederek **ekonomik, büyük, esnek ve dönüştürülebilir** mekan tasarlamıştır.

Kullanıcıya yaşayacağı alan üzerinde değişiklik yapacağı boşlukları bırakmıştır.

1 Yapım Tekniği

Daireler 5 metre açıklıkla yerleştirilen perdeler arasında yan yana sıralanmıştır. Perdelerin binadaki tek taşıyıcı eleman olarak kullanılmasının sebebi Jean Nouvel'a yapıya istediği **esneklik** sağlayan **prefabrik unsurları** ekleme özgürlüğü vermesidir.

İç mekanlarda ise yalnızca yapılması önemli ve maliyetli olan tesisat alanlarının bulunduğu banyo, wc, mutfak ve sirkülasyon alanını **dairelerin çeşitliliği** için çeşitli **kombinasyonlarla planlamıştır** ve mekanı esnek bırakacak şekilde konumlandırmıştır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

SONRASI

1 Sonuç

Süreç farklı kat ve büyüklüklerden oluşan 17 seçenek oluşturulmasıyla **tamamlanmıştır**.

Bu seçenekler kendi içinde de esneklik göstermekte ve içinde yaşacak kişinin istediği şekilde düzenlenebilmektedir.

1 Süreç Bittikten Sonra

Jean Nouvel, aynı fiyata normalden yüzde 30 ila 50 daha büyük daireler inşa etmiştir. Fakat sürecin sonucuna baktığımızda kiraları metrekare başına hesaplanan kiracılar, geleneksel bir sosyal konuttan yüzde 30 ila 50 daha fazla ödeme yapmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle kullanıcı bu alanları kiralamada zorluk çekmiş ve süreç istenildiği şekilde sonuçlanmamıştır.

Şekil 4.48 Nemausus Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Bu projede tasarımcı ve kullanıcını birlikte gerçekleştirdiği bir süreç görünmemekte, ana unsur olarak taşıyıcı sistemin planın gelişimine etkisi öne çıkmaktadır. Süreç ekonomi ve buna uygun olarak yapılan tasarımlar ile geliştirilmiş, süreç bittikten sonra kullanıcı sürece tasarımcının izin verdiği ölçüde dahil olmuştur. Esneklik modüler tasarım yoluyla sağlanmış ve kullanıcının yaşadığı alanı kendi yaşam şekline göre değiştirebilmesine yardımcı olmuştur. 5 metre arayla sıralanmış taşıyıcılar sayesinde daire içleri farklı çözümlere izin verecek açıklıklara sahip olmuştur. Böylece tasarımcı modülleri üst üste ve yan yana birleştirerek ve kendi içinde çeşitlilik oluşturarak 17 farklı plan modeli oluşturabilmiştir. Islak hacim, sirkülasyon alanları esnekliğe izin verecek şekilde birlikte konumlandırılmış ve kullanıcının da değiştirebileceği bir plan esnekliği sunulabilmiştir. Böylece kullanıcı kendi yaşam şekli, hane halkı büyüklüğü ve kültürüne yönelik büyüklükte planlar tercih edebilmiş ve onu kendisine uyarlayabilecek bir mekâna sahip olmuştur.

Bütünden parçaya oluşturma yöntemi sayesine 114 kullanıcı kendisine göre düzenleyebildiği dairelerde yaşayabilmiştir. Bu yöntem kullanıcının belli olmadığı ve bu nedenle kullanıcıyla ilişki kurulamayan sosyal konut üretimlerinde kullanılabilecek bir yöntemdir. Günümüzde kullanılan yapım tekniklerinden fraklı bir teknik olmadığı için uygulanması daha kolaydır ve çok sayıda kullanıcıyı kapsayabilmektedir.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Dar gelirliler için yapılan tasarımlarda ana hedef aynı bütçeyle kullanıcıya yaşayacağı maksimum alanı verebilmektir. Bu örnekte maksimum alan sağlanmak için yapının içindeki gerekli olan (ıslak hacim sirkülasyon alanı vb.) alanlar inşa edilmiş diğer bölümlerin gelişimi esnek bırakılmış ve malzemeler ham şekilde kullanılmıştır.

Görüldüğü üzere uzman planlamalar yaparken kullanıcının ihtiyaçları arasında bir sıralama yaparak elindeki imkanlarla en geniş mekanları onlara sağlamayı amaçlamıştır. Uzmanın yaptığı bu ihtiyaç sıralamaları sayesinde bazı alanlardan feragat edilerek kullanıcının yaşayacağı alan büyütülebilir. Fakat uzman bu hesapları yaparken süreci doğru analiz edebilmelidir. Çünkü bu örneğin sonucunda uzmanın iyi niyetle tasarladığı dairelerin kiraları da dairelerin büyüme oranında artmıştır. Çünkü

kira hesaplamaları metrekare başına yapılmaktadır. Sürece başlarken iyi bir ekonomik analizin yapılması sürecin gelişimi açısından önemlidir. Çünkü yaşanan durum kullanıcının bu daireleri kiralamada zorluk çekmesine neden olmuştur (Tablo 4.4).

Tablo 4.9 Nemausus Projesi

8 nemausus

proje bilgileri

yer	: nimes/fransa
mimar	: jean nouvel
yıl	: 1985
aile sayısı	: 114

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme

esnek tasarım

- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- kişi sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Jean Nouvel, aynı fiyata normalden yüzde 30 ila 50 daha büyük daireler inşa etmiştir. Fakat sürecin sonucuna baktığımızda kiraları metrekare başına hesaplanan kiracılar, geleneksel bir sosyal konuttan yüzde 30 ila 50 daha fazla ödeme yapmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle kullanıcı bu alanları kiralamada zorluk çekmiş ve süreç istenildiği şekilde sonuçlanmamıştır.

4.1.9 Düzce Umut Evleri

Türkiye'de gerçekleşebilen ilk sosyal konut projesi örneği Düzce Umut Evleri Projesi'dir. Katılımcı sürecin politik altyapısının zamanla halk tarafından haklarını arama yolu olarak kullanılmasının bir örneğidir. Bu proje katılımcı sürecin ilk örneklerinde olduğu gibi devlet ve mimar eliyle başlamamıştır. Bu süreçte katılımcı aynı zamanda talep edici, sürecin başlatıcısı ve baş elemanı olmuştur. 17 Ağustos 1999 depremi sonrasında devlet yaşanan konut problemini ev sahiplerine yönelik politikalar yoluyla çözmeye çalışmıştır. Evleri hasar görmüş veya yıkılmış depremzedeler için toplam 8500 konut yapılmıştır (Bavilolyaei, 2018). Fakat yasal olarak yaşadıkları konutlar kendilerinin olmadığı için kiracılara yapılan destekler yetersiz olmuştur.

İlk dönemde devlet depremzedeler için çadır kentler kurmuş daha sonra geçici barınma sağlama amacıyla prefabrik evler sağlamıştır. Kamu fonları ve çeşitli uluslararası yardımlar ile ev sahibi olan kullanıcılar için konut inşaları yapılmıştır (Gümüş, 2017). Konutların tamamlanması ve ev sahiplerine teslim edilmesinin ardından kira yardımları durdurulmuş ve geçici barınma alanlarının tahliyesine karar verilmiştir. Fakat kiracılar konut stoğunun azalması ve kiraların artması nedeniyle kendilerine yönelik konut bulmakta zorlanmış aynı zamanda devlet kiracıların barınma problemiyle ilgili bir girişim göstermemiştir (Gümüş, 2017). Bu nedenle kiracıların bir kısmı köylerine dönmek zorunda kalmış bir kısmı da hasarlı evlerde veya prefabrik konutlarda yaşamak zorunda kalmıştır (Düzce Umut Atölyesi, b.t). Kiracıların bu süreç içinde yeterli yardım alamamasıyla birlikte asıl süreç 2003 yılında devletin prefabrik barınma yerlerini kaldırması ile başlamıştır. Depremden etkilenen depremzedeler için kurulan DepDer (Düzce Depremzedeler Derneği) yerinden edilen depremzedeler için kredi, arazi ve teknik altyapı talep etmiştir.

Bunun üzerine evsiz kalan depremzedeler Düzce Evsiz Depremzedeler Konut Yapı Kooperatifi'ni kurmuştur ve mücadele vermiştir. Bu mücadelenin yasal dayanağı 775 sayılı Gecekondu Kanunu'nun 25. Maddesi'nde 1999 Marmara Depremi'nde konutları hasar gören afetzedelerin arsa ve konut ihtiyacının karşılanacağı şeklindeki düzenlemedir (beyond.istanbul, 2021). Avukatlar, mimarlar, şehir plancıları, sosyologlar, psikologlar, akademisyenler ve öğrenciler bu sürecin bir parçası olmuştur. Fakat depremzede taleplerine geri dönüş yapılmamış ve bu nedenle depremzedeler

kamuoyu oluşturmak için gösteriler, yürüyüşler yapmış ve yıllar süren bürokratik savaşlar vermiştir. Dava süreci 2012 yılında bitmiş ve kazanılmıştır. 2014 yılında arsa teslim edilmiştir. Böylece dernek üyelerine yaşayacakları alanı tasarlama hakkı verilmiştir. Bu süreç için Ekim 2016 yılına kadar ulaşması gereken belli bir seviye belirlenmiştir. Bunun üzerine proje kooperatif üyeleri çağrısı ile içinde mimarların, plancıların ve çeşitli mesleklerden insanların yer aldığı bir grup oluşturulmuştur.

İçinde 85 akademisyen ve uzmanın bulunduğu bu grup 8 ay boyunca proje üzerinde çalışmıştır (Bavilolyaei, 2018). Ailelerle mülakatlar yapılmış ve legolarla ailelerin nasıl bir evde yaşamak istediklerini ve hangi ailelerle komşu olmak istediklerini göstermiştir. Daha sonra tasarım kararlarının atölyeler yapılarak verilmesi planlanmıştır ve 2015 yılında Düzce Umut Atölyesi kurulmuştur. Kullanıcılar yaş gruplarına ayrılmış ve her yaş grubu için farklı atölyeler yapılmıştır. Analizler ise, atölyeler sonucu edinilen bilgiler ve gözlemeler yolu ile yapılmıştır.

Kullanıcıya yönelik doğru tasarımlar yapılması için 154 ev sahibine anket ve mülakatlar yapılmıştır. Böylece kullanıcının konuttaki kişi sayısı, hane halkı bilgileri, yaş ortalaması ve sosyo-ekonomik durumu gibi tasarımı etkileyen bilgiler öğrenilmiştir (Gümüş, 2017). Bu yapılan anket ve mülakatlar kullanıcının nasıl bir alanda yaşamak istediğini, ne kadar ödeme yapabileceğini ve kullanıcının bu süreçte inşaat maliyetini düşürebilecek ne gibi katkılarının olabileceğini öğrenmeyi amaçlamaktadır. Daha sonra yetişkin ve çocukların nasıl bir mahallede yaşamak istedikleriyle ilgili bilgiler elde edebilmek için çizim yapmaları istenmiştir. Böylece kullanıcıların teras, oyun parkı, ticari alanlar, yeşil alanlar, balkonlar istedikleri ortaya çıkmıştır (Yalçınalp, 2012).

Atölye çalışmaları, öncesinde iyi planlanması gereken ve süreç içinde de çıktıların iyi takip edilmesi gereken bir katılım yöntemidir. Düzce Umut Evleri katılımcı sürecinde yapılan atölye çalışmaları atölye öncesinde uzmanlar ve öğrencilerin toplantıları ile iyi planlanmıştır. Örneğin, Düzce Tasarım Atölyesi'nin planladığı ilk toplantı 13 Ocak 2015 yılında yapılmıştır. Bu toplantıda sürecin nasıl işleyeceği planlanmış ve zaman çizelgesi hazırlanmıştır. Aynı ay yapılan bir diğer toplantı ise Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi'nde gerçekleşmiştir. Katılımcı tasarım sürecinin planlaması ve tasarım ilkeleri hakkında çalışmalar yapılmıştır. Uzman ve

öğrencilerden oluşan topluluk 4 gruba ayrılarak çalışmalar yapılmış ve atölye sonunda bu çalışmalar sunulmuştur. Sonuç olarak, düzenli toplantılar yapılmasına ve Düzce'de atölye çalışmaları yapılmasına karar verilmiştir. Ocak ayı içinde yapılan son toplantıda oynanacak oyunların planlaması yapılmış ve yalnızca bu oyunun uygun olmayacağı görüşüyle birlikte katılımcıları yaş ve cinsiyet gruplarına yönelik gruplara ayırarak görüşmeler yoluyla da detaylandırmak istenmiştir (Gümüş, 2017).

Düzce'de yapılan atölyede projenin vaziyet planının oluşturulması için katılımcılara arazi maketi üzerine hazırlanan farklı büyüklükteki konut tiplerini içeren maketleri en az 2 en fazla 4 katlı olacak biçimde, sosyal ve yeşil alanları (çocuk parkı, yeşil alan, havuz vb.) içerecek şekilde vaziyet planına yerleştirilmesi istenmiştir (Şekil 4.49). Bu yerleşim sürecinde Umut Atölyesi gönüllüleri de bulunmuş ve katılımcılara yardımcı olmuştur. Oyun süresince öncelikle oyun kuralları anlatılmış daha sonra her oyunda süreci not almak için raportör, konut sayımı için bir kişi ve herhangi bir uyuşmazlık durumunda odak görüşme yapan uyuşmazlık moderatörü görev almıştır. Daha sonra kullanıcılar aralarındaki en farklılaşan özellikler olması nedeniyle yaş ve cinsiyetlerine göre gruplar oluşturularak tasarımcılar ile görüşmeler yapmıştır. Burada kullanıcıların yaş gruplarına göre farklı tercihleri olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Atölyenin sonuçları uzmanlar tarafından raporlanarak tartışılmıştır. Örneğin kadınlar çocuk oyun alanları ve kreş talebinde bulunmuştur. Aynı zamanda geniş mutfak, kiler ve balkon talebinde bulunmuşlardır. Sosyal alanlar için ise üretim yerleri, ortak mutfak gibi birlikte vakit geçirebilecekleri ve bununla birlikte üretim yaparak kazanç sağlayabilecekleri mekan talepleri olmuştur (Gümüş, 2017). Kadınların park ve kreş alanları talebi aile içindeki bakım sorumluluğunun kadının üzerinde olduğunu göstermektedir ve taleplerinin karşılanması kadını eve hapseden sorumlulukların biraz da olsa hafiflemesine neden olacaktır. Bu durum kadının kamusal alanda ve çalışma hayatında daha görünür olması konusunda uzun vadeli yarar sağlayacak bir taleptir. Aynı zamanda büyük mutfak, kiler ve balkon talepleri de kadının ev içindeki hayatını geçirdikleri mekanları belirtmektedir ve tasarımların onların konforunu arttıracak şekilde yapılması önem taşımaktadır.

Şekil 4.49 Düzce Umut Evleri atölyesi ürünü (Düzce Umut Atölyesi, b.t)

Süreç içinde tasarımcılar ilgi alanlara göre 6 gruba (mimari ve bölge planı tasarım grubu, modelleme grubu, katılımcı süreç grubu tasarımı, ekoloji grubu, maliyet analizi grubu ve iletişim grubu) ayrılmıştır. Atölye sonrasında yapılan çalışmalar sonucunda 5 adet vaziyet planı alternatifi oluşturulmuştur. Vaziyet planı seçeneklerini göstermek ve daire planlarını oluşturmak için bir diğer atölye ise "ev planı oyunu" ile yapılmıştır (Saraçgil, 2022). Vaziyet ve iç mekan tasarımı ile ilgili kullanıcı fikirlerinin alınabilmesi için anket çalışması yapılmıştır. Ev planı oyunu oynanırken her kişi veya ailenin yeterince hakim olabilmesi için her birisi için bir adet mimar görevlendirilmiştir. Mimarlar her aile veya kişiye bilgi vermiştir (Gümüş, 2017). Atölye sonunda vaziyet planı ve daire planlarının geliştirilmesi için uzman kişiler çalışmalar yapmış ve sürecin son halini ve maliyetlerini kullanıcılara sunmak için hazırlamıştır. Son atölye ile birlikte kullanıcı son karara varmıştır.

İnşaat sürecine gelindiğinde kooperatif üyeleri vasıfsız işlerde haftada bir gün çalışacağı ve gönüllülerin de uygun oldukları durumda inşaatta görev alacakları bir dayanışma süreci gerçekleşmiştir. Şantiyedeki öğlen yemekleri her gün bir kooperatif üyesi tarafından hazırlanmıştır (Gümüş, 2017). Şantiye sürecindeki bu gibi katılımlar sürecin daha düşük maliyet ile gerçekleşmesine yardımcı olmuştur. Sonuç olarak, ise kullanıcı ihtiyaç ve taleplerine yönelik olarak konut seçme sistemi kullanılmıştır ve kullanıcılara sorular sorulmuştur. Bunun üzerine kullanıcılar ile görüşmeler yapılmış ve maliyelerle birlikte son karar varılmıştır.

Sonuç olarak, kullanıcının inisiyatifiyle başlayan Türkiye'deki ilk örnek olması nedeniyle Düzce Umut Evleri ilgi çekici bir örnek olmasının yanında sürecin uygulanma şekli ve kullanılan yöntemler ile birlikte katılımın gerçekten uygulandığı örnek teşkil edebilecek bir süreçtir (Şekil 4.50). Düzenli aralıklarla yapılan atölyeler ve bu atölyelerin sonuçlarının uzmanlar tarafından analiz edilmesi, atölyeler öncesinde uzmanların fikir alışverişi ve araştırmalar yaptıkları toplantılar yapmaları, katılımcılarla kurulan sosyal ilişkiler ve bu ilişkilerin sürece yansımasıyla gerçekleşen profesyonel bir katılım süreci örneği olmuştur. Sürecin politik ve ekonomik tutumunun olağan dışı olması katılımcı tasarımın geleneksel dışı olan ana fikriyle uyuşmuştur. Süreçte göze çarpan en önemli unsur, uzmanların katılım sürecindeki hakimiyetleri olmuştur. Yapılan düzenli görüşmeler, süreçte gerçekten birlikte hareket edilmesiyle kullanıcıya cesaret verilmiş ve sürecin parçası olduklarını benimsemeleri sağlanmıştır. Katılımcı süreç büyük çoğunlukla tasarım süreci içinde yapılan anket, görüşme ve atölyeler ile gerçekleşmiştir çünkü kullanıcı sayısı çok fazladır ve süreç hızlı bir şekilde gerçekleştirilmek zorundadır. Bu nedenle kullanıcının en rahat tanınacağı ve bu sürecin hem kısa hem de ekonomik yollarla yapılacağı anket, görüşme atölyeler ile gerçekleşmiştir. Tasarım süreci boyunca kullanılan bu 3 yöntemin çok iyi planlanması sürecin tamamlanabilmesinin en önemli göstergesidir. Anket, görüşme atölyelerin önceden planlanması ve süreç sonrasında analizleri için toplantılar düzenlenerek sürecin bir sonraki adımı planlanmıştır. İlk anketler kullanıcının tanınmasını ve kullanıcının hane halkı bilgileri, sosyal, kültürel, ekonomik özelliklerine yönelik planlamaların yapılmasını sağlamıştır. Sonraki süreçte yapılan atölyeler ile kullanıcının araziyi 3 boyutlu olarak algılamasını, bu arazide olmasını bekledikleri alanlar, konumları ve ev planları hakkında söz sahibi olabilmesini sağlamıştır. Daha sonra kullanıcıların yaş ve cinsiyete göre gruplanarak yapılan görüşmeler Süreç içinde uzmanın teknik bilgisi kullanıcı istekleriyle harmanlanabilmiş çünkü birlikte çalışılmıştır.

Şekil 4.50 Düzce Umut Evleri atölyesi katılımcıları (Düzce Umut Atölyesi, b.t)

Yapım sürecinde kullanıcının süreçte çalışması ve inşaat yemeklerini yapması hem ekonomik katkısı açısından hem de projenin tamamen sahiplenmesine neden olması açısından katkı sağlamıştır. Sonuç olarak, süreç kullanıcının en büyük aktörü olmasının yanında uzmanın da süreci sahiplenmesi ve katılım yöntemlerinin kullanım şekli bakımından incelenmesi gereken bir örnektir (Şekil 4.51).

DÜZCE UMUT EVLERİ

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Depremzede talepleri sonucu başlamıştır.

2 Projenin Nedeni

Devletin depremzede kiracıların **barınma problemiyle** ilgili bir girişim göstermemesi sonucu depremzedeler barınma hakları için **örgütlenmiş, dernek ve kooperatifler kurarak** barınma hakları için kendileri çabalamıştır.

3 Mimar

Gönüllü mimarlar görev almıştır.

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

2014 yılında 2 milyon 350 bin tl karşılığında **10 yıl ödemeli olarak** Beyköy'de bulunan **TOKİ arsası inşaat için teslim edilmiştir.**

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Ailelerle mülakatlar yapılmış ve atölyeler ile ailelerin nasıl bir alanda yaşamak istedikleri planlanmıştır.

Katılımcılar ile buluşmadan önce uzmanlar kendi aralarında görüşmeler yaparak planlamalar yapmış ve bu planlamalar ışığında atölyeler gerçekleşmiştir.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Yapım süreci **betonarme yapım tekniğiyle** tamamlanmıştır. Katılımcılar yapım sürecinde **vasıfsız işlerde çalışmış** ve **inşaat yemeklerini yapmıştır.**

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Planlanan **234 dairenin yapımı tamamlanmıştır**.

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Süreç Dünya Habitat Ödülleri finalistleri arasına girerek mansiyon ödülünü almıştır.

Şekil 4.51 Düzce Umut Evleri Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Bu örnek kullanıcının sürecin başlamasında aktif olduğu bir örnek olması nedeniyle seçilmiştir. Depremzedelerin yıllar boyunca süren çabaları sonucunda arazi talepleri karşılanmış ve uzmanlar sürece daha sonra dahil olmuştur. Sonuç olarak süreç kullanıcı çabasıyla başlamıştır ve kullanıcının isteklerini analiz etmeye yönelik olarak kullanılan anket, görüşme ve atölye süreçlerinin uygulanma şeklinin profesyonelliği bu deneyimin seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Deneyim süresince Sanders'in dışavurum süreçleri kullanılmıştır. "Say tools" yöntemi olarak görüşmeler ve anketler kulanılmıştır. Do tools ve make tools yöntemi olarak ise kullanıcılarla birlikte konut planlarını ve vaziyet planlarının belirleneceği atölyeler kullanılmıştır. Anket görüşme ve atölyeler yapma yöntemleri ile kullanıcının nasıl bir kentsel alanda yaşamak istediği, çocuk parkı, yeşil alanlar havuz vb. alanlarından hangilerine ihtiyaçları olduğu ve nasıl konumlandırılması gerektiği hakkında görüş bildirmişlerdir. Kadınların park ve kreş alanları talebi aile içindeki bakım sorumluluğunun kadının üzerinde olduğunu göstermekte ve taleplerinin karşılanması kadını eve hapseden sorumlulukların biraz da olsa hafiflemesine neden olmaktadır. Aynı zamanda büyük mutfak, kiler ve balkon talepleri de kadının ev içindeki hayatını geçirdikleri mekanları belirtmektedir ve tasarımların onların konforunu arttıracak şekilde yapılması önem taşımaktadır.

Kullanıcıların vaziyet planlarından beklediklerini tespit etmek için yapılan anket sonuçlarında da görüldüğü üzere, kullanıcı için önem sırası maliyet, güvenli bir mahalle olması ve son olarak komşuluk gelmektedir. Bu sıralama kullanıcı için asıl ihtiyacın ekonomik ve sosyal olduğu görülmektedir. Kullanıcı deprem öncesinde yaşadığı güvende hissedeceği huzurlu mahalle kültürünü aramaktadır. Bunu da olabilecek en uygun maliyetli çözümle olmasına ihtiyacı vardır. Bu noktada sürecin hem uygun maliyetli ve kullanıcının hayat kalitesini arttıracak mekansal çözümlerin planlamasını yapabilmek uzmanın işidir. Çünkü sürecin yalnızca kullanıcıya bırakıldığı durumda tasarımın geri planda kalacağı anketlerden de görülmüştür.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Yapılan atölye çalışmaları kullanıcıların süreçle ilgili ana önceliğinin maliyet kalemi olduğu görülmektedir. Maliyet planlaması sosyal konutlarda katılımcı tasarım süreçlerindeki en önemli ihtiyaçtır. Katılımcı yöntemlerde kullanıcının ve gönüllülerin süreçte görev alması en önemli maliyet düşürücü olarak kullanılmaktadır. Fakat bu örnekte kullanıcının süreçte görev alması diğer örneklerden farklı şekilde kullanılmıştır. Kullanıcı tamamen sürecin içinde bulunamayacağı için haftanın bir günü etkili olabileceği departmanda görevli olmuştur. Bu yöntem süreçteki herkesin yapabileceği görevlerin maliyet kaleminde olmamasını sağlamak hem de kullanıcıların birlikte yaşayacakları yer için çalışmasıyla bölgeye olan adaptasyonunu hızlandırmak konusunda pozitif bir etken olmuştur (Şekil 4.10).

Tablo 4.10 Düzce Umut Evleri Projesi

9 düzce umut evleri

proje bilgileri

yer	: düzce/türkiye
mimar	: gönüllü mimarlar görev almıştır
yıl	: 2003-2017
aile sayısı	: 234

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

esnek tasarım

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli(plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Sürecin uygulanma şekli ve kullanılan yöntemler ile birlikte katılımın gerçekten uygulandığı örnek teşkil edebilecek bir süreçtir. Süreç Dünya Habitat Ödülleri finalistleri arasına girerek mansiyon ödülünü almıştır.

4.1.10 Quinta Monroy

Latin Amerika ülkeleri hızlı kentleşme süreciyle birlikte ekonomik eşitsizliklerin yoğun olduğu bir sürece girmiştir. Bu nedenle dar gelirlileri kapsayacak konut üretimi zayıf kalmış ve gecekondu üretiminde artış yaşanmıştır. Gecekondularla ilgili çalışmalar 1950'lerde başlamıştır. Fakat süreç darbe döneminde kesintiye uğramış ve 1990'larda demokratik sürece geçildiği dönemde tekrar gündeme gelmiştir (Carrasco ve O'Brien, 2021). Şili devletinin sosyal konut üretimi dikkat çekici bir seviyededir. Buradaki toplu konut üretiminin yarısından fazlasını sosyal konutlar oluşturmaktadır ve sadece düşük gelirliler için değil orta gelirliler için de belirli miktar destekler sağlamaktadır (Nuijsink, 2008).

Quinta Monroy Projesi Alejandro Aravena tarafından Şili'nin kuzeyinde bulunan Iquique şehrinde gerçekleşmiştir. 100 göçmen tarafından işgal edilen şehir merkezinde bulunan 5.000 m^2'lik bu alanda gecekondular inşa edilmiştir. Bu alan zamanla kişi sayısının artmasıyla birlikte düzensiz bir alan haline gelmiştir. Konutların doğal ışık alabileceği alanlar kalmamaya başlamıştır. Aynı zamanda elektrik, su gibi temel ihtiyaçlar sağlanamamıştır. Bu durumların etkisiyle bölge tehlikeli ve kullanıcının içinde güvende hissetmediği bir yer haline gelmiştir. Sonuç olarak, bölgedeki yöneticinin ölmesiyle bölge daha güvensiz hale gelmiş ve bölge sakinleri tahliye tehditleri almaya başlamıştır. Bu nedenle sakinler örgütlenerek bu bölgede kalmak için hükumete başvurmuştur (Carrasco ve O'Brien, 2021).

Hükumetin Elemental'e ulaşmasıyla Quinta Monroy projesi başlamıştır. Hükümet bu proje için arsa, kanalizasyon, su, elektrik yapımı da dahil olmak üzere kişi başı 300 UF (7.500 ABD Doları) teşviki vermişti fakat bu teşvik yalnızca 30 m^2 inşa için yeterlidir. Bu durumda her bir arsaya bir aile yerleştirilirse yalnızca 30 aile bu alanda barınabilirdi fakat 100 ailenin barınması gerekmektedir. Bu nedenle 100 aileyi yerleştirebilmek için sıra evler ve yüksek katlı konut planları denenmiştir. Fakat iki durumda da kullanıcının tamamının rahat bir şekilde yaşayabileceği konut düzeni sağlanamamıştır.

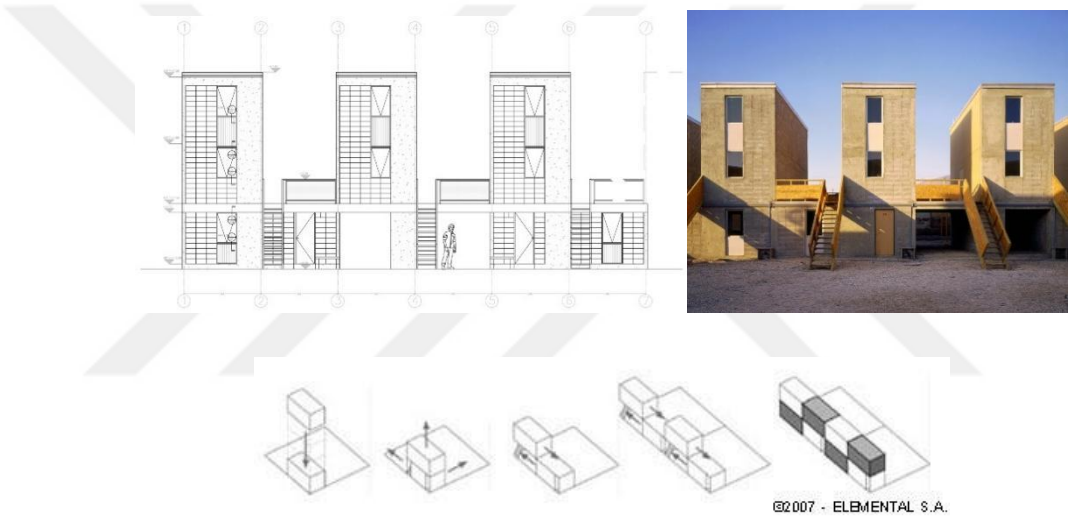
Bu durumda Elemental 7500 doları en iyi şekilde kullanabilmek için 100 kişiye verilecek 7500 doları hesaba katarak bir tasarım yapmaya karar vermiştir. Bu durumda

kullanıcı için yardımla inşa edilebilecek minimum konut inşa edilecek fakat bu konutun zamanla içinde yaşanabilecek büyüklüğe erişebilecek şekilde planlanmaya karar verilmiştir. Bu durumda zamanla değer kaybeden ve yatırım olmayan bir üretim biçimi olarak kabul edilen sosyal konut projelerinin tersine bir süreç işlemesi konusunda adım atılmıştır.

Quinta Monroy Projesi 4.1.6'da incelediğim Previ projesine benzer bir model kullanılarak tasarlanmıştır. Konutun zamanla değerini arttırabilecek ve kullanıcıya daha geniş yaşam alanı sağlayabilecek bir tasarım modeli oluşturulmuştur. Bunun için öncelikli olarak konumundan dolayı değerli olan arazinin parasını ödeyebilmek gerekmektedir. Bu nedenle tasarım sürecine katılacak insanların yeterince fazla olması planlanmıştır (Nuijsink, 2008). Aynı zamanda binanın yarısı daha sonra kullanıcı tarafından inşa edileceği için yapılar inşa edilirken boşluklar oluşturmalıdır. Aynı zamanda artımlı konut sürecindeki önemli faktör olan kullanıcının inşa edemeyeceği kısımların ilk aşamada inşa edilmesi ve büyüme sürecine uyum sağlayacak şekilde konumlandırılması gerekmektedir. Aravena, Nuijsink (2008) ile olan röportajında kullanıcının ulaşamadığı şeylere odaklanmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle inşa aşamasında ıslak hacimler ve sirkülasyon elemanlarının olmasına önem verilmiştir. Aynı zamanda bir konut biriminin zamanla değer kazanması o konut biriminin kalitesini gösterdiğini belirtmiş ve bunun için iyi bir kamusal alan varlığı gibi sürece başlamadan belirlenecek özelliklerin önemini belirtmiştir. Aynı zamanda "Sadece bir ev sağlamaktan öte, gelecekteki sakinlere iş imkanları, eğitim, sağlık hizmetleri ve ulaşım gibi diğer yaşam araçlarını da sağlamamız gerektiğine inanıyoruz" demiş ve buna yönelik konumlar seçilerek projeler planlanmıştır (s. 176). Quinta Monroy projesinin konumu da şehrin merkezinde olması nedeniyle kullanıcının ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir.[3]

[3] Elemental'in devletin destek sürecini kullanma şekli: Öncelikle konumu iyi bir arazi bulunur ve daha sonra bu arazide yaşamak isteyen dar gelirli aileler bulunarak onlarla anlaşılır. Bu ailelerin bulunan araziye yakın konumda yaşamasına dikkat edilir çünkü kullanıcının önceden sahip olduğu sosyal ağlardan uzaklaşması onların yaşam konforu açısından zorlayıcı olacağı düşünülmektedir. Daha sonra ailelerin bulunan arazi için devlet subvansiyonlarına başvurması istenir ve sonrasında süreç idari işlerin tamamlanmasıyla Elemental'in tasarım yapacağı duruma kadar gelmektedir (Nuijsink, 2008).

Artımlı olarak tasarlanan ve sürecin bitiminden sonra kullanıcının konutu tamamlamasına izin veren proje 93 aile için modüler birimler oluşturularak tasarlanmıştır. Her bir modül 3x6 m'dir ve iki tür konut tipolojisi bulunmaktadır. Birinci tipoloji zemin katta bulunmaktadır ve toplam 3 modülden oluşmaktadır. Bu üç modülün ikisi tamamlanmış olarak kullanıcıya teslim edilir ve toplam 54 m^2 alana sahiptir. Bu tipolojide toplam 34 adet konut bulunmaktadır. Diğer modül ise iki kattan oluşmaktadır ve zemin katta bulunan birinci tipolojinin üzerine inşa edilmiştir. Her katta 1 birim olacak şekilde toplam iki birim inşa edilmiştir. Sonuç üründe toplam 72 m^2 kullanım alanına sahip olması amaçlanmıştır. Bu tipolojide toplam 59 birim bulunmaktadır (Carrasco ve O'Brien, 2021) (Şekil 4.52).

Şekil 4.52 Zeminde bir tanesi tamamlanmamış 3 modül üst katta 1 tanesi tamamlanmamış 2 modülden oluşan konut yapısı (Archdaily, 2008)

Her tipoloji bir banyo, mutfak ve salondan oluşmaktadır. İki modülde de inşa edilen bölümlerde kullanıcının tamamlamakta zorlanacağı temel, mutfak, banyo ve sirkülasyon bölümleri bulunmaktadır (Şekil 4.53). Zemin kattaki daire avlu ve bahçeye sahiptir, üst kattaki daire ise daha güvenlidir, ışık, havalandırma ve konutun büyüklüğü konusunda daha avantajlıdır. Süreç boyunca öncelikle sürecin gelişimiyle ilgili, süreç tamamlandıktan sonra ise boşlukların tamamlanmasıyla ilgili olarak kullanıcıyla görüşmeye devam edilmiş ve atölye çalışmaları yapılmıştır. Örneğin proje arazi üzerinde 4 adet avlu oluşturacak şekilde planlanmıştır. Yapılacak ortak alanların uygun şekilde konumlanması için katılımcılar içinde bir lider belirlenmiştir. Aravena

(2010), liderin seçilme amacını sakinlerin gecekondu yaşamında kazandıkları siyasi ve organizasyonel becerilerini yeni kolektif yerleşim sürecine aktarma biçimi olduğunu belirtmiştir. Kullanıcının geçmişten gelen deneyimleri süreç içinde kullanılmaya çalışılmıştır.

Şekil 4.53 Quinta Monroy inşa edilen bölümün öncesi ve sonrası (Archdaily, 2008)

Yapım süreciyle ilgili ise Aravena (2010), kullanıcının sürece katılmasının onların geleneklerini ve kültürel hassasiyetlerini yapının kalanı yapılırken ortaya çıkacağını belirtmiştir. Önceden tamamlanan bölümün kullanıcının istekleri doğrultusunda geliştirebilmesi için ham olarak bırakıldığını belirtmiştir. Yapılan tek sınırlama kullanıcının evin kalan yarısını tasarlarken hafif malzemeler kullanmasıdır (Carrasco ve O'Brien, 2021). Artımlı konutlar gecekondu üretimlerine benzetilebilmektedir. Kullanıcının uzmanın verdiği yönergelerin dışına taşacağı ve kendi isteklerine göre yapıyı geliştirebileceği konusunda görüşler vardır. Aravena'nın bu röportajında sürecin ikinci yarısında topluluğun birbirlerini denetleyeceği ve ortak olan kuralların dışına çıkılacak şekilde konutların tamamlanmayacağı konusundaki yorumu bu görüşlere katılmadığını göstermektedir (Aravena, 2010). Aravena'ya (2010) göre katılımcıların konutlarının ikinci yarısını inşa ettikleri süreçte istediklerini değil yapabileceklerini inşa ederler ve komşularının mülklerini negatif etkileyecek şeyler yapmazlar. Fakat estetik konusunda kesin bir yorum yapamamıştır. Ona göre "estetik rastgeledir ve gerçek hayattan daha az önemli bir unsurdur" (Aravena, 2010, s. 85).

Sürecin son durumu incelendiğinde, birçok kullanıcının uzmanın belirlediği sınırları aştığı görülmektedir. Carrasco ve O'Brien'in 2021 yılında yaptığı çalışmada 93 evden yalnızca bir tanesi zemin kattaki kullanıcıların arka bahçeleri işgal ettiğini belirtmiştir ve bunlardan bazılarının doğal aydınlatmayı kesmesi nedeniyle Elemental'in belirlediği yaşanabilirlik sınırlarını aşan büyütmeler olduğunu

açıklamıştır. Tip 2 konutlarının ise yalnızca 1 tanesinin değiştirilmeden kaldığı bir bölümünün ise Elemental tarafından planlanan şekilde geliştirildiğini belirtmiştir.

Sonuç olarak, ekonomik kısıtlamalar nedeniyle başlayan bu süreç kullanıcı için hem ekonomik kazanç sağlamış hem de yaşadıkları alanı terk etmeden yaşayabilecekleri bir mekan oluşturmuştur. Gecekondu dönemi sürecinde öğrendikleri inşa yöntemleri konutlarını genişletirken zorluk yaşamamalarını sağlamıştır. Fakat sürecin sonucunda kullanıcının mimarın bıraktığı boşlukların dışına taşarak konutlarını büyütmeye devam etmeleri mekanın yaşanabilirliğini negatif yönde etkilemeye başlamıştır. Küçük bir alanda maksimum kullanım olacak şekilde tasarlanan bu alanda mimarın planı dışında yapılan değişiklikler kullanıcının önceden yaşadığı ve negatif yanlarını deneyimlediği yeni bir gecekondu sürecine dönüşme riski taşımaktadır. Carrasco ve O'Brien (2021) bu durumu "iyi bir konut tasarımı', sakinlerin ve toplumun yaşam koşullarının ve toplumunun sonunda bozulmasını önlemek için yeterli olmayabilir" şeklinde ifade etmiştir (s. 17).

Bu durum sürecin başarısız olduğunu göstermemektedir çünkü kullanıcı artımlı konut olsun veya olmasın yaşadığı yerde her zaman değişiklikler yapma ihtiyacı duymuştur. Apartman dairesinde yaşıyorsa balkonu kapatmış, bahçeli bir evi varsa fazladan oda inşa etmiştir. Quinta Monroy projesinde de kullanıcıların zamanla ailesi büyümüş bu nedenle kullandıkları alanları geliştirme ihtiyacı duymuş veya ekonomik olarak gelire ihtiyaç duydukları için fazladan kat çıkarak bu katı kiraya vermiştir. Bu durum uzmanlık bilgisine sahip kişi tarafından planlanan bir süreç olmadığı için kentsel mekanı negatif etkilemiş olsa da sürecin gelişimi katılımcı sürecin en zaman biteceği, sınırlarının ne olacağı gibi konuların tartışılması konusunda etkili olmuştur. Süreç bittikten sonra tüm yetkinin kullanıcıya bırakıldığı durum konut sürecindeki olağan bir durum olsa da özellikle fazla kullanıcının bir arada barındırıldığı ve sınırlı kamusal mekana sahip olduğu durumlarda kullanıcının bir başına bırakılması ve kontrol edilmemesi negatif değişimlere yol açabildiği sonucuna ulaşılabilir (Şekil 4.54).

QUINTA MONROY

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Bölge sakinleri örgütlenerek hükumete başvurmuştur.

2 Projenin Nedeni

Latin Amerika ülkeleri **hızlı kentleşme** süreciyle birlikte ekonomik eşitsizliklerin yoğun olduğu bir sürece girmiştir. Bu nedenle dar gelirlileri kapsayacak konut üretiminde zayıf kalmış ve **gecekondu** üretiminde artış yaşanmıştır.

3 Mimar

Alejandro Aravena

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

100 göçmen tarafından işgal edilen şehir merkezinde bulunan 5.000 m2'lik alanın **katılımcılara tahsis edilmesiyle** gerçekleşmiştir. Arsa maliyeti devletin verdiği teşvikin (7500 dolar) içinden karşılanmıştır.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Kullanıcı için devletin verdiği teşvik maliyetini aşmadan barınabileceği mekanlar tasarlamıştır. Bu süreçte mimar **kullanıcının ulaşamadığı şeylere odaklanmayı** tercih etmiştir. Bu nedenle uzman tarafından ıslak hacimler ve sirkülasyon elemanları inşa edilmiş, **projenin kalan yarısı katılımcıya bırakılmıştır.**

Süreç boyunca öncelikle sürecin gelişimiyle ilgili, süreç tamamlandıktan sonra ise boşlukların tamamlanmasıyla ilgili olarak kullanıcıyla **görüşmeye** devam edilmiş ve **atölye çalışmaları** yapılmıştır.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Proje 93 aile için **modüler birimler** oluşturarak tasarlanmıştır. Her bir modül 3x6 m'dir ve iki tür konut tipolojisi bulunmaktadır. Birinci tipoloji zemin katta bulunmaktadır ve toplam 3 modülden oluşmaktadır. Bu üç modülün ikisi tamamlanmış olarak kullanıcıya teslim edilir. Diğer modül ise iki kattan oluşmaktadır ve zemin katta bulunan birinci tipolojinin üzerine inşa edilmiştir. Her katta 1 birim olacak şekilde toplam iki birim inşa edilmiştir. Kalan birimler inşa süreci sonrasında kullanıcı tarafından tamamlanır.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Planlanan doksan üç konut **tamamlanmıştır.** Sonuç olarak ekonomik kısıtlamalar nedeniyle başlayan bu süreç kullanıcı için hem **ekonomik kazanç sağlamış** hem de yaşadıkları alanı terk etmeden yaşayabilecekleri bir mekan oluşturmuştur

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Sürecin son durumu incelendiğinde birçok kullanıcının uzmanın belirlediği **sınırları aştığı** görülmektedir. Zemin kattaki konutların arka bahçeleri işgal ettiği, üst kattaki konutların bir kısmının yukarı ve pencereyi kapatacak şekilde geliştiği görülmüştür.

Şekil 4.54 Quinta Monroy Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

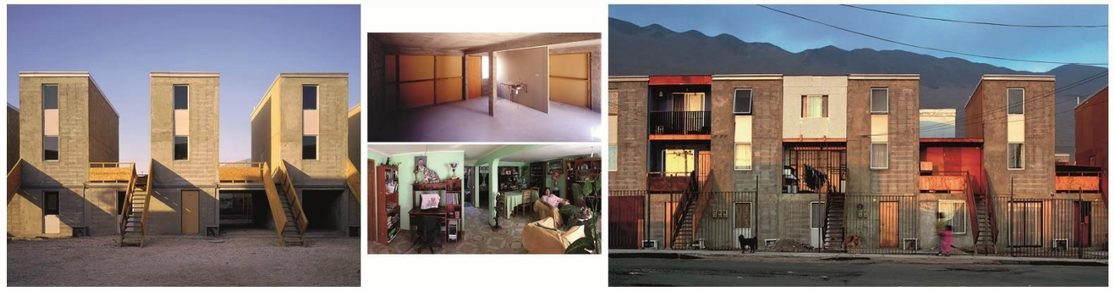
Quinta Monroy deneyimi Habraken'in Support (destek) ve in fill (dolgu) olarak ikiye ayırdığı konseptin bir ürünüdür. Destek bölümleri mimarın tasarladığı alanlarken, dolgu bölümleri kullanıcı tarafından tamamlanan bölümleri temsil etmektedir. Bu örnek Habraken'in 1961 yılında yayınladığı konsepti kullanarak mimarın ve yaptığı tasarımın katılımcı tasarımdaki etkisini göstermek amacıyla seçilmiştir. Önceki bölümlerde artımlı konut yönteminin iyi tasarlanması gereken ve bu nedenle direkt tasarımcıyla ilişkili olan bir yöntem olduğuna değinilmişti. Burada mimar hem kullanıcıyla iletişim kurarak beklentilerini karşılayacak tasarımlar yapar hem de küçük alanlarda tüm kullanıcıları barındırabilecek ekonomik bir çözüm sunar. Bu nedenle mimar hem araştırmacı hem planlamacı hem de tasarımcı olarak görev alır.

Bu süreç tasarımın etkisiyle ekonomik problemlerin iyi tasarlanmış alanlar ile nasıl çözülebileceğini gösteren bir örnektir ve tasarımın ekonomik faktörlerle ilişkisi hakkında bilgi vermektedir. Erten'e (2015) göre "Bu tip bir yaklaşım, sosyal konutu kamusal harcama yerine bir tür kamusal yatırım olarak görmenin yolunu da açar" (s. 58). Çünkü limitli bütçe ile maksimum sayıda kullanıcının yaşayabileceği alanlar tasarlanmıştır. Bunun için öncelikle verilen bütçenin kaç m2 tasarıma izin verdiği hesaplanarak başlanmış, bu iki hesaplamanın da sürecin gelişimine uymaması yeni bir plan yapılmasına neden olmuştur. Ekonomik faktörler çok küçük konutlara izin verdiği durumlarda kullanılabilecek bir yöntem olarak artımlı konut yöntemi seçilmiştir.

Artımlı konut yöntemleri genellikle avlulu ev tipolojisiyle gerçekleştirilmektedir fakat bu örnekte arazinin kısıtlı olması önceki örnekler gibi avlulu tasarım etrafında konutun gelişimine izin vermemiştir. Bu durumda tasarım süreci ekonomik problemlerin çözülmesinde kullanılabilecek en önemli seçenek haline gelmiştir. Konutların sıra evler şeklinde yapılması ve bunu yaparken doluluk boşluklar oluşturarak konutların devamının sonradan yapılmasına izin verecek bir tipoloji oluşturulması mali problemlerin tasarımla çözümüne örnek olarak verilebilir (Tablo 4.11).

Tablo 4.11 Quinta Monroy

10 quinta monroy

proje bilgileri

yer	: iquique/şili
mimar	: alejandro alavena
yıl	: 2004
aile sayısı	: 93

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anketör/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

esnek tasarım

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Ekonomik kısıtlamalar nedeniyle başlayan bu süreç kullanıcı için hem ekonomik kazanç sağlamış hem de yaşadıkları alanı terk etmeden yaşayabilecekleri bir mekan oluşturmuştur. Gecekondu dönemi sürecinde öğrendikleri inşa yöntemleri konutlarını genişletirken zorluk yaşamamalarını sağlamıştır.

4.1.11 Viranşehir

Viranşehir Toprak ve Su projesi 2009 yılında Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde yapılmıştır. Bu projenin amacı bölgede yaşayan ve evleri bulunmayan düşük gelirli aileleri konut sahibi yapmaktır. Metin Yeğin tarafından oluşturulan Viranşehir örneği Brezilya'daki Mouvement Sans Terre hareketinden yola çıkılarak planlanan bir örnektir (Konuk yazar, 2016). Bu hareket toprak dağılımının adaletsizliğine karşı çıkarak yoksulların büyük toprak sahiplerinin ve devletin elindeki toprakları işgal edip yoksullara dağıtan bir sistemdir. Böylece kooperatifler kurularak dar gelirlilerin üretime katılması sağlanmıştır. Viranşehir'deki süreç, dar gelirli nüfusa toprak sağlamak için belediyenin toprak sahibinin izniyle bu süreç için ücretsiz toprak tahsil etmesiyle başlamıştır (Tunç, 2014). Buradaki amaç yerel malzemeler ve kullanıcıların iş gücünü kullanarak dar gelirli kullanıcıların birlikte ekonomik konutlar üretmektir.

Sürecin başlangıcında gazetelere ilan verilmiş ve kullanıcılarla toplantılar yapılarak kullanıcının haberdar olması sağlanmıştır. Bu toplantılarda tüm süreç anlatılmış ve sürece katılmak isteyen kullanıcı için aranan şartlardan bahsedilmiştir. Birinci şart kullanıcıların bir evinin olmaması ikincisi ise kullanıcının konutların inşa sürecinde görev almasıdır. Aynı zamanda kullanıcı evlerinin finansmanını kendisi karşılayacak ve kooperatif oluşturacaktır. Böylece kullanıcı konutun tapusunu almayacak, satamayacak ve kiraya veremeyecektir. Fakat yaşamı boyunca bu konutta yaşayıp sonrasında çocuklarının bu konutta oturması koşuluyla onlara miras bırakabilecektir (Tunç, 2014).

Evler daha uygun fiyatlı ve doğal bir seçenek olması nedeniyle kerpiçin içine alçı ve kireç katılarak oluşturulan Alkerden yapılmaya karar verilmiştir (Emek ve Adalet, 2013) (Şekil 4.55). Bunun üzerine Alker ile ilgili çalışmaları olan İTÜ'deki profesörler ve öğrencilerin de katkılarıyla atölyeler oluşturulmuştur. Kullanıcıya Alker ile nasıl çalışılacağı öğretilmiştir. Süreç içinde kullanıcı mimarlar ile yaşayacağı alanların tasarımıyla ilgili kararlara katılmıştır (Ay, 2017).

Şekil 4.55 Alkerden yapılan Viranşehir evleri (Konuk yazar, 2016)

Sürecin başında her aile için 80, 90 ve 110 m^2 daireler inşa edilmesi planlanmıştır. Fakat kullanıcı dairelerin 140 m^2 olması konusunda ısrarcı davranmıştır. Son durumda inşa edilen 8 dairede toplam 50 kişinin yaşadığı düşünüldüğünde geniş aile yapısına sahip bölge insanı için 80 veya 90 m^2'lik evlerin kullanıcının yaşam konforunu ve ihtiyaçlarını karşılamayacaktır. Fakat sürecin ekonomik boyutu incelendiğinde konutun finansmanını kendisi karşılayacak olan dar gelirli kullanıcı için yüksek maliyetli olmuştur ve sürece katılacak aile sayısını azaltmıştır.

Sürece başlanmadan yapılan ilk görüşmelerde 110 aile başvurmuştur. Daha sonra 70 aileye düşmüş fakat süreç başladıktan sonra çoğunluğu mevsimlik işçi olan ve gün içinde kendi işlerinde çalışıp akşamları evin yapımında çalışmak zorunda kalan kullanıcıların büyük bir bölümü zorlanmıştır bu nedenle ayrılmaya başlamıştır. Sonuç olarak, yalnızca 8 ailenin konutu tamamlanabilmiştir (Emek ve Adalet, 2013) (Şekil 4.56).

Şekil 4.56 Viranşehirde tamamlanmış evleri önünde bir aile (Konuk yazar, 2016)

Kullanıcıların konutların inşasını gerçekleştirebilmeleri amacıyla İTÜ'den gelen grup tarafından Alker ile çalışabilme eğitimi verilmiştir ve kullanıcılar toplu olarak inşaata başlamıştır fakat ilk aşamada kullanıcılar evlerini ortak bir şekilde inşa ederken zamanla herkes kendi evini inşa etmeye başlamıştır (Ay, 2017). Erkekler bu süreçte inşaat işiyle uğraşırken kadınlar ve çocuklar ise tarlada organik tarım ile uğraşmıştır (Solhan, 2013 aktaran Ay, 2017) Süreç 8 konut, bir ortak salon ve misafirhane oluşturularak tamamlanmıştır. Bu ortak alanlar birlikte ekolojik üretim yapan bu grubun ortak kullanacağı ortak alan olarak kullanılacaktır (Ay, 2017).

Sonuç olarak, süreç boyunca yapılan planlarla sonuç ürünler arasında değişiklikler olmuştur. Kullanıcıların konut ayrımı yapmadan ortak bir şekilde inşa sürecine katılacağı planlansa da sonuç durumda herkes kendi konutunun inşasında rol almıştır. Katılımcıların birçoğu tapu alamayacaklarını öğrenince süreçten çekilmiştir. Katılımcılar tarafından geniş ailelerine uygun olarak beklenenden büyük konutların istenmesi sürecin ekonomik planlamasını bozmuş ve devam etmemesine neden olmuştur.

Süreç bitiminden sonrasına bakıldığında süreç boyunca ekolojik malzeme kullanımı önem kazansa da kullanıcı evleri kullanmaya başladığında evlerinin modern gözükmesi için yasak olmasına rağmen zeminleri ve tavanları kaplama malzemeleriyle kaplamıştır (Ay, 2017). Sürecin uzun sürmesi ve evlerin metrekarelerinin büyük olması nedeniyle kullanıcının ekonomik olarak zorlanmasıyla birlikte sürecin devamı gerçekleşmemiştir fakat Viranşehir örneği doğal malzemelerin kullanılması ve kullanıcının kendi yaşayacağı evi kendisinin yapması ile diğer örneklerden farklılaşan önemli bir deneyimdir (Şekil 4.57).

VİRANŞEHİR

PROJENİN ve PROJE ALANININ BELİRLENME SÜRECİ

OLUŞUM SÜRECİ

1 Proje Sahibi

Metin Yeğin ve Viranşehir Belediyesi

2 Projenin Nedeni

Bölgede yaşayan ve **evleri bulunmayan** düşük gelirli aileleri konut sahibi yapmak amaçlanmıştır.

3 Mimar

Prof. Dr. Bilge Işık, Evrim Solhan ve mimarlık öğrencileri.

ALAN SEÇİMİ

1 Proje Alanı

Şanlıurfa'nın Viranşehir ilçesinde belediyenin **tahsis ettiği** 35 dönüm arazide gerçekleşmiştir.

TASARIM VE YAPIM SÜRECİ

TASARIM SÜRECİ

1 Katılım Yöntemi

Birlikte İnşa Etmek

Görüşme/Anket/Atölye Yapma

Esnek Mekan Oluşturmak

*Not: Kullanılan yöntemler renklendirilmiştir

2 Mimarın Görevi

Öncelikle ön toplantılar düzenlenerek sürecin nasıl gerçekleşeceği belirlenmiştir.

Alanın **planlaması yapılmış** ve daha sonra kullanıcılara **Alker ile yapım tekniği anlatılmış** ve yapım sürecindeki zorluklarda katılımcılara yardımcı olunmuştur.

Konutların tasarımına katılımcıların katıldığı **atölyeler** ile karar verilmiştir.

YAPIM SÜRECİ

1 Yapım Tekniği

Evler uygun fiyatı nedeniyle kerpiçin içine alçı ve kireç katılarak oluşturulan **Alkerden yapılmıştır.**

Öncelikle **kullanıcılar** uzmanlardan eğitim almış daha sonra yaşayacakları konutları **inşa etmiştir**.

DENEYİMİN SONUCU

SÜRECİN SONUCU

1 Sonuç

Geniş ailelerin bulunduğu bu bölgede ilk olarak planlanan büyüklükteki evlerin yaklaşık 2 katı büyüklüğünde evler inşa edilmek zorunda kalmıştır. Bu durum sürecin **ekonomik boyutunun artmasına** ve yaşanan zorluklar nedeniyle 8 ev inşasından sonra sürece **devam edilememesine** neden olmuştur.

SONRASI

1 Süreç Bittikten Sonra

Süreç boyunca ekolojik malzeme kullanımı önem kazansa da kullanıcı evleri kullanmaya başladığında evlerinin modern gözükmesi için yasak olmasına rağmen zeminleri ve tavanları kaplama malzemeleriyle kaplamıştır.

Şekil 4.57 Viranşehir Projesi üretim süreci

Kullanılan yöntemlerin sosyal ve kültürel faktörlere etkisi;

Viranşehir örneği ülkemizde gerçekleşen bir kısmı tamamlanan bir katılım örneği olması ve bu süreçte birlikte yapma yöntemini kullanması nedeniyle seçilmiştir. Mimar bu süreçte araştırmacı, malzeme ustası ve tasarımcı rolüne bürünmüştür. Süreç katılımcı dışında bir güçle başlamış ve katılımcıların sonradan deneyime dahil olduğu süreç yaşanmıştır. Öncelikle bölge sakinleri sürece dahil olmaları için bilgilendirilmiş ve sürece dahil olan katılımcılar ile isteklerini anlamak için atölyeler yapılmıştır. Atölye süreçlerinde katılımcıların büyük aile yapısına sahip olmaları nedeniyle 3+1 evler planlanmıştır. Ev planında, iklim ve mahremiyet hassasiyeti nedeniyle, içe dönük ve avlulu tipoloji tercih edilmiştir. Konuta girildiğinde öncelikle avlu ile karşılaşılıp avludan yalnızca ortak alan olan salona girilen, odalar ve çoğunlukla kadınların kullandığı mutfak alanına geçebilmek için avluya açılan ayrı bir koridorun kullanılması, bölgenin kültürüne dikkat edilerek oluşturulan bir plan tasarımı yapılması kullanıcı ve taleplerinin iyi anlaşıldığını göstermektedir. Fakat ekolojik ve ucuz malzeme olarak alker tercihi kullanıcı tarafından benimsenmemiştir ve sürecin bitiminden sonra her aile birbirinden farklı modern malzemelerle duvarları kaplamıştır.

Kullanılan yöntemlerin ekonomik faktörlere etkisi;

Atölye süreci kullanıcının tanınmasının yanında sürecin maliyetinin azaltılması amacıyla doğal malzemelerin yapımının öğrenilmesi için de kullanılmıştır. Bölgenin yapım sisteminde kullanılan malzemelerin konunun uzmanları tarafından geliştirilmiş halinin kullanıcıya öğretilmesi katılımcı süreçteki uzmanlık bilgisine sahip kişi ve kullanıcı ilişkisini bir üst seviyeye taşımıştır. Usta çırak ilişkisini uygulamak, kullanıcıya yalnızca ekonomik olarak katkı sağlamaz aynı zamanda gelecekte yapacakları konutlar için kullanabilecekleri yeni bir yapı malzemesi öğretilmiş olur. Uzman yalnızca plan tasarımında etkin olan kişi olmasının yanında kullanıcı kültürüyle maliyet hesaplarını birlikte planlayan ve buna uygun yapım süreci geliştiren bir konumdadır. Bu durum sürecin uzun vadeli pozitif sonuçlar kazanmasının amaçlandığı bir deneyim sürecidir.

Birlikte yapma süreci maliyet olarak büyük bir katkı sağlasa da birlikte yapma imkanına sahip olan kullanıcı sayısı minimum seviyededir. Bu yöntemin negatif unsuru kullanıcıların yapım sürecinde görev alması için uzun bir zamanı olması ihtiyacıdır. Çalışmak zorunda olan kullanıcı için bu zamanı ayarlamak zordur. Bu nedenle katılımcıların süreçten ayrılması veya baştan dahil olmamasının ana sebebi çoğunlukla zaman problemidir.

Süreç tamamlanmış olsa da evler beklenenden daha fazla maliyete tamamlanmıştır bu durum katılım sürecinde finansal sürdürülebilirliğin sağlanmasının önemini göstermektedir (Tablo 4.12).

Tablo 4.12 Viranşehir Toprak ve Su Projesi

11 viranşehir toprak ve su

proje bilgileri

yer	: viranşehir/şanlurfa
mimar	: Prof. Dr. Bilge Işık, Evrim Solhan ve mimarlık öğrencileri
yıl	: 2009
aile sayısı	: 8

süreç

sürecin başlama sebebi

- kullanıcı isteği
- devletin teşviki
- tasarımcı teşviki

katılım yöntemleri

- anket/görüşme/atölye yapma
- birlikte inşa etme
- artımlı konut oluşturma
- bütünden parçaya oluşturma

esnek tasarım

katılımcı sürece etki eden faktörler

sosyal/kültürel faktörler

- yaşam şekli (plan oluşumu)
- dini kültürel geçmiş (içe/dışa dönük mekan tasarımı)
- hanehalkı sayısı (plan büyüklüğü)
- komşuluk ilişkileri

siyasi faktörler

- sürecin başlamasında
- sürecin bitmesinde
- etkisi olmamış

ekonomik faktörler

- arazi sağlama
- tamamen kullanıcının inşa etmesini sağlama / inşa sürecine katkıda bulunma
- bir bölümünü inşa etme
- içinde değişime izin veren plan yapısı
- geleneksel/ucuz/ham malzeme kullanma

sonuç

sürecin sonucu

- tamamlanmış
- bir kısmı tamamlanmış
- tamamlanmamış

etki eden faktörler

- siyasi problemler
- kullanıcı problemleri
- ekonomik problemler
- ölçeksel / organizasyonel problemler

süreç tamamlandıktan sonra

tamamlandıktan sonra

- büyük değişimler devam etmiş
- küçük değişiklikler yapılmış
- değişim yapılmamış

yorumlar

Bölgenin yapım sisteminde kullanılan malzemelerin konunun uzmanları tarafından geliştirilmiş halinin kullanıcıya öğretilmesi katılımcı süreçteki uzmanlık bilgisine sahip kişi ve kullanıcı ilişkisini bir üst seviyeye taşımıştır. Usta çırak ilişkisini uygulayarak kullanıcıya yalnızca ekonomik olarak katkı sağlamaz aynı zamanda gelecekte yapacakları konutlar için kullanabilecekleri yeni bir yapı malzemesi öğretilmiş olur.

4.2 Bölüm Sonu Değerlendirmesi

Katılım kavramı sosyal konut oluşumunda kullanılırken, sosyal konutlarda yeterince üzerinde durulmayan (sosyal yaşam ve kültür) kavramlar üzerinden ve sosyal konutun ana bileşeni olan kavramlar (siyasi ve ekonomik) üzerinden ayrı ayrı incelenmiştir. Sürecin başlangıcı ve gelişimi sosyal konutların geleneksel inşa yöntemlerinde de olduğu gibi, siyasi ve ekonomik faktörlere bağlı olarak gelişmekte ve sonlanmaktadır. Hem devletlerin siyasi yapılarının etkisi hem de kullanıcıyla birlikte gerçekleşecek demokratik oluşum içeren bu süreç kendi içinde incelenmiştir. Süreç içinde daha demokratik bir ortam talebi ortaya çıkmıştır. Yatay bir hiyerarşi oluşumu ile sosyal konut planlanırken kullanıcının kendini ifade edebilmesi amaçlanmıştır. Sürecin gelişimi kullanıcının ifadesinin üzerine gidecek yöntemler planlanmasıyla sağlanmıştır.

Öncelikle, incelenen 11 örnekten 8 tanesi yaşanan göç nedeniyle gecekondu oluşumunun görülmesi sonucunda başlamıştır (örneklerin 3 tanesinde göçün dolaylı etkisi bulunmaktadır). Genellikle sanayi bölgelerinde gerçekleşen bu artış yeni konut alanlarının oluşması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu durumda devlet yetkilileri çözüm ararken tasarımcıların yönlendirmeleri ile katılımcı tasarım yöntemlerini kullanma kararı almıştır. Bu nedenle çoğu durumda süreç devletin teşvikiyle başlıyor gibi görünse de arka planda süreç devlet yetkilileriyle görüşen tasarımcılar yoluyla olmuştur veya tasarımcıların önceden yaptıkları işler devlet yetkililerini etkilemiştir. Böylece uzmanın süreçteki görevi süreç daha başlamadan başlamıştır.

Katılımcı süreç içinde kullanılan 4 örneğin de çeşitli görevleri vardır. Kullanıcıyı tanımak ve isteklerini öğrenmek için ilk olarak **anket ve görüşme** yapılmaktadır. Daha net fikirlere sahip olmak için ise **atölyeler** yoluyla kullanıcı süreçlere katılmaktadır. Örneklerden görüldüğü üzere bu yöntemler diğer yöntemlerle birlikte kullanılan yardımcı yöntemler olarak görülebilir fakat, bu yöntemler iyi planlandığı ve yoğun biçimde kullanıldığı durumda kullanıcıyı sürecin içine çeker ve gerçek katılım oluşmasına neden olmaktadır. Örneğin; Düzce Umut Evleri örneğinde birlikte yapma yöntemi de görülüyor olsa da oran olarak birlikte yapma yöntemi süreç içinde çok az bulunmakta ve sürecin ana etabında görüşmeler, anket ve atölyeler rol almaktadır. Punt en Komma örneği kullanıcısına esnek tasarım sağlıyor olsa da esnek tasarımın

oluşması da yapılan görüşme ve atölyeler yoluyla sağlanmaktadır. Bu nedenle, iyi planlanmış ve gerçekten kullanıcının derinlemesine tanınması istenen programlarda bu yöntemler sürecin hızlanması ve verimliliğinin artmasına neden olmuştur. Aynı zamanda bu iki örnekte de görüldüğü üzere yalnızca anket, görüşme ve atölyeler tüm sürecin planlanmasını sağlayabilmiştir.

Seçilen 11 örneğin yalnızca 2 tanesi süreç içinde anket, görüşme veya atölye yöntemlerini kullanmamıştır (Nemausus ve Previ) ve bu iki örnek de kullanıcının konutun içindeyken yaşayacağı alanı kendisine göre adapte edeceği esnek tasarım yöntemini içermektedir. Bu sebeple, esnek tasarım süreçlerinde gözlemin tasarımların gerçekleşmesi için yeterli olabileceği sonucu çıkarılabilse de anket, görüşme ve atölyeler ile birlikte kullanılması daha etkili sonuçlar oluşturmaktadır. Birlikte yapma süreçlerinde ise anket, görüşme ve atölyelerin kullanılması zorunlu olmaktadır.

Birlikte yapma süreçlerine bakıldığında; minimum sayıda kullanıcı ile gerçekleşebilen bir yöntem olduğu görülmektedir. Bunun ilk sebebi kullanıcıyla bire bir iletişime geçmek, her biri için istedikleri konut planını çıkarmak, yapım süreci için bilgiler vermek ve inşaat konusunda bilgisi olmayan kullanıcıya bu süreci öğretmek gerekmesidir. Yapım süreci de uzun sürer çünkü tüm süreç içinde uzman inşa konusunun öğrenilmesi konusunda katılımcıya yardımda bulunmalıdır. Bunun yanında katılımcının da bu süreçte bulunacak fedakarlığı yapma konusunda çekindiği görülmektedir. Yeni hayat şartlarında ve çalışma düzeninde kullanıcının kendisini tamamen bu sürece adamasını beklemek fazla iyimser bir düşüncedir. Görüldüğü üzere Viranşehir örneğinde yalnızca 8 konut tamamlanabilmiştir çünkü katılımcılar aynı anda hem halihazırda yaptıkları işleri devam ettirip hem de inşaatta çalışamamıştır. Aynı zamanda ilk etap bitirilmiş olsa da ekonomik olarak yaşanan sıkıntılar yeni bir etabın yapılmasını engellemiştir. Bu yöntemin uygulandığı Mexicali projesinde de yalnızca 5 kullanıcının konutu tamamlanabilmiştir. Sürecin uzaması ve sonuç ürünlerin hükumet tarafından beğenilmemesi sürecin yeni etaplarla devam etmesini engellemiştir. Yeni Gurna projesi bir istisna olarak kabul edilebilir çünkü burada devlet eliyle gerçekleştirilen toplu bir göç süreci ve işsiz ve evsiz kalan bir köy dolusu insan vardır. Buna rağmen 800 konuttan yalnızca 130 tanesi (%16.25) tamamlanmıştır.

Sonuç olarak, birlikte yapma süreci, sürecin gerektirdiği uzman ihtiyacı, kullanıcının aktif olması ve uzun bir sürece yayılması nedeniyle günümüz yapım sisteminin gerisinde kalmaktadır fakat bu sürecin farklı uygulanma düzeyleri pozitif sonuçlar vermiştir. Düzce Umut Evleri örneği yüksek düzeyde birlikte yapma yöntemini kullanmasa da süreç içinde belli oranda uygulanmış ve başarılı olmuştur. Örneğin kullanıcılar birlikte yapma sürecine katkı sağlayabilecekleri konularda ve seviyelerde katılım sağlamıştır. Aynı zamanda haftanın bir günü bu katılımı yapmaları kullanıcının halihazırda sağladığı düzenini bozmamıştır. Birlikte yapma sürecinde tamamının birlikte yapıldığı örnekler bulunduğu gibi farklı bir seçenek olarak Düzce Umut Evleri'nin yöntemi de kabul edilebilir. Çünkü inşaat işini öğrenmek de bir süreçtir ve dar gelirli kişinin buna vakti olmayabilir.

Esnek yapım tekniklerinden **bütünden parçaya yöntemi** incelendiğinde öncelikle günümüz inşa süreçlerine bakılması daha uygun olacaktır. Çünkü sosyal konutlar için olan katılımcı tasarımın bazı dezavantajlı noktaları bulunmaktadır. Günümüz sosyal konutları incelendiğinde binlerce kişi için aynı anda yapıldığı ve kullanıcısının genellikle proje yapım aşamasındayken kura yöntemiyle belirlendiği bir süreç içerdiği görülmektedir. Bu da kullanıcısının belli olmadığı zaman diliminde kullanıcılarla tek tek iletişime geçmeyi imkansız kılmakta ve binlerce kişi için yapılan konutlarda her kullanıcı için ayrı tasarımlar yapmak kısıtlı zaman ve ekonomi nedeniyle sürdürülebilir bir yöntem olmamaktadır. Bu durumda kullanıcının yaşayacağı yeri kendisine uyarlamasına imkan tanımak üzerine kurulmuş bir yöntem olan bütünden parçaya yöntemi nicelik ihtiyacını karşılamaya en yakın yöntemdir. Örneğin, katılım yöntemleri kullanılarak bölge kullanıcısının kültürünün, yaşama şeklinin ve ortak ihtiyaçlarının belirlenmesiyle ortak ihtiyaçların esnek çözümlerle karşılandığı üretimlerin yapılması büyük projeler için daha gerçekçi bir çözüm olmaktadır. Veya esnek tasarımlar yoluyla kullanıcının müdahale edebileceği mekanlar oluşturulabilir, kullanıcı eksik bırakılmış bir mekanı tamamlayabilir veya boş bir kabuğu kendine göre doldurabilir. Böylece birbirinden farklı mekanları barındıran ve her mekanın kullanıcısını tanımladığı bir sonuç ürün ortaya çıkmış olur.

Seçilen örneklerden Nemausus, Punt en Komma ve İzmit Yenilikçi Yerleşkeler örnekleri bütünden parçaya oluşturma yöntemlerini kullanmıştır. Üç örnekten ikisi

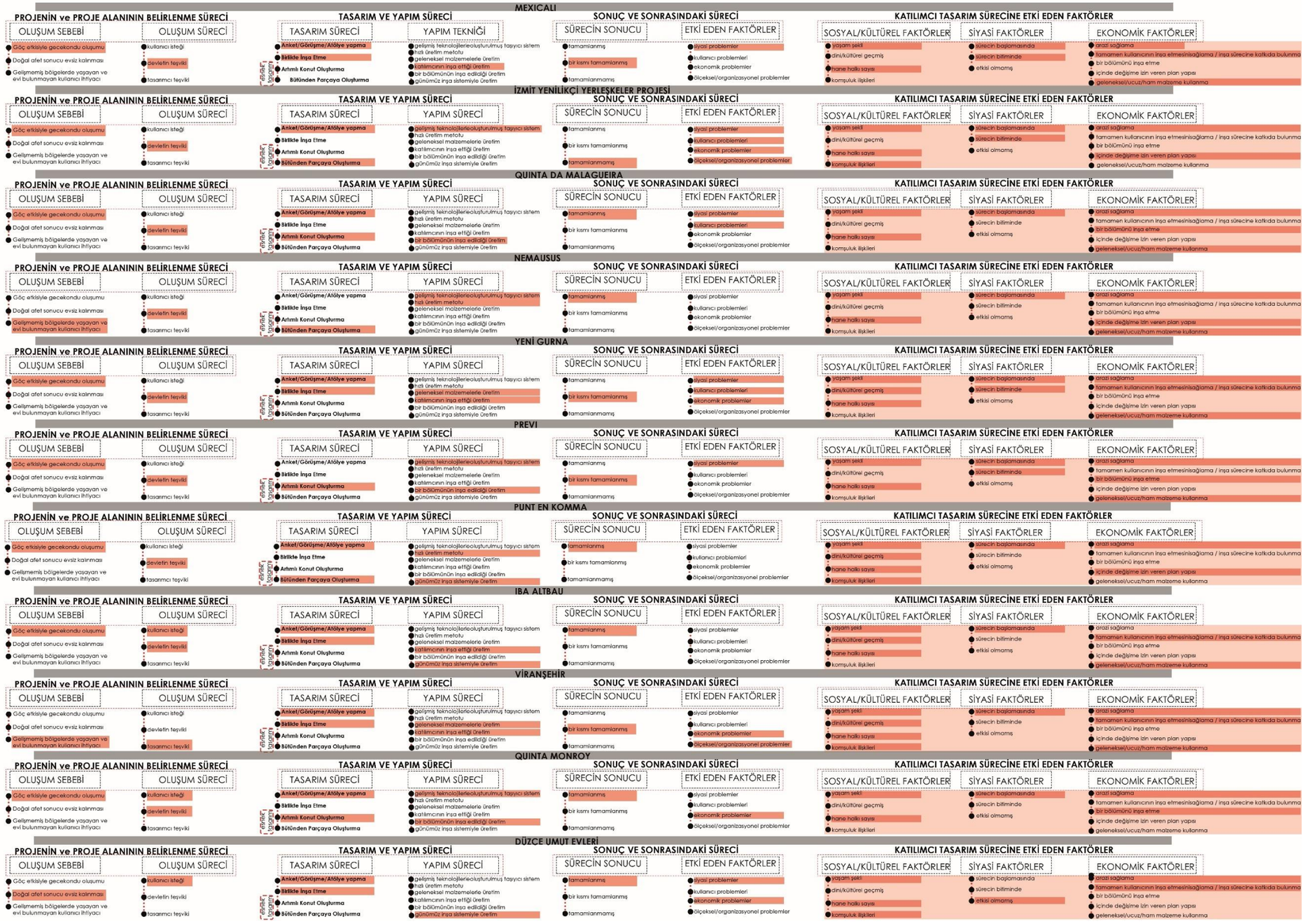
esnekliği taşıyıcı sistemin yardımıyla sağlarken Punt en Komma esnekliği plan içinde oluşturulan basit çözümlerle sağlamıştır. Örneklerden de görüldüğü üzere bu yöntemin kullanılmasındaki en büyük etken teknoloji ve bununla birlikte esnekliğe imkan veren yapım sistemlerinin geliştirilmesidir. Aynı zamanda bu sistem sayesinde diğer konutlardan daha fazla maliyete ihtiyaç duymayan, yapım sürecinde ekstra çabaya gerek duymayan bununla birlikte kullanıcıların yaşam şekline saygı duyan boşluklar bırakan mekanlar üretilmiş olur.

Esnek çözümlerden bir diğeri ise **artımlı konut oluşturmaktır.** Bu yöntemin de aynı anda etkileyeceği kullanıcı sayısı fazla olmaktadır çünkü üretilen mekanlar minimumdadır ve tüm konutlar için aynı şekilde gerçekleşecektir. Seçilen örneklerden görüldüğü üzere başlangıçta büyüme sürecinin gerçekleşebilmesi için avlulu konut tipleri tercih edilmiştir. Oda sayısı zamanla artacak ve her biri avlu etrafında konumlanacağı için ışık alabilecektir. Bu nedenlerden dolayı artımlı konut süreçleri geniş arazi talep eden bir yöntem olarak görülebilir fakat Aravena küçük alanlarda katılımcı tasarıma ihtiyaç duyulmasıyla bu alanlarda da inşa edilebilecek avlusuz örnekler tasarlamıştır.

Bu yöntemi kullanan Quinta da Malaquaerina, Quinta Monroy ve Previ örneklerinin üçü de tamamlanmıştır ve yapım sürecinde bir sorun yaşanmamıştır. Sürecin bitiminden sonra kullanıcılara yapının gelişimini sağlayacakları bir gelişim kitabı verilse de seçilen örneklerden görüldüğü üzere süreç kısa bir süre denetlenebilmektedir ve denetlenmediği durumda kullanıcı planlanandan farklı eklemeler yapabilmektedir. Quinta da Malaquaerina, Quinta Monroy ve Previ örneklerinin hepsinde uzmanın belirlediği sınırların dışına çıkılmıştır fakat Siza ve Aravena sınırları aşmanın gelişime açık bir süreçte kaosa neden olmadıkça normal olduğunu savunmaktadır.

Sonuç olarak, görüldüğü üzere her yöntem farklı ihtiyaçlara cevap vermekte ve verimli ve başarılı olduğu alanlar ayrışmaktadır. Bu nedenle katılım süreci yapılmadan önce kullanılacak yöntemin tespit edilmesi için iyi bir analiz sürecine ihtiyaç vardır (Tablo 4.12).

Tablo 4.13 Katılımcı Tasarım Örneklerinin Katılım Süreci ve Etki Eden Faktörler Açısından Bir Arada Değerlendirilmesi

BÖLÜM BEŞ
DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmanın sonucuna baktığımızda; günümüzde inşa edilen konutlar, içinde yaşayan kişilerin yaşam şekli bilinmeden biliniyormuş gibi üretilen konutlardır. Sosyal konutlar dışındaki kullanıcıların karar mekanizmasını kendisi dışında inşa edilen evleri seçerken kullanma şansı vardır fakat, sosyal konut kullanıcısının karar verme şansı yoktur. Bu durumda sosyal konut, kullanıcının yaşam şeklini, hane halkı sayısını ve kültürel özelliklerini bilmeyen kişiler tarafından oluşturulmuş ve kullanıcısı devlet veya kooperatif tarafından belirlenmiş olur. Kullanıcı hiçbir durumda karar veremez ve fikrini belirtemez. Bu da kullanıcının ihtiyacına cevap vermeyen mekanların üretilmesine neden olmaktadır.

Katılım süreci bu durumda kullanıcının süreçte aktif olması, yaşayacağı alanda söz hakkının bulunması ve demokratik bir süreç olması bakımından kullanıcı haklarını gözetmektedir. Bu süreç içinde sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi faktörlerden etkilenen katılım süreci kesin sınırları olmaması nedeniyle günümüzdeki inşa süreçlerinden farklılaşmakta ve bu durum katılımcı sürecin kullanılmasında çekince yaratmaktadır. Çünkü süreç stabil bir üretim sistemi sağlamamaktadır. Kullanıcısıyla ilişkisinin yüksek olması sosyal ve kültürel etkenlerle de ilişkisini güçlendirmiştir. Dar gelirliler için onların da içinde bulunduğu, yaşanabilir ve iyi tasarlanmış konutlar üretmeyi hedeflemesi ekonomik problemlerle baş etmeyi gerektirmektedir. Son olarak ise, devlet desteğine ihtiyaç duyması politik unsurların sürecin içinde söz sahibi olmaya çalışmasına neden olmaktadır

Sosyal konutlarda katılımcı tasarımın kullanıcıyla ilişkisini incelediğim **sosyal kültürel faktörler bölümünde** değindiğim gibi sosyal konut sürecinin günümüz yapım teknikleriyle üretildiği ve kullanıcıya teslim edildiği durumda kullanıcının yaşam şekli, kültürel geçmişi, kişi sayısı gibi önemli veriler dikkate alınmamış olur. Katılımcı tasarım süreci ise bu noktada devreye girmektedir. Kullanıcıyla birlikte onun yaşayacağı alanları tasarlama gayesiyle yola koyulduğu için sosyal konut üretiminde kullanıcı avantajını gözetmektedir. Bu nedenle kullanıcının yaşam şekli, hane halkı sayısı, kullanıcının dini ve kültürel geçmişi gibi kullanıcının konforu için öğrenilmesi gereken faktörler bulunmaktadır.

Sosyal/ kültürel faktörlerin alt başlıkları incelendiğine; yaşam şekli ve hane halkı sayısı tüm yöntemlerde önemli bir faktördür fakat, dini kültürel geçmişin baskın olduğu üretimlerde genellikle birlikte yapma yöntemi kullanıldığı dikkat çekmektedir. Dini, kültürel geçmişin baskın olduğu (uluslararası göç süreci/kültürel çatışmalar/yapım tekniğinde kültürün yansımalarının görüldüğü üretim ihtiyacı) IBA, Punt en Komma, Yeni Gurna ve Viranşehir örneklerinin üçünde *birlikte inşa etme* yönteminin kullanılmasının sebebi birlikte inşa etme yönteminin kullanıcıyla bire bir iletişime dayanması ve kullanıcının tam katılımıyla kültürünü, yaşam şeklini yaşadığı alana adapte edebilmesine izin vermesinden kaynaklanmaktadır.

Siyasi faktörler ise, çoğu zaman sürecin başlatan veya bitiren konumdadır. Çünkü inşaat süreci büyük bir ekonomik kaynaktır ve politikacılar bu kaynağı kendi çıkarlarına uygun olarak halka verilecek vaat olarak kullanmaktadır. Devlet iş birliğiyle gerçekleşen bir süreç olması hükumet değişikliğinden etkilenmesine neden olmaktadır. Farklı politik anlayışlara sahip olan hükümetler kendisinden önceki politik anlayışın uygulamalarını devam ettirmek istemeyebilir.

Aynı zamanda katılımcı tasarım, sabit bir yapım sürecinin bulunmadığı deneysel bir süreçtir ve bazı durumlarda sorunlar yaşanabilir. Katılım sürecini yaşanan konut sorunu için bir çıkış yolu olarak gören siyasi faktörler bu süreçte günümüzde üretilen sosyal konutların hız ve verimliliğini bulamadığı durumda, çıkarlarının sekteye uğramaması için, süreci sonlandırmaktadır. Tez boyunca incelenen örneklere bakıldığında ise, *bütünden parçaya oluşturma sürecinin* günümüz inşa yöntemlerine benzemesi*, anket atölye ve görüşmeler* yöntemlerinin de fazla zaman almaması nedeniyle politik unsurları negatif etkileyecek durumlara neden olmadığı görülmektedir. Görüldüğü üzere günümüz yapım tekniklerine benzeyen üretimler yapması nedeniyle bütünden parçaya yapım ve her türlü üretimde kullanılabilecek anket, görüşme ve atölye kullanımının günümüz üretimlerindeki avantajlı durumu sürecin başarısını etkilemektedir.

Katılımcı tasarımın sürece **ekonomik olarak** katkısı ise müteahhit karının devre dışı kalması, devletin/kooperatiflerin arazi sağlaması veya ham/geleneksel malzemeler sağlaması dışında kullanılan katılım yöntemleriyle olmuştur. Her yöntemin ekonomik olarak farklı katkısı olmuştur. Örneğin, birlikte yapma yöntemiyle kullanıcının süreçte

görev alması ekonomik anlamda yarar sağlamıştır. Katılımcının evinin inşasına katılması, geleneksel yapım yöntemlerini öğrenmesi önemli bir işgücü haline gelmesine neden olmuştur ve işçilik maliyeti konusunda kar sağlanmıştır. Bu da önemli maliyet kalemini ortadan kaldırmıştır. Katılımcı sürecin bir diğer önemli avantajı, evlerin bir kısmının tamamlandığı ve devamının sonraki sürece bırakıldığı yapım yöntemlerine sahip olmasıdır. Artımlı konut sürecinde binanın yaşanabilecek küçük bir kısmının inşa edilmesi malzeme ve işçilik konusunda yarar sağlayarak maliyeti düşürmektedir. Bütünden parçaya yapım sürecinin ise içinde değişime izin veren plan yapısına sahip çok fazla konutu aynı anda inşa edilebilmesi ve toplu üretime izin verebilen bir katılım yöntemi olması maliyet kalemini konut bazlı düşürmektedir. Bölge ekonomisini geliştirecek tasarımlar ile uzun vadeli kazançlar da sağlanmaktadır. Aynı zamanda kullanıcının süreçte aktif olması gereksiz üretimler yerine kullanıcının istedikleri üretimlerin yapılmasına neden olur. Sonuç olarak, katılımcı sürecin başlangıcından bugüne kadar maliyet düşürücü planlamalar yapılmıştır ve sonuç ürünlerden de görüldüğü üzere bu planlamalar pozitif katkı sağlamaktadır.

Katılımcı tasarım sürecinin belirli üretim planının olmaması bu sürecin kullanılması konusunda çekince yaratsa da çalışma boyunca katılımcı tasarım sürecinde kullanılacak yöntemler incelenmiştir ve yapılan analizler sonucunda görüldüğü üzere her yöntemin kullanılmasına uygun durumlar belirlenmiştir. **Anket, görüşme ve atölye** süreci, sürecin öncesinde kullanıcının ihtiyaçlarının öğrenildiği, nasıl bir yaşamı olduğu ve kültürel özelliklerinin irdelendiği, özet olarak kullanıcıyla tanışıldığı bir süreçtir. Kullanıcı mekanın tasarımına atölyeler yoluyla dahil olabilir, aktif olarak süreç içinde bulunmaz.

Yapım öncesi dönemi kapsaması, her türlü yapım yöntemiyle kullanılabilmesi ve hızlı gerçekleşen bir yöntem olması, incelenen örneklerden de görüldüğü üzere, kullanım sıklığını arttırmıştır. İyi planlandığı ve adım adım uygulandığı durumda yalnızca bu yöntemler kullanılarak tüm süreç tamamlanmaktadır. Bu yöntemler sayesinde kadının geri planda kaldığı muhafazakar toplumlarda özellikle kadınlar ile iletişim kurularak onların sosyal hayatlarının gelişebilmesi için çaba gösterilmektedir. Çünkü toplu olarak inşa edilen sosyal konutlar birçok şeyi göz ardı ettiği gibi kadının toplumdaki ve evdeki konumunu da göz ardı etmektedir bu nedenle katılımcı tasarım

yöntemlerinin kullanımı kadının da görünür olmasına yardımcı olmaktadır. Fakat diğer yöntemlerden daha kolay uygulanan ve maliyeti daha az bir yöntem olması bu yöntemlerin kullanıcıyı manipüle etmek için de kullanılmasına neden olmaktadır. Kullanıcı süreçte aktif gibi gösterilerek onların isteklerinin yeterince dikkate alınmadığı sözde katılım örnekleri de bulunmaktadır. Bu nedenle uygulanırken dikkat edilmesi gereken bir yöntemlerdir.

Birlikte yapma ve esnek tasarım (artımlı ve bütünden parçaya yapma süreci) sürecinde ise kullanıcı yapım sürecine aktif olarak dahil olmaktadır. İnşa sürecinde veya sonrasında mekanın üretilmesinde katkıda bulunmaktadır. **Birlikte yapma sürecinde** kullanıcı inşa sürecinde tamamen var olduğu, sürecin bitiminde tamamen kendi elinden çıkan ve isteklerinin uygulandığı bir deneyim yaşamaktadır. Fakat diğer yöntemlerden farklı olarak sürecin tamamlanması için belli süre içinde hem toplu hem de bireysel şekilde aksiyon almak gerekir. Örneklerden de görüldüğü üzere birlikte yapma süreci uzmanın katılımcıyla bire bir ilgilenmesini gerektirmesi ve kullanıcının da böyle bir sürece ayıracak vaktinin veya eforunun olamamasının etkisiyle tamamlanması zor bir süreçtir. Tamamlandığı durumlarda ise, devletin veya tasarımcının da bu zorlu sürece tekrar cesaret edememesi sürecin devamlılığının sağlanamamasına neden olmuştur. Sonuç olarak, yöntemler arasında en yüksek katılım birlikte yapma sürecinde olsa da sürecin planlamasının en ucu açık olduğu yöntem de yine birlikte yapma sürecidir. Bu durumda da iyi planlanmadığı süreçte sürecin devamlılığı sekteye uğramaktadır. Aynı zamanda kullanıcıya özel bireysel arazi ihtiyacı ve müstakil konut odaklı üretimi nedeniyle günümüzdeki toplu ve hızlı olan üretimlerden farklılaşmasına neden olmuştur.

Esnek tasarım yöntemlerinden **bütünden parçaya tasarım yöntemi** ise günümüz üretimlerine en çok benzeyen katılım yöntemidir. Günümüzde yapılan sosyal konutlar küçük bir parselde aynı anda yüzlerce kullanıcıyı barındıracak şekilde tasarlanmaktadır çünkü sosyal konutlar fazla kişi için tasarlanmalı, ekonomik ve hızlı ve kapsayıcı olmalıdır. Bu nedenle katılımcı tasarım yöntemlerinden de nicelik olarak böyle bir sonuç beklenmektedir. Fakat sosyal konutların fazla kişi için yapılmasının ve hızlı olmasının gerekmesi günümüz sosyal konutlarında katılım sürecinin kullanılması konusundaki en büyük engeldir. Bütünden parçaya tasarım ile kullanılan

yapım yöntemleri sayesinde inşa edilen yapının çeşitlilik içerecek iç mekanlara sahip olması ve bunu günümüz yapım yöntemleriyle birlikte sağlayabilmesi bu sürecin günümüz üretimlerine en yakın süreç olmasına neden olmuştur. Bu nedenle günümüzde kullanılan katılım yöntemlerinden günümüz üretimlerine en uygunu olarak kabul edilebilir.

Artımlı tasarım süreçleri ise, mimarın süreçteki etkisi ve ekonomik olarak en büyük kazancı sağlayan yöntem olması konusunda öne çıkmaktadır. Katılımcı deneyime inşa süreci bittikten sonra dahil olur. Böylece kullanıcı süreçteki zaman veya ekonomik problemlerin dışında kalabilir. Bu da yapım veya tasarım sürecinde yaşanan problemlerin katılım süreciyle ilgili olmamasını ve sürecin bu konuda eleştirilmemesini sağlamaktadır. Bu yöntemde Quinta Monroy örneğine kadar büyük araziler içinde oluşturulan avlulu konut tipolojisine sahip üretimler yapılırken Quinta Monroy örneği ile 3 katlı konutlarda da konutun yarısının yapılarak üretilebileceğini gösteren örneklere olanak tanımıştır. İyi planlamaya ihtiyaç duyması ve sürecin devamlılığını kullanıcıya bırakması büyüme sürecinde beklenenden farklı üretimlerin yapılmasına neden olmuştur (seçilen tüm örneklerde beklenen dışında büyüme ve değişiklikler yapıldığı görülmektedir). Büyüme süreci kullanıcıya bağlı olduğu için belirsiz bir zamana yayılmıştır. Bu durumda yerel yönetim veya hükümet değişikliği gibi önemli değişiklikler yaşanabilir ve sürecin denetlenemeyebilir. Bu nedenle bu yöntem seçilirken büyüme aşamasında yaşanacak sorunlar göz önüne alınmalı ve topluluk içinde denetim mekanizması kurulmalıdır.

Özetlemek gerekirse, görüşme, anket ve atölye süreci kullanıcıyı sosyal ve kültürel olarak anlama konusunda destek olmuş, birlikte yapma ve esnek tasarım sürecinin ise kullanıcının sürece tamamen dahil olmasıyla yaşadığı alanı benimseyerek sonraki süreçlerde yaşanan negatif durumların çözümünde daha girişken ve bilgili hale gelmesini sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Fakat bu yöntemler katılımcı ile birlikte var olmaktadır ve katılımcının gerçekten süreçte var olmayı istemesi gerekmektedir. Katılımcının yalnızca kendisiyle ilgili konularda katılım sağladığı ve bu durumda da evin büyüklüğü üzerinden iletişim kurmak istediği, bunun dışındaki kararlarda aktif olmadığı örnekler sürecin verimliliğini etkilemiştir. Fakat katılım sürecine başlanırken %100 katılım beklemek çok fazla insanı içeren bu süreçte gerçekçi olmayabilir. Bu

durumda süreç içinde yapılması gereken kullanıcıları süreç hakkında bilgilendirebilmek ve gerçek katılımcılarla birlikte en verimli üretim sürecini oluşturabilmektir.

Aynı zamanda katılım süreci gelişim halinde olsa da kullanılması konusunda geri planda kalan bir süreç olmuştur. Bunun sebebi olarak uygulanması zaman alan bir süreç olması verilebilir. Kullanıcı ve uzmanın birlikte hareket ederek kendilerine uygun yöntemi belirlemeleri gerekmektedir. Bununla birlikte bir istek ve ihtiyaç havuzu oluşturma ihtiyacı vardır. Bu havuz içinden analiz yapmak, kullanıcılarla birebir iletişim kurmak ve kullanılan yönteme göre konutu birlikte üretmek veya bir kısmını kullanıcıya bırakmak önemli bir mesai gerektirir. Tek kişinin karar aldığı düşey hiyerarşi kullanımı ve günümüz inşa yöntemleri ise süreci hızlandıran bir etkiye sahiptir ve günümüz inşa süreci için hız önemli bir faktördür. Bu nedenle kullanılan yöntemleri hızlı ve toplu üretim yapabilme konusunda geliştirebilmek katılımcı sürecin günümüze adaptasyonunun artmasına yardımcı olabilir.

Sonuç olarak, katılımcı sürece yeni bir süreç olması nedeniyle çekinilerek yaklaşılsa ve 1960'lardan günümüze çok fazla başarılı ve bazı durumlarda başarısız örnekler üretilse de zamanla örnek havuzu oluşmuştur. Böylece yapılan doğrular ve yanlışlar da görülmeye başlanmıştır. Bu çalışma, örnekler üzerinden doğru ve yanlışların analizlerini yapmıştır. Katılımcı süreç "güvenli bölgenin" dışında kabul edilse de doğru yöntem seçimi ve iyi bir planlama ile kullanıcının yaşayabileceği mekanların üretiminde söz sahibi olmasını sağlayan demokratik bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

Abed, A., Obeidat, B. ve Gharaibeh, I. (2022). The impact of socio-cultural factors on the transformation of house layout: a case of public housing - Zebdeh-Farkouh, in Jordan. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering, 22*(3), 1195–1208. https://doi.org/10.1080/13467581.2022.2074021

academic.daniels. (2020). *Quinta Da Malagueira Alvaro Siza*. *https://academic.daniels.utoronto.ca/urbanism/wp-content/uploads/sites/3/2020/11/Quinta-Da-Malagueira_compressed.pdf*

Akalın, M. (2016). Sosyal konutların Türkiye'nin konut politikaları içerisindeki yeri ve Toki'nin sosyal konut uygulamaları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *26*(1), 107–124. https://doi.org/10.18069/fusbed.87145

Akalın, M. (2017). Kentli yoksulların konut sorununa yönelik proaktif bir çözüm önerisi: artımlı konut modeli. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10*(2), 1373–1408. https://doi.org/10.17218/hititsosbil.306039

Akcan, E. (2018). *Open Architecture.* Birkhäuser.

Albanelli, M. (2012). *Three degrees of Brutalism: a Lima story.* 23 Ocak 2022, https://michelealbanelli.files.wordpress.com/2012/10/clog_michelealbanelli.pdf

Alexander, C., Davis, H., Martinez, J., Corner, D., (1985). *The Production of Houses.* Oxford University Press

Amazonaws. (b.t.). *PREVI Experimental housing.* https://s3.amazonaws.com/media.archnet.org/system/publications/contents/7083/original/DPC3959.pdf?1384808046

Amirjani, R. (2020). *Shushtar New Town: A Turning Point in Iranian Social Housing History* [Doktora Tezi]. University of Canberra.

Aravena, A., ve Montero, A., Cortese, T. Ve de la Cerda, E. (2004). Quinta Monroy. *ARQ (Santiago)*, 30–33. https://www.researchgate.net/publication/250371102_Quinta_Monroy

Aravena, A. (2010). ELEMENTAL-INTERVIEW. *Perspecta, 42*, 85-89. http://www.jstor.org/stable/41679225

Archdaily. (31 Aralık 2008) *Quinta Monroy/ELEMENTAL*. https://www.archdaily.com/10775/quinta-monroy-elemental

Archer, J. (2005). Social Theory of Space: Architecture and the Production of Self, Culture, and Society. *Journal of the Society of Architectural Historians, 64*(4), 430-433. https://www.jstor.org/stable/25068197

Architecture in berlin. (28 Temmuz 2008). *The IBA 1987, Altbau*. (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2023) https://architectureinberlin.wordpress.com/2008/07/28/the-iba-1987-altbau/

Architectuul. (16 Ocak 2017a). *Nemausus.* (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2023) https://architectuul.com/architecture/nemausus

Architectuul. (17 Temmuz 2017b). *PREVI.* (Erişim Tarihi: 15 Ocak 2024) https://architectuul.com/architecture/previ

Architectuul. (9 Temmuz 2021). *IBA Berlin 1987.* https://architectuul.com/architecture/iba-berlin-1987

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association, 85*(1), 24–34. https://www.researchgate.net/publication/332066297

Avcı, N. ve Topçu, D. (2019). Toki konutlarında yaşamanın sosyo-kültürel yapı üzerindeki etkileri (akkent mahallesi örneği). *Tabula Rasa: Felsefe Ve Teoloji*, (31-32), 13–40. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tabula/issue/54797/735981

Ay, G. (2017). *Düşük gelir grubuna yönelik sosyal konut üretiminde kullanıcı katılımlı sürecin irdelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Baba, E. C. (2010). Tasarım Sürecinde Katılımcı Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme İstanbul Levent Bölgesinde Alan Çalışması. *Tasarım + Kuram, 6*(9), 21-53. https://doi.org/10.23835/tasarimkuram.240689

Bavilolyaei, B. F. (2018). *Kullanıcı katılımı yaklaşımlarının mimari tasarım ve uygulama süreçleri üzerinden değerlendirilmesi* [Doktora Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Bayazıt, N. (2004). Investigating Design: A Review of Forty Years of Design Research. *Design Issues, 20*(1), 16–29. https://www.researchgate.net/publication/235700969

Beetham, D., Blick, A., Margetts, H. ve Weir, S. (2008). *Power and Participation in Modern Britain.* Democratic Audit. https://www.astrid-online.it/static/upload/protected/DEMO/DEMOCRATIC-AUDIT_power-participationUK_02_08.pdf

Beşirli, H., Koçancı, M., Bakır, M. A., Özdemir, Z. ve Yalçınkaya Gülle, M. (2016). *Sosyal konut uygulamaları ve yoksulluğun yönetimi üzerine ampirik bir çalışma.* Siyasal Kitabevi.

beyond.istanbul. (2021). *Bir Müşterekleştirme Deneyimi Olarak Düzce Umut Evleri[1].* Medium. https://medium.com/beyond-istanbul/bir-m%C3%BC%C5%9Fterekle%C5%9Ftirme-deneyimi-olarak-d%C3%BCzce-umut-evleri-1-506f493c4207

Bingöl, Ö. (2019). Sosyal konut yerleşmelerinde kentsel mekân üretimi: istanbul kayabaşı 24. bölge sosyal konut yerleşmesi, *Megaron dergisi, 14*(Özel sayı), 83–99. https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-92160-ARTICLE-BINGOL.pdf

Blundell Jones, P., Petrescu, D. ve Till, J. (2005). *Architecture and participation.* Spon Press.

Bologna, C. (8 Ekim 2020). *Hassan Fathy, Building With the People in New Gourna.* Senses Atlas. https://www.sensesatlas.com/hassan-fathy-building-with-the-people-in-new-gourna/

Bostjan, (27 Mayıs 2020). *IBA Block 70.* Architectuul. (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022) https://architectuul.com/architecture/iba-block-70

Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*. Stanford University Press. https://monoskop.org/images/8/88/Bourdieu_Pierre_The_Logic_of_Practice_1990.pdf

Bozkurt, E. (2019). *The Changing Dynamics of the Architectural Profession in Turkey, 1960s-1970s: The Rise of Participatory Design and the Experimental Case of İzmit New Settlements Project* [Yüksek Lisans Tezi]. Bilkent Üniversitesi.

Brodie, E., Cowling, E. ve Nissen, N. (2011). *Katılımı Anlamak: Bir literatür taraması.* (A. Toksabay Esen, Çev.). İngiltere Büyükelçiliği. (Orijinal çalışma basım tarihi 2009).

Broome, J. (2005). Mass housing cannot be sustained. Blundell Jones, P., Petrescu, D. ve Till, J. (Ed.), *Architecture and participation* içinde (72-87). Spon Press http://www.mom.arq.ufmg.br/mom/02_arq_interface/4a_aula/Jones_Petrescu_Till_2005_Architecture_and_Participation.pdf

Bulca, A. (1977). İzmit yeni yerleşimler projesi, *Mimarlık dergisi, 151*(2), http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/302/4366.pdf

Burns, J. (1979). *Connections:ways to discover and realize community potentials.* McGraw Hill. https://archive.org/details/connectionswayst00burn

Cambridge. (b.t.). Participation. *Cambridge dictionary*. 15 Ocak 2024. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/participation

Carrasco, S. ve O'Brien, D. (2021). Beyond the freedom to build: Long-term outcomes of Elemental's incremental housing in Quinta Monroy. *International Journal of urbe. Revista Brasileira de Gestão Urbana*, *13*(14), 1–20. https://www.researchgate.net/publication/351640148

Castro Leitão, D. F. (2016). *Construir no construido* [Yüksek Lisans Tezi]. Universidade do Porto.

Cipan, V. (2023). *Participatory design methods – complete and detailed implementation guide.* Point Jupiter. https://pointjupiter.com/participatory-design-methods-complete-guide/

csxlab. (25 Haziran 2011). *04/23 | Jean Nouvel - Nemausus 1* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=BTZMlpJPDNY

Comerio, M. C. (1984). Community design: Idealism and entrepreneurship. *Journal of Architectural and Planning Research, 1*(4), 227–243. http://www.jstor.org/stable/43028704

Correia, C. L. (2011). *Construir no Construído. Habitação Flexivel em Bairros Municipais. Projecto Para o Bairro Padre Cruz* [Yüksek Lisans Tezi]. Universidade Tecnica de Lisboa.

Çakır, S. (2011). Türkiye'de göç, kentleşme/gecekondu sorunu ve üretilen politikalar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2011*(23), 209–222. https://dergipark.org.tr/tr/pub/sufesosbil/issue/11414/136330

Çalışkan, Ş. (2011). Türkiye'de gelir eşitsizliği ve yoksulluk. J*ournal of Social Policy Conferences,* (59), 89–132. https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusskd/issue/888/10108

Çavdar, T. (1978). Toplum bilinçlenmesinde araç olarak katılımsal tasarım: İzmit yenilikçi yerleşmeler projesi, *Mimarlık dergisi, 154*(1), 55–60. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/342/4935.pdf

Çavdar, T. (1982). Bir katılımsal tasarım uygulamasının ardından, *Mimarlık dergisi, 175*(1), 8–9. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/442/6392.pdf

Çelik, A. (2004). AB ülkeleri ve Türkiye'de gelir eşitsizliği: Piyasa dağılımı-yeniden dağılım. *Çalışma ve Toplum, 3*(3), 53–91. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ct/issue/71779/1155026

da Costa, F. S. R. F. (2020). *Arquitetura Doméstica: Complexos de Habitação Coletiva Um Olhar Sobre os Edifícios de Habitação Coletiva de ÁLvaro Siza Vieira - Em Portugal e na Europa* [Yüksek Lisans Tezi]. Universidade do Minho.

Dawes, M. J. ve Ostwald, M. J. (2017). Christopher Alexander's A Pattern Language: Analysing, Mapping and Classifying the Critical Response. *Pollack Periodica, 4*(17), 1–14. https://www.researchgate.net/publication/321925583

Day, C. ve Parnell, R.,(2003). *Consensus design: Socially inclusive process.* Architectural Press. https://archive.org/details/Consensus_Design_Socially_inclusive_process

DPT. (1968). *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968 - 1972.* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/Ikinci_Bes_Kalkinma_Plani-1968-1972.pdf

DPT. (1973). *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973 - 1977.* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Yeni-Strateji-ve-Kalkinma-Plani_Ucuncu-Bes-Yil_1973_1977.pdf

DPT. (1979). *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979 - 1983.* https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Dorduncu-Bes-Yillik-Kalkinma-Plani_1979_1983.pdf

dos Santos, M. G. A. (2012). *Flexibilidade e mutação: Proposta de um sistema modular flexível para habitação colectiva na covilhã* [Yüksek Lisans Tezi]. Universidade da Beira Interior.

Downs, E. (2017). *The Uses and Usefulness of Participation* [Yüksek Lisans Tezi]. University College London.

Dündaralp, B., Ceylan, L. ve Kay, İ. (2012). *Tokigiller yaşam mücadele rehberi* [Bienal]. https://bogachandundaralp.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/10/toki_rehber-v02.pdf

Düzce Umut Atölyesi. (b.t). *Mücadelenin Hikayesi.* (Erişim Tarihi: 24 Mart 2024) https://duzceumutatolyesi.wordpress.com/5n-1k/

Ece Kaya, B. (2020). *Urban Policies and Critical Analysis of Urban Transformation in İzmir: Yeşildere Case* [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

Ece Kaya, B. ve Akıner, İ. (2022). Toplu Konut ve Sosyal Konut Üretiminin Küreselleşme Bağlamında İrdelenmesi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler. *Kent Akademisi Dergisi,* 15(4), 1789–1811. https://doi.org/10.35674/kent.1079558

EI-shorbagy, A. M. (2001). *The architecture of Hassan Fathy: Between western and non-western perspectives* [Doktora Tezi]. Canterbury Üniversitesi.

Emek ve Adalet Platformu. (8 Nisan 2013). *Metin Yeğin: "Nasıl ki zenginler kendi evlerini yapıyorlar, biz yoksullar da onurlu insanlarız kendi evlerimizi kendimiz yapacağız".* https://www.emekveadalet.org/soylesiler/metin-yegin-nasil-ki-zenginler-kendi-evlerini-yapiyorlar-biz-yoksullar-da-onurlu-insanlariz-kendi-evlerimizi-kendimiz-yapacagiz/

Engel, J. K., (1982). *Elements for Adaptation and Change-Design for Creative Conflict* [Yüksek Lisans Tezi]. Massachusetts Institute of Technology.

Ersoy, Z. (2002). *Konut ve ev kavramlarının karşılaştırmalı analizi* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Erten, C. (2015). *Mimarlık pratiklerine kendin-yap (diy) kültürü üzerinden bir bakış* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Erzen, J. (2015). *Üç habitus: Yeryüzü, kent, yapı.* Yapı Kredi Yayınları.

Fareghi Bavilolyaei, B. (2018). Katılımcı mimari tasarımda yanıltıcı simge değer olgusu ve bi sözde katılımcılık örneği olarak Sulukule kentsel dönüşümü, *Megaron dergisi, 13*(3), 347–362. https://jag.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_13_3_347_362.pdf

Fathallah, S. (29 Temmuz 2023). The Case for Participatory Methods in Design Research. *Medium,* https://medium.com/pollinator/the-case-for-participatory-methods-in-design-research-9ca23ac55cd8

Fathy, H. (2010). *Katılımcı mimarlık*. TMMOB Mimarlar Odası.

Flickr. (23 Ağustos 2005). *jean nouvel « nemausus » nîmes.* (Erişim tarihi: 20 Mart 2024) https://www.flickr.com/photos/thierryfanovan/36596532/in/photostream/

Fracalossi, I. (19 Mayıs 2012) *Clássicos da Arquitetura: Quinta da Malagueira / Álvaro Siza*. (Erişim Tarihi: 10 Şubat 2024). https://www.archdaily.com.br/br/01-49523/classicos-da-arquitetura-quinta-da-malagueira-alvaro-siza

Francis, M. (1983). Community design. *JAE, 37*(1), 14–19. https://www.jstor.org/stable/1424592

García-Huidobro, F., Torriti, D. T. ve Tugas, N. (2011). *PREVI Low Cost Housing (I).* Academia. https://www.academia.edu/64963156

Gardini, A. (8 Ağustos 2023). *Hassan Fathy and New Gourna*. Daily Jstor. (Erişim Tarihi: 19 Aralık 2023) https://daily.jstor.org/hassan-fathy-and-new-gourna/

Gomes, S. R. M. (2018). *Projetar para a Chegada: Protótipo de Habitação para a Integração de Imigrantes Islâmicos* [Yüksek Lisans Tezi]. Lisboa Üniversitesi.

Chatué Gonçalves, J. P. (2018). *Habitar a flexibilidade na colina: A flexibilidade como processo de caracterização do espaço de habitação* [Yüksek Lisans Tezi]. Universidade de Lisboa.

Gram-Hanssen, K. ve Bech-Danielsen, C. (2012). Creating a new home. Somali, Iraqi and Turkish immigrants and their homes in Danish social housing. *Journal of Housing and the Built Environment, 64*(4), 89-103. http://www.jstor.org/stable/41487475

Gurau, B. (b.t.). *PREVI Lima low cost housing project.* Academia. https://www.academia.edu/23029565/PREVI_LIMA_LOW_COST_HOUSING_PROJECT

Gümüş, H. (2017). *Toplumsal mekan üretiminde müşterekleştirme pratikleri: DÜZCE UMUT EVLERİ* [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Habraken, N. J. (1972). *Supports: An Alternative to Mass Housing*. Architectural Press.

Habraken, N. J. (1983). Uyarlanabilirlik, değişim ve kullanıcı katılımı için tasarım, *Mimarlık dergisi, 82*(8-9), 49–53. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/494/7256.pdf

Hacıalibeyoğlu, F. (2013a). *Mimari tasarım sürecinde kullanıcı katılımı üzerine bir model önerisi* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.

Hacıalibeyoğlu, F. (28-30 Kasım 2013b). K*entsel mekan oluşumunda kullanıcı katılımı* [Bildiri Özeti]. TMMOB 2. İzmir Kent Sempozyumu, Türkiye. http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/06/16.pdf

Hacıalibeyoğlu, F. (2017). Mimarlıkta kullanıcı katılımlı tasarım modeli. *Ege Mimarlık Dergisi, 27*(95), 40–43. https://www.researchgate.net/publication/336413337

Hailey, C. (31 Mart 2005*). Re-viewing the builder's yard as a place for design visualization* [Konferans], Association of Community Design Annual Conference, University of Florida. http://plaza.ufl.edu/clhailey/pdf/Hailey_BuildersYard_ACD.pdf

Hall, E. T. (1966). *The hidden dimension*. Anchor Books Editions. https://www.academia.edu/43785083/The_Hidden_Dimension_Edward_Hall

Hamdi, N. (1991). *Housing without houses: participation, flexibility, enablement.* Intermediate Technology. https://archive.org/details/housingwithoutho0000hamd/page/n7/mode/2up

Herrera, J.G. (2015). *Squatting and its role in the public space* [Yüksek Lisans Tezi]. Politecnico di Milano.

Hierzer, E. M. ve Schörkhuber, P. M. (2013). Infrastructural Critique. The Upside Down of the Bottom-Up: A Case Study on the IBA Berlin 84/87. *Footprint, 7*(13), 115–122. https://www.researchgate.net/publication/298634219

Hill, J. (2003). *Actions of Architecture: Architects and Creative Users.* Routledge. https://www.researchgate.net/publication/32896078_

Holm, A. ve Kuhn, A. (2011). Squatting and urban renewal: The interaction of squatter movements and strategies of urban restructuring in Berlin. *International Journal of Urban and Regional Research, 35*(3), 1–15. https://www.researchgate.net/publication/51625986

Hertzberger, H. (1991). *Lessons for Students in Architecture.* 010 Publishers.,

Hertzberger, H. (2016). *Diagoon Housing Delft.* https://www.hertzberger.nl/images/nieuws/DiagoonHousingDelft2016.pdf

Harvard University. (14 Kasım 2023). *Malagueira Quarter Housing Project. https://udcsa.gsd.harvard.edu/projects/3*

İMO (2009). *Robin Hood efsanesi sona erdi;TOKİ artık zenginlere"akıllı evler" yapıyor.* https://izmir.imo.org.tr/Eklenti/761,robin-hood-efsanesi-sona-erdi-toki-artik-zenginlerde-akilli-evler-yapiyorpdf.pdf?0

internationale-bauausstellungen. (14 Ocak 2023). *12 Principles of Cautious Urban Renewal.* https://www.internationale-bauausstellungen.de/en/history/1979-1984-87-iba-berlin-inner-city-as-a-living-space%e2%80%a8/12-principles-of-cautious-urban-renewal-a-paradigm-change-in-urban-development/

İslamoğlu, Ö. ve Usta, G. (2018). Mimari tasarimda esneklik yaklaşımlarına kuramsal bakış. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication , 8*(4), 673–683. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/545841

Kabasoğlu, G. S. (2015). *Sorgulama eyleminin sanat-mekan ile birlikteliğinde 1960'lar ve yansımaları* [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Kahatt, S. S. (2011). PREVI-Lima's time: Positioning proyecto experimental de vivienda in Peru's modern project. *Architectural Design, 81*(3), https://www.researchgate.net/publication/264689412

Kapan, T. (2014). *Toplu Konut ve Yaşam Tarzları: İstanbul Kayabaşı Örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Karakaş, B. (2015). Seçilmiş Avrupa Ülkelerinde Sosyal Konut Uygulamaları. *İş ve Hayat,* 1(2), 47–68. https://dergipark.org.tr/tr/pub/isvehayat/issue/29032/310458

Karasu, M. A. (1998). Türkiye'de konut sorununun çözümünde farklı bir yaklaşım; Belediye-toplu konut idaresi-konut kooperatifleri işbirliği modeli, *Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,* 56-87. https://dergipark.org.tr/tr/pub/esad/issue/6044/81333

Keleş, R. (1972). *100 soruda türkiye'de şehirleşme, konut ve gecekondu.* Cem Kitabevi.

Keleş, R. (1980). *Kent bilim terimleri sözlüğü.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Keleş, R. (2012). *Kentleşme politikası.* İmge Kitabevi.

Kellekçi, Ö. L. ve Berköz L. (2006). Konut ve çevresel kalite memnuniyetini yükselten faktörler. *itüdergisi/a*, *5*(2), 167–178. http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/viewFile/895/815

Kelimeler. (b.t.). Katılım. *Kelimeler.gen.tr*. 15 Ocak 2024. https://kelimeler.gen.tr/katilim-nedir-ne-demek-181999#google_vignette

kentselstrateji. (b.t.). *Atölye Muğla Bir: Atölye İçinde Atölye Atölye Tasarımı Kurumsal Kimlik* [Broşür]. https://www.kentselstrateji.com/wp-content/uploads/A-04_MuglaBir.pdf

Konuk Yazar. (24 Aralık 2016). *Türkiye'de bir komün denemesi: "Ax u Av Komünü".* Gaia Dergi. (Erişim Tarihi: 12 Nisan 2024). https://gaiadergi.com/turkiyede-bir-komun-denemesi-ax-u-av-komunu/

Kızmaz, K.C. (2015). *Sosyal konutlardaki esneklik kavramına güncel yaklaşımlar* [Yüksek Lisans Tezi]. Beykent Üniversitesi.

Koyuncu, P. (27 Ocak 2011). Modern Mimarlığın Öldüğü Gün. *Arkitera*. https://www.arkitera.com/haber/modern-mimarligin-oldugu-gun/

Kunduracı, N. F., (2013). Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Konut Uygulamaları. *Çağdaş Yerel Yönetimler*, 22(3), 53–77. https://cyy.hacibayram.edu.tr/documents/article/3/22/3/3_Kunduraci.pdf

Mallett, S. (2004). Understanding home: a critical review of the literature. *The Socioloical Review*, *52*(1), 62–89. https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00442.x

Mateo, J. L., Baumgartner, M., Ramis, T. ve Land, P. (9 Şubat 2016). *PREVI Lima 1969 Experimental Housing Project Revisited*. transfer-arch. (Erişim Tarihi: 12 Aralık 2023) https://www.transfer-arch.com/reference/previ-lima-1969/

Mayo, J. M. (1996). The Manifestation of Politics in Architectural Practice. *Journal of Architectural Education*, *50*(2), 76-88. https://www.jstor.org/stable/pdf/1425358.pdf

Mazumdar, S., ve Mazumdar, S. (1994). Societal values and architecture: a socio-physical model of the interrelationships. *Journal of Architectural and Planning Research*, 11(1), 66–90. http://www.jstor.org/stable/43029111

McGuirk, J. (11 Nisan 2011). *PREVI: The Metabolist utopia.* Domus. https://www.domusweb.it/en/architecture/2011/04/21/previ-the-metabolist-utopia.html

Michalarou, E. (b.t). *ARCHITECTURE:Álvaro Siza's Cities*. Dream idea machine. (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2023) https://www.dreamideamachine.com/?p=12412

Mimarlık (2014). Mimarlar Odası 2014 Yerel Seçimler Raporu: Politikalar / Değerlendirmeler/Öneriler, *Mimarlık dergisi, 376*(3-4), http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=390&RecID=3345#

Modern Architecture: A Visual Lexicon. (10 Ekim 2017). *Nemausus-Nimes (F)-1987-Jean Nouvel.* https://visuallexicon.wordpress.com/2017/10/08/nemausus-nimes-f-1987-jean-nouvel/

Mota, N. (2014). *An archaeology of the ordinary: Rethinking the architecture of dwelling from CIAM to Siza*. Delft University of Technology.

Mota, N. (2018). A Landscape of Multiplicities: The Production of Subjectivity in Álvaro Siza's Malagueira Neighbourhood. *Journal for the Critique of Science, Imagination, and New Anthropology*, *XLVI*(274), 131–247. https://pure.tudelft.nl/ws/portalfiles/portal/55247900/CKZ_274_Mota.pdf

Mota, N. (2019). Álvaro Siza's Negotiated Code: Meaningful Communication and Citizens' Participation in the Urban Renewal of The Hague (Netherlands) in the 1980s. *Urban Planning, 4*(3), 250–264. https://www.proquest.com/docview/2300260241

Nuijsink, C. (2008). Less money, more creativity, *Long Section,* 175-183 https://www.elementalchile.cl/wpcontent/uploads/080814_QM_Mark_Magazine_HQ.pdf

OECD. (14 Ekim 2020), *Social housing: A key part of past and future housing policy*. https://www.oecd.org/social/social-housing-policy-brief-2020.pdf

Özaloğlu, S. (2009). Yeni Gurna: Yerellik, *Mimarlık dergisi, 6*(350), http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=364&RecID=2225

Powell, E. T. (1998). *Questionnaire design:Asking questions with a purpose*. https://www.ndi.org/sites/default/files/2058_citpart_questionnaire_050198_5.pdf

Pugh, E. (2015). "You Are Now Entering Occupied Berlin": Architecture and Rehab-Squatting in West Berlin. *CENTROPA, 15*(2), 189–202. https://www.academia.edu/11803107

Quaderns. (2013). *PREVI Lima. Proyecto Experimental de Vivienda*. (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2024) http://quaderns.coac.net/es/2013/05/previ-lima/

Rapoport, A. (1977). *Human aspects of urban form.* Pergamar Press.

Rapoport, A. (1990). *The meaning of the built environment: A non-verbal communication approach.* The University of Arizona Press.

Rapoport, A. (2004). *Kültür Mimarlık Tasarım.* Yapı Endüstri Merkezi.

Revees, P. (2005). *An introduction to Social Housing* (2. Baskı). Great Britain: Elsevier.

Rodrigues, A. L. (10-13 Nisan 2018*). Analysis of a resilient housing project: Quinta da Malagueria (1977) by Alvaro Siza. A lesson to retain* [Kongre], 42st IAHS World Congress, Naples, Italy. http://repositorium.uminho.pt/bitstream/1822/70527/1/42%20IAHS_Analysis%20of%20a%20resilient%20housing%20project.%20Quinta%20da%20Malagueira%20(1977)%20by%20Alvaro%20Siza.%20A%20lesson%20to%20retain.pdf

Roth, L. M. (2000). *Mimarlığın öyküsü.* Kabalcı Yayınevi.

Ruesjas, A. L. (1997). *The Mexicali experimental project: An analysis of its changes* [Yüksek Lisans Tezi]. McGill Üniversitesi.

Ruesjas, A. L. (2013). *Lessons from the Mexicali Experimental Project.* Architectures of Spatial Justice, https://architecturesofspatialjustice.files.wordpress.com/2013/09/w07_ruesjas_lessons_from_the_mexicali_experimental_project.pdf

Salas, J. ve Lucas, P. (2012). The Validity of PREVI, Lima, Peru, Forty Years On. *Open House International, 37*(1), 6-15 https://www.researchgate.net/publication/291030207

Sanders, E. B. N. (2002). From user centered design to participatory design approaches. J. Frascara, (Ed). *Design and social sciene,* 1-8 https://www.researchgate.net/publication/235700594

Sani, R. M., Ulucay, B. ve Ulucay, P. (1994). The Significance of User Participation in Architectural Design: The Case of Nicosia Social Housing Complex. *International Journal of Architectural Research Archnet-IJAR, 5*(3), 25–39. https://www.researchgate.net/publication/265283312

Sanoff, H. (2000). C*ommunity participation methods in design and planning.* John Wiley&Sons, Inc. https://www.academia.edu/30915765/Community_Participation_Methods_in_Design_and_Planning_H_Sanoff

Sanoff, H. (2005). Community participation in riverfront development. *CoDesign, 1*(1), 61–78. https://www.researchgate.net/publication/261191535_Community_participation_in_riverfront_development

Sanoff, H. (2007). Special issue on participatory design. *Design Studies, 28*(3), 213–215. https://www.researchgate.net/publication/256971133

Saraçgil, E. (2022). *Mimarinin kullanıcıya yaklaşımının izinden katılımcı tasarım üzerine bir okuma* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Scanlon, K., Fernandez Arrigoitia, M. ve Whitehead C. (2015). Social housing in Europe. *European Policy Analysis*, (17), 1–12. https://eprints.lse.ac.uk/62938/1/Fernandez_Social%20housing%20in%20Europe_2015.pdf

Schneider, T. ve Till J. (2007). Flexible housing-opportunities and limits. *Architectural Research Quarterly, Cambrige University Press, 9*(2), 157–166. https://www.researchgate.net/publication/228348236

Shepard, C. (2023). Mass Support. *Places,* (Erişim Tarihi: 20 Ağustos 2024) https://placesjournal.org/article/reconsidering-housing-theorist-john-habraken/?cn-reloaded=1

Sibahi, A. (b.t). *Hassan Fathy and the New Gourna Experiment.* https://medium.com/@asibahi/hassan-fathy-and-the-new-gourna-experiment-5cbd0b286d2a

Stirling, J. (b.t). PREVI low cost housing. *Hidden Architecture,* (Erişim Tarihi: 13 Ekim 2023) https://hiddenarchitecture.net/previ-low-cost-housing-i/

Tatlıć, I. (2019). Architectural Notion of freedom and participation and its difference private and public spaces. *International Journal of Architecture and Urban Studies, 4*(1), 31–42. https://dergipark.org.tr/en/pub/ijaus/issue/55403/759715

Türk Dil Kurumu. (b.t.). Konut. *Güncel Türkçe Sözlük*. 15 Aralık 2022, https://fbe.deu.edu.tr/wp-content/uploads/2024/03/Tez-yazim-kilavuzu-2024a.pdf

Tekeli, İ. (2005). The Social context of the development of architecture in Turkey. Holod, R., Evin, A. ve Özkan, S. (Ed.), *Modern Turkish architecture* içinde (9-33). Univ of Pennsylvania. https://www.academia.edu/629600/Modern_Turkish_Architecture

Tekeli, İ. (2012). *Türkiye'de yaşamda ve yazında konutun öyküsü (1923-1980).* Tarih Vakfı Yurt Yayınları. https://www.academia.edu/35784163

Tekeli, İ. (2021). Kentlerin Planlanmasındaki Katılımcılığı Siyasetin Katılımcılığından Nasıl Farklılaştırabiliriz?, *Mimarlık dergisi, 3*(419), http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=434&RecID=5306

Temel, S. (1992). *Türkiyeðe sosyal konut ve sosyal konut politikası* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.

Tezel, E. (2018). *Yaratıcı Tasarım Uygulamalarında Bir Atölye Çalışması: Tasarım İşbirliğinin Bileşenleri ve Küresel Bir Soruna Tasarımın Yaklaşımı (*11511/97792). ODTÜ. https://open.metu.edu.tr/handle/11511/97792

Toker, Z. (2007). Recent trends in community design: the eminence of participation. *Design Studies, 28*(2007), 309–323. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0142694X07000221?via%3Dihub

Toki. (2016). *Toki kurumsal.* https://www.toki.gov.tr/content/images/main-page-slider/16012017212815-pdf.pdf

Toki. (15 Kasım 2023). Başvuru şartları. https://www.toki.gov.tr/basvuru-sartlari

Tuna Ultav, Z. ve Sahil, S. (2013). Hassan Fathy mimarlığı'nda tasarım ilkeleri üzerine bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19*(4), https://dergipark.org.tr/tr/pub/gazimmfd/issue/6662/88968

Tunç, K. (17 Kasım 2014). 'Tapu' engeline takılan ütopya! *Milliyet.* https://www.milliyet.com.tr/gundem/tapu-engeline-takilan-utopya-1970534

Turner, J. F. C. (1972), *The Reeducation of a Professional*, Freedom to Build, Macmillan Yayınevi, https://www.communityplanning.net/JohnFCTurnerArchive/pdfs/FreedomtoBuildCh6.pdf

Ulusoy, A. E. (2020). Türkiye'de konut politikaları: tarihsel süreç ve aktörlerin rolü. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi, 1*(3), 87–122. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kaypod/issue/57794/738268

Uray, G. (2022). Konut hakkı ve konut aktivizmi. *İDEALKENT,* 13(37), 1981–2001. https://doi.org/10.31198/idealkent.1124796

Wakely, P. ve Riley, E. (2010*). The Case For Incremental Housing Prepared for Cities,* Cities Alliance. https://www.citiesalliance.org/sites/default/files/CIVIS_3_English.pdf

Weber, P. (5-7 Kasım 2015*). Home/life-a register of adaptations onto a existing architecture* [Konferans], Theory and history of architecture conference Archtheo'15. https://www.researchgate.net/publication/299537039

Webpages. (b.t.). *New gourna.* https://www.webpages.uidaho.edu/arch499/nonwest/Hasson_Fathy/ng5.htm

wikiarquitectura. (14 Ocak 2024). *Nemausus Housing.* https://en.wikiarquitectura.com/building/nemausus-housing/

Woodman, E. (27 Ocak 2015). *Revisiting Siza: An archaeology of the future.* Architectural-review. https://www.architectural-review.com/essays/revisiting-siza-an-archaeology-of-the-future

WMF. (2011). *New Gourna village conservation and communıty*. World Monuments Fund. https://www.wmf.org/sites/default/files/article/pdfs/New%20Gourna%20Report%20Final%2015%20Meg.pdf

Wulz, F. (1986). The concept of participation. *Design Studies,* 7(3), 153–162. https://www.academia.edu/52787606/The_concept_of_participation

XXI. (22 Ocak 2024). *Eksiği Tamamlamak*. https://xxi.com.tr/i/eksigi-tamamlamak

Yalçınalp, E., (2012). Birlikte mücadele, birlikte tasarım, Düzce Umut Atölyesi, https://duzceumutatolyesi.wordpress.com/., Aralık 2017.

Yılmaz, K. (2006). *Mimarlıkta adapte edilebilir ve güncellenebilirliğe yönelik bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.

Yürekli, F. (1983). *Mimari tasarımda belirizlik; Esneklik/uyarlanabilirlik ihtiyacının kaynakları ve çözümü üzerine bir araştırma* [Doçentlik Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

Zapatel, J. A. (1998). The Malagueira Quarter in Evora, Portugal, *ACSA INTERNATIONAL CONFERENCE,* 123-128. http://dergi.mo.org.tr/dergiler/4/302/4366.pdf

1945 Türkiye nüfus sayımı. (5 Nisan 2023). Wikipedia. https://tr.wikipedia.org/wiki/1945_T%C3%BCrkiye_n%C3%BCfus_say%C4%B1m%C4%B1